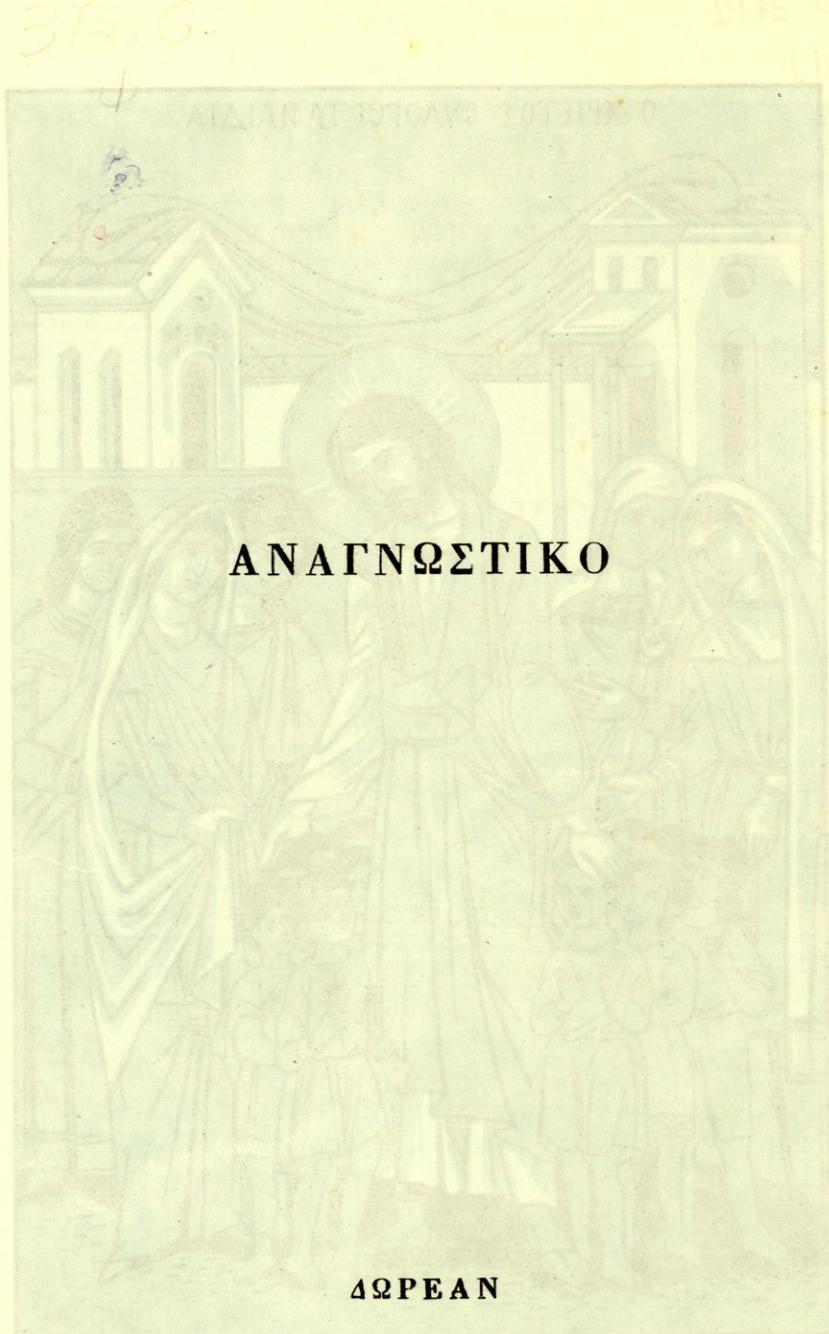

Άγνωστη στ' διμούρου

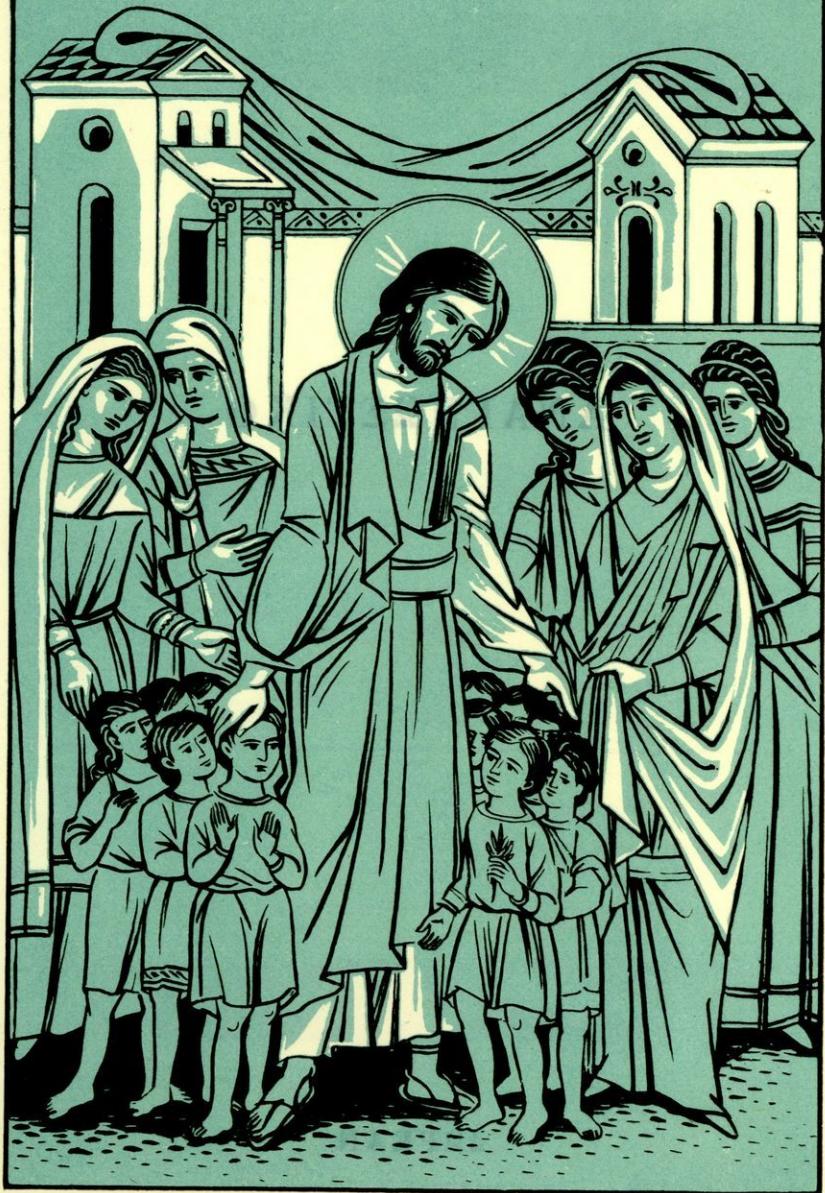
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ
ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΥΛΟΓΕΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

1976 φύι
(16η έκδ.)

Ε. ΦΩΤΙΑΔΗ, Η. ΜΗΝΙΑΤΗ, Γ. ΜΕΓΑ, Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ,
Θ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ, Π. ΝΙΡΒΑΝΑ, Δ. ΖΗΣΗ,
Δ. ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ι. ΣΥΚΩΚΗ, Κ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΝΗ,
Π. ΔΗΜΗΤΡΑΤΟΥ, Α. ΣΤΡΑΤΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1976

1. ΠΑΕΙ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Πάει τὸ καλοκαίρι κι ἡ καλοκαιριά.

Νέφη σηκωθῆκαν καὶ τὸν ἵσκιο τους
στὰ πελάγη ρέχουν, ρέχουν στὴ στεριά.

Φθινοπώρου πνεῦμα θλιβερὰ περνᾶ.

Μυστικὸ στὰ δέντρα πνέει ψιθύρισμα
καὶ τὰ φύλλ’ ἀνάρια πέφτουν τὰ στερνά.

Στεναγμός, νομίζεις, χύνεται σιγά
μὲς ἀπὸ τὴν πλάση καὶ τὰ πλάσματα
γιὰ τὸ καλοκαίρι, πού ’ψυγε γοργά.

Μύρεται* τὸ κύμα στὴν ἀκρογιαλιὰ
καὶ πρὸς ἄλλο κλίμα γῆς θερμότερης
βιαστικὰ μισεύουν τώρα τὰ πουλιά.

Μοναχὸ στὰ βράχια, στὸ γιαλὸ κοντά,
κελαδεῖ τὸ λάλο πετροκότσυφο
κι εὕθυμο ἀπὸ πέρα σὲ γκρεμὸ πετᾶ.

Ἐρημο τὸ κύμα κι ἔρμη ἡ λαγκαδιὰ
καὶ ψηλὰ συρμένες τώρα κείτονται
οἱ γοργὲς βαρκοῦλες μὲς στὴν ἀμμουδιά.

Πάει τὸ καλοκαίρι κι ἡ καλοκαιριά.

Μαῦρα νέφη τώρα σηκωθήκανε
καὶ ψυχρὸ τὰ διώχνει φύσημα βοριά.

*Αριστομένης Προβελέγγιος

2. ΣΤΟΙΒΕΣ, Ο ΑΓΕΡΑΣ ...

Στοϊβες ό όγέρας κι όγκαλιες
ρίχνει τὰ φύλλα ἀπ' τὶς φτελιές...

Σερτούς, ἀνάριους δὲν ἀκοῦς,
ἄλλο ἀπ' τοὺς κούφιους των ἀχούς
ἀνάμεσα στὶς μυτερὲς
φραγές* καὶ στὶς δεντροσειρές.

Μιλιὰ στὰ τρίστρατα ἐρημιά.

Ψυχὴ στὸ δρόμο μας καμιά.

Κι εἶναι τὰ δέντρα τὰ στητὰ
σὰν πέτρινα, πελεκητά,
κι εἶναι τὰ σπίτια σφαλιστά.

— Κράτα τὸ χέρι μου σφιχτά.

Στὸν κάμπο, στὴ στερνὴ ἀντηλιά,
τρέμουν τ' ἀταίριαστα πουλιά.

Παιδιά, ποὺ παίζουν, στὴ στεριά,
πετᾶνε πέτρες στὰ νερά
κι ἡ γριούλα σέρνει βιαστικὴ
τὴν κατσικούλα ἀπ' τὴ βοσκή.

— Κυματιστὲς βουνογραμμές,
ἀντίο, κι αύγοϋλες, κι ἐκδρομές!

Τώρα οὐδὲ κὰν μεσοστρατὶς
δὲν εἶναι νὰ ξεκουραστῆς·
οἱ πέτρες, μὲς στὴν ἔξοχή,
ἔχουν μουσκέψει ἀπ' τὴ βροχή.

Φυσάει στὶς λεῦκες, στὶς φτελιές.

Γυμνώνει όγέρας τὶς φωλιές.

Τέλλος "Αγρας

3. ΑΤΤΙΚΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ

‘Ο ούρανός σήμερα είναι ἀσυννέφιαστος, ὄλογάλανος. ’Ο ἥλιος λάμπει καὶ θερμαίνει σὰν καλοκαιρινός.

Κοιτάζοντας ἔξω ἀπὸ τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο, θὰ μποροῦσα νὰ γελαστῶ καὶ νὰ νομίσω πώς δὲ ἡμεροδείκτης τρελάθηκε. Καὶ οἱ φωνές, ποὺ ἀκούω ἀπὸ τὸ δρόμο μὲ πείθουν πάλι, πώς είναι ’Οκτώβριος. “Ενας ἀπ’ ἐδῶ φωνάζει:

— Κάστανα! κάστανα ζεστά!

Καὶ ἄλλος ἀπ’ ἐκεῖ:

— Κούμαρα! κούμαρα!

“Επειτα είναι ἡ μυρωδιὰ τοῦ σπιτιοῦ. Σήμερα μυρίζει ναφθαλίνη. Καταλαβαίνετε γιατί. ”Έχουν βγῆ ἀπὸ τὶς ντουλάπες καὶ ἀπὸ τὰ μπαοῦλα τὰ χειμωνιάτικα ροῦχα καὶ είναι ἀπλωμένα ἐδῶ κι ἐκεῖ νὰ ξεζαρώσουν καὶ νὰ ξεμυρίσουν: μάλλινα κοστούμια, ἐπανωφόρια, βαριὰ σκεπάσματα,

φανέλες, χαλιά, μπερντέδες, ή πανοπλία, πού θὰ φορέσουν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὸ σπίτι, γιὰ νὰ πολεμήσουν μὲ τὸν ἄγριο χειμώνα, πού ἔφτασε.

"Οχι! 'Ο ήμεροδείκητης μου ὁ καημένος δὲν τρελλάθηκε. Μόνο ὁ οὐρανὸς ἔχει σήμερα τὶς ἴδιοτροπίες του. Καὶ, ἀντὶ νὰ φορῇ καὶ αὐτὸς ἡ νὰ ἐτοιμάζῃ τὰ χειμωνιάτικά του, τὰ φθινοπωρινά του τουλάχιστον, παρουσιάζεται ψιλονυμένος μὲ τὰ γαλάζια του.

Μὰ ἀλήθεια τόση τρέλα ἔχει σήμερα ὁ οὐρανός; Πῶς τὸν ἀφήνει ὁ γερο-χειμώνας; Πῶς δὲν τοῦ θυμίζει, πῶς θὰ κρυώσῃ μὲ τὰ λινά;

Βγαίνω στὸ παράθυρο, γιὰ νὰ δῶ καλύτερα. "Α, ὅχι! "Ο, τι γίνεται στὸ σπίτι, γίνεται καὶ στὸν οὐρανό: σύ ν ν ε φ α, ἀτμοί, ὅμιγλες, νάτα ἀπλωμένα ἐκεῖ κάτω στοὺς μακρινοὺς ὅριζοντες. Λὲς πῶς μόλις βγῆκαν καὶ αὐτὰ ἀπ' τὰ οὐράνια μπασοῦλα καὶ κρεμάστηκαν στὶς ἄκρες, γιὰ νὰ ζεζαρώσουν καὶ νὰ ξεμυρίσουν ἀπὸ τὴν ναψθαλίνη. Καὶ αὔριο μεθαύριο ὁ οὐρανὸς θέλοντας καὶ μὴ θὰ τὰ φορέσῃ καὶ τὸ γαλάζιο του φόρεμα θὰ σκεπαστῇ καὶ ὁ λαμπρὸς ἥλιος θὰ κρυφτῇ.

Ωστόσο τὸ θέαμα εἶναι ὡραῖο. Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀρνηθῇ πῶς ἡ φθινοπωρινὴ φύση παρουσιάζει ἔνα σωρὸ δόμορφιές. Τὸ φῶς κάνει χίλια τρελὰ παιγνίδια μ' ἐκεῖνα τὰ μακρινὰ σύννεφα, τοὺς ἀτμούς, τὶς ὅμιγλες. Τὰ χρωματίζει μὲ τρόπο, ποὺ θὰ ἔφερνε σ' ἀπελπισία ὅποιονδήποτε ζωγράφο. Καὶ τὰ βουνὰ διλόγυρα τί ζωηρὰ χρώματα, ποὺ παίρνουν; Καὶ τὰ δέντρα μὲ τὰ κίτρινα ἢ κοκκινωπὰ φύλλα, πόσο ἀλιώτικα φαίνονται! Καὶ ἡ χλόη ἀκόμα ἢ πράσινη μὲ πόσα χρυσάφια ἔχει στολιστῇ! Καὶ τὸ χῶμα, τὸ σχεδὸν ἀσπρὸ χῶμα τοῦ καλοκαιριοῦ, πῶς ἔγινε βαθύτερο, ζωηρότερο!

Καὶ ὅλο τὸ τοπίο, πόλη μαζὶ κι ἔξοχή, πῶς φαίνεται σὰν καθαρισμένο, σὰν ξανανιωμένο! Γιατὶ καὶ τὸ φθινόπωρο

ρ ο γιὰ μιὰ στιγμὴ παρουσιάζει τὸ ξανάνιωμα τῆς ἀνοίξεως. Μὲ τὴ διαφορά, πώς αὐτὸ εἶναι σταθερό, ἀληθινό, ἐνῶ ἔκεινο τοῦ φθινοπώρου εἶναι ἀπατηλό, ψεύτικο.

Τὸ φθινόπωρο εἶναι λιγάκι ὕπουλο. Προσποιεῖται τὸ καλοκαίρι, ἀλλὰ στὸ βάθος εἶναι πάντα χειμώνας. Ἰδιοτροπίες σὰν τὶς σημερινὲς τ' οὐρανοῦ, ποὺ βγῆκε μὲ τὰ λινά του, εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνες.

«Διάπλασις τῶν παλέων»

Γρηγόριος Ξενόπουλος

ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

4. Α·Ι· - ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Στὸ χωριό μας, ποὺ δὲν εἶναι κι ὁμορφότερο στὴν πλάση,
μᾶς ἀφῆσαν οἱ γονιοί μας μιὰ γερόντισσα ἐκκλησιά.

Δὲν τῆς ἔχουμε φτιαγμένο μαρμαρένιο εἰκονοστάσι·
τὰ καντήλια τῆς δὲν εἶναι κρυσταλλένια καὶ χρυσά.

Φτωχικὰ ντυμένους ἔχει καὶ τοὺς γέρους τῆς παπάδες·
ταπεινοὶ κι οἱ δυό της ψάλτες εἶναι πάντα ἐργατικοί.

Στὰ μανάλια τῆς μεγάλες δὲν ἀνάβουμε λαμπάδες·
στὸν ἀφέντη 'Αι - Δημήτρη τὸ μικρὸ κεράκι ἀρκεῖ!

Κι ὅμως στὸ μικρὸ τῆς χῶρο, ποὺ ὅλους καὶ ὅλους δὲ μᾶς
πιάνει,

τοῦ Θεοῦ τὸ μεγαλεῖο τὸ αἰσθανόμαστε τρανό!

Πουθενὰ πιὸ μυρωμένο δὲν καπνίζει τὸ λιβάνι,
πουθενὰ τὸ καντηλάκι δὲ σπιθάει πιὸ φωτεινό.

Τὴν καλή μας ἐκκλησούλα! "Ολοι μας ἔκει στὴ μέση
χριστιανοὶ στὴν κολυμπήθρα γίναμε κλαψαριστά.

Θὰ γελάσουμε μιὰ μέρα καὶ γαμπροὶ στὴν ἵδια θέση,
θὰ σωπάσουμε μιὰν ἄλλη μὲ τὰ μάτια μας κλειστά...

«Πρωινὸ ξεκίνημα»

Γεώργιος Αθάνας

5. ΧΡΟΝΙΑΡΕΣ ΜΕΡΕΣ

Καὶ θὰ ῥθοῦν χρονιάρες μέρες: τὰ Χριστούγεννα,
μὲ τ' ἀφρόπλαστα χριστόψωμά τους, πρῶτα,
καὶ τ' Ἀι - Βασιλειοῦ, μὲ τῶν παιδιῶν τὰ κάλαντα,
καὶ μὲ τῶν νερῶν τ' ἀγιάσματα, τὰ Φῶτα.

Κι ӯστερα τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ κι ἡ Ἀνάσταση,
ποὺ δόλοχαρο χωριὸ θὰ τὴ γιορτάσῃ,
τῶν βουνῶν βροντοξυπνώντας τοὺς ἀντίλαλους,
σπέρνοντας λαμπάδων φέγγισμα στὰ δάση.

Καὶ μὲ τὰ λαμπριάτικα καλοκαιριάσματα
στήνοντας χορὸ στὰ δόλανθα χαμομήλια,
θ' ἀνεμίζουν κάτω ἀπὸ μηλιᾶς χιονόκλαδα
κόκκινες ποδιές καὶ κίτρινα μαντίλια.

Γεώργιος Δροσίνης

6. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΟ ΜΕΤΩΠΟ

Προφυλακές Ὁλύτσικα* Ἡπείρου 24 Δεκεμβρίου 1912.

Ξαστεριά· κλαράκι δὲν κουνιέται. Τὸ φεγγάρι φωτίζει καθαρά, κατακάθαρα τὰ βουνά τῆς Μανωλιάσσας καὶ τοῦ Ὁλύτσικα, ποὺ τέτοια ὥρα μᾶς φαίνονται διπλὰ στὸν ὄγκο καὶ στὸ ὑψός. Μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνῃ τὶς προφυλακές μας ἐπάνω σ' αὐτά, σειρὲς ἀπὸ φαντάρους ριγμένους τὸν ἔνα δίπλα στὸν ἄλλο, νὰ ξεκουράζωνται στὴν ἀστροφεγγιά, ποὺ εἶναι γι' αὐτοὺς πολύτιμη· γιατὶ δὲν ἀφήνει τοὺς Ἀρβανίτες νὰ μεταχειριστοῦν ἔναν ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς τρόπους ποὺ ξέρουν, τὸν αἰφνιδιασμό, γιὰ νὰ φτάσουν τὴ γραμμὴ καὶ νὰ τοὺς ἐπιτεθοῦν. Θ' ἀναπαυθοῦν ἀπόψε.

Ποῦ καὶ ποῦ, κανένας ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες μας πετιέται ξαφνικὰ καὶ δῶσ' του πάνω κάτω νὰ ζεστάνῃ λίγο τὸ παγωμένο του κορμί.

Τὸ δυνατὸ κρύο μᾶς περονιάζει τὰ κόκαλα καὶ κάνει τὴ μέση μας καὶ τὶς πλάτες νὰ πονοῦν.

— Μιὰ βραδιὰ εἶναι κι αὐτὴ καὶ θὰ περάσῃ, βρὲ παιδιά· ὅλοι ὑποφέρουν σήμερα γιὰ τὴν πατρίδα· ὅλα θὰ περάσουν, εἴπα. Οὔτε κουβέντα πιά...

Γύριζα καὶ δὲν μποροῦσα νὰ βγάλω ἀπὸ τὸ μυαλό μου

πώς ή βραδιά έκείνη ήταν χριστουγεννιάτικη. 'Από τους στρατιώτες μου κανένας δὲν τὸ εἶχε σκεφτῆ.

"Ημουν νευρικός και προσπαθοῦσα νὰ συνηθίσω τὸν έκαυτό μου στὴ συγκίνηση ποὺ θὰ δοκίμαζα μὲ τὴ χαρὰ τῶν στρατιωτῶν μου γιὰ κάτι ἔκτακτο ποὺ τοὺς προετοίμαζα γιὰ τὴ βραδιά αὐτή.

Βρισκόμουν ἀπέξω ἀπὸ τὸ καλυβάκι μας, ὅταν ἀκουσα τὸ στρατιώτη, ποὺ ἔγραψε ἐνα γράμμα, νὰ ρωτᾶ πόσες τοῦ μηνὸς εἴχαμε. «Ρώτα τὸν κύρο λοχία», τοῦ εἶπε ἐνας.

— Εἴκοσι τέσσερεις, τοῦ φώναξα, κι ἀποτραβήχτηκα βιαστικός.

— Βρὲ παιδιά, εἴκοσι τέσσερεις! Χριστούγεννα σήμερα και δὲν τὸ σκεφτήκαμε... Γιά σκεφτῆτε, βρὲ παιδιά...

"Εφτασαν στ' αὐτιά μου τὰ λόγια αὐτὰ ἀπὸ δέκα στόματα.

Εἶχα ἀρκετὰ τραβηγχῆ ἀπὸ τὸ φυλάκιο, ὅταν εἶδα τους φαντάρους μου ἐναν ἐναν νὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ καλυβάκι και νὰ μὲ πλησιάζουν· σὲ λίγο ήταν ὅλοι γύρω μου.

— Ακοῦς, Χριστούγεννα, κύρο λοχία, και νὰ μὴν τὸ καταλάβωμε καθόλου!... Πῶς θὰ τὴν περάσουν τὴ σημερινὴ μέρα τὰ καημένα τὰ σπίτια μας... "Αχ! δόλια μάνα!

Και κοίταζαν ὁ ἐνας τὸν ἄλλον κι ὅλοι μαζὶ ἐμένα. Τί ζητοῦσαν ἀπὸ μένα; κι ἐγὼ εἶχα σπίτι και μάνα· ή ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐγὼ ήμουν ὁ μόνος ἀνώτερός τους ἔκεῖ.

"Ημαστε ὅλοι περισσότερο περήφανοι, γιατὶ μιὰ τέτοια μέρα τόσο ύποφέραμε· ήμουν ἀκόμη πιὸ εύτυχισμένος ἐγώ, γιατὶ περίμενα ἔπειτα ἀπὸ λίγο κάτι νὰ παρουσιάσω στους στρατιώτες μου, ποὺ ἀπὸ μέρες τώρα ζοῦσαν μόνο μὲ ψωμί, κι αὐτὸ σὰν ἀντίδωρο.

Σὲ λίγο ἐνας ἐνας τραβήχτηκαν πάλι στὸ καλυβάκι κι ἔμεινα μόνος.

Χριστούγεννα! Πῶς περνούσαμε ἄλλες χρονιές μὲ τὸν πατέρα, τὴ μητέρα καὶ τ' ἀδερφάκια μας! Ἀπὸ νωρὶς φώνια καὶ φώνια. Τὰ μικρὰ τί χαρές! Γέμιζε τὸ σπίτι ἀπὸ γέλια κι ἀπαιτήσεις.

- Μαμά, τὸ βράδυ νὰ μὲ σηκώσης νὰ πάω στὴν ἐκκλησία.
- Καλά, κοιμήσου τώρα, ἀν θέλης νὰ σηκωθῆς.

Πῶς πεταγόμαστε τὴ νύχτα ἀπὸ τὸν ὑπνο, ὅταν ἀκούγαμε τὸ γλυκό, χαρμόσυνο ἥχο τῆς καμπάνας. Στὸ δρόμο, ἐκεῖνο τὸ βράδυ, κανένας φόβος· ἔνας ἔνας, νέοι, γέροι, γριές, παιδιά, χωμένοι στὰ παλτά τους, τραβοῦσαν γιὰ τὴν ἐκκλησία ἀλήθεια, πῶς μᾶς ἀρεσε κι ἐμᾶς τῶν παιδιῶν ἡ ἐκκλησία ἐκεῖνο τὸ βράδυ· καὶ τὴν ἄλλη μέρα τί χαρά! Χριστόψωμα, γαλοποῦλες, φροῦτα· παντοῦ γιορτάσιμα ροῦχα, στὰ σπίτια, στοὺς δρόμους παντοῦ. Οὔτε σχολεῖο ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες, οὔτε τίποτε.

Καὶ τώρα, ἐπάνω στὸν Ὁλύτσικα ἔχομε τὸ κανόνι γιὰ καμπάνα καὶ τὸ ὑπαιθρο γιὰ ἐκκλησία· κάτι εἴμαστε κι ἐμεῖς τώρα. Πολλὲς φορὲς ὁ στρατηγὸς θὰ σκέφτηκε: «κι ἀπὸ κεῖ καλὰ εἴμαστε ἀσφαλισμένοι»· κι οἱ στρατιῶτες ἐπάνω στὴ Μανωλιάσα, ποὺ τοὺς φυλάγαμε τὰ πλευρά, πάντα πιὸ ἥσυχα θὰ κοιμόνταν, ὅταν μᾶς ἔνιωθαν πλάι τους.

Τί τιμὴ ἀλήθεια!

Καλὰ ἦταν τὰ περασμένα Χριστούγεννα, μὰ τὰ τωρινὰ εἶναι ἐκεῖνα ποὺ δὲ θὰ ξεχάσωμε ποτέ. Οἱ στρατιῶτες μου κοιμοῦνται· τί ὄνειρα νὰ βλέπουν; ἀσφαλῶς οἱ περισσότεροι θὰ εἶναι στὰ σπίτια τους, μερικοὶ καὶ στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ τους...

Βήματα ἀπὸ τὸ μονοπάτι, ποὺ εἶχα προσδιορίσει γιὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Δεναξᾶ καὶ τοῦ Πράγια, μ' ἔκαμαν νὰ τρέξω πρὸς τὰ ἐκεῖ.

— Καλῶς δρισες, Δεναξᾶ· τί γίνεται, βρὲ παιδί; ποῦ εἶναι ὁ Πράγιας;

— Γειά σου, κύρ λοχία· χρόνια πολλά· μὲ τὸ καλὸ στὰ σπίτια μας, καὶ τοῦ λόγου σου μὲ μακρὺ σπαθί.

Μὲ μακρὺ σπαθί· ὥστε τὸ καταλάβαιναν οἱ στρατιῶτες μου, ὅτι κάτι μποροῦσε νὰ βγῆ καὶ γιὰ μένα ἀπὸ τὴ νίκη, σκέφτηκα.

— Ο Πράγιας, κύρ λοχία, ἔξακολούθησε ὁ Δεναξᾶς, ψήνει τὸ κρέας κάτω στὴ ρεματιά· σὲ μιὰ ὥρα θὰ εἶναι ἐτοιμο· ἔξι ὀκάδες χοιρινὸ πρώτης γραμμῆς· ἔχομε κι ἀλάτι καὶ πιπέρι· ἔνα παγούρι κονιάκ, τρία κουτιὰ λουκούμια καὶ δυὸ ψωμιὰ χωριάτικα φίνα*· μοῦ εἴπε ὁ ὑποσιτιστῆς πῶς θὰ μᾶς στείλουν καὶ χριστόψωμα· μὰ αὐτά, νὰ σοῦ πῶ, κύρ λοχία, δὲν τὰ περιμένω· εἶδα νὰ δουλεύουν δυὸ τρεῖς στοὺς φούρνους ἀπὸ κείνους, ποὺ δὲν ἔλεγαν καλημέρα σὲ φούρναρη στὴν πατρίδα.

— Αφησε τὰ σακίδια, Δεναξᾶ, ἀπέξω ἀπὸ τὸ καλύβι καὶ πήγαινε, παιδί μου, νὰ βοηθήσῃς τὸν Πράγια.

Ἐφυγε, κι ἐγὼ τράβηξα στὸ καλύβι. Τοὺς βρῆκα ὄλους νὰ κοιμοῦνται.

— Ε, παιδιά, σηκωθῆτε, τοὺς εἴπα ἐπιτακτικά· δὲ σεβάστηκα κείνη τὴ στιγμὴ τὸν ὕπνο τους.

Ἐσφνιασμένοι πετάχτηκαν ὄλοι ἐπάνω κι ἀπλωσαν τὰ χέρια στὰ τουφέκια.

— Τί εἶναι; τί τρέχει, κύρ λοχία; Εἶχαν συνηθίσει τόσον καιρὸ σὲ τέτοια ξυπνήματα.

— Καθίστε κάτω, τοὺς εἴπα· ἀφῆστε τὰ ὄπλα· δὲν εἶναι τίποτε· κάτι ἥθελα νὰ σᾶς πῶ.

Κάθισαν ὁ ἔνας δίπλα στὸν ἄλλον, τακτοποιώντας τοὺς μανδύες καὶ τὶς παλάσκες τους, ποὺ τόσον καιρὸ τώρα ἔγιναν ἀναπόσπαστες ἀπὸ τὴν τουαλέτα τοῦ ὕπνου τους.

— Ακοῦστε, παιδιά, νὰ σᾶς πῶ. Τέτοια μέρα καὶ ὥρα

— Ήταν περασμένα μεσάνυχτα — οἱ καμπάνες στὰ χωριὰ καὶ στὶς πόλεις χτυποῦν, κι ὦνται οἱ χριστιανοὶ πᾶνε στὴν ἐκκλησία νὰ γιορτάσουν τὴν γέννηση τοῦ Χριστοῦ μας καὶ νὰ τοῦ ζητήσουν τὴν εὐλογία του. Κι ἐμεῖς ἐδῶ πάνω ποὺ εἴμαστε, δὲν πάφαμε νὰ εἴμαστε χριστιανοὶ κι ἔχομε ἀκόμη περισσότερη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν βοήθειά του. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ σᾶς ξύπνησα νὰ κάνωμε τὴν προσευχή μας καὶ νὰ ποῦμε κανένα χριστουγεννιάτικο τροπάριο· ἐγὼ ξέρω μερικὰ κι ἀν ξέρη καὶ κανένας ἀπὸ σᾶς, τὸ λέει· δὲν ἔκανα καλά, παιδιά;

— Καλὰ ἔκανες, κύριοι λογία.

Γονάτισα καὶ γονάτισαν κι οἱ στρατιῶτες μου· ἔκανα τὸ σταυρό μου, τὸν ἔκαναν κι αὐτοὶ μὲ τὸ κεφάλι κάτω.

— «Χριστὸς γεννᾷ ταῖ, δοξάσατε...».

Ἄκουστηκε σιγανή, ραγισμένη ἀπὸ τὴν συγκίνηση ἡ φωνή μου· μερικοὶ στρατιῶτες μου σταυροχοπιοῦνται διαρκῶς κι ἄλλοι σταματοῦν γιὰ λίγο, γιὰ νὰ ξαναρχίσουν πάλι· ὅλοι μουρμουρίζουν καὶ βοηθοῦν. Τὰ δάκρυά μας κατρακυλοῦν στὶς ἀπλυτες γενειάδες μας· ἡ συγκίνηση μᾶς παρέλυε τὰ σαγόνια καὶ μᾶς ἔκοβε τὴ φωνὴ στὸ λαρύγγι.

Δὲν ξέρω πῶς τελείωσε ἐκεῖνο τὸ τροπάρι· ἔνας στρατιώτης ἀρχίζει τώρα δυνατότερα:

— «Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν Υπερούσιον τίκτει...».

Βοηθοῦμε ὅλοι καὶ κρατοῦμε τὸ ἵσο· ἡ πρώτη συγκίνηση πέρασε καὶ ἡ ψαλμωδία μας τώρα ἀκούεται πιὸ ἀρμονική· δυὸ στρατιῶτες μου κρυφομιλοῦν καὶ πάρνοντας τὰ τουφέκια τους ἑτοιμάζονται νὰ βγοῦν· τοὺς κοίταξα στὰ μάτια.

— Νά ρθουν κι ἐκεῖνοι οἱ καημένοι ν' ἀκούσουν λίγη λειτουργία, μοῦ εἶπαν καὶ ὑπονοοῦσαν τοὺς διπλοσκοπούς. Κι ἔψυχαν.

Τὰ λόγια αὐτὰ μὲ συγκίνησαν τόσο πολύ, ποὺ νόμισα γιὰ

μιὰ στιγμὴ πώς θὰ σταματήσῃ ἡ καρδιά μου. Τὸ στῆθος μου στένευε, τὰ μάτια μου ἔτρεχαν, τὸ σῶμα μου ἔτρεμε.

Λειτουργία! Πραγματικὴ λειτουργία ἀπ' ἀνθρώπους ποὺ εἶχε ἔξαγνίσει ὁ πόλεμος καὶ ποὺ τὴν καρδιά τους πλημμύριζαν τὰ πιὸ εὐγενικὰ αἰσθήματα. Ἡταν πραγματικὴ προσευχὴ ἐκείνη.

— «Ἡ γέννησις σοῦ, Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν» ψάλλαμε τώρα. Τὴν στιγμὴν ἐκείνη οἱ διπλοσκοποί, ποὺ τοὺς ἄλλαξαν οἱ ἄλλοι δυὸ ποὺ βγῆκαν πρωτύτερα, πρόβαλαν τὸ κεφάλι τους στὸ καλύβι. Ἔκαναν τὸ σταυρό τους καὶ γονάτισαν κι αὐτοί.

Δὲν ξέραμε τίποτε ἄλλο νὰ ποῦμε κι ἡ λειτουργία τελείωσε.

Οἱ στρατιῶτες μου σταυροκοπίονταν ἀκόμη, ὅταν γύρισα μὲ τὸ σακίδιο, ποὺ εἶχε ἀφήσει ἔξω ἀπὸ τὸ καλύβι ὁ Δεναξᾶς· ἀνοιξα ἔνα κουτί λουκούμια καὶ τὸ πρότεινα στοὺς στρατιῶτες μου νὰ πάρουν ἀπὸ ἔνα· τὸ πῆραν· τοὺς ἔδωσα καὶ τὸ παγούρι μὲ τὸ κονιάκ.

— Πιέτε λιγάκι, παιδιά, νὰ ζεσταθῆτε καὶ νὰ εὐχηθῆτε γιὰ τὴ σημερινὴ μέρα.

“Ηπιαν ὅλοι καὶ τελευταῖος ἐγώ· τρέμαμε ὅλοι. Μερικοὶ δὲν μπορούσαμε οὔτε νὰ εὐχηθοῦμε· σηκώναμε μόνο τὸ παγούρι στὴν ὑγεία τῶν ἀλλων, χωρὶς νὰ μιλοῦμε καθόλου.

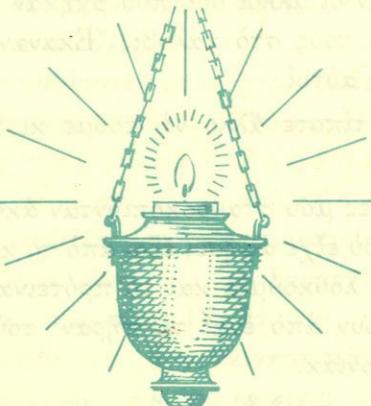
Νά κι ὁ Δεναξᾶς μὲ τὸν Πράγια μὲ τὸ ψημένο κρέας τεμαχισμένο σ' ἔνα ἀντίσκηνο· οἱ στρατιῶτες τάχασαν.

— “Α! κύρ λοχία, ποιὸς τὸ περίμενε! Κι ἔνιωθα τὰ χέρια τους νὰ μοῦ χαϊδεύουν τὰ γένια, τὰ μαλλιά, τὶς πλάτες, τὰ χέρια· ἡ εὐγνωμοσύνη τους γιὰ τὴ μικρή μου φροντίδα γι' αὐτοὺς μιὰ τέτοια μέρα ξέσπασε στὰ χάδια ἐκεῖνα. Πόσο ἥμουν εὐχαριστημένος γιὰ τὴ δική τους εὐχαρίστηση.

—'Εμπρός, παιδιά· τρῶτε κι ό Θεὸς νὰ δώσῃ τὸ Πάσχα νὰ τὸ κάνωμε στὰ σπίτια μας νικητές.

'Η ἀλήθεια εἶναι πώς ὅλοι φαχουλεύαμε, χωρὶς νὰ τρώη κανείς. 'Η συγκίνηση μᾶς εἶχε κόψει τελείως τὴν ὄρεξη.

"Οποτε τὰ θυμήθηκα τὰ Χριστούγεννα ἐκεῖνα, ποτὲ δὲν μπόρεσα νὰ συγκρατήσω τὴν καρδιά μου νὰ μὴν τρέμη καὶ τὰ μάτια μου νὰ μὴν τρέχουν..."

7. ΝΥΧΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΗ

Τὴν ἄγια νύχτα τὴν χριστουγεννιάτικη

λυγοῦν τὰ πόδια

καὶ προσκυνοῦν γονατιστὰ στὴ φάτνη τους

τ' ἄδολα βόδια.

Καὶ ὁ ζευγολάτης ξάγρυπνος θωρώντας τὰ
σταυροκοπιέται

καὶ λέει μὲ πίστη ἀπ' τῆς ψυχῆς τ' ἀπόβαθα:

«Χριστὸς γεννιέται!».

Τὴν ἄγια νύχτα τὴν χριστουγεννιάτικη
κάποιοι ποιμένες

ζυπνοῦν ἀπὸ φωνὲς ὑμνων μεσούρανες
στὴ γῆ σταλμένες.

Κι ἀκούοντας τὰ «ώσαννά» ἀπ' ἀγγέλων στόματα
στὸν σκόρπιο ἀέρα,
τὰ διαλαλοῦν σὲ χειμαδιὰ ἡλιοφώτιστα
μὲ τὴ φλογέρα.

Τὴν ἄγια νύχτα τὴν χριστουγεννιάτικη
— ποιὸς δὲν τὸ ξέρει; —
τῶν μάγων κάθε χρόνο τὰ μεσάνυχτα
λάμπει τὸ ἀστέρι.

Γεώργιος Δροσίνης

8. Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΚΑΙ Η ΕΥΤΥΧΙΑ

— Γιαγιά, ἀλήθεια ἀπόψε ἀνοίγει δὲ οὐρανός;

— Ναι, παιδάκι μου, γιατὶ ἔημερώνουν τὸ ἄγια Θεοφάνια. Καὶ ὅποιος ἀγρυπνήσῃ καὶ προφτάσῃ σ' ἐκείνη τὴν ἀπόκρυφη ὥρα...

— Τὸ ἔρω, γιαγιά μου, τὸ ἔρω! μπορεῖ νὰ ζητήσῃ δέ, τι θέλει ἀπὸ τὸ Θεὸν καὶ τοῦ γίνεται.

— Ναι, μὰ φτάνει νὰ ζητήσῃ ἔνα πράμα μονάχα.

Τὸ παιδάκι ἀποφάσισε ν' ἀγρυπνήσῃ. Κοντὰ στὴν κάμαρά του, ἦταν ἡ πόρτα, ποὺ ἔβγαινε στὸ λιακωτό. Χωρὶς νὰ τὸ ἰδῇ κανεὶς, κουκουλώθηκε μὲ τὸ παπλωματάκι του, πῆρε τὸ προσκεφαλάκι του καὶ πῆγε νὰ ξαπλωθῇ ἐκεῖ ἔξω. Δὲν εἶχε φόβο κανένα· δὲ παπάς εἶχε βγῆ ἐκείνη τὴν ἡμέρα μὲ τὴν ἀγιαστούρα του κι εἶχε διώξει ὅλους τοὺς καλικάντζαρους, ποὺ περπατοῦσαν στὴ χώρα κι ἐπαιρναν τὰ παιδιά. Στὴ χειμωνιάτικη νύχτα τὸ ζέσταινε τὸ πάπλωμα καὶ ἡ ἐλπίδα.

“Ηταν ἀργά... Σκοτάδι καὶ σιωπὴ ἀπλωνόταν κάτω σ' ὅλη τὴν κοιμισμένη πόλη. Ἔδω κι ἐκεῖ μονάχα τρεμόκαιγε κανένα φανάρι, σὰ μάτι νυσταγμένο, καὶ τὸ ἀγιασμένα νερὰ τῆς λίμνης ἐκεῖ πέρα λαμπτύριζαν στὴν ἀστροφεγγιά. Ἀπέραντος θόλος σὰν ἀπὸ μαῦρο βελοῦδο, καρφωμένο μὲ διαμαντένια καρφιά, τὸ σκέπαζε δὲ οὐρανός. Καὶ τὸν κοίταζε μὲ ἀνήσυχα μάτια τὸ παιδάκι καὶ περίμενε ἥσυχα ν' ἀνοίξῃ. “Ο, τι ζητοῦσε τότε θὰ γινόταν — μὰ φτάνει νὰ ζητοῦσε ἔνα μονάχα — καὶ τὸ παιδάκι εἶχε τὸ σκοπό του...”

Οἱ ὥρες περνοῦσαν ἔτσι καὶ οἱ πετεινοί, ζωντανὰ ρολόγια, τὶς ἔλεγαν μὲ τὴ βραχγή τους φωνὴ δὲ ἔνας στὸν ἄλλο.

“Ηρθε ὡστόσο καὶ ἡ ἀπόκρυφη ὥρα, ποὺ ἀνοιξε δὲ οὐρανός. Μὲς στὴ μαυρίλα πρόβαλε ἄξαφνα μιὰ λάμψη ζωηρή, ποὺ ἔσβησε ὅλα τὸ ἀστέρια. “Ἐνα φῶς γλυκὸ χύθηκε τότε στὴ

χτίση καὶ τ' ἀγιασμένα νερὰ τῆς λίμνης ἐκεῖ πέρα ἔλαμψαν σὰν ἀναμμένα.

Στὸ θέαμα αὐτὸ τὸ παιδάκι τὰ σάστισε. Τοῦ φάνηκε σὰ νὰ εἴδε ἀγγέλους νὰ πετοῦν ἐκεῖ ψηλὰ μὲς στὸ φωτεινὸ ἄνοιγμα καὶ ἔναν ὀλόχρυσο ποταμὸ νὰ τρέχῃ, τὸν οὔρανο, καθὼς λένε, 'Ιορδάνη... Στὴ σαστιμάρα του λησμόνησε τί εἶχε νὰ ζητήσῃ κι ἔβλεπε βουβό...»

Μονάχα τὴν τελευταία στιγμή, ποὺ συνῆρθε λιγάκι, πρόφτασε νὰ πῇ ἔνα λόγο. Καὶ σβηνόταν πιὰ ἡ θεία λάμψη. σὰν ἀκούστηκε στὸν ἀέρα τῆς νύχτας ἡ ψιλὴ φωνούλα τοῦ παιδιοῦ:

— Πλοῦτο!

Γύρισε τρέμοντας στὸ ορεβατάκι του. Σκεπάστηκε ἀπὸ τὸ κεφάλι καὶ προσπάθησε νὰ κοιμηθῇ. Μὰ τὸν ἄφησε γιὰ πολλὴν ὥρα ἄγρυπνο ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος τὸ ἐκπληκτικὸ θέαμα, ποὺ βασάνιζε ἀκόμα τὰ μάτια του, ἀπὸ τ' ἄλλο μιὰ ἀνήσυχη σκέψη, ποὺ βασάνιζε τὸ μυαλό του... Τί λαμπρὸ καὶ ἀπίστευτο θαῦμα! Νὰ τὸν ἀκουσε τάχα ὁ Θεός; Πρόφτασε νὰ μιλήσῃ σὲ κατάλληλη στιγμή; "Αχ, καὶ θ' ἀποχτοῦσε τὸν πλοῦτο, ἔνα πράμα, ποὺ ζήτησε μὲ τὴν καρδιά του τὸ φτωχὸ παιδάκι;

Σὰν ἀποκοιμήθηκε κατὰ τὸ πρωί, εἶδ' ἔνα παράξενο ὄνειρο· ἔνα ὄνειρο τόσο ζωηρό, ποὺ ἀκόμα καὶ τώρα δὲν ξέρει ἂν κοιμόταν πραγματικὰ ἢ ἂν ἀγρυπνοῦσε μὲ πυρετό.

Τοῦ φάνηκε πῶς μπῆκε ἀξαφνα στὴν κάμαρά του ἔνας ἀνθρωπος. Ἡταν νέος, παιδί μάλιστα ἀμούστακο. Τὸ πρόσωπό του ἔλαμπε ἀπ' τὴν δύμορφιὰ καὶ ἡ φορεσιά του ἀπ' τὴν πολυτέλεια. Ἀπὸ πάνω ώς κάτω ἦταν πνιγμένος στὸ χρυσάφι, στὸ μετάξι, στὰ πετράδια. "Ενα σύννεφο κάτασπρο ὑποστήριζε τὰ πόδια του. Στὰ χέρια του κρατοῦσε ἔνα χρυσὸ ραβδί. Εἶχε φτερούγια σὰν τὸ χιόνι καὶ χαμόγελο γλυκό.

— Νά με! Τί μὲ θέλεις; εἶπε μὲ τρυφερὴ φωνή.

— "Αγγελος... ψιθύρισε τὸ παιδάκι τρομαγμένο.

— Δεν είμαι άγγελος, ἀποκρίθηκε ό νέος· είμαι ό Πλοῦτος, που ζήτησες ἀπόψε. Ἐκεῖνος, που δηγεῖ τὰ βήματά μου εἶδε τὴ φωτὶ τῆς καρδιᾶς σου καὶ μ' ἔστειλε. Μιὰ στιγμὴ πρωτύτερα ἀν πρόφταινες νὰ πῆς τ' ὄνομά μου, θαρχόμουν νὰ σὲ φορτωθῶ ἀνερώτητα. Μὰ τώρα που ἀργησες νὰ μιλήσης κι ἔγινε ζήτημα ἀν ἐπρεπε νὰ σου γίνη ἡ χάρη ἢ ὅχι, ἀποφασίστηκε νὰ ἔρθω μονάχα νὰ σὲ ξαναρωτήσω... καὶ ὅ,τι μοῦ πῆς θὰ κάμω. Ἐπιμένεις ἀκόμα στὸ λόγο σου; Ἐμένα ζητεῖς κι ἐπιθυμεῖς πραγματικά, ἀφοῦ ξέρεις ὅτι μονάχα ἔνα πράμα ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσης; "Αν εἶναι ἔτσι, νὰ μοῦ τὸ πῆς καὶ μένω μαζί σου γιὰ πάντα.

Τὸ παιδάκι πῆρε θάρρος, βγῆκε περισσότερο ἀπ' τὸ σκέπασμά του καὶ εἶπε:

— Σένα θέλω, Πλοῦτε μου· σὲ θέλω νὰ μείνης πάντα μαζί μου! Εἶδα ὅτι ὅλη ἡ εύτυχία βρίσκεται πάντα μ' ἐσένα, καὶ ἀπὸ πολὺν καιρὸ σὺ εἶσαι τ' ὄνειρό μου.

— Βλέπω ὅτι μ' ἀγαπᾶς πραγματικὰ καὶ θὰ ἥθελα νὰ μείνω μαζί σου... Ἀλήθεια! Τί ὅμορφη ζωὴ ποὺ θὰ περνοῦμε! Παντοῦ ὁ κόσμος θὰ σκύφτη στὸ διάβα μας, σὰ θὰ πηγαίνωμε συντροφιασμένοι. Θὰ κατοικοῦμε σὲ παλάτια ὀλομάρμαρα, θὰ κοιμόμαστε σὲ όλόχρυσο κρεβάτι, θὰ σκεπαζόμαστε μὲ σεντόνια μεταξωτά.

— Τὸ γυαλιστερὸ ἀτλάζι* καὶ τὸ χνουδωτὸ βελοῦδο θὰ μᾶς τριγυρίζουν παντοῦ, στὸ πάτωμα, στοὺς τοίχους στὸ ταβάνι, στὰ καθίσματα, παντοῦ, ὅπου θ' ἀκουμπᾶ τὸ κορμὶ ἢ θ' ἀναπαύεται τὸ βλέμμα. Θὰ φοροῦμε λαμπρὰ φορέματα καὶ στολίδια. Θὰ ἔχωμε δούλους καὶ δοῦλες καὶ γνώριμους πολλούς.

— Βαλσαμωμένος θὰ εἶναι ὁ ἀέρας, που θ' ἀναπνέωμε ἀπὸ τ' ἄνθη καὶ τὰ μυρωδικά. Τὸ τραπέζι μας θὰ λάμπη στὸ χρυσάφι καὶ στὸ κρύσταλλο. Θὰ βγαίνωμε στὸν περίπατο μὲ ἀμά-

ξια καταστόλιστα· θὰ πηγαίνωμε στὰ θέατρα, στοὺς χορούς, στὰ ίπποδρόμια, πάντα στὴν καλύτερη θέση.

— Θὰ ταξιδεύωμε μὲ κάθε ἀνεση τὸ καλοκαιρὶ καὶ τὸ χειμώνα. Θὰ ἔχωμε μέσα σὲ μιὰ κάμαρα, ζεστὴ σὰ φωλιά, ἔνα ντουλάπι λουστραρισμένο, μὲ πολλὰ κλειδιά, γεμάτο χρυσὰ φλωριὰ τόσα, ποὺ νὰ μποροῦμε νὰ ξανοποιοῦμε κάθε ἐπιθυμία, ποὺ ηθελε μᾶς γεννηθῆ...

— "Α! Τί καλά! φώναξε τὸ παιδάκι καὶ τὸ γέλιο δὲ θὰ λείπη ἀπ' τὰ χείλη μας καὶ ἡ χαρὰ ἀπ' τὴν καρδιά μας. Κάθισε, Πλοῦτο μου. Θέλω νὰ εῖμαι μαζί σου δοξασμένος καὶ εύτυχισμένος.

'Ο νέος ἔχασε μὲ μιᾶς τὸ γέλιο του, ἀκούμπησε ἀπάνω στὸ ραβδί του καὶ εἶπε λυπημένα.

— Αὐτὸς εἶναι ἵσα ἵσα, ποὺ θέλω νὰ σου πῶ... 'Εγὼ δὲν μπορῶ νὰ σου ἐγγυηθῶ ὅτι δὲ θὰ λείπη ἀπὸ τὰ χείλη σου τὸ γέλιο καὶ ἀπ' τὴν καρδιά σου ἡ χαρά... "Α, ὅχι, ὅχι!..

— Μὰ γιατί;

— Γιατί;.. Δὲ σὲ ἄφησε λοιπὸν ἡ ἀγάπη, ποὺ μοῦ ἔχεις, νὰ τὸ σκεφτῆς ποτέ;.. Καὶ τί μπορῶ τάχα νὰ σου κάμω ἐγώ, ὅταν θὰ ἔρχεται ὁ πόνος καὶ ἡ θλίψη;.. Ποιὸς ξέρει ἂν δὲ θὰ μὲ θέλης γιὰ νὰ πληρώνης πάντα γιατροὺς καὶ γιατρικά; Ποιὸς σου εἶπε πώς μαζί μου δὲ θὰ δοκιμάσῃς ποτὲ ἀγωνίες καὶ βάσανα;

— Ποιὸς σου εἶπε πώς δὲ θὰ σὲ πληγώσῃ ὁ θάνατος σ' ὅ, τι ἔχεις πιὸ ἀγαπημένο καὶ πολύτιμο στὸν κόσμο;.. Ποιὸς σου εἶπε ἂν μ' ἐμένα θὰ βρῆς τὴν ἀληθινὴ ἀγάπη, τὴν ἀδερφικὴ φιλία ἔκεινη, ποὺ θέλεις, καὶ τί θὰ σου χρησιμέψω, σὰ θὰ σὲ μαχαιρώνῃ ἡ ἀχαριστία, ἡ κακία, τὸ φέμα, ὁ φθόνος, ἡ ἐπιβούλη;

— Ποιὸς σου ὑποσχέθηκε ὅτι μαζί μου θὰ ἀπολάψης τὶς

χαρές τῆς καλῆς οικοδιᾶς, τοῦ φωτισμένου μυαλοῦ, τῆς καθαρῆς συνειδήσεως; Ποιὸς σὲ βεβαίωσε ότι στὸ σπίτι σου θά βασιλεύη ἡ τιμή, ἡ ἀγάπη, ἡ χαρά, ἡ ἀρμονία;.. "Α, πόσο στάθηκες, παιδάκι μου, ἀπατημένο! Γύρεψες ἀπὸ μένα ἐκεῖνο, που ἔπρεπε νὰ γυρέψῃς ἀπὸ τὴν Εὐτυχία.

— Απὸ τὴν Εὐτυχία.... Ψιθύρισε τὸ παιδάκι μὲ ἀπελπισμένη φωνή.

— Μάλιστα, ἀπὸ τὴν Εὐτυχία. Καὶ πῶς; δὲν ξέρεις; Εἴν' ἔνα κοριτσάκι μικρὸ αὐτὴ ἡ Εὐτυχία, ὅμορφο, γελαστό, μὲ κάτασπρη ἀπλὴ φορεσιὰ σὰν τὸ χιόνι. Φιλία σταθερὴ μαζί της δὲν ἔχομε· γιατὶ μ' ἀφήνει τὶς περισσότερες φορὲς καὶ πηγαίνει μὲ τὴ φτώχεια, ὅπως κι ἐγὼ καμιὰ φορὰ μὲ τὴ δυστυχία.

— Τί τὰ θέλεις, παιδί μου! Αὐτὴ εἶναι δῶρο ἀληθινὸ κι ἀπόλαυση! Τὴν ἀκολουθεῖ σὰ σωματοφυλακὴ ἔνα πλῆθος παιδάκια μὲ γέλια καὶ φωνές, ποὺ γεμίζουν τὸν ἀέρα. Αὐτὴ μοναχὴ εἶναι ἴκανή, ὅταν σὲ πάρη καὶ σένα στὴν ἀκολουθία της, νὰ σὲ κάμη νὰ μὴ λείπῃ ἀπ' τὰ χείλη σου τὸ γέλιο καὶ ἀπ' τὴν οικοδιὰ σου ἡ χαρά· ἀδιάφορο ἀν θὰ κατοικῆτε στὴν καλύβα ἡ στὸ παλάτι, ἀν θὰ φορῆτε χρυσὰ ἢ κουρέλια.

— Πλοῦτε μου. καλέ μου φίλε, συχώρεσέ με δὲν τὸ σκέφτηκα. "Εκαμα λάθος. Τὴν Εὐτυχία ἔπρεπε νὰ ζητήσω, τὴν εὐτυχία ζητοῦσα, τὴν εύτυχία ζητῶ. "Ενα πράμα μονάχα, βλέπεις, μοῦ εἶναι συχωρεμένο νὰ ἔχω, καὶ ἄλλο καλύτερο ἀπ' τὴν εὐτυχία δὲν ὑπάρχει... "Αχ, οὔτε σύ, καλέ μου Πλούτε! Τὸ βλέπω, τώρα τὸ νιώθω.

— Θέλεις λοιπὸν τὴν Εὐτυχία. Καλά, ἐγὼ φεύγω. Καὶ φεύγω, ἀκουσε, ὅχι γιατὶ δὲ μὲ θέλεις, ἀλλὰ γιατὶ δὲν πρόφτασες νὰ μὲ ζητήσης στὴν κατάλληλη ὥρα. Τυχερὸς ποὺ στάθηκες! 'Αλλιώτικα δὲ θὰ ἔφευγα ἀπὸ κοντά σου καὶ θὰ ἥταν περιττὴ κάθησ σου μετάνοια... Γειά σου· εἶπε ὁ Πλούτος καὶ γίνηκε

άρφαντος.

Τὸ παιδάκι δόξασε τὸ Θεό. "Ετσι εἶχε καιρὸ πάλι τοῦ χρόνου, πιὸ φωτισμένο καὶ πιὸ ἥσυχο, ν' ἀγρυπνήσῃ τὴν ἴδιανύχτα καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπ' τὸν οὐρανό, τὴν εὔτυχία, μονάχα τὴν εὔτυχία.

Γρηγ. Ξενόπουλος

9. Η ΚΑΘΑΡΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

"Ημουν τότε παιδὶ ὅχι πλειότερο ἀπὸ ὄχτὼ χρονῶν καὶ μαθήτευα στὸν παπ-Ἀντριᾶ.

Κοιμόμουν κι ὅταν ξύπνησα εἶχα μέσα μου ὅλο τὸ θλιβερὸ συναίσθημα, ὅτι εἶχε ἔημερώσει ἡ τρομερὴ Καθαρὴ Δευτέρα μὲ τὴ Μεγάλη Σαρακοστὴ καὶ μὲ τὸ σκολειό. Κι ἐπρεπε νὰ περάσουν πενήντα μέρες ἀκέριες αὐστηρὴ Σαρακοστὴ μὲ φασούλια, ρεβίθια, κουκιά, φακὴ καὶ λαχανικά, καὶ νὰ νηστεύωμε καὶ τὸ λάδι τὰ τετραδοπαράσκευα! Αύγα, γάλα, τυρὶ, βούτυρο, ψάρι, καὶ προπάντων τὸ κρέας δὲν ἐπρεπε οὕτε νὰ τ' ἀναφέρωμε μὲ τὸ στόμα μας, γιατὶ κι αὐτὸ λογίζονταν ἀμαρτία! Κι ὅταν ἀκόμα τό ὕφερνε ὁ λόγος, γιὰ νὰ ὀνοματίση κανένας τὸ γάλα, τὸ βούτυρο, τὸ τυρὶ τὸ ψάρι ἢ — Θεὸς φυλάξοι! — τὸ κρέας, ἐπρεπε νὰ συνοδεύῃ τὴν ἀπαγορευμένη λέξη μὲ τὴν ἔκφραση «μακριὰ ἀπὸ τὴ σαρακοστὴ κι ἀπὸ μᾶς». π.χ.: Ζυγιάσαμε τὸ τυρὶ — μακριὰ ἀπὸ τὴ σαρακοστὴ κι ἀπὸ μᾶς — καὶ βγῆκε δέκα ὀκάδες.

Μιὰ μεγάλη λύπη εἶχε γραπωμένη* τὴν παιδική μου καρδιὰ καὶ δὲν μποροῦσα νὰ τιναχτῷ πέρα ἀπὸ τὰ στρώματά μου καὶ τὰ σκεπάσματά μου. τρέφοντας κάποια πλάνα ἐλπίδα, ὅτι μποροῦσε νὰ μὴν ἦταν ἀλήθεια ὅτι εἶχε ἔημερώσει ἡ

ἀνεπιθύμητη Καθαρὴ Δευτέρα κι ὅτι κάποιο δυσάρεστο ὄνειρο γέννησε τὴν ἴδεα τῆς.

’Αλλ’ ἥρθα λίγο λίγο στὸν ἔαυτό μου, πείστηκα ὅτι δὲν ἦταν ψέμα κι ὅτι ἀληθινὰ ἐκεῖνο τὸ φῶς κι ἐκεῖνες οἱ ἀργυρόχρυσες ἀχτίνες πόμπαιναν ἀπὸ τὶς χαραμάδες τῶν κλεισμένων παραθυριῶν τοῦ δωματίου μου ἦταν τῆς Καθαρῆς Δευτέρας. Θυμήθηκα περίλυπος ὅτι τὴν περασμένη βραδιὰ εἶχαμε τυρινὴ ἀποκριά. Θυμήθηκα ὅτι εἶχαμε φάει κουλιάστρα, αὐγὰ τηγανισμένα, τυρί, ὁμορφοφκιασμένη αὐγοτυρόπιτα, φάρια, χέλια, θυμήθηκα ὅτι ύστερα ἀπὸ τὸ δεῖπνο εἶχαμε τραγουδήσει καὶ χορέψει...

”Ολα αὐτὰ τ’ ἀναθυμήματα περνοῦσαν ἀπὸ τὴν φαντασία μου σὰν εἰκόνες φωτόλουστες, χαρωπές, ὅμορφες, γέματες

τέρψη καὶ εύθυμία, ἡ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη, σὰν κύμα ποὺ διδάχεται τὸ κύμα, ἄλλ’ ἡ Καθαρὴ Δευτέρα, γριὰ ψηλή, σε- μνή, ἀσπροντυμένη καὶ κατακάθαρη, σκυθρωπή, μ’ αὐστηρὸ πρόσωπο καὶ κάτασπρο φακιόλι*, παρουσιάστηκε στὴ στιγ- μὴ μπροστά μου καὶ μόσβησε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ὅμορφες τερ- πνὲς εἰκόνες καὶ μὲ φοβέριζε μ’ ἔνα μακρὺ ραβδὶ ποὺ κρατοῦ- σε στὰ χέρια τῆς, ἀπαράλλαχτη, ὅπως μοῦ τὴν εἶχε παρα- στήσει ἡ μάνα μου ἄλλες χρονιές, ὅταν ἥθελα νὰ φάγω πίτα ἀνήμερα.

— Πεινῶ, μάνα! Εἶπα τῆς μάνας μου ποὺ συγύριζε τὸ μα- γειρειό.

— "Ανοιξε τὴν ἄρκλα*; μοῦ εἴπε, καὶ πάρε ψωμάκι καὶ φάε!

— Δὲν ἔχεις τίποτε προσφάγι; τὴ ρώτησα μὲ δακρυσμένα μάτια.

— Σήμερα παιδί μου προσφάγι; μοῦ ἀπολογήθηκε ἐκείνη, σὰν νὰ παραξενεύσταν ποὺ τῆς ζητοῦσα προσφάγι. Προσφάγι τρήμερο μέρα;

‘Αλλὰ δὲν τρῶν σήμερα τίποτε ἄλλο ἔξὸν ἀπὸ ψωμὶ ξερό; τὴν ξαναρώτησα ἀπελπισμένα.

— Τίποτε, τίποτε! μοῦ ἀπολογήθηκε αὐτὴ ἀποφασιστικά.

Κανένα σύκο; καμιὰ σταφίδα, νὰ φάω γιὰ προσφάγι;

— Σύκο, σταφίδα; τί λές, μοναχὲ μ’ κι ἀκριβέ μ’! Σήμερα τρήμερο, Καθαροδευτέρα, σύκα καὶ σταφίδα; Μόνο τὴν Τε- τάρτη, ὕστερα ἀπὸ δυὸ μέρες, κάνει νὰ φᾶμε σύκα καὶ στα- φίδες. Σήμερα κι αὔριο καλὰ καλὰ δὲν κάνει νὰ φᾶμε οὔτε ψωμί! ’Αλλὰ ἐσᾶς τὰ παιδιὰ σᾶς τὸ σχωρνάει ὁ Θεὸς ἀν φᾶτε ψωμί, ἀλλὰ μονάχα ψωμὶ καὶ νερό, καὶ τίποτε, τίποτε ἄλλο!

— Πῶς νὰ κάνω, τῆς εἶπα, ποὺ ἐγὼ θέλω καὶ προσφάγι; ‘Ελιεὺς δὲν κάνει νὰ φάω;

— Μπά! μπά! μπά! ξεφώνισε. Φτύσε γρήγορα μὴ μαγαρί- σης τὸ στόμα σου καὶ μὲ τ’ ἀνάβαλμά τους μόνο! Τὸ λάδι

δὲ βγαίνει ἀπὸ τὶς ἐλιές;

Κι ἀναφέροντας τὶς λέξεις «λάδι» κι «ἐλιές», ἔφτυσε, γιὰ νὰ ξεπλύνῃ τὸ στόμα της νὰ μὴ μαγαρίσῃ.

— Πῶς νὰ κάνω τῆς ξανάειπα, ποὺ δὲν μπορῶ νὰ φάω χωρὶς προσφάγι;

Κι αὐτὴ κάνοντας πώς θυμήθηκε κάτι, μοῦ εἶπε γιὰ νὰ μὲ ξιφορτωθῆ:

— "Αν θέλης καλὰ καὶ σώνει προσφάγι, νὰ πᾶς στὴν πλαγιὰ νὰ βρῆς περδικαῦγα στὶς περδικοφωλιὲς νὰ φᾶς.

Κι ἀναφέροντας τὰ περικαῦγα ξανάφτυσε.

— Καὶ τρῶν περδικαῦγα μάνα; τὴ ρώτησα σὰν νὰ μὴν τὸ πίστευα.

— Τοῶν, μοῦ εἶπε. "Οσα περδικαῦγα (ξανάφτυσε πάλε) βρῆς, νὰ μοῦ τὰ φέρης νὰ σοῦ τὰ ψήσω νὰ τὰ φᾶς.

— Δὲν τὰ θέλω ψημένα. Τὰ θέλω τηγανισμένα.

— Μόνο ψημένα κάνει, γιατὶ τὰ τηγανισμένα θέλουν κι ἀρτυμή... βούτυρο. — Φτού! Φτού! Μὲ κόλασες, γιέ μου, σήμερα!

— "Ας εἶναι καὶ ψημένα... εἶπα μὲ χριστιανικὴ συγκατάβαση. 'Αλλ' εἶναι νόστιμα τὰ περδικαῦγα σὰν τὰ κοτίσια;

— Καὶ καλύτερα ἀκόμα.

— Δὲ μοῦ τό' λεγες λοιπὸν ἀπὸ τὸ πρωί, ἀλλὰ μ' ἄφηνες νὰ τυραννιέμαι;

Καὶ λέγοντας αὐτά, ρούπησα* σὰν ἐλάφι ἔξω ἀπὸ τὸν αὐλόγυρο.

Στὴν ἀρχὴ σκέφτηκα νὰ πάω στὴν πλαγιὰ μόνος μου. 'Αλλὰ δὲν μου' ρχόταν καλά. "Ηθελα συντροφιά. "Ηθελα νά 'χω μαζί μου καὶ τὸν ἀγώριστο φίλο μου τὸ Γιάννη. Σιμώνω στὸν αὐλόγυρό του καὶ τοῦ φωνάζω:

— Γιάννη! Γιάννη!

— "Ορσε! μοῦ ἀπολογήθηκε ἐκεῖνος μ' ἔνα κόμματο ψωμὶ στὸ χέρι.

— "Ελα γρήγορα! τοῦ εἶπα σοβαρά.

— Τί μὲ θέλεις; μὲ ρώτησε.

— "Ελα γρήγορα ποὺ σου λέω. Τοῦ πρόσταξα.

Βγῆκε ὁ Γιάννης στὸ δρόμο, δαγκώνοντας ξέκαρδα τὸ ξερὸ ψωμοκόμματο, σὰ νὰ ἥταν ζυμωμένο μ' ἀγκάθια.

— Τί μὲ θέλεις; Μοῦ ξανάειπε βγαίνοντας.

— "Αφησε τὸ ψωμί, τοῦ εἶπα σοβαρά, κι ἀιντε μας νὰ πᾶμε πλαγινὰ γιὰ περδικαῦγα!

— Τί νὰ κάνωμε τὰ περδικαῦγα; μὲ ρώτησε ἀπορώντας ἐκεῖνος.

— Τί νὰ τὰ κάνωμε; τοῦ εἶπα... Νὰ τὰ φᾶμε!

— Καὶ τρῶν αὐγὰ τώρα τὸ μεγαλοσαράκοστο; μὲ ρώτησε δισταχτικὰ πάλι ἐκεῖνος.

— Δὲν τρῶν κοτίσια αὐγά, τοῦ εἶπα. Μοῦ τὸ εἶπε ή μάνα μου!

"Η μάνα μου ἥταν ή πιὸ πολύξερη τοῦ χωριοῦ μας καὶ πολλῶν ἄλλων χωριῶν τριγύρω μας, κι ἀς μὴν ἤξερε οὔτε τὴν ἀλφαρβήτα... "Ολα τ' ἄλλα τά ἤξερε καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη γυναίκα, κι ἀπ' τοὺς πλειότερους ἀντρες ἀκόμα..." Ήξερε τὶς γιορτές, ποιὲς εἶναι βαριές καὶ ποιὲς εἶναι ἀλαφριές, καθὼς καὶ ποιὲς κάνουν καὶ τὰ γαιδούρια σκόλη. "Ηξερε νὰ ζυγιάζῃ, ἤξερε τὶς δρύμες*, πότε ἀρχίζουν καὶ πότε τελειώνουν. "Ηξερε πότε εἶναι χάση πότε εἶναι πιάση τοῦ φεγγαριοῦ. "Ηξερε πότε ἥταν δισεχτιὰ κι εἶχε ὁ Φλεβάρης εἴκοσι ἐννιά μέρες καὶ πότε εἴκοσι ὅχτω. "Ηξερε ποιὰ τετραδοπαρασκευὴ ἀρταίνονται καὶ ποιὰ σαρακοστεύουν. "Ηξερε πότε ἀνοίγει τὸ Τριώδι καὶ πότε εἶναι Μεγάλη Πασκαλιά, λογαριάζοντας τὴν γιόμωση τοῦ φεγγαριοῦ, καὶ ποιοὶ μῆνες ἔχουν τριάντα καὶ ποιοὶ τριάντα μιά. "Ηξερε, τέλος πάντων, πολλὰ κι ἄμα

ἀκούσει ὁ φίλος μου ὁ Γιάννης ὅτι τὸ εἶχε εἰπῆ ή μάνα μου
ὅτι τρῶν περδικαῦγα τὴν Καθαροδευτέρα, θυμήθηκε ὅτι τοῦ
τὸ εἶχε εἰπῆ κι ἡ μάνα του τὸ πρωί, ἀλλὰ δὲν τὸ πίστεψε, νο-
μίζοντας ὅτι τὸν γελοῦσε. Πέταξε λοιπὸν ἀμέσως τὸ ψωμο-
κόμματο ἀπὸ τὰ χέρια του στὶς κότες πόβοσκαν στὴ χλόη γύ-
ρα μας, κι ἔτρεξε μαζί μου γιὰ περδικαῦγα.

Πήραμε ἵσια τὰ πλάγια, πότε ἐγὼ μπροστὰ κι αὐτὸς
πίσω, καὶ πότε πίσω ἐγὼ καὶ μπροστὰ αὐτός. Ἐδῶ νὰ βροῦμε
περδικοφωλιές μὲ περδικαῦγα, ἐκεῖ νὰ βροῦμε, τρέξε δεξιά,
τρέξε ζερβιά, τρέξε ἵσια ἀπάνω καὶ τρέξε ἵσια κάτω, μέσα
στὰ βράχια καὶ στοὺς γκρεμούς, στὶς γοῦβες καὶ στὶς σπη-
λιές, στὰ κράκουρα* καὶ στὶς νεροσυρμές, παντοῦ στοὺς γνώ-
ριμους τόπους τοῦ χωριοῦ μας, βγάλαμε ἀλεποῦδες ἀπὸ τὶς
τρύπες τους, λαγούς ἀπὸ τὶς σμουλές* τους, προντίσαμε* γε-
ράκια ἀπὸ τὰ προσήλια τους, περδίκια ἀπὸ τὶς βοσκές τους,
ἀλλὰ περδικοφωλιές καὶ περδικαῦγα πουθενά!

Ψάξαμε ὅλη τὴν ἡμέρα, χωρὶς νὰ βροῦμε τίποτε! Μήπως
μᾶς εἴχαν γελάσει οἱ μάνες μας; Ἀλλὰ γιατί νὰ μᾶς γελά-
σουν; Προπάντων ἡ μάνα δὲ λέει ποτὲ ψέματα, κι οἱ δρυ-
νειες ποὺ μόδινε συχνὰ ἥταν «Μὴν κλέψῃς, μὴ φονέψῃς, μὴν
ψευτομαρτυρήσῃς!».

Γυρίζοντας, γυρίζοντας ὅλη τὴν ἡμέρα, ψάχνοντας ἐδῶ
κι ἐκεῖ, βρεθήκαμε βασίλεμα ἡλιοῦ σὲ μιὰ βαθιὰ λακκιά, ποὺ
εἴχαμε ἔνα φοβερὸν ἀνήφορο νὰ κάνωμε, γιὰ ν' ἀνεβοῦμε στὸ
χωριό. Ἀλλὰ τὰ ποδάρια μας ἥταν κομμένα ἀπὸ τὴν κούρα-
ση κι ἀπὸ τὴν πείνα. Καὶ τί πείνα! Πείνα μὲ δόντια, ποὺ ρο-
φοῦσε τὰ σπλάχνα μας. Γιὰ ἔνα κομμάτι ψωμί, ὅχι σταρίσιο,
ἀλλὰ κι ἀραποσίτικο, ἀλλὰ καὶ καλαμποκίσιο, ἀλλὰ καὶ κε-
χρίσιο ἀκόμα ἔδινα δὲν ξέρω τί. Προσφάγι; Τυρί, αὐγά, γάλα,
ψάρια, κρέας... δὲν περνοῦσαν καθόλου τότε ἀπὸ τὸ νοῦ μας.
Ψωμί! Ψωμί νὰ λέγονταν κι ἀς ἥταν ὅ,τι! Πῶς νὰ βγάλωμε

ὅμως τὸν ἀνήφορο καὶ νὰ φτάσωμε στὸ χωριό τὸ γληγορώτερο, γιὰ νὰ φᾶμε; Ἰδού τὸ μέγα ζήτημα! Δοκιμάσαμε ν' ἀνηφορέσωμε, ἀλλὰ τὰ ποδάρια μας ἔκαναν πρὸς τὰ πίσω κι ὅχι πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἔτσι, θέλοντας καὶ μή, ἀποφασίσαμε νὰ μείνωμε μέσα στὴ λακκιά, ἐνα τέταρτο τῆς ὥρας μακριὰ ἀπ' τὸ χωριό. Τί νὰ κάνωμε; Νὰ φωνάζαμε ἀπ' ἐκεῖ μέσα; Θὰ ἦταν στὰ χαμένα... Δὲ θὰ μποροῦσε νὰ μᾶς ἀκούσῃ κανεῖς, γιατὶ ἐρχόταν σὰν ἀπίκουπα* τὸ χωριό, κι οἱ πιστικοὶ ποὺ μποροῦσαν νά 'ναι ἐκεῖ γύρα, εἶχαν συμμαζευτῆ μὲ τὴν ὥρα τους στὸ χωριό. Δὲν συλλογιόμαστε τὴν κακομοιριά μας, ποὺ κιντυνεύωμε νὰ κοιμηθοῦμε ἔξω Φλεβάρη μήνα, ἀλλ' εἶχαμε καὶ τὴ συλλογὴ τοῦ δασκάλου μας τοῦ φοβεροῦ καὶ τρομεροῦ παπ-'Αντριᾶ, ποὺ θὰ μᾶς ρήμαζε στὶς βεργιές, ἀν τύχαινε νά 'ρθη ἐκεῖνο τὸ βράδυ στὸ χωριό καὶ δὲν μᾶς ἔβρισκε ἐκεῖ. Θὰ τὸ θεωροῦσε αὐτὸ μεγάλη ἀταξία. Μὴν μπορώντας ὅμως νὰ κάνωμε ἄλλο τίποτε, μαζευτήκαμε σὲ μιὰν ἀπόγωνη σμούλα νὰ περάσωμε ἐκεῖ τὴ νύχτα! "Αν εἶχαμε σπίρτα ἢ πυριοβολικιά*, μποροῦσαμε ν' ἀνάψωμε φωτιά, ἀλλὰ ποῦ σπίρτα! Ἀρχίσαμε νὰ κρυώνωμε. Δοκιμάζω νὰ φάξω τὶς τσέπες μου μήπως βρῶ κανένα σπίρτο.

"Ἐνα σπίρτο ἔσωζε δύο ζωές ἐκείνη τὴ βραδιά! Ψάχνω φάγνω... Δόξα τῷ Θεῷ! Βρίσκω δύο τρία σπίρτα!"

— Σπίρτα, Γιάννη! Φωνάζω, καὶ στὴ στιγμὴ κατορθώσαμε κουτσά κουτσά νὰ μάσωμε στὰ σκοτεινὰ μερικὰ φύλλα καὶ ξερόκλαδα κι ἀνάψωμε φωτιά! Δόξα σοι ὁ μεγαλοδύναμος ποὺ μᾶς λεημονήθηκε! Καὶ θὰ ζεσταίνόμαστε καὶ τὰ ἴσκιώματα καὶ κάθε λογῆς δαιμονικὰ δὲ θάχαν ἀνάκρα νὰ μᾶς ζυγώσουν! "Αν εἶχαμε καὶ κανένα κομμάτι θυμίαμα ἢ καὶ κανένα σπυρὶ ἀλάτι, θὰ ἦταν ἀκόμα καλύτερα γιὰ τὰ δαιμονικά, τὶς νεράιδες καὶ τὶς ξωτικιές, ἀλλὰ δὲν εἶχαμε. Ἡ φωτιά μᾶς φάνηκε σὰν καλὸς σύντροφος. Πήραμε θάρρος κι ἀρχί-

σαμε νὰ ξεχνοῦμε λιγάκι τὴν πείνα, κι ἐκεῖ ποὺ γλυκοπυρω-
νόμαστε ναρκωμένοι ἀπὸ τὴν κούραση κι ἀπὸ τὴν πείνα,
ἀκοῦμε νὰ φωνάζουν τὰ ὄνόματά μας ἀπὸ τὴν ράχη, ἀλλ’ ἐμεῖς
δὲν εἴχαμε δύναμη ν’ ἀπολογηθοῦμε καὶ νὰ δώσουμε νὰ κατα-
λάβουν ποὺ βρισκόμαστε, γιὰ νά ’ρθουν νὰ μᾶς σηκώσουν!

Ἐκεῖ ποὺ καθόμαστε ἀπελπισμένοι καὶ βλέπαμε νὰ μαυ-
ρίζη καὶ ν’ ἀγριεύη πλειότερο ἡ νύχτα, νά σου κι ἀκοῦμε πολὺ³⁰
κοντά μας, σὰν εἶδος ἀπολογία σ’ ἐκείνους ποὺ μᾶς φώναζαν,
énα δυνατὸ γκάρισμα γαϊδουριοῦ. Γκάαααααρρρρ! Μάλιστα
τὸ γνωρίσαμε κι ἀπὸ τὴν γκαριξιὰ τίνος γαϊδούρι ἦταν. Πιὸ
χαρμόσυνο ἄγγελμα δὲν μποροῦσε νὰ μᾶς γένη σ’ ἐκεῖνες τὶς
ἀπελπιστικές στιγμές. Μᾶς φάνηκε γλυκότερο κι ἀπὸ λάλημα
τοῦ ἀηδονιοῦ ἐκεῖνο τὸ γκάρισμα. Ἡταν γκάρισμα γεμάτο
ἐλπίδα καὶ χαρὰ γιὰ μᾶς τοὺς ἀποκαμωμένους καὶ καταπει-
νασμένους! Βάλαμε καὶ τὴν τελευταία μας δύναμη, γιὰ νὰ
μπορέσωμε νὰ πάμε κοντά του. Τὸ βρήκαμε ξεσαμάρωτο καὶ
ξεκαπίστρωτο, ἀλλὰ δὲ μᾶς πείραζε αὐτό. Τὸ καπιστρώσαμε
ἀμέσως μὲ τὰ ζωνάρια μας καὶ τὸ καβαλικέψαμε, ἐγώ μπρο-
στὰ κι ὁ Γιάννης πίσω, καὶ ξεκινήσαμε τὸν ἀνήφορο γιὰ τὸ
χωριό. Προχωρούσαμε ἀγάλια ἀγάλια, κι ἀναργα ἀναργα
καὶ σὲ μιὰ ὥρα καὶ πλειότερο φτάσαμε στὰ πρόθυρα τοῦ χω-
ριοῦ. Τὸ χωριὸ ἦταν ἄνω κάτω γιὰ τὸ χαμό μας, κι ὁ ζευγί-
της ρωτοῦσε τὸν πιστικό, κι ὁ πιστικός τὸ ζευγίτη, ἀν εἴχαμε
φανῆ πουθενά. Κοντὰ στὶς μάνες μας καὶ στοὺς δικούς μας
ποὺ στενοχωριόνταν κι ἔκλαιγαν γιὰ μᾶς κι ἔτρεχαν ἀπ’ ἐδῶ
κι ἀπ’ ἐκεῖ, στενοχωριόνταν κι ἡ γειτόνισσά μας γιὰ τὸ χα-
μένο της τὸ γαϊδούρι, μήν της τὸ φάη τὴ νύχτα κανένας λύ-
κος. Τὸ γαϊδούρι μπαίνοντας στὸ χωριὸ ἀρχισε νὰ γκαρίζη
χαρούμενα, καὶ μιὰ τσιούπρα* ποὺ μᾶς πρωτόειδε στὰ σκο-
τάδια καὶ μᾶς γνώρισε, ἔτρεξε νὰ τὸ πῆ στὰ σπίτια μας, γιὰ
νὰ πάρη σχαρίκια. Σὲ μιὰ στιγμή, καὶ πρὶν νὰ φτάσωμε στὸ

μεσοχώρι, ἔτρεξε ὅλο τὸ χωριὸ μ' ἀναμμένα δαδιά, καὶ μᾶς
ρωτοῦσαν μὲ περιέργεια πῶς εἴχαμε χαθῆ. Ἀλλὰ οἱ πλειό-
τεροι εἶχαν τὴν ἰδέα ὅτι μᾶς εἶχαν πάρει ξωτικιὲς ἢ νεράιδες
καὶ μᾶς ἄφηκαν, γιατὶ ἡμαστε μικρὰ ἀκόμα. Μέσα σ' ἐκείνη
τὴν ἀναμπομπούλα*, ἔνιωσα ὅτι μ' εἴχε ἀρπάξει κάποιος
στὴν ἀγκαλιά του, κι ἔχασα ἀπὸ κάτω μου τὸν γάιδαρο ποὺ
μὲ κουβαλοῦσε. Ἡταν ἡ μάνα μου, ποὺ μὲ φιλοῦσε κλαίγον-
τας καὶ ρωτώντας.

- Τί μόγινες σήμερα μονάχριβέ μου;
- Εἴχαμε πάσι γιὰ περδικαῦγα μὲ τὸ Γιάννη.
- Χαλασιά μου καὶ φουρτούνα μου παιδάκι μου, τί πῆγα
νὰ σου κάνω σήμερα ἡ στρίγλα ἐγώ!
- Εἴχαμε μπῆ πιὰ στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ μας.
- Ψωμί! Ψωμί! φώναξα μ' ἀδυνατισμένη φωνή.
- Ψωμί, μωρή. Φώναξε κι ἡ μάνα μου στὴν ἀδερφή μου.
Ψωμὶ γρήγορα, γιατὶ μᾶς λιγώθηκε τὸ παιδί ἀπὸ τὴν πείνα!

Καὶ πρὸν μποῦμε ἀκόμα στὸ σπίτι, μοῦ παρουσίασε ἔναν
κόμματο ψωμὶ ἡ ἀδερφή μου.

“Αρχισα νὰ τὸ καταπίνω. Νόμιζα πῶς ἥταν ζυμωμένο μὲ
μέλι. Τόσο γλυκὸ μοῦ φαινόταν!”

- “Οταν ἄνοιξα τὰ μάτια, ποὺ μοῦ τά ’χει κλεισμένα ἡ πεί-
να, εἶπα στὴ μάνα μου.
- Μάνα!... μὲ μέλι τό ’χεις ζυμωμένο σήμερα τὸ ψωμί;
- “Οχι παιδί μου...
- Τότε γιατὶ εἶναι ἔτσι γλυκό;
- “Ετσι εἶναι, μοναχέ μου κι ἀκριβέ μου, τὸ ψωμὶ τῆς Καθα-
ρῆς Δευτέρας, γιὰ ἐκείνους ποὺ δὲν τρῶνε καθόλου ὅλη τὴν
ἡμέρα...

Καὶ μ' ὅλα ταῦτα ἐγὼ εἴχα τὴν ἰδέα ὅτι μοῦ τό ’χει ζυμώσει
μὲ μέλι τὸ ψωμὶ ἐκεῖνο ἡ μάνα μου, γιὰ νὰ μὲ ἱκανοποιήσῃ γιὰ
τὸ γέλιο τῶν περδικαύγων, ποὺ μοῦ εἴχε κάνει ἐκεῖνο τὸ πρωί.

Xρ. Χριστοβασίλης

10. РОУМЕАН

Τὴ μάνα μου τὴ Ρούμελη ν' ἀγνάντευα τὸ λαχταρῶ...

Ψηλὰ ποὺ μὲ νανούριζες, καημένο Καρπενήσι !

Τρανὰ πλατάνια ξεδιψοῦν στὶς βρύσες μὲ τὸ κρύο νερό,
Σαρακατσάνα ροβολάει καὶ πάει γιὰ νὰ γεμίσῃ.

Μὲ κρουσταλλένια σφυριχτὰ σὲ λόγγους φεύγοντα σκοτεινοὺς
κοτούφια καὶ βοσκόπουλα μὲ τὰ λαμπρὰ τὰ μάτια,
νερὰ βροντοῦντες στὸν γκρεμὸν καὶ πᾶντας πρὸς τοὺς οὐρανούς
ἴσια κι ὄρθιὰ σὰν τὴν ψυχὴν τῆς Ρούμελης τὰ ἐλάτια.

Κάμπε Αττικέ, μὲ πλάνεψες κι ἐγώ γιὰ τὶς κορφὲς πονῶ
καὶ γιὰ τραχιὲς ἀνηφοριὲς σηκώνω τὸ κεφάλι...
Φυλακωμένη πέρδικα, ποὺ κλαίει γι' ἀλαργυνὸ Βουνό,
δέρνει ἡ ψυχή μου στὸ κλουβὶ τὰ νύχια της κοράλλι.

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

11. ΑΝΑΣΤΑΣΗ

— Παπού! є, παππού! φώναξε ὁ Νάσος, σπρώχνοντάς του μὲ τὸ πόδι του.

— Τί εἶναι;

— "Α, σήκω νὰ δοῦμε τὴν Ἀνάσταση.

Σὰ βγῆκαν ἔξω ἀπὸ τὴν καλύβα τους, ἀκουγαν σὲ δλη τὴν κοιλάδα καὶ γύρω ἀπὸ τὶς ράχες φωνές. "Ολοι οἱ βλάχοι τῆς περιφέρειας ἐκείνης ἦταν στὸ πόδι, στολισμένοι, καὶ μὲ κεριὰ στὰ χέρια περίμεναν τὴν Ἀνάσταση.

Εἶχε πιὰ πλησιάσει ἡ ὥρα. 'Ο αὐγερινὸς φεγγοβολῶντας ἀνέβαινε ψηλά. Οἱ βλάχοι μὲ τὶς γυναῖκες τους καὶ τὰ παιδιά τους ἦταν ἔτοιμοι ἔξω ἀπὸ τὶς καλύβες τους. Οἱ χωρικοὶ ἀπὸ τὰ γύρω χωριὰ εἶχαν ἀνεβῆ στὰ ὑψώματα. Νέοι ζωηροί, γέροντες λευκόμαλλοι, παιδιά, γυναῖκες νέες καὶ γριές, ὅλοι εἶχαν καρφώσει τὰ μάτια τους στὸ ἀνατολικὸ μέρος τοῦ ὁρίζοντα. "Ηξεραν πὼς ἀπὸ κεῖ ὑψωνόταν μιὰ ράχη, ἀπ' ὅπου θὰ φαινόταν ὁ παπᾶς μὲ τὴ λαμπάδα στὰ χέρια,

κηρύσσοντας στοὺς πιστοὺς τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μεγάλες πυρὲς λαμπάδιζαν ψηλὰ κι ἔριχναν κοκκινωπὲς ἀκτίνες στὰ πρόσωπα καὶ στὰ καθαρὰ ἐνδύματα.

‘Η καρδιὰ ὅλων βροντοχτυποῦσε ἀνυπόμονη, ὅσο πλησίαζε ἡ μεγάλη καὶ ἱερὴ στιγμή. Κάθε ἀστρο, ποὺ παρουσιάζοταν ἀπὸ τὴν ράχη, τὸ ἔπαιρναν γιὰ τὴν λαμπάδα τοῦ παπᾶ καὶ φώναζαν ἀναπηδώντας μὲ χαρά:

— Νά το, φάνηκε!

— Αμ. ποῦ ἀκόμα!

— Θ’ ἀσπρίση τὸ μάτι σου, γιὰ νὰ τὸ δῆς.

Καὶ πείραζε ὁ ἔνας τὸν ἄλλον καὶ διηγόταν ἴστορίες, καὶ οἱ γεροντότεροι παραμύθια, γιὰ νὰ περάσῃ ὁ καιρός.

— Νά το, νά το! Ἐκεῖνο εἶναι! φώναξε κάποιος χαρούμενος.

Πραγματικὰ φάνηκε φῶς λαμπάδας ποὺ τρεμόσβηνε στοῦ ἀνέμου τὴν πνοή. Ἔσκιζε τὸ σκοτάδι κι ἔριχνε παρήγορη λάμψη γύρω.

Οἱ βλάχοι ὅλοι καὶ οἱ χωρικοὶ ἀπ’ ὅλα τὰ γύρω μέρη κάρφωσαν πρὸς τὰ ἔκει τὰ μάτια τους καὶ τέντωσαν τὴν ἀκοή τους.

— Χριστὸς ἀνέστη, παιδιά!...

‘Η φωνὴ ἀκούστηκε ἀπὸ τὴν ράχη δυνατή. Ἔφτασε σὰν κύματα στὶς καρδιὲς τῶν ἀπλοϊκῶν ἔκείνων ἀνθρώπων καὶ ἔχυσε ἐπάνω τους γλυκύτητα καὶ συγκίνηση.

— Χριστὸς ἀνέστη, παιδιά!...

‘Η φωνὴ ἀκούστηκε τώρα πιὸ δυνατή. Οἱ βλάχοι καὶ οἱ χωρικοὶ ἔσκυψαν τὴν κεφαλὴν καὶ ἔκαμαν τὸ σταυρό τους. ‘Ολη ἔκείνη ἡ μεγάλη κοιλάδα ἔμοιαζε τὴν ὥρα ἔκείνη σὰν ἔνας μεγάλος ναός ὃπου δοξαζόταν τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ.

— Χριστὸς ἀνέστη, παιδιά!...

‘Η φωνὴ ἀντήχησε γιὰ τρίτη φορά. Μαζὶ μὲ τὸ φῶς τῆς λαμπάδας φάνηκε καὶ μιὰ ἄλλη λάμψη καὶ ἀμέσως ἀκούστηκε

ό βαθὺς βρόντος πυροβόλου. Καὶ εὐθὺς μὲ τὸν πρῶτο πυροβολισμὸν ἄλλοι πολλοὶ μαζὶ πυροβολισμοὶ σφύριζαν στὶς ράχες, τὰ λαγκάδια, τὰ δέντρα, τὶς καλύβες, τὰ πρόβατα καὶ τὰ μαντριά. Οἱ βλάχοι μὲ τρελὸν ἐνθουσιασμόν ἔδιναν ὁ ἔνας στὸν ἄλλον τὴν εὐχάριστη εἰδηση τῆς Ἀναστάσεως.

— Χριστὸς ἀνέστη, ἀδέρφια!...

— Ἀληθῶς ἀνέστη!... ἀληθῶς ἀνέστη!...

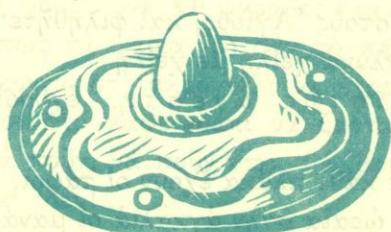
— Ζῆ καὶ βασιλεύει!... Ζῆ καὶ βασιλεύει!...

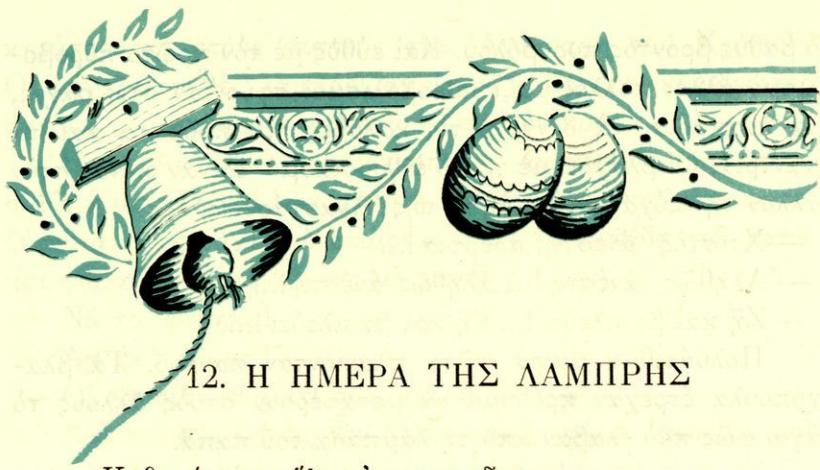
Πολυάριθμα μικρὰ φῶτα πλανιόνταν παντοῦ. Τὰ βλαχόπουλα ἔτρεχαν πρόθυμα νὰ μεταφέρουν στοὺς ἄλλους τὸ ἄγιο φῶς ποὺ ἔλαβαν ἀπὸ τὴ λαμπάδα τοῦ παπᾶ.

Σὲ λίγο ὅλες οἱ ράχες φεγγοβόλουσαν ἐδῶ κι ἐκεῖ μέσα στὸ σκοτάδι σὰν πολυάριθμα διαμάντια. Ἀπὸ κάθε καλύβᾳ τὰ καριοφίλια καὶ οἱ ἀσημοπιστόλες ἀστραφταν καὶ βροντοῦσαν. Τὰ πρόβατα στὰ μαντριὰ βέλαζαν καὶ πηδοῦσαν φοβισμένα ἀπὸ τοὺς κρότους οἱ σκύλοι ἀλυχτοῦσαν καὶ τὰ ἄλογα χρεμέτιζαν.

Ἡ ράχη, ποὺ πάνω της φάνηκε τὸ πρῶτο φῶς τῆς Ἀναστάσεως, ἦταν τώρα κατάφωτη. Εἴκοσι ὡς εἴκοσι πέντε βλάχοι, ἀσκεπεῖς, μὲ τὴ λαμπάδα ἀναμμένη στὰ χέρια, γονάτιζαν γύρω στὸν παπά. Καὶ ὁ παπᾶς ὅρθιος, κινώντας τὴ λαμπάδα του πάνω καὶ κάτω, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἔψαλε τὸ «Χριστὸς ἀνέστη».

Ἀιδηρέας Καρκαβίτσας

12. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι
σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι
ποὺ λέει καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα
γλυκιὰ ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
ὅλοι, μικροί, μεγάλοι ἔτοιμαστήτε.
μέσα στὶς ἐκκλησιὲς τὲς δαφνοφόρες
μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε.
ἀνοίξετε ἀγκαλιὲς εἰρηνοφόρες
δύμπροστὰ στοὺς Ἀγίους, καὶ φιληθῆτε.
φιληθῆτε γλυκὰ χείλη μὲ χείλη
πέστε Χριστὸς ἀνέστη, ἔχθροι καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιὰ οἱ μανάδες.

γλυκόφωνα, κοιτώντας τές ζωγραφισμένες
εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ φαλτάδες·
λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι
ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἄγιοκέρι,
ὅπου κρατοῦνε οἱ χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Διον. Σολωμός

13. ΤΟ ΣΤΑΥΡΟΝΗΣΙ

(Ἡ ἴστορία ποὺ ἀγαποῦσε ὁ παπποὺς)

“Ο παπποὺς αὐτὸ δὲν τὸ θυμᾶται.” Οσο κι ἀν νομίζωμε πὼς
ὅλα τὰ ἔχει ἵδεῖ κι ὅλα τὰ ἔχει γνωρίσει, τὸ Σταυρονήσι δὲν
τό ’φτασε, δὲν πάτησε κεῖ μὲ τὸ πόδι του, δὲν εἶδε μὲ τὰ μά-
τια του πῶς ἥταν τὸ λιμανάκι του, τὰ καΐκια του, μήτε κι ἡ
πόρτα τῆς ἐκκλησιᾶς του.

Ναι, μὰ ὁ παπποὺς εἶχε κι αὐτός, λέει, κάποτε γιαγιά,
ποὺ ἐκείνη τὸ εἶχε ἵδεῖ μὲ τὰ μάτια της τὸ Σταυρονήσι κι
ὅσα του ἔλεγε ἥταν ἀληθινὰ κι ὅχι παραμύθια.

Αὐτὸ κάποτε ἔγινε. Μὰ πᾶνε τόσα χρόνια, ὥστε ἔμεινε
πιὰ μοναχὰ στὴ θύμηση τῶν πιὸ γέρων κι οἱ πιὸ νέοι τύχαινε
νὰ μὴν ἔχουν ἀκούσει σχεδὸν ποτὲ γιὰ τὸ ὅμορφο ἔκεινο νη-
σάκι. Μὰ τὸ πράμα ἔγινε πάλι πολὺ γνωστό, ἀπὸ τὸ βράδυ
ἔκεινο, ποὺ ἔνα καΐκι τοῦ χωριοῦ μας γύρισε στὸ λιμάνι τσα-
κισμένο ἀπὸ τὴ φουρτούνα. Οἱ φαράδες ἥταν σὰν τρελοί. Μά-
ζεψαν ὅπως ὅπως τὰ ψάρια, ἔδεσαν τὸ παλαμάρι στὴ ρίζα
ἔνδις δέντρου κοντὰ στ' ἀκρογιάλι κι ἔτρεξαν μουσκεμένοι
καὶ τσακισμένοι στὸ καφενεδάκι νὰ ζεσταθοῦν, νὰ πάρουν
ἀναπνοὴ καὶ νὰ ποῦν, νὰ ποῦν ὅπου θά ’βρισκαν, ὅτι εἶχαν
ἵδεῖ. “Ο, τι εἶχαν ἵδεῖ!...

Μὰ πῶς νὰ τὸ ποῦν αὐτό; Θὰ τοὺς περνοῦσαν γιὰ τρελούς, Θεέ μου, νὰ τὸ ἔλεγαν σοβαρά, ὅτι μέσα στὴ φουρτούνα ποὺ πάλευαν γιὰ νὰ φέρουν τὸ καΐκι στὸ λιμάνι, εἶχαν ἴδει, Θεέ μου, ἐνα μικρὸ σιδερένιο σκοῦρο σταυρό, νὰ προβάλλῃ ἀνάμεσα σὲ δύο πελώρια κύματα. Στεκόταν ἐκεῖ ἀκίνητος κι ἀπειράχος μέσα στὰ ὑδάτινα βουνά, σὰ νὰ ἦταν καρφωμένος γερά μ' ἐνα πελώριο καρφὶ στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας!

Εἶπαν πῶς ἔτσι τοὺς φάνηκε. Μὰ βέβαια δὲ γίνεται νὰ γελάστηκαν κι οἱ τρεῖς. Ζύγωσαν ὅσο μπόρεσαν, ξαναεῖδαν ἄλλη μιὰ στιγμὴ τὸν ἀσάλευτο σταυρὸ (σὰ σιδερένιος, σὰ σκουριασμένος!) νὰ στέκη σ' ἐνα βαθούλωμα τῶν νερῶν κι ὕστερα νὰ σκεπάζεται πάλι ἀπ' ἐνα κύμα.

'Ο πιὸ νέος ἀπ' τοὺς τρεῖς εἶπε νὰ τὸ χτυπήσουν μὲ τὸ κουπὶ, νὰ ἴδουν ἀν ἦταν «πράμα ἀληθινό». Μὰ τέτοιες ὕρες, που τὰ πανιὰ πήγαιναν νὰ σκιστοῦν, ποιὸς εἶχε τὸ κουράγιο γιὰ παρόμοιες δοκιμές; Σταυροκοπήθηκαν καὶ τράβηξαν τὸ δρόμο τους. Θὲς ἦταν θάμα, θὲς ὁ καιρός, ἡ φουρτούνα λιγόστεψε κι ἔσωσαν νά ῥθοῦν στὸ λιμανάκι. Μά, Θεέ μου, ἡ ψυχή τους ἦταν βγαλμένη πιά, τὸ μυαλό τους εἶχε θολώσει: τί γύρευε ὁ σταυρὸς αὐτός, ὁ ἀληθινός, ὁ ὄρθιος, ὁ καρφωμένος μέσα στὰ κύματα;

Τὸ εἶπαν, ναί, ὅσο πιὸ καθαρὰ μπόρεσαν. Μαζεύτηκαν οἱ ἄλλοι γύρω τους καὶ τοὺς κοίταζαν, δύσπιστοι. "Ενας εἶπε: —Ἐχω ἴδει ἐγὼ σταυροὺς καὶ σταυρουδάκια, ἐπάνω στὶς φουρτούνες, ἄλλο τίποτε! Κάνετε δουλειά σας! Αὐτὰ γίνονται!"

— Ναί, πρόσθεσε ἄλλος, ἐπάνω στὴν τρομάρα του κανείς... Καὶ γέλασε μὲ κέφι.

Πῶς νὰ τὸ παραδεχθοῦν τώρα ὅτι αὐτὸ ὄλο ἦταν ἀπὸ τὴν τρομάρα τους; "Ω, ναί, μποροῦσε νὰ σαλέψῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου!"

Ναί, μὰ δὲ γέρο-Μαθιδὸς ἦταν ἐκεῖ κι ἀκουγε μὲ τό ναργιλὲ στὸ χέρι. Τὰ ζαρωμένα μάτια του κοίταζαν κι ἀκουγαν μαζί. Τέλος τοὺς φώναξε καὶ τοὺς μάζεψε ὅλους τριγύρω του:

— Ν' ἀκούσω, εἶπε, τί ἔτρεξε;

Τοῦ τὰ διηγήθηκαν πάλι μὲ τὸ νὶ καὶ μὲ τὸ σίγμα. Ναί, μὰ αὐτὸς τὰ εἶχε ἀκούσει ὅλα ἀπὸ πρὸν κι εἶχε ἔτοιμο τὸ τί θά λεγε:

— Οὔτε νεραϊδικό, οὔτε τρομάρα, οὔτε τίποτε ἀπ' αὐτά! εἶπε σιγὰ σιγὰ μὲ τὰ τρεμάμενα χείλη του, σὰ νὰ μασούλιζε τὶς λέξεις του. Τρεῖς φορὲς τὸν ἔχω ἰδεῖ ἐγὼ τὸ σταυρὸ τῆς χάρης Της! Ἀκοῦτε, τρεῖς φορές, χωριστὰ τὴν καθεμιά! Εἶναι ἡ Παναγιά, ἡ ἐκκλησία τοῦ Σταυρονήσιοῦ!

— "Α, τὸ Σταυρονήσι, ἔκαμαν μερικοὶ καὶ σήκωσαν τὰ μάτια τους.

Ναί, τὸ θυμόνταν τώρα. Κι αὐτοὶ κάποτε εἶχαν ἀκούσει νὰ λένε γιὰ ἔνα νησάκι, ποὺ ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶχε βουλιάξει μέσα στὸ πέλαγος ξαφνικὰ ξαφνικὰ μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς νησιῶτες, μὲ ὅλα τὰ σπίτια, μὲ ὅλη τὴ ζωή του. Ναί, τὸ ξεραν τὸ Σταυρονήσι, μὰ ἦταν μιὰ ιστορία μισοσβησμένη μέσα στὰ σύννεφα τῶν περασμένων χρόνων, ἦταν σὰν ὄνειρο καὶ σὰν παραμύθι. Καὶ τώρα ποὺ τ' ἀκουγαν σὰν κάτι κοντινὸ καὶ πραγματικό, ἀνοιγαν τόσα τὰ μάτια τους, σὰ νὰ βλεπαν ξαφνικὰ ἔνα παραμύθι νὰ ζωντανεύῃ, σὰ μιὰ σκιὰ νὰ παίρνη σάρκα καὶ κόκαλα.

— Τὸ Σταυρονήσι! εἶπε κάποιος γέρος. Μὰ εἶναι σωστὴ αὐτὴ ἡ ιστορία; Τὴν ἔχω ἀκούσει παιδάκι.

‘Ο γερο-Μαθιδὸς παραμέρισε τὸ τσιμπούκι τοῦ ναργιλὲ ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ πῆρε ἔνα ὕφος, μὰ ἔνα ὕφος! Πόση καταφρόνια, πόση συγκρατημένη ὁργὴ καὶ πόσο οἶκτο ἔδειξαν ἀλήθεια αὐτὲς οἱ ἄκρες τῶν χειλιῶν του, ποὺ χαμήλωσαν

εἰρωνικὰ μαζὶ μὲ τὰ μουστάκια του! Τὰ φουντωτὰ ἄσπρα φρύδια του μαζεύτηκαν κι ἔσμιξαν.

— Ποιὰ ἴστορία; ἔκαμε θυμωμένα. 'Εδῶ δὲ λέμε ἴστορίες! 'Εδῶ εἴμ' ἐγώ καὶ τὰ παιδιὰ ἀπὸ δῶ, ποὺ εἴδαμε μὲ τὰ μάτια μας τὸ σταυρό. 'Εδῶ εἶν' ἀκόμα στὸ νησὶ φαμίλιες Σταυρονησιώτικες. Νά, ὁ παππούς τοῦ Γιάννη τοῦ Κάπολη, ἦταν Σταυρονησιώτης. Κι ἀκόμα κάμποσες φαμίλιες βαστοῦν ἀπὸ κεῖ. Εἶναι αὐτοὶ πού 'μειναν.

— Πού 'μειναν; Πῶς ἔμειναν;

— "Ε, αὐτὰ πρέπει νά 'χη καιρὸ κανεὶς νὰ τὰ λέη. Τώρα, ἐδῶ δά, τί νὰ πῆ κανεὶς;

'Ο γέρος ἔκανε τὰ νάζια του. Μὰ δὲν μπόρεσε καὶ πολὺ νὰ κρατήσῃ μέσα του τὴν ἴστορία του:

— 'Απ' ὅλο τὸ νησί, ἔμεινε μιὰ καραβιά. Μιὰ καραβιά, τὸ λέει ό λόγος: δηλαδὴ τρεῖς ἀνθρώποι, τρεῖς ψαράδες. Τὸ βούλιαγμα ἔγινε, ὡσπου νὰ κλείσης τὸ μάτι σου. Μιὰ βουή, μιὰ βροντή, ἀνοιξε ἡ θάλασσα καὶ τὸ κατάπιε τὸ νησί. Ἡρθε ὡς ἐδῶ ὁ σεισμὸς κι ὁ τρανταγμός. Μιὰ λουρίδα ἀπ' τ' ἀκρογιάλι μας βούλιαζε καὶ χάθηκε. 'Η θάλασσα ἥρθε κοντὰ στὰ σπίτια. Εἴδατε τὸ σπίτι τοῦ γιατροῦ, ποὺ εἶναι τὸ μισὸ μέσα στὰ νερὰ καὶ τό 'χει μολώσει, γιὰ νὰ μὴ τὸ φάη ἡ θάλασσα; 'Απὸ τότε εἶναι, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ παπποῦ του. Οἱ Σταυρονησιώτες οἱ μαῦροι δὲν εἶπαν οὔτε νερό. "Απατοι! Λένε πώς εἶδαν ἀπὸ δῶ τὸ νησάκι νὰ βουλιάζῃ καὶ τελευταῖα ἀπ' ὅλα, τὸ καμπαναριό, τὸ σταυρὸ τῆς Παναγιᾶς τοῦ νησιοῦ, νὰ στέκη λίγο, πρὶν βουλιάξῃ καὶ χαθῆ: ἀπαράλλαχτα σὰν τὴν ἄκρη τοῦ καταρτιοῦ, ὅταν βουλιάζῃ ἔνα καράβι! Λένε πώς τὸ εἶδαν. Ποιὸς τὸ ξέρει; "Ετσι λένε...

— Κι ὁ Κάπολης! εἶπε κάποιος.

— 'Ο Κάπολης, ἀ, καὶ ὁ Κάπολης — θὰ σᾶς πῶ: "Ενα κατέκι ἔλειπε ἀπὸ τὸ νησί. Γύρισε τὴν ἄλλη μέρα. Ψάχνουν νὰ βροῦν

τὸ νησί, — πουθενὰ νησί. Ὡταν ὁ γέρος ὁ Κάπολης, ὁ γιός του καὶ τ' ἀνίψι του. «Μωρέ, χάσαμε τὰ νερά μας ἀπόψε!» εἶπε ὁ γέρος. Κοίταξαν, ἔψαξαν, πουθενὰ τὸ Σταυρονήσι!

— Μνήσθητί μου, Κύριε! εἶπε κάποιος νέος καὶ γέλασε. Αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὰ παράξενα!

‘Ο γερο-Μαθιὸς τὸν κοίταξε μὲ περιφρόνηση:

— Ἐχεις ἀκούσει ἐσὺ πολλὰ τέτοια παράξενα;

Κι ἔξακολούθησε μὲ ἀφοσίωση:

— Δὲν ἤξεραν τί νὰ ποῦν. Πῶς μπορεῖ νὰ εἶχαν χάσει τὰ νερά τους; Μπροστά τους ὁ Μύτικας, πίσω τους ἡ Σαντορίνη, δεξιὰ ὁ Στραβόκαβος, ἀριστερὰ ἐμεῖς. “Ολα σωστά, ὅλα στὴ θέση τους. Μόνο τὸ νησί τους, τὸ νησάκι τους, δὲν ἦταν στὴ θέση του... Καταστάλαξαν κι αὐτοὶ στὸ λιμάνι μας. ‘Ο γέρος πέθανε ἀπὸ τὸν καημό του — μικρὸς καημός; — σὲ λίγον καιρό. Τ’ ἀνίψι του μπαρκάρησε γιὰ τὴν Ἀμέρικα, κι ἔμεινε ὁ γιός του, ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας νὰ ποῦμε τοῦ γέρο Γιάννη τοῦ Κάπολη.

— Καὶ πότε εἶδες τοῦ λόγου σου τὸ σταυρό;

— Τὸ σταυρὸ τὸν εἶδα τρεῖς φορές, τὴν καθεμιὰ χωριστά. Καὶ τὶς τρεῖς μὲ φουρτούνα. Φάνηκε ὄλακερος καὶ κάτι ἀπὸ τὸ καμπαναριό...

— Φάνηκε καὶ τὸ καμπαναριό, μπάρμπα-Μαθιέ;

— “Ε, ναί, φάνηκε, τὸ λέει ὁ λόγος. Δηλαδὴ φάνηκε ἐνα τόσο δά, ἡ κορφή του. Μὰ ὁ σταυρὸς ὄλακερος. Τὸ παιδὶ ποὺ εἶχα μαζί μου — ὁ συχωρεμένος ὁ Σταυρὸς — μοῦ εἶπε πῶς εἶδε κι ἐνα χέρι πλάι στὸ σταυρὸ νὰ κάνη νοήματα, — ἀπαράλλαχτα σὰ νά ταν γαντζωμένος ἐνας ναύτης στὸ κατάρτι καὶ νὰ ζήταγε βοήθεια. ”Ε, αὐτὰ ἦταν φαντασίες. ‘Εκεινοῦ τὸ μυαλό του παράπαιρε καμιὰ φορά. “Ολο μὲ τ’ ἀερικὰ παιδευόταν.

— Αὐτὸς ν’ ἀκούγεται! ’Ακοῦς ἐκεῖ χέρι! Σιγὰ σιγὰ μὴ μᾶς

πῆς πώς βρικολάκιασαν οἱ Σταυρονησιῶτες!

— "Οποιος δὲν τὸ κούνησε βῆμα ἀπὸ τὴν καλύβα τοῦ πατέρα του, δὲν πιστεύει πώς ὑπάρχει καὶ παραέξω κόσμος, ἔκαμε πειραγμένος ὁ γέρος. Βρικολάκιασαν — καὶ γιατί; Πρώτη φορὰ δηλαδὴ τ' ἀκοῦς αὐτό; Σὰ νὰ μὴν εἶναι γεμάτος ὁ κόσμος ἀπὸ τέτοια!... Λοιπόν, ἂν θέλετε νὰ μάθετε, ἐκεῖ κάτω κάτι γίνεται! Ἐγὼ δὲν ξέρω παραπάνω, θὰ πῶ μόνο ὅσα ἔγιναν. Δὲν τ' ἀκούσατε ποτέ σας, πώς κάποιος σφουγγαρὰς πῆρε τὴν ἀπόφαση καὶ βούτηξε μὲ τὸ σκάφαντρο, γιὰ νὰ ἴδῃ τὸ Σταυρονήσι μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια; Δὲν εἶχε καλὰ καλὰ κατεβῆ, ποὺ τράβηξε πολλὲς φορὲς τὸ σκοινί: «'Ανεβάστε με γρήγορα!». Γύρισαν τὴν ρόδα βιαστικά, τὸν ἀνέβασαν, τὸν ἔγδυσαν. Ἡταν ὅλος κίτρινος καὶ μπλάβιος. Τὰ μάτια του τόσα, σὰ νὰ εἶχαν ἀντικρίσει τὴν πιὸ κρύα τρομάρα τοῦ κόσμου. Τὸ στόμα του τρομαγμένο, σὰ νά θελε νὰ βγάλη μιὰ φωνὴ τρελοῦ. Κι ὅλα, ὅλα ἔδειχναν πώς κάτι εἶχε ἴδει ποὺ τοῦ 'κοψε ἀμέσως τὴν πνοή του καὶ τοῦ ἔσπασε τὴν καρδιά. Ξεψύχησε χωρὶς νὰ πῆ νερό. Παρθένα μου, τί νὰ εἴδε;

Τί νὰ εἴδε; "Ολοι τὸν κοίταζαν. "Ισως συλλογίζονταν χίλια δυὸς πράματα, μὰ κανεὶς δὲ μιλοῦσε. "Ολοι ἔβλεπαν τὸ πνιγμένο χωριουδάκι μὲ τὰ σπιτάκια του τὰ βουλιαγμένα, μισοπνιγμένα στὴ θαλάσσια βλάστηση, μέσα στὰ φύκια καὶ τὰ κοράλια. "Αξαφνα ἔνα κοράλλι νὰ προβάλῃ φυτρωμένο ἀπὸ τὸ παράθυρο ἐνὸς καλυβόσπιτου, σὰ λουλούδι στὸ περβάζι. Μιὰ πόρτα σφαλισμένη μὲ φύκια. Κι ἐδῶ κι ἐκεῖ νὰ διαβαίνουν ἀργὰ καὶ σιωπηλὰ μεγάλα φάρια, ἔνας μεγάλος κάβουρας νὰ διστάζῃ νὰ προβάλῃ ἀπὸ τὴν πέτρα του, κι ἵσως, ποιός ξέρει, ἀνάμεσα στὰ θαλάσσια δέντρα καὶ στοὺς θάρμους, νὰ πλέη ξαπλωμένο ἔνα κορμὶ ἀνθρώπου. Χριστὸς καὶ Παναγιά!

Κάποιος σηκώθηκε:

— "Ωχ μπαρούπα-Μαθιέ, ζρεξη είχες άπόψε νά μᾶς μαραζώσης; Κατέβηκες έσύ; είδες; έπιασες; — "Ε, δὲν τ' άκουω έγώ αυτά! Σταυρούς και σταυρουδάκια βλέπει κανεὶς δσα θέλει. Κι άπάνω στὴν τρομάρα σου βλέπεις κι άλάκερο βόδι, έκει ποὺ δὲν εῖναι παρὰ άέρας σκέτος. Κι ὅταν έχης και τὴν ιδέα...

"Εξω σφύριζαν οι ἄνεμοι καὶ στέναζε ἡ θάλασσα." Οἱ τρεῖς ψαράδες τὰ εἶχαν χαμένα πιά. 'Ἐκεῖνος ποὺ εἶχε σηκωθῆ τοὺς χτύπησε στὸν ὕμο κι εἶπε:

—”Ε, τί καθόσαστε κι ἀκοῦτε; ’Αφῆστε τὸν τὸ γέρο! Στὸν καιρό του γίνονταν καὶ τέτοια κι ἄλλιώτικα. Σήμερα δὲ γί-
νονται αὐτά. Σήμερα εἶναι μονάχα ὅ, τι εἰδεῖς κι ὅ, τι ἔπιασες.
Τ’ ἄλλα εἶναι παραμύθια τῆς γιαγιᾶς μου. Ξύπνησε ὁ κόσμος,
μπάρυμπα-Μαθιέ...

‘Ο παππούς αύτὰ ἤξερε όλα όλα. Μὲ τὰ μάτια του δὲν εἶδε. Μὰ εἶχε, λέει, κι αὐτὸς κάποτε γιαγιά, κι αὐτή τὸ εἶχε ίδει μὲ τὰ μάτια της τὸ Σταυρονήσι... Αὐτή μάλιστα ὄρκι-
ζόταν ότι μιὰ νύχτα ποὺ λυσσοῦσαν οἱ ἄνεμοι κι ἡ θάλασ-
σα βροντοῦσε σὰ μύριοι κεραυνοί, εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ μέ-
ρος τοῦ Σταυρονησιοῦ μακρινὰ χτυπήματα καμπάνας:

Ντάν-ντάν... Ντάν-ντάν...

Μιχ. Στασινόπουλος

14. ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρό,
μᾶς λέει τὸ παραμύθι,
βουτηχτής μὲς στοῦ γιαλοῦ
τὰ βάθη ἀλησμονήθη.

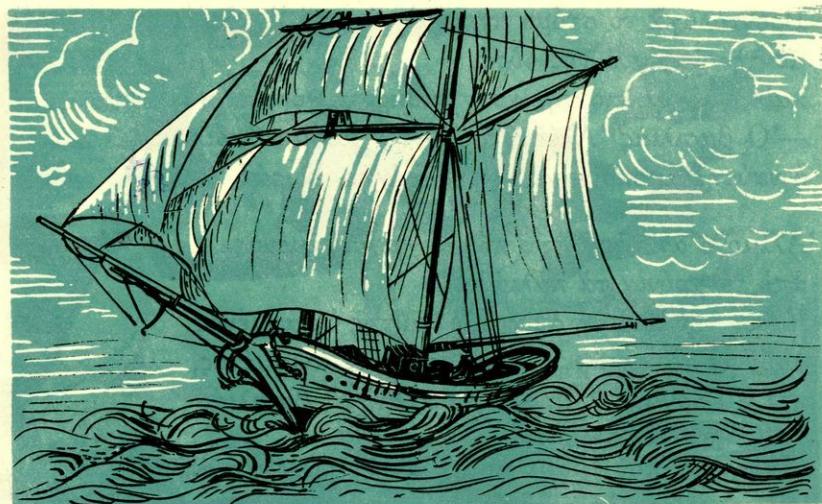
Στὸ βυθὸν ἀπάντησε
μιὰ πολιτεία μεγάλη·
κρύσταλλο τὰ σπίτια της,
τὰ δέντρα της κοράλλι.

Κι ἤτανε μὲς στὸ νερὸ
βουβὴ σὰν πεθαμένη,
κι ἤταν μέσα θησαυροὶ
ἀπὸ καιρὸ θαμμένοι.

Κι εἶχε καὶ μιὰν ἐκκλησιὰ
μὲ τὰ καμπαναριά της,
κι εἶχε δρόμους, ποὺ ποτὲ
δὲ γνώρισε διαβάτης.

Κι ὅταν ἔρθη ὁ βουτηχτής,
μᾶς λέει τὸ παραμύθι...
δὲν ἀκοῦς, παιδάκι μου;
Αποκοιμήθη.

Zach. Papantoniou

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

15. ΖΗ Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΤΡΟΣ;

Μὲς στὸ πλατὺ τὸ πέλαγο καράβι ταξιδεύει.

Τριγύρω νύχτα ἀπλώνεται

καὶ μὲ τὸ ἀγέρι, ποὺ ἐλαφρὰ τὰ κύματα χαῖδεύει,
τὸ μπρίκι τὸ ἀσπροφόρετο κουνιέται, ἀργοσαλεύει,
σὰ νύφη, ποὺ ὅλο καὶ λυγᾶ καὶ γλυκοκαμαρώνεται.

Μὰ ξάφνου, σὰ νὰ κάρφωσε σ' ἀμμουδιαστὸ ἀκρογιάλι
τὶς δυό του ἄγκυρες μαζί,
τὸ μπρίκι στέκει· καὶ μπροστὰ στὴν πλώρη του προβάλλει
Γοργόνα θαλασσόβρεχτη μὲ ἀγριωπὸ κεφάλι:
—Ο βασιλιάς 'Αλέξαντρος ἀπέθανε γιὰ ζῆ;

Βροντολογᾶ τὸ στόμα τῆς καὶ τὰ νερά ἀναδεύει
μὲ τὴν ψαρίσια τῆς οὐρά,
καὶ τὸ γυναικεῖο τῆς αὐτὶ ἀπόκριση γυρεύει.
—'Ο βασιλιάς 'Αλέξαντρος στὸν κόσμο βασιλεύει,
ὅντας ἀποκρίνεται· ζωὴ νά 'χης, Κυρά!

'Αλιμονο ἀν τῆς ἔλεγε πώς εἶναι πεθαμένος
ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ παλιά!...

Εὔθυνς τὴν ἴδια τὴ στιγμὴ δ ναύτης δ καημένος
μαζὶ μὲ τὸ καράβι του θὰ βούλιαζε πνιγμένος,
καὶ ἡ Γοργόνα θ' ἀρχίζε νὰ κλαίῃ τὸ βασιλιά.

Μὰ τώρα, ποὺ ἔμαθε πώς ζῆ, τὴν ὅψη τῆς ἀλλάζει
καὶ μ' ὁμορφιὲς στολίζεται.

Γίνεται κόρη λυγερή, στὰ κύματα πλαγιάζει
μὲ δυὸ ματάκια ὄλογλυκα τριγύρω τῆς κοιτάζει
κι ἀπ' τὰ ξανθά τῆς τὰ μαλλιά τὸ πέλαγος φωτίζεται.

Τὸ μπρίκι πάλι ξεκινᾶ καὶ σιγαλαριμενίζει
στὴ θάλασσα τὴ γαλανή.

Καὶ ἡ Γοργόνα στὸν ἀφρὸ σὰ γλάρος φτερουγίζει,
λύρα κρατάει ὄλογχρυση καὶ παίζοντας ἀρχίζει
νὰ τραγουδῇ στὸ πέλαγος μ' οὐράνια φωνή!

Γεώργιος Δροσίνης

16. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

— Είμαστε άντρες έμεις! "Ο, τι και νὰ εἰπῆς, είμαστε άντρες! εἶπε ὁ οὐρανοκύριος μὲ τρανὴ ἐπισημότητα καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. "Ελληνες! σου λέει ὁ ἄλλος· δὲν εῖναι παιᾶς γέλασε. "Έχομε τὰ ἔλαττώματά μας, δὲ λέω τ' ὅχι· πήραμε δρόμο στραβὸ σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο· μὰ δὲν είμαστε και γιὰ πέταμα. Καὶ νὰ είμαστε γιὰ πέταμα, δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλομε δὲ θέλομε, θὰ ζήσωμε. Θὰ ζήσωμε καὶ θὰ θεριέψωμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε, ὅπως πρῶτα!

— Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἀν τὸ κουτσουρέψης· ὅσο κι ἀν τοῦ μαδήσης τὴν κορφή, ἀν τοῦ ζεματίσης τὰ φύλλα, ἀν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. 'Ο λέοντας, λέοντας λέγεται, ὅσο κι ἀν τοῦ ψαλιδίσης τὴν χαίτη, ἀν τοῦ κόψης τὴν

ούρα, ἀν τοῦ βγάλης τὰ νύχια, ἀν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια.
Φτάνει τὸ βρύχημά του νὰ σὲ ρίξῃ στὰ τάρταρα!

— Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναι· τὸ θέλει ἡ φύση μας νὰ εἴμαστε πάντα μεγάλοι. "Οπου κι ἀν γυρίσης, σὲ στεριές καὶ θάλασσες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ' ἀνατολὴ καὶ δύση, θὰ τὸ ίδης γραμμένο. Καὶ γραμμένο ὅχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἕδιο χέρι, τὸ ἀόρατο καὶ παντοδύναμο, τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες σοῦ λέω!

— Νά, κοίταξ' ἐκεῖ· ἐκεῖ κάτω στὴν Ἀνατολή. 'Εκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος· ὁ ἥλιος τοῦ γένους μας. "Οποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴν χαραυγή, ἐθνικὴ χαραυγή, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὅλων, ὅχι κουραφέξαλα!

— Κοίταξε γύρω μας. Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριές σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι, πένθος ἄλυτο. Θεριὰ τὰ κύματα χτυποῦν τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾶ. Τό νερὸ ἀνήμερο δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει τὴν ξεσκίζει τὴν πετσοκόβει ἀπονα, ὅσο νὰ τὰ κάνην ὅλα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῆ ἀχόρταγος ρούφουλας στὸν παράνομο κόσμο.

— Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἡρακλειά, στὸν ὑγρὸ κάμπο ἀνάμεσα. Καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάχρυσος, νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ μέσα. "Εχεις πονόματο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψῃς κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες. Βερέμης εἶσαι; Διγενής ἔγινες. 'Η κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματική, κολυμπήθρα ψυχική, ἐθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ "Αγια Τράπεζα, ἡ Τράπεζα τῆς 'Αγια-Σοφιᾶς, τὸ προσκυνητάρι τοῦ Γένους μας.

— Τὴν ἀπαρτη Πόλη μας καταχτητῇ ποδάρι τὴν ἐπάτησε, ποδάρι Βενετσάνου. 'Εννιακοσίων χρόνων ἐνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε αὐτὸς μ' ἔνα του σφιχταγκάλιασμα.

— Ο Λάσκαρης, φαρμακωμένης ώρας βασιλιάς, φεύγει μακριά συνεπαίροντας τοῦ ἔθνους τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀθάνατη σπορά, ποὺ θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα, θεριεμένος ἐκδικητής.

— Καὶ ὁ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὲ πουλάρι, ποὺ τσαλαπατάει ἀναίσθητο μὲ τὰ πέταλά του τ' ἀβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω τῆς, βίας καὶ ἀδικίας καὶ φόνου ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρό τους συντρίβουν τὸ σταυρό μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιές, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, ἀτιμάζουν παρθένες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικὰ κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦν στέμματα θαμαστά.

— Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα, μοιρολογᾶ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάγνταλος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει τὰ βαριά μας κειμήλια καὶ θέλει μὲ ζένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

— Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτο μας τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ιερά μας.

— Η Βενετιὰ τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Παλαιολόγου μας τὸ εὐλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τ' ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα τῆς, ίστορία χρυσόγλυφη τοῦ ἀπέραντου κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα τὴν ιερή, ποὺ τόσοι βαφτίστηκαν πορφυρογέννητοι γίγαντες καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας

στολίζει τὸν "Αγιο Πέτρο της. Στήνει στοὺς πύργους τῆς τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση. Στήνει στὶς πλατεῖες τῆς τ' ἀλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

— Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλούτη μας, τὴ δόξα, τὰ ιερά μας. Ἀλλοῦ τὰ πᾶνε· στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερώσουν κι ἐκείνης τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἐκείνης τὰ χώματα.

— Ή 'Αγιατράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. 'Η πλάκα ἡ πολύτιμη ποὺ τὴν ἔστησε ὁ 'Ιουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ ναοῦ, λαμπρὸ ζαφείρι στὴ χρυσὴ σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποὺ ἀκουσε τόσα νικητήρια καὶ θυσίασαν ἀπάνω τῆς τὰ ἀγιασμένα χέρια τοῦ Φωτίου, δὲν πάει νὰ κλειστῇ σκλάβα στὰ τείχη, κάτω ἀπὸ τ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ 'Ιννοκέντιου. "Οχι δὲν πάει. 'Εκεῖ θὰ μείνη στοὺς τόπους τῆς τοὺς ιερούς, κοντὰ στὴ σεβαστὴ κοιτίδα τῆς. "Ανοιξε ἡ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ 'Αγιατράπεζα μέσα στὰ νερὰ τοῦ Μαρμαρᾶ. 'Ο βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἀμμοὶς στρώθηκε, κλίνη πάναγνη, ἀπὸ κάτω τῆς. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἀπάνω τῆς προστατευτικὸ καὶ ἀγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονάκριβου παιδιοῦ τῆς.

— Καὶ ἀπὸ τότε εἰν' ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας περίγυρα καὶ κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἐθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. "Οπως ἀπὸ τὸ ἄγιο Δισκοπότηρο βγαίνει ἀόρατη ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, ἀόρατη θὰ ἔβγη ἀπὸ μέσα ἐκεῖ καὶ ἡ δική μας ἀπολύτρωση. 'Η χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατείλη. Ναί, ἐκεῖ θὰ ἀνατείλη! Προβαίνει ὀλοένα ἡ 'Αγιατράπεζα

καὶ βούλεται νὰ πιάση τὴ στεριά. Ἀργὰ ἡ γρήγορα θὰ τὴν πιάση τὴ στεριά.

— Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο σὲ βοριά, ἀπ' ἀνατολὴ σὲ δύση, ἥλιος θὰ πυρώσῃ τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνῃ σὲ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιά θὰ ἡχολογήσουν τὴ χριστιανική, τὴν ἔθνική μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλι ἡ χρυσόπορτα θὰ στολίσῃ Ἑλλήνων θριάμβους καὶ τρόπαια.

— Τότε θὰ πάρωμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξεις, τὰ ιερά μας. Θὰ πάρωμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνη πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ἡ φαρούδισσα ἡ Βενετιὰ καὶ ἡ Πόλη μας θὰ γίνη αἰώνων καύχημα καὶ στόλισμα τῆς Οἰκουμένης, ὅπως πρὸιν τὴν μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ προδοτικὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

— Ναί· θὰ ζήσωμε καὶ θὰ θεριέψωμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἀντρες ἐμεῖς! Εἴμαστε "Ἐλληνες!..."

Καὶ ὁρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραήλ, ὅμινώντας τὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ὃ ὑποναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὅχι, ὁ ναύτης ὃ ταπεινός. Ἡταν ὁ ἑλληνισμὸς δλόκληρος μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη τῶν παραδόσεων καὶ τῶν θρύλων του.

·Ανδρ. Καρκαβίτσας

17. Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ

Τῆς Ἀγια-Σοφιᾶς τὴν "Ἄγια Τράπεζα,
πρὸν οἱ Τοῦρκοι μποῦν καὶ τὴν κουρσέψουν,
σὲ καράβι οἱ χριστιανοὶ τὴν φόρτωσαν,
νὰ τὴν ξενιτέψουν.

Τὸ καράβι μὲ τὴν "Ἄγια Τράπεζα
πλέοντας στ' ἀνοιχτὰ μεγάλα βάθη
ξάφνου, δίχως ξέρες, δίχως σίφουνα,
πνίγηκε κι ἔχαθη.

Τὴ μεριά, ποὺ βούλιαξε ἡ "Ἄγια Τράπεζα,
δείχνει ἔνα θαυματουργὸ σημάδι.
Πάντα ἔκει εῖν' ἡ θάλασσα ἀτρικύμιστη
κι ἔχει ἀπάνω λάδι.

Στάλες τοῦ λαδιοῦ τῆς "Ἀγιας Τράπεζας
τὶς μαζεύουν σὲ στεγνὸ μπαμπάκι,
καὶ τὶς φέρνουν γιὰ τὰ μάτια τ' ἄρρωστα
ναῦτες ἀπ' τὴ Θράκη.

Στὸ βυθὸ πεσμένη ἡ "Ἄγια Τράπεζα
σέρνεται κυλιέται ἀγάλι ἀγάλι,
κι ὅταν ξαναγίνη ἡ Πόλη ἐλεύθερη
θά βγῃ στ' ἀκρογιάλι.

Γεώργιος Δροσίνης

18. ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ ΤΟΥ ΜΙΣΤΡΑ

Κοντά στὸ Μιστρὰ σ' ἔνα δροπέδιο, ὅπου κάτω φαίνεται ὅλη ἡ Σπάρτη, βρισκόταν πρὶν μερικὰ χρόνια ἔνα ψηλὸ κυπαρίσσι τοῦ τόπου.

Τώρα δὲν ὑπάρχει πιά.

Κάποιος ἀναψε φωτιὰ ἐκεῖ κοντά, χωρὶς νὰ σκεφτῇ τὸ καημένο τὸ γέρικο τὸ δέντρο, καὶ οἱ σπίθες ἔπεσαν ἐπάνω του κι ἔπιασε φωτιὰ καὶ κάηκε.

Αὐτὸ τὸ κυπαρίσσι φυτεύτηκε πολὺ περίεργα.

"Οταν οἱ Τοῦρκοι ἥταν ἀκόμη στὸν τόπο μας, ἔνας μεγάλος πασάς ἥρθε μιὰ μέρα σ' αὐτὸ τὸ μέρος νὰ πάρῃ τὸν ἀέρα του. "Εδωσε διαταγὴ στοὺς δούλους του νὰ τοῦ ψήσουν ἔνα ἀρνὶ στὴ σούβλα καὶ κάθισε ἐκεῖ κι ἄρχισε νὰ τρώῃ.

Εἶχε μαζί του ἔνα νέο βοσκό, χριστιανό, που τὸν ὑπηρετοῦσε· καὶ καθὼς τὸ παιδί στεκόταν ἐκεῖ πάνω καὶ κοίταζε αὐτὸ τὸ ἔκτακτο θέαμα, τοὺς κάμπους μὲ τὰ δέντρα, τὰ τρεχούμενα νερά καὶ τὰ βουνὰ τριγύρω, ἀναστέναξε βαθιά.

'Ο πασάς τὸν ἀκούσει καὶ ρώτησε:

- Τί ἔχεις, 'Ελληνόπουλο; γιατὶ ἀναστενάζεις ἔτσι;
- Καὶ πῶς νὰ μὴν ἀναστενάζω ἔτσι, ἀφέντη;
- Τί σου χάλασε τὴν καρδιά;
- Καὶ πῶς νὰ μὴν κλαίῃ ἡ καρδιά μου, ὅταν ξέρω πῶς ὅλος αὐτὸς ὁ ὠραῖος τόπος καὶ αὐτὰ τὰ τρεχούμενα νερά καὶ τὰ βουνὰ ἥταν δικά μας μιὰ φορά, πῶς ἐσεῖς καὶ οἱ πατέρες σας μᾶς τὰ πήρατε;

—"Ετσι τὸ ἥθελε ὁ Ἄλλαχ.

- Μὰ ὅχι γιὰ πάντα, εἶπε τὸ 'Ελληνόπουλο, γιατὶ οἱ γέροι μας λένε, καὶ ὅπως μᾶς βλέπει ὁ Θεός, ἐγὼ πάντα τρέφω τὴν πεποίθηση πῶς μὲ τὸν καιρὸ πάλι δικά μας θὰ εῖναι!

'Ο πασάς δργίστηκε.

— Βρε ἀνόητε, φώναξε, τί κουταμάρες εἶν' αὐτές, ποὺ λέες:

Καὶ ἀρπάζοντας τὴν σούβλα ποὺ εἶχε ψηθῆ τὸ ἄρνι, κα-
μένη καὶ μαύρη ὅπως ἦταν, τὴν ἔμπηξε μὲ δλη του τὴ δύναμη
στὴ γῆ.

— Νά ! φώναξε. Τὸ βλέπεις αὐτό; λοιπὸν ἂν αὐτὸ τὸ καμένο
ξερόκλαδο βγάλη κλαδιὰ καὶ φύλλα, τότε μπορεῖς νὰ τρέφης
τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ δικοί σου θὰ ξαναπάρουν αὐτὸν τὸν τόπο!

Καὶ νά! Τὴν ἄλλη μέρα ἡ σούβλα εἶχε ριζώσει καὶ βλάστησε καὶ μεγάλωσε, ἔγινε τὸ ψηλὸ κυπαρίσσι, ποὺ ηταν ἐκεῖ γιὰ τόσα χρόνια ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸν κάμπο τῆς Σπάρτης.

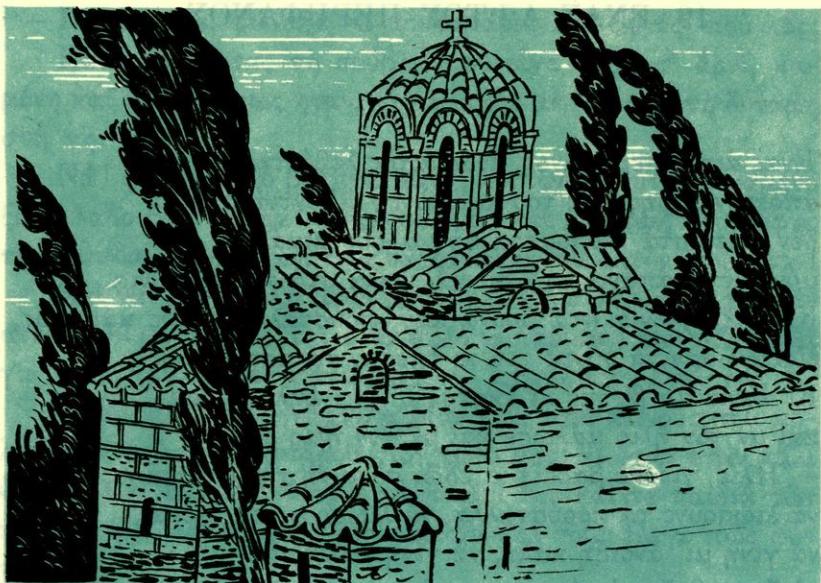
Κι αύτὸ τὸ Ἐλληνόπουλο ἦταν ἔνας ἀπὸ κείνους ποὺ πολέμησαν, γιὰ νὰ ξαναπάρουν τὸν τόπο μας· κι ὅταν ἦταν πάλι ἐλεύθερη ἡ Ἐλλάδα, ἔφερνε τὰ παιδιά του καὶ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν του κάτω ἀπὸ τὸ κυπαρίσσι καὶ τοὺς ἔλεγε πῶς φύτρωσε.

19. ΕΝΑΣ Α·Ι·ΤΟΣ ΠΕΡΗΦΑΝΟΣ

Ἐνας ἀιτὸς περήφανος, ἔνας ἀιτὸς λεβέντης
ἀπὸ τὴν περηφάνια του κι ἀπὸ τὴν λεβεντιά του
δὲν πάει στὰ κατώμερα νὰ καλοξεχειμάσῃ,
μόν' μένει ἀπάνω στὰ βουνά, ψηλὰ στὰ κορφοβούνια.
Κι ἔριξε χιόνια στὰ βουνά καὶ κρούσταλλα στοὺς κάμπους,
ἐμάργωσαν τὰ νύχια του κι ἐπέσαν τὰ φτερά του.
Κι ἀγνάντια βγῆκε κι ἔκατσε σ' ἔνα ψηλὸ λιθάρι
καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωσε καὶ μὲ τὸν ἥλιο λέει:
— “Ηλιε, γιὰ δὲ βαρεῖς κι ἐδῶ, σ' αὐτὴ τὴν ἀποσκιούρα,
νὰ λιώσουνε τὰ κρούσταλλα, νὰ λιώσουνε τὰ χιόνια,
νὰ γίνη μι' ἄνοιξη καλή, νὰ γίνη καλοκαίρι,
νὰ ζεσταθοῦν τὰ νύχια μου, νὰ γιάνουν τὰ φτερά μου,
νὰ ῥθοῦνται τ' ἄλλα τὰ πουλιά καὶ τ' ἄλλα μου τ' ἀδέρφια...

Δημοτικό

20. ΓΡΑΙΚΟΣ, ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ ΚΑΙ ΒΕΝΕΤΣΙΑΝΟΣ (Π α ρ ἀ δ ο σ η)

Ήταν περασμένα τὰ μεσάνυχτα. Φωνὴ καμιά! Κανένα ζωντανὸ δὲν ἔβγαζε φωνὴ στὰ ρημαγμένα μέρη. Καὶ ἀν κάπου κάπου κανένα τριζόνι ἔκανε πώς θ' ἀρχίση τὸν παραπονιάρικο σκοπό του, ὡς κι αὐτὸ σώπαινε ἀπὸ τὸ φόβο του.

Μακριὰ ἀκούστηκε κι ἔνα πετεινάρι νὰ λαλῇ πίσω ἀπὸ κάτι χαλάσματα, μὰ καὶ αὐτοῦ ἡ φωνὴ τρομαγμένη πνίγηκε στὸ λαρύγγι του.

Οἱ Τοῦρκοι κλεισμένοι στὸ Κάστρο. Οἱ Βενετσιάνοι τριγυρίζουν σὰν τ' ἀγρίμια στὴ χώρα. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι τρυπωμένοι στὰ σπίτια τους. Βρισκόμαστε στὰ 1687.

Σβηστὸν ἡταν τὸ καντήλι τῆς Ἀγίας Γλυκερίας στὸ Γαλάτσι, κοντὰ στὴν Ἀθήνα. Κανεὶς δὲν πηγαίνει νὰ προσκυνήσῃ. Καὶ μόνο τὸ κυπαρίσσι τῆς ἐκκλησιᾶς, ποὺ τὸ φυσοῦσε ὁ ἀνεμος, πήγαινε καὶ ἐρχότανε, καὶ ὁ ἵσκιος του στὸν τοῖχο ἔμοιαζε σὰν καλόγερος τυλιγμένος στὸ ράσο του.

Τὸ ἄγιασμένο νερὸ κατρακυλοῦσε μουρμουρίζοντας τὸν κατήφορο καὶ πότιζε ὅ, τι ἔβρισκε στὸ δρόμο του.

Νά, νά, καὶ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τῆς ὅμορφης ἐκκλησιᾶς τὸ δρόμο κάποιος προβάλλει.

Φτάνει σὲ κάτι χαλάσματα, βγάζει βαθὺ ἀναστεναγμό, καὶ ἀκούει πέρα ἀπὸ τὸ βράχο τὸν ἀντίλαλό του μόνο.

Ἐρχεται γύρω γύρω ἀπὸ τὰ χαλάσματα, κουνώντας λυπημένα τὸ κεφάλι του.

Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ σένα, ἄμοιρε Ἀθηναῖε, θὰ μποροῦσε νὰ γνωρίση τὸ σπίτι του;

Χαϊδεύει τὸ ἀγιόκλημα, ποὺ εἶχε φυτεμένο μὲ τὴ δύστυχη τὴν ἀδερφή του, σκύβει, παραμερίζει τὶς πέτρες σὰν κάτι νὰ γυρεύῃ. "Ύστερα φεύγει μακριὰ ἀπὸ κεῖ. Πάει κατὰ τὴν ἐκκλησιά, στέκεται, γονατίζει σ' ἔναν τάφο μπροστά καὶ φιλεῖ τὸ μάρμαρό του.

Χορτάριασε τοῦ γονιοῦ σου ὁ τάφος!

— Μὰ γιατὶ κλαῖς σὰν μικρὸ παιδί; τάχα θὰ ζῆς καὶ σὺ αὔριο;

Τὰ ἀγριολούλουδα χύνουν γύρω τὴ μυρωδιά τους. Ξαπλώνεται στὴ γῆ, ἀκουμπᾶ τὸ κεφάλι του στὸν τάφο, καὶ, κοιτάζοντας τὸν οὐρανό, ρωτᾶ τί ἔφταιξε κι ἔμεινε ἔρημος καὶ μονάχος στὸν κόσμο!

Εάφνου ἀπὸ τὰ Τουρκοβούνια κάποιος ἄλλος προβάλλει. Οἱ νυχτερίδες τρελὰ φτερουγίζουν καὶ τρίζουν γύρω του. Κατεβαίνει μονοπάτι μονοπάτι, πηδᾶ ἔναν ἔναν τοὺς βράχους καὶ κοιτάζει παντοῦ σὰν κάτι νὰ ζητῇ.

‘Η ἀγριεμένη ὄψη του φαίνεται πιὸ ἀγρια μέσα στὸ σκοτάδι. ’Αλίμονο σ’ ἔκεῖνον ποὺ θὰ τὸν βρῆ στὸ δρόμο του! Μὰ δσο πλησιάζει στὴν ἐκκλησιὰ κοντά, τόσο νήμερώνει.

— Γιατὶ κιτρίνισες καὶ τρέμεις σὰν κορίτσι, ἀγριε Γενίτσαρε;

Σὲ λίγο βλέπει ἔνα μαῦρο πράμα νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸ κάτω μέρος. Βαθὺ σκοτάδι καὶ δὲ διακρίνει τί νὰ εἶναι. Μὰ σὲ μιὰ ξαφνικὴ ἀστραπὴ βλέπει πῶς ηταν ἄνθρωπος. Ὡταν Βενετσιάνος!

‘Ο Γενίτσαρος ἔγινε πάλι Γενίτσαρος, βγάζει τὸ χαντζάρι του καὶ χύνεται καταπάνω του. Μὰ νά, δὲ Βενετσιάνος δὲ χωρατεύει. Πιάνει ὁ Γενίτσαρος μὲ τὸ ἀριστερὸ τὸ χέρι τὸ δεξὶ τοῦ Βενετσιάνου, μὰ τὴν ἵδια στιγμὴ πιάνει καὶ ὁ Βενετσιάνος μὲ τὸ ἀριστερὸ του χέρι τὸ δεξὶ τοῦ Γενίτσαρου. Σκουντιοῦνται σὰν τ’ ἀγρίμια καὶ μὲ τὰ πολλὰ ἔρχονται κοντὰ στὸν τάφο.

Πετιέται ὁ Ἀθηναῖος μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι καὶ βρίσκεται μπροστά τους.

—’Εμένα βοήθα, πατριώτη, φωνάζει ἐλληνικὰ ὁ Βενετσιάνος, νὰ σκοτώσωμε τὸν Τούρκο τὸν ἀπιστο!

— Κανένα δὲ βοηθῶ! Τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Βενετσιάνους ἀς τοὺς ἀγαποῦν οἱ ἀμυναλοι λαϊκοί. Ἐγὼ καὶ τοὺς δυὸ τοὺς ξέρω γιὰ ἔχθροὺς τῆς πατρίδας μου. “Οποιος εἶναι πιὸ γερός, ἀς φάη τὸν ἄλλο, καὶ τοὺς δύο ἀς τοὺς φᾶνε τὰ σκυλιὰ καὶ τὰ κοράκια. Μὰ τραβηγχτῆτε ἀπὸ δῶ! Δὲ θ’ ἀφήσω νὰ χυθῇ αἴμα ἄνθρωπινο στοῦ πατέρα μου, τοῦ γερο-Χωραφᾶ, τὸν τάφο!

Γιατὶ μιὰ φωνὴ ἀπὸ δυὸ στόματα ἀκούγεται: «ἀδερφέ μου!»; Γιατὶ μεμιᾶς πέφτουν τ’ ἄρματα κάτω; Γιατὶ ἀνοίγονται τρεῖς ἀγκαλιές;

Ποιὸς τό ἡπιζε, ὁ πρῶτος, ποὺ μικρὸ τὸν πῆραν οἱ Γενίτσαροι, δεύτερος, ποὺ παιδάκι τὸν ξαγόρασαν οἱ Βενε-

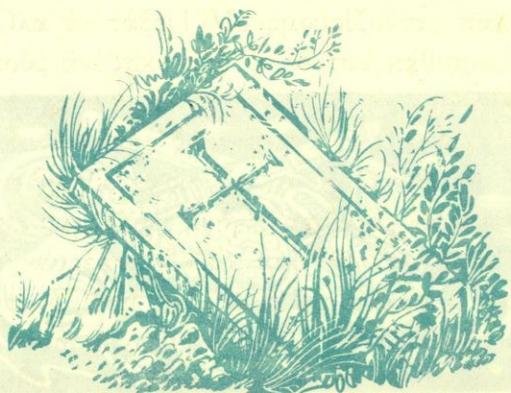
τσιάνοι, καὶ ὁ μικρός, ποὺ τάχα στάθηκε πιὸ τυχερός, γιὰ πρώτη φορά νὰ σμίξουν, καὶ σὰν ἔχθροί, στοῦ πατέρα τους τὸν τάφο;

Κοντεύει νά ξημερώση. Τὰ πουλάκια μέσα στὰ χαμόχλαδα τινάζουν τὰ φτερά τους, βγάζοντας χαρωπή λαλιά.

Τὸ νυχτοπούλι κρύφτηκε στὰ χαλάσματα, νὰ μήν τὸ βρῆ ἡ μέρα. Τ' ἄστρα τρεμοσβήνουν. Ἡ νυχτερίδα ἔγινε ἀφαντη.

Πόσο θὰ σάστιζε ὁ διαβάτης, ἂν περγώντας ἔβλεπε ἔνα Γραικό, ἔνα Γενίτσαρο κι ἔνα Βενετσιάνο γονατισμένους σιμὰ σιμά, νὰ χύνουν μαῦρο δάκρυ σ' ἔνα τάφου λιθάρι!

Δημ. Γ. Καμπούρογλου

21. ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ ΤΟ ΚΙΒΟΥΡΙ

‘Ο ήλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος παραγγέλνει:

Σύρτε, παιδιά μου, στὸ νερό, ψωμὶ νὰ φάτ’ ἀπόψε,
καὶ σὺ Λαμπράκη μ’ ἀνιψιέ, ἔλα κάτσε κοντά μου,
νὰ σου χαρίσω τ’ ἀρματα, νὰ γένης καπετάνος.

Παιδιά μου, μὴ μ’ ἀφήνετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο·
γιὰ πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλὰ στὴν κρύα βρύση,
ποῦ ’ναι τὰ δέντρα τὰ δασιά, τὰ πυκναραδιασμένα.
Κόψτε κλαδιά καὶ στρῶστε μου καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε τὸν πνεματικὸ νὰ μὲ ξομολογήσῃ,
γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα, ὅσα χω καμωμένα
δώδεκα χρόνια ἀρματολός, σαράντα χρόνια κλέφτης.

Καὶ βγάλτε τὰ χαντζάρια σας, φκιάστε μ’ ὡριὸ κιβούρι,
νά ’ναι πλατὺ γιὰ τ’ ἀρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι.
Καὶ στὴ δεξιά μου τὴ μεριὰ ν’ ἀφῆστε παραθύρι,
νὰ μπαίνη ὁ ήλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδυ,
νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ’ ἀηδόνια,
καὶ νὰ περνοῦν οἱ γέμορφες, νὰ μὲ καλημερᾶνε.

Δημοτικό

22. ΟΠΟΙΟΣ ΣΥΛΛΟΓΑΤΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΑ, ΣΥΛΛΟΓΑΤΑΙ ΚΑΛΑ (ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ)

Φύσαγε γερὸ βοριαδάκι καὶ ὁ γιαμτσίκ (ἀμαξάς) σκέψηκε πῶς τὸ ταξίδι θὰ ταν καλὸ γιὰ τ' ἀλογα. Σφύριξε πῶς ἡ ἄμαξα γιὰ τὴ Βιέννη φεύγει, καλοῦ κακοῦ μέτρησε τοὺς ἐπιβάτες. "Ολα ἐν τάξει! Μουρμουρίζοντας παλιούς ρουμάνικους σκοπούς ἀνέβηκε στὸ ψηλό του κάθισμα, ἔπαιξε στὰ χέρια του τὰ χαλινάρια, χάιδεψε μὲ τὸ καμτσίκι τὶς ράχες τῶν ἀλόγων κι ἡ ἄμαξα ὅρμησε γιὰ τὴ Βιέννη.

'Ο Ρήγας γυρίζει, κοιτάζει τὸ Βουκουρέστι ποὺ χάνεται. Τὸ τζάμι ἔχει θαμπώσει κι ἡ πλατεία ἀχνοφαίνεται. Τ' ἀγάπησε τὸ Βουκουρέστι. Τώρα ποὺ τὸ ἀποχαιρετᾶ, τώρα, τὸ 'χει πιὸ ζωντανὸ μέσα του. 'Εδῶ πρωτάκουσε γιὰ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση, ἐδῶ γεννήθηκε μέσα του ἡ ἐλπίδα πῶς ἡ Γαλλία θὰ βοηθήσῃ τὸν τόπο του. Δραγουμάνος στὸ Γαλλικὸ

Προξενεῖο τῆς Βλαχιᾶς, εἶχε χρήσιμες γνωριμίες μὲ πλούτους "Ελληνες τῆς Δύσεως. Ἡ ταξιδιωτικὴ ἄμαξα κουνιέται, λικνίζεται ὁ Ρήγας. Σφίγγει ἐπάνω του τὸν καφετὶ τζουμπὲ ποὺ τοῦ χάρισε ὁ Σοῦτσος. Ρίχνει μιὰ γούνα στὰ πόδια του, γυρίζει τὶς φαρδιές του πλάτες στὴν πολιτεία ποὺ χάνεται. Στὴ Βιέννη τὸν περιμένουν φίλοι ποὺ βρίσκονται στὴν παλαιότρα γιὰ τὸ ξεσήκωμα τοῦ Γένους.

Κάτω στὴν πατρίδα τὸ φεγγάρι τὸ αὐγουστιάτικο θάγλυκοφύλαχτη τὴν θάλασσα ποὺ θά 'χη μελτέμι. Κάτω στὴν πατρίδα οἱ μηλιές θά 'ναι φορτωμένες, οἱ ἀμυγδαλιές ὅλο καρπό, τὰ σύκα τὰ βασιλικὰ θά κρέμωνται φουσκωμένα, οἱ μουριές θά 'ναι γεμάτες μοῦρα. Κάτω στὴν πατρίδα εἶναι ἡ ὥρα ποὺ ὁ Θεός εὐλογεῖ. Μὰ οἱ ἀνθρώποι δὲν τὴν δέχονται αὐτὴ τὴν εὐλογία. Δὲ γιομίζει τὶς ἀποθῆκες του ὁ Γραικός. Δὲν ἔτοιμάζει τὰ βαρέλια του γιὰ τὸ κρασί, γιὰ τὸ μοῦστο. Ραγιάς εἶναι, κι ὁ κάμπος, τὸ βουνό, τ' ἀμπέλι, τὸ μποστάνι, κάρπισαν γιὰ τὸν ἀφέντη. Φαρδαίνουν τὰ στήθια τοῦ Ρήγα ἀπ' τὸν ἀσήκωτο καημό. Θυμᾶται τὰ δυὸ στιχάκια ποὺ 'χε γράψει στὴ Βιέννη:

«Ως πότε παλικάρια
νὰ ζοῦμε στὰ στενά».

Χωρὶς προσπάθεια καμιά, σὰ νά 'ναι κομπολόι, σὰ νά 'ναι ἀλυσίδα, ἡ μιὰ λέξη κολλάει, ζητάει, θαρρεῖ, τὴν ἄλλη. Κι ἔρχονται σὰ βουερὸ ποτάμι ἀπ' τὴν καρδιὰ οἱ λέξεις καί, χωρὶς νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ λογισμό, ζεχύνονται:

«Μονάχοι, σὰ λιοντάρια
στὲς ράχες στὰ βουνά,
σπηλιές νὰ κατοικοῦμε,
νὰ βλέπουμε κλαδιά,

νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμο
γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή».

‘Απ' τὰ ἕδια του τὰ λόγια ἀνατρίχιασε δὲ Ρήγας. Βέβαια! Ο θούριος! Θεέ μου, τόσο εἶναι ταραχμένος, τρέμει ἡ καρδιά, τρέμουν τὰ χέρια. Μόνον δὲ λογισμός, σκληρὸς μονοκόμματος ἀγκωνάρι, συνεχίζει νὰ κολλάῃ κι ἄλλους στίχους πλάι στοὺς προηγούμενους:

«Τί σ' ὠφελεῖ ἂν ζήσης καὶ εἶσαι στὴ σκλαβιά;
Στοχάσου πώς σὲ φένουν καθ' ὥραν στὴ φωτιά».

Νιώθει πώς οἱ στίχοι του εἶναι ἀτεχνοί. Δὲν εἶναι ποίημα ποὺ μπορεῖ ν' ἀντέξῃ στὸ κοίταγμα τοῦ μορφωμένου στὸ γραφεῖο. Μὰ στὴν πατρίδα δὲν ὑπάρχουν γραφεῖα, κι οἱ μορφωμένοι ἔφυγαν, πῆγαν στὴ Δύση. Στὴν πατρίδα ὑπάρχει δὲ λαός, ἀπλές ψυχές, ἀδούλευτη γῆ· μόνο ἀλέτρι δὲ πόνος. Δὲν μᾶς νοιάζει γιὰ τοὺς διανοούμενους! ‘Ο λαὸς μᾶς νοιάζει. Γι' αὐτὸν εἶναι δὲ θούριος. Νὰ πολεμήσης μὲ τραχούδι, θέλεις δὲ Ρήγας, τὸν τύραννο, ποὺ δουλεύεις ὀλημερίς σὲ δὲ τι κι ἂν σου πῆ κι αὐτὸς πασχίζει πάλι τὸ αἷμα σου νὰ πιῇ...

Βιάζεται τώρα δὲ Ρήγας. Πιὸ γρήγορα λοιπόν, ἄλογα, τρέξτε γιὰ τὴ Βιέννη! ‘Ενας λαὸς περιμένει νά 'ρθη ἡ Ἀνασταση. Πιὸ γρήγορα, ἄλογα, τρέξτε! Μιὰ χώρα περιμένει νὰ καρπίσῃ, νὰ θεριστῇ ἀπ' αὐτὸν ποὺ κόπιασε, νὰ γλυκοφιλήσῃ τὰ χέρια τοῦ δουλευτῆ της, περιμένει ἡ γῆ. Γρήγορα, ἄλογα, τρέξτε!

Πρέπει νὰ πολεμήσωμες γιὰ τὴν ἄγια ὥρα ποὺ θά 'ρθη καὶ δὲν μπορεῖ νὰ περιμένη πιὰ ἡ γῆ, ἡ χώρα, δὲ ραγιάς. Γρήγορα, ἄλογα, τρέξτε ν' ἀνταμώσετε τὸν πόλεμο καὶ νὰ πεθάνετε στὸν πόλεμο, γιατί....

«καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωή,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή».

Γιατί ξέρει δὲ ο Ρήγας πώς τὸ τέλος θὰ ἔρθῃ καὶ θὰ εῖναι θάνατος τὸ τέλος. Μὰ δὲν ἔχομε ἄλλες ίδεες, παρὰ μονάχα ὅσες μποροῦμε νὰ ὑπογράψωμε μὲ τὸ αἷμα μας. Καὶ ξέρει πώς ὁ θάνατος ὁ σωστὸς θάνατος δὲν εῖναι, τέλος δὲν εῖναι, μὰ ἀρχὴ εἶναι, εἶναι ἀνάσταση. 'Η ἄμαξα κυλάει καὶ κουβαλάει μαζί της τὴν ἐλπίδα, τὸ ὅπλο τοῦ ραγιᾶ κουβαλάει μαζί της, τὸ θούριο...

'Η ταξιδιωτικὴ ἄμαξα ἀφησε τὴν πεδιάδα καὶ πῆρε τὸν ἀνήφορο. Τὰ ἄλογα ἀγκομαχοῦν, ἡ καρότσα τριζοβολάει. Μέσα στὴν καρότσα δὲ βρίσκεται μόνο ἕνας ἀνήσυχος πατριώτης· ἕνας ἐπαναστάτης ταξιδεύει γιὰ τὴ Βιέννη. Καὶ μαζί, στὸν ταξιδιωτικὸ σάκο, ταξιδεύει καὶ ἡ ἀναφορὰ τοῦ Αὐστριακοῦ Προξένου στὸ Βουκουρέστι:

«Ἐνας κάποιος γραμματικὸς Ρήγας, ξεκίνησε ἀπὸ δῶ γιὰ τὴ Βιέννη...».

Ο Ρήγας δὲν ξέρει τίποτα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀναφορά. Κουκουλώνεται μὲ τὸν καφετὶ σκοῦφο, βουλεύεται πιὸ ἀνετα στὸ πλαινὸ πλευρὸ καὶ ὄνειρεύεται. Καὶ εἶναι ὅλο φῶς καὶ ὄμορφιὰ τὰ ὄνειρά του... Σὰ νὰ εἴχε ἐκεῖ, μπροστά του, τόσο καθαρὰ βλέπει, τὸ γράμμα τοῦ Κοραῆ, τοῦ σοφοῦ, ποὺ τὸ εἴχε στείλει σὲ φίλο κι ἔγινε γνωστὸ σ' ὅλους τοὺς πατριῶτες:

«Εἰς τὸν παρόντα πόλεμον, φίλε μου, εἶδον πράγματα ὅντως ἐλληνικά. Μόνοι οἱ "Ἐλληνες ἔδειξαν εἰς τὸν κόσμον τοιαύτας τόλμας καὶ μόνοι οἱ Γάλλοι τὰς μιμοῦνται σήμερον, πάρεξ Μαραθῶνα, Σαλαμῖνα, Ἀρτεμίσιον, Λεῦκτρα, Πλαταιάς...».

Νιώθει τέτοια εὐτυχία δὲ ο Ρήγας γιατὶ οἱ Γάλλοι — οἱ τρανοὶ Γάλλοι — δὲν κάνουν τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ μιμοῦνται τὸν

τόπο του. Βλέπει τὸν ὅγκο τῆς δουλειᾶς ποὺ τὸν περιμένει, ἀρχίζει νὰ ζαλίζεται, νυστάζει, οἱ λέξεις Μαραθώνας, Σαλαμίνα, Λεῦκτρα, ἔρχονται καὶ ξανάρχονται στὸ μυαλό του καὶ μ' αὐτὲς τὶς λέξεις ποὺ κλείνουν ὅλη τὴν χαμένη δόξα τῆς Πατρίδας, τὸν παίρνει ἐπιτέλους ὁ ὕπνος.

΄Ηταν Αὔγουστος τοῦ 1796...

Γαλάτεια Γρηγοριάδον - Σουφελῆ

Χνέμοι πορκό ήχος έτοιμοι σταύρωσην ἢ τι τοῦτο ἔν
χιεώχοις οὗτος ἔτοιμος εἰς εψιστήταν ἐν εἴσποτε
βαρτρῷ ψυχή μορφακένειν, διδίνει τὸν φενόνην νύσφελον ἐν
καρπού τοποθετεῖ. Διατίστη τὸν πόδατον τοῦ Καλλί^τρού, καθίστηκε βρίδιον μοῦ επικρατεῖ τὸ παρόντα. Μητρού^τον γενεθῆ, θεῖον γενεθῆ, γενεθῆται καὶ σωτήρας. Οὐαὶ μητρού^τον γενεθῆται πατέρας. Καὶ σωτήρας μητρού^τον γενεθῆται. Καὶ πρότερον τὸν πατέρα γενεθῆται πατέρας, τὸν δὲ μητρού^τον γενεθῆται τὸν πατέρας, καὶ πατέρας τὸν πατέρας, τὸν δὲ μητρού^τον γενεθῆται τὸν πατέρας. Καὶ πρότερον τὸν πατέρας μητρού^τον γενεθῆται πατέρας, τὸν δὲ μητρού^τον γενεθῆται τὸν πατέρας, καὶ πατέρας τὸν πατέρας, τὸν δὲ μητρού^τον γενεθῆται τὸν πατέρας. Σοφίαν τοῦ τὸν γενεθῆται τὸν πατέρας, καὶ πατέρας τὸν εἶναι ὑποτοκημένος του, μαζὶ δὲ τὸ πέριττον. Στὴν θέσηστι του θε-

23. ΜΟΝ' ΚΑΡΤΕΡΩ ΤΗΝ ΑΝΟΙΞΗ

Θέλετε, δέντρα, ἀνθίσετε, θέλετε μαραθῆτε,
στὸν ἵσκιο σας δὲν κάθομαι, μαϊδὲ καὶ στὸ δροσιό σας,
μόν' καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, τ' ὅμορφο καλοκαίρι,
ν' ἄνοιξη ὁ γαῦρος κ' ἡ ὁξιά, νά ὕσκιώσουν τὰ λημέρια,
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ βλαχοπούλες,
νὰ ζώσω τὸ σπαθάκι μου, νὰ πάρω τὸ ντουφέκι,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ καταράχια,
νὰ βγῶ στῆς Γούρας τὰ βουνά, στὰ κλέφτικα λημέρια,
γιὰ νὰ σουρίζω κλέφτικα λημέρι σὲ λημέρι,
νὰ μάσω τὰ μπουλούκια μου ποὺ τά χω σκορπισμένα,
νὰ πᾶμε νὰ πατήσουμε μ' αὐτὰ τὰ Τουρκοχώρια,
νὰ κλάψουν μάνες γιὰ παιδιά, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

Δημοτικό
πραγματικό έργο γνωστό στην τούτη πατρίδη με την παραδοσιακή της ποίηση, που αποτελείται από τέλια στοιχεία της παραδοσιακής μου, φέδων προσωπικών απομνημονιών. Μόνοι οι Έλληνες έχουν την τέλια παραδοσιακή ποίηση, εκτός από την Μαρούσιαν Παπαγιάννη, η οποία είναι, όπως γνωστό, Ηλείανα.

Διαβάστε πάντας την ποίηση αυτήν την πατριαρχική της Ελλάδας — την πραγματική της ποίηση — δεν κανείτε τίποτε δίκιο, παρά να μηδενίσετε την

24. ΤΟ ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟ

— "Αντρα, δι γιός μας πιὰ μεγάλωσε· τρέχει στὰ δεκαπέντε. Κι εἶναι ἀπρόφταστος. Διψάει στὸν πόλεμο νά 'ρθῃ. Κάθε πρωὶ καὶ κάθε βράδυ μοῦ κλαίγεται τὸ παλικάρι μου. Μπροστά σου, ἀπὸ ντροπή, κρατιέται καὶ σωπαίνει. "Ομως κάθε φορὰ ποὺ ξεκινᾶς, αὐτὸ σπαράζει. Καὶ πέφτει στὴν ἀγκαλιά μου καὶ δέρνεται. Καὶ φοβερίζει νὰ κλέψῃ τὸ καριοφίλι τοῦ παπποῦ του, τ' ἄγγιχτο, κατὰ τὸ λόγο σου, ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ τὸν ἔφαγε τὸ βόλι τὸ πικρό, κι ἐκεῖνον. Καὶ θὰ πάη μοναχός του νὰ κάμη μὲ τοὺς Τούρκους πόλεμο. Κι δι φόβος δικός σου μοναχὰ τονὲ τρομάζει. ἀλλιῶς ποιὸς ξέρει τί θ' ἀποκοτοῦσε. Χάρη θὰ σοῦ τὸ γνωρίζω κι ἐγώ, κι αὐτὸς θὰ εἶναι ὑποταγμένος σου, καὶ δὲ θὰ σὲ βαρύνη. Στὴ θέλησή σου θὰ

εῖναι πρόθυμος, σὰ σκλάβος σου. "Ετσι μοναχὰ θὰ γλιτώσω
ἀπὸ τὶς κλάψεις του. Πάρ' τονε μαζί σου.

'Η μάνα, ἡ ἀμαζόνα, βλέπει τὸ γέρο της παρακαλεστικά.
Καὶ κάποτε διανεύει πονηρὰ τοῦ γιοῦ της. Αὐτὸς σκυμμένο
τὸ κεφάλι του κρατεῖ. Καὶ κρύβει τὴν παρθενική τὴν ταραχή¹
του ἀπ' τὴ ματιὰ τοῦ γέρου, ποὺ αὐστηρὰ τονὲ θωρεῖ καὶ δὲ
μιλάει.

Καὶ τὴν αὔγη τὸ παλικάρι τ' ἄγουρο, μὲ τὸ ντουφέκι τὸ
βαρὺ στὸν ὕμο, μὲ τ' ἀλαφρὸ τὸ πάτημα, μὲ τὸ χαρούμενο τὸ
καρδιοχτύπι καὶ μὲ τὸ φτερούγιασμα τοῦ νοῦ, ἀκολουθεῖ τὸ
γέρο τὸν πολεμιστὴ καὶ τὸν πολύπειρο. Κι δ πόλεμος ἀρχίζει.
Καὶ τ' ἄγριο τὸ φαράγγι τὸν ἀντιλαλεῖ.

'Ο γέρος τώρα δίνει δόλο τὸ νοῦ του στὸ παιδὶ καὶ λησμονεῖ
τὸν πόλεμο. Καὶ μιλεῖ στὸ παλικάρι τ' ἀπηγχτο καὶ τ' ὁδηγάει.

—'Εδῶ, τοῦ λέει, ποὺ σ' ἔφερα, δὲ θέλω νὰ καμαρώσω τὴν
παλικαριά σου. Δεῖξε την, ἄμα ἔρθη ἡ ὥρα σου. "Ομως ἀψὺς
μοῦ φαίνεσαι. Τὸ αἴμα σου δὲν κρύβεται· κρατάει ἀπὸ πηγὴ
τρελὴ — τώρα θ' ἀκοῦς! Νά τὸ κοτρόνι. Κρύβε τὰ ζερβά σου.
Ο δεξιὸς ὁ ἄγκωνάς σου μὴν ξεπροβάλλῃ! Τὸ ντουφέκι ἔτσι
δὲν τὸ κρατοῦν — νά, ἔτσι! Καὶ δὲ δίνουν πρόσωπο γιομάτο
στὸ σημάδεμα. 'Ο 'Αρβανίτης ἐκεῖ παραφυλάει. Καὶ σοῦ
παίρνει καὶ τὴν τρίχα σου — σκύψε ἀκόμα, παλαβέ. 'Αιτὸς
τὸ μάτι σου! 'Αγρίκησε; "Άδειο ἀκόμα τὸ ντουφέκι σου;
Κι ὁρθὸς ὁ λύκος του; Χαρὰ στὸν δχτρό σου ἀντίκρυ, ποὺ σὲ
σκιάζεται! "Ετοιμος; Τὸ νοῦ σου!

"Ομως τοῦ κάκου οἱ πατρικὲς οἱ συμβουλές! Παράφορο
τὸ Σουλιωτόπουλο, μὲ τὸ πρῶτο κίνημά του, πρὶν ἀκόμα ρί-
ξη τὴν τρίτη ντουφεκιά, δείχνει τὸ πρόσωπο ἀσκεπο στὸν 'Αρ-
βανίτη. Καὶ δέχεται τὸ βόλι στὸ μεσόφρυδο.

Θὰ υστὸνται τὰ τραγούδια τὸν θεό την ημέρα την
Πιάννης Βλαχογιάννης πο

25. Η ΦΥΓΗ

«Τ' ἄλογο! Τ' ἄλογο! ’Ομέρ Βριόνη!
 Τὸ Σούλι ἔχούμησε καὶ μᾶς πλακώνει.
 Τ' ἄλογο! Τ' ἄλογο! ’Ακοῦς, σουρίζουν
 ζεστὰ τὰ βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν.

Γιὰ δὲς σὰ δαίμονες μὲ πελεκᾶνε!
 Κάτου ἀπ’ τὸ βράχο τους πῶς ροβολᾶνε!
 Δὲς τὰ κεφάλια μας, δὲς τὰ κουφάρια,
 κυλᾶνε ἀνάκατα σὰ νὰ ν’ λιθάρια.
 . . . . .

Βριόνη, πρόφτασε· ἀκόμη λίγο,
 κι ἀπὸ τὰ νύχια τους δὲ θὰ ξεφύγω.
 Τ' ἄλογο!... Γνώρισα τὴ φουστανέλα
 τοῦ ἔχθροῦ μου τ’ ἀσπονδου Λάμπρου Τζαβέλα».

. . . . .

’Εμπρός του στέκεται καμαρωμένο,
 μαῦρο σὰν κόρακας, χρυσὰ ντυμένο,
 ἃτι ἀξετίμητο, φλόγα, φωτιά,
 καθάριο ἀράπικο, τὸ λὲν Βοριά.

Χτυπάει τὸ πόδι σου, σκάφτει τὸ χῶμα,
 δαγκάει τὸ σίδερο πού ’χει στὸ στόμα.
 Ρουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα
 ἀχνίζουν κόκκινα σὰ ματωμένα.

Ακούει τὸν πόλεμο καὶ χλιμιντράει,
τ' αὐτιά του τέντωσε, ἄγρια τηράει,
δόλορθη ἡ χαίτη του, δόλορθη ἡ οὐρά,
λυγάει τὸ σῶμα του σὰν τὴν ὄχια.

Σκώνεται λαίμαργο στὰ πισινά του,
λάμπουν τὰ νύχια του, τὰ πέταλά του.
Λέει καὶ δὲν ἀγγιζε κάτου στὴ γῆ...
Κρίμα ποὺ τό θελαν γιὰ τὴ φυγή.

Ο Λάμπρος τό βλεπε κι ἀπὸ τὴ ζήλια
κρυφὰ ἀναστέναξε, δαγκάει τὰ χείλια:
«Ἄτι περήφανο, νὰ σ' εῖχα ἐγώ
μέσα στὰ Γιάννινα ἥθελα μπῶ».

Ωστόσο ὁ Αλήπασας ἀπὸ τὸν τρόμο
τὴ χαίτη του ἀρπάξε, πετάει στὸν ὕμο...
Σὰ βόλι γλήγορο, σὰν ἀστραπὴ
τὸ ἄτι χάθηκε μὲ τὸν Αλή.

Φεύγουνε, φεύγουνε! Δίκαιη κατάρα!
Τους ἔκυνήγαγε ἀχνὴ τρομάρα.
νύχτα κατάμαυρη καὶ συγνεφιά
γύρω τους στέκονται γιὰ συντροφιά.

Λόγγους περάσανε, χαντάκια μύρια,
αἴματα στάζουνε τὰ φτερνιστήρια.
ἀφροὺς σὰ θάλασσα τ' ἄλογο χύνει,
σκιάζεται ὁ Αλήπασας, καιρὸς δὲ δίνει.

Καθώς διαβαίνουνε, τρίζει ἔνα ξύλο,
φυσάει ὁ ἄνεμος, πέφτει ἔνα φύλλο,
πουλάκι πέταξε, φεύγει ζαρκάδι,
νεράκι πού τρεχε μὲς στὸ λαγκάδι.

.....

Κι ἐκειὸς τὰ δάχτυλα σφίγγει στὴ σέλα,
τὰ μάτια του ἔβλεπαν παντοῦ Τζαβέλα.
Παντοῦ τοῦ φαίνονται πώς εἶν' αρυμμένα
σπαθιὰ ποὺ λάμπανε ξεγυμνωμένα.

.....

(ἀπόσπασμα)

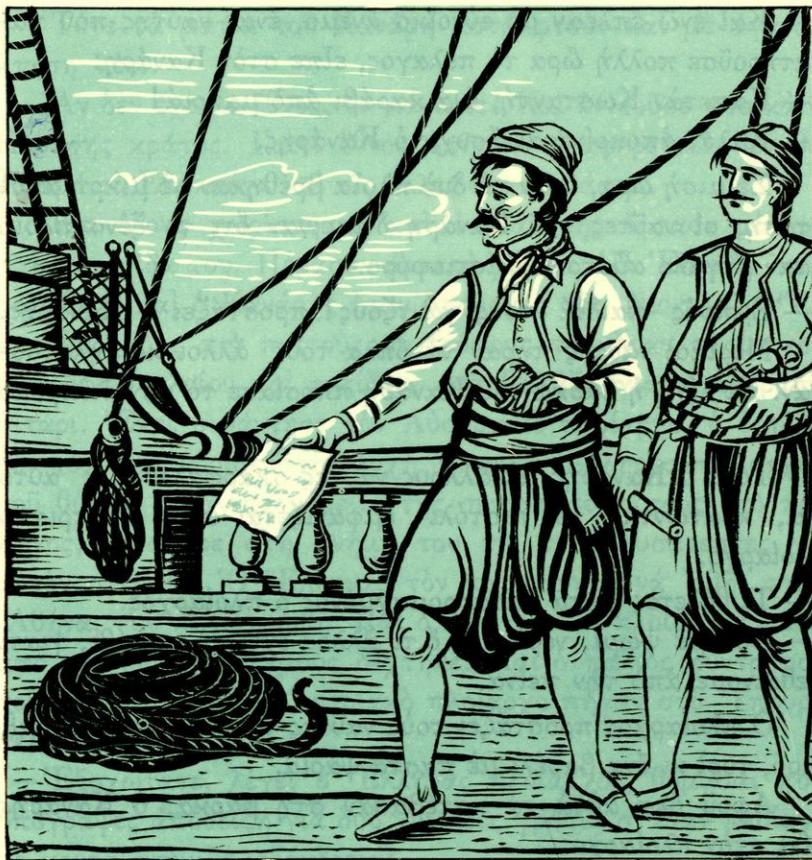
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΔΕΣΠΩ

- Αχός βαρύς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μήνα σὲ γάμο ρίχνονται, μήνα σὲ χαροκόπι;
 Οὐδὲ σὲ γάμο ρίχνονται, οὐδὲ σὲ χαροκόπι.
- Η Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφες καὶ μ' ἄγγόνια.
 Αρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλᾶ τὸν πύργο.
 — Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι.
- Ἐδῶ εἰσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανίτων.
 — Τὸ Σούλι κι ἀν προσκύνησε, κι ἀν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπτηδες δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει.
 Δαυλὶ στὸ χέρι ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει:
 — Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμε! παιδιά μ', μαζί μου ἐλᾶτε.
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι ὅλοι φωτιὰ γενῆκαν.

Δημοτικό

27. Η ΤΙΜΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

‘Ο Κανάρης εἶχε ἀποφασίσει νὰ πυρπολήσῃ τὸ φοβερὸ αἴγυπτιακὸ στόλο μέσα στὸ λιμάνι τῆς Ἀλεξάνδρειας. Τὸ τολμηρὸ σχέδιο δυστυχῶς δὲν πέτυχε, καὶ οἱ “Ελληνες πυρπολητὲς σώθηκαν ώς ἐκ θαύματος κι ἐπέστρεψαν στὴν Ἐλλάδα.

Πλοίαρχος ὅμως καὶ ναῦτες ἦταν σὲ κακὴ κατάσταση, γιατὶ δὲν εἶχαν οὔτε ψωμὶ οὔτε νερό.

Καὶ ἐνῶ ἔπλεαν μὲ εὔνοϊκὸ ἄνεμο, ἔνας ναῦτης ποὺ παρατηροῦσε πολλὴ ὥρα τὸ πέλαγος, εἶπε στὸν Κανάρη:

— Καπετὰν Κωσταντή, ἔνα καράβι ἀπὸ μακριά!

— Καλά, ἀποκρίνεται ἡσυχα ὁ Κανάρης.

Σὲ μισὴ ὥρα, ὅταν τὰ δυὸ πλοῖα βρέθηκαν σὲ μικρὴ ἀπόσταση, οἱ ναῦτες τοῦ Κανάρη διέκριναν ὅτι τὸ ξένο πλοῖο ἦταν μεγάλο αὐστριακὸ ἴστιοφόρο.

— Ἐμπρός παιδιά τοὺς γάντζους! προστάζει ὁ Κανάρης.

Μερικοὶ ναῦτες πῆραν τὰ ὅπλα τους ἄλλοι κωπηλατοῦσαν. Σὲ λίγο ἡ βάρκα τοῦ Κανάρη πλησίασε τὸ μεγαλόπρεπο πλοῖο.

Τότε ὁ Κανάρης μὲ ἄλλους ναῦτες σκαρφαλώνει σ' αὐτὸ καί, κρατώντας τὸ πιστόλι· ἐμφανίζεται στὸν Αύστριακὸ πλοίαρχο.

— Τί θέλετε; ρωτᾶ κατατρομαγμένος ὁ πλοίαρχος.

— Θέλομε ψωμί, νερό καὶ δ, τι ἄλλος ἔχει τὸ καράβι, γιατὶ πεθαίνομε ἀπὸ τὴν πείνα.

‘Ο πλοίαρχος προστάζει τοὺς ναῦτες του νὰ φέρουν ψωμί, νερό, τυρὶ κι ἔνα βαρέλι μὲ παστὰ ψάρια.

‘Αφοῦ ὅλα αὐτὰ τὰ κατέβασαν στὴ βάρκα, ὁ Κανάρης λέει στὸν πλοίαρχο:

— Δὲν ἔχω χρήματα νὰ σὲ πληρώσω τώρα· γράψε σ' ἔνα χαρτὶ πόσο ἀξίζουν καὶ φέρε το νὰ τὸ ὑπογράψω!

— Δὲν κάνουν τίποτε, ἀποκρίνεται ὁ πλοίαρχος.

— Φέρε τὸ χαρτὶ καὶ γράψε δυὸ χιλιάδες γρόσια! εἶπε ἔντονα ὁ Κανάρης.

‘Αφοῦ ὑπόγραψε τὸ χαρτί, ὁ Κανάρης εἶπε:

— Τὸ ἔθνος μας θὰ σὲ πληρώσῃ!

— Άλλα, τόλμησε ν' ἀποκριθῇ ὁ πλοίαρχος, σεῖς δὲν ἔχετε ἔθνος.

Τότε τὰ μάτια τοῦ Κανάρη ἀστράφτουν καὶ μὲ ἀγανάκτηση λέει:

— "Αν δὲν ἔχωμε ἔθνος, θὰ κάνωμε! Καὶ ἐννοοῦσε φυσικὰ ὁ Κανάρης χράτος. Γιατὶ ἔθνος ὑπῆρχε. Διαφορετικὰ δὲν θὰ εἴχαμε τὸ Είκοσιένα καὶ τὶς ἄλλες ἐπαναστάσεις.

Ἐπιτέλους χωρίστηκαν καὶ ὁ Κανάρης ἔφτασε αἰσίως στὴν πατρίδα του. Πέρασαν ἀρκετὰ χρόνια. Ἡ Ἑλλάδα λευτερώθηκε καὶ ὁ Κανάρης ἦταν ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. "Ενας ἀπὸ τοὺς πιὸ πιστοὺς συντρόφους του ἦταν πλοίαρχος ἐμπορικοῦ πλοίου καὶ ταξίδευε στὸ Γαλάζι, γιὰ ν' ἀγοράσῃ σιτάρι. Ἐκεῖ συνάντησε τὸν Αὐστριακὸ πλοίαρχο, ὁ ὅποῖς δὲν τὸν ἀναγνώρισε στὴν ἀρχή. "Οταν ὁ Ἑλληνας πλοίαρχος τοῦ θύμισε τὶς λεπτομέρειες τῆς συναντήσεώς τους στὸ πέλαγος, ξανάφερε στὴ μνήμη του τὶς τόσο δυσάρεστες γι' αὐτὸν στιγμές. Ο Ἑλληνας τὸν παρακίνησε νά 'ρθῃ στὴν Ἀθήνα, γιὰ νὰ πληρωθῇ. Καὶ ὁ Αὐστριακὸς πλοίαρχος μετὰ ἀπὸ πολλοὺς δισταγμούς δέχτηκε. Καὶ ὁ παλιὸς σύντροφος τοῦ Κανάρη μὲ τὸν Αὐστριακὸ πλοίαρχο πῆγαν στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ναυτικῶν.

— "Εξοχώτατε, λέγει ὁ Ἑλληνας πλοίαρχος, θυμᾶσαι ποὺ ὑπόγραψες ἀπόδειξη γιὰ δυὸ χιλιάδες γρόσια σ' ἔναν πλοίαρχο κοντὰ στὴν Ἀλεξάνδρεια;

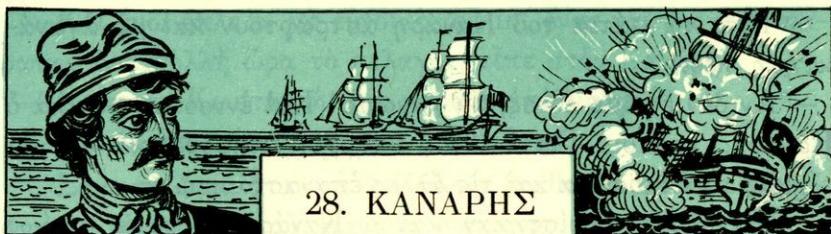
‘Ο Κανάρης σκέφτηκε καὶ εἶπε:

— "Ε, ναί, θυμοῦμαι!

— Νά, λοιπόν, ὁ πλοίαρχος ἥρθε νὰ πάρῃ τὰ χρήματα.

Τότε ὁ Κανάρης ζήτησε τὴν ἀπόδειξη, τὴν εἶδε καὶ μὲ παράπονο πρὸς τὸν Αὐστριακὸ γιὰ τὴν παλιὰ δυσπιστία του ὑπόγραψε ἔνταλμα καὶ ὁ πλοίαρχος πληρώθηκε.

(Διασκευὴ)

"Ολη ἡ Βουλὴ τῶν προεστῶν, στὸ μόλο συναγμένη,
εἴπε πῶς ἔξω στὴν στεριὰ τοὺς Τούρκους θὰ προσμένη.

Τότε ἔβγαλα τὸ φέσι
καὶ νὰ μιλήσω θάρρεψα προβάλλοντας στὴ μέση:
— Τίποτα, ἀρχόντοι, δὲν φελᾶ, μονάχα τὸ καράβι.

Σὰ μ' ἄκουσε ἔνα ἀπ' τὰ τρανὰ καλπάκια μας, ἀνάβει καὶ
τὸ φαρμάκι χύνει:
— Ποιὸς εἶν' αὐτός, καὶ πῶς τὸν λέν, ποὺ συμβουλεῖς μᾶς δίνει;

Νά, τὰ Ψαρὰ πῶς χάθηκαν! Κι ἐγὼ φωτιὰ στὸ χέρι
πῆρα καὶ πέρα τράβηξα κατὰ τῆς Χιὸς τὰ μέρη,
κι εἶπα ἀπὸ κεῖ — δὲ βάσταξα — μὲ χείλια πικραμένα:
— Νά, πῶς μὲ λὲν ἐμένα!

•Αλέξανδρος Πάλλης

«Ταμπουράς καὶ κόπανος»

29. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

(ἀπὸ τὸν Θεόδωρο Κολοκοτρώνη τὸ 1822)

Φύσα μαΐστρο δροσερὲ κι ἀέρα τοῦ πελάγου,
νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τὴ μάνα.
Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
στὸ Δερβενάκι κείτονται στὸ χῶμα ξαπλωμένοι.
Στρῶμά χουνε τὴ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
καὶ γι' ἀπανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη!
Κι ἔνα πουλάκι πέρασε καὶ τὸ συχνορωτᾶνε:
— Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο τουφέκι;
— Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσ' ὁ Κολοκοτρώνης,
καὶ παραπίσω οἱ "Ελληνες μὲ τὰ σπαθιὰ στὰ χέρια!

Δημοτικό

30. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

— Κολοκοτρώνα! Κολοκοτρώνα!

”Ετσι ἔλεγαν τὰ Τουρκάκια στὰ βάθη τῆς Ἀσίας καὶ τὸ αἷμα τους πάγωνε. Ἡ φαντασία τους τὸν ἐπλαθε τεράστιο γίγαντα μὲ τρία μάτια. Τὸ μεσιανό, πελώριο, πάνω ἀπὸ τὴ μύτη, στὸ μέτωπο. Τὸν ἥθελαν τριχωτὸ σὰν ἀρκούδα· μὲ φοβερὰ δόντια κάπρου, γυριστά, κοφτερὰ σὰ χαντζάρια.

Καὶ πῶς τὸν φαντάστηκαν οἱ Εύρωπαιοι; Μεγαλοκέφαλο, τρομερὸν ἀτσίγγανο μ' ἀλλήθωρα μάτια.

Καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ τὸν εἶδαν κοντά; Μυτερὸ σταχτόχρωμο βράχο, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι σπαρμένοι στὸ Αἰγαῖο, ἄγρια μορφή, σκαμμένη ἀπὸ τὸν καιρό, χαλασμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο, φαγωμένη ἀπὸ τὴν ἀδιάκοπη ἀνησυχία, ὅμοια μὲ βράχο ποὺ τὸν δέρνουν τὰ κύματα. Κι ἔνας Γάλλος συνταγματάρχης, ποὺ ἦταν μαζί του στὴν Τρίπολη σ' ὀλάκερη τὴν πολιορκία, τοῦ κολλάει ἔνα μουστάκι πελώριο.

"Ενας νέος εἶχε φτάσει ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς, στὰ 1823, πρόσφυγας στὴν Τρίπολη. Μὲ φαντασίᾳ γεμάτη ἀπὸ τὰ παραμύθια τῆς Ἀσίας γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη, ἔτρεξε, ἀμα ἔφτασε, στὸ σπίτι του νὰ δῇ τὸ ὑπεράνθρωπο τέρας. Βρῆκε κόσμο πολὺ ἐκεῖ πέρα. 'Ο Γέρος ἦταν μὲ ἄλλους καπεταναίους σ' ἔνα ἴσδγειο δωμάτιο, ἀμέσως μετὰ τὴν αὐλή. Λαδὸς καὶ ἔνοπλοι ἀκόλουθοι ἔφραζαν τὴν πόρτα. 'Ο νέος δὲν μποροῦσε νὰ δῇ τίποτα, ἔσπρωχνε καὶ σπρωχγόταν νὰ ἀνοίξῃ δρόμο. 'Ο Οἰκονόμου, γραμματικὸς τοῦ ἀρχηγοῦ, τὸν ἔβλεπε, τοῦ κίνησε τὴν περιέργεια.

- Ποῦ θὲς νὰ πᾶς; τὸν ρώτησε. Τί γυρεύεις;
- Νὰ δῶ τὸν Κολοκοτρώνη.

'Ο Οἰκονόμου τὸν βοήθησε νὰ φτάσῃ ὡς τὴ θύρα.

- Μὰ ποιὸς εἶναι; Ποιός;

Κοίταξε ὅλους τοὺς ἄλλους, ἔξω ἀπὸ τὸ Γέρο, καὶ ἀς ἦταν ὄρθιός. "Οταν τοῦ εἴπαν τέλος «αὐτὸς εἶναι», ἀπόμεινε βουβός, σὰν κάποιος ποὺ βλέπει νὰ σωριάζεται ἐμπρός του πύργος τετράψηλος. Δὲν μποροῦσε νά γρῆ στὰ σύγκαλά του. Σὰ νὰ μὴν ἦταν ἐκεῖ κανένας ἄλλος, εἶπε δυνατὰ μιλώντας μὲ τὸν ἑαυτό του:

- Μπά! εἶναι σὰν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

"Αν τὸ φυσικὸ μποροῦσε ποτὲ νὰ δώσῃ τὴν παραμικρὴ ἰδέα τοῦ μεγαλείου τῆς ψυχῆς, νὰ ζωγραφίσῃ τὴν ἀπροσμέ-

τρητη δύναμή της, αὐτὸ δὲν ἦταν σίγουρα τὸ δικό του φυσικό.
'Ανάστημα μέτριο, κορμὶ κανονικό, συμμετρικό, λιγνό, σβέλτο,
χωρὶς τίποτε τὸ ἔξαιρετικό. 'Εμπρὸς σὲ ἄλλους οἰκέτες
θὰ φαινόταν νάνος. 'Η μορφή του, σουρωμένη, ξεροψημένη,
ἔδειχνε ἀκόμη πιὸ ἀδύνατη μέσα στὰ μακριὰ μαλλιά του,
ποὺ κυμάτιζαν στοὺς ὄμους. Τὸ μέτωπό του, ψηλὸ καὶ στε-
ρεό, αὐλάκωναν δυὸ τρεῖς βαθιές ρυτίδες. 'Η μύτη του, κά-
πως χοντρή, μεγαλούτσικη, ἐλαφρὰ γυριστή. Δυὸ μεγάλες
γραμμές, ἀπάνω ἀπὸ τὸ δασὺ μουστάκι, κατέβαιναν ἀπὸ τὴν
ἄκρη τῶν ρουθουνιῶν κι ἔζωναν μ' ἔνα μισοφέγγαρο τὸ πλα-
τύ, παχὺ στόμα του. "Ενα δόντι καβαλίκευε λιγάκι τὸ κάτω
χεῖλος, ποὺ δὲν ἔσμιγε ἐντελῶς μὲ τὸ ἀπάνω. Τὸ σαγόνι του
ἀρχίζε μὲ ἀδρὴ γραμμή, ἔσβηνε ὅμως πιὸ κάτω ἀπαλά. Δὲν
εἶχε μεγάλα μάτια. Κάτω ἀπὸ πυκνὰ φρύδια, μέσα στὶς βα-
θιές κόχες τους, φαίνονταν μάλιστα μικρότερα πολὺ ἀπὸ ὅσο
ἦταν πραγματικά. 'Η ἔκφρασή τους στεκόταν ὅλη στὴ ματιά
του. "Ησυχη, ἀμεση, ἀτρομη, χωνόταν δλόισα, σὰ μύτη ἀτσα-
λιοῦ, στὸ εἶναι τῶν ἄλλων! "Ηταν κοντολογίς μορφὴ χαρα-
κτηριστική, μὰ ὅχι φωναχτή· καὶ αὐστηρή, χωρὶς νὰ εἶναι
ἄγρια. Κάτι ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ξαφνιάσῃ στὸ τραχύ του
πρόσωπο, δὲν ἦταν οὔτε μύτες, οὔτε στόματα, οὔτε μῆλα
πεταγμένα καὶ βαθιούλωματα, μὰ ἔνας ἀέρας γεμάτος χρι-
στιανικὴ ἐγκαρτέρηση, βαθιὰ καλοσύνη καὶ ἀνθρωπιά, μιὰ
γλύκα σὰν ἀσκητής, ποὺ δὲν ἥξερες τί γυρεύει σ' ἔναν πρωτο-
οἰκέτη ποὺ εἶχε σπείρει μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια τόσες φορὲς τὸ
θάνατο.

Εὔκολο δὲν ἦταν νὰ διαβάσῃς αὐτὴ τὴ μορφή. Κάτω ἀπὸ
τὴν ἐπιφανειακὴ ἀπλότητά της, ξεχώριζες τὶς πιὸ σύνθετες
καὶ ἀπροσδόκητες ἐνώσεις. "Εφτανε πολλὲς φορὲς ἔνας λόγος,
γιὰ νὰ πάρῃ τὸ ἥσυχο μάτι του μιὰ ἔκφραση τρομερή, παγε-
ρή. Τὸ πρόσωπό του ἄλλαζε ἀπότομα. 'Ο ἀγγελικὸς ἀέρας

τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ τῆς ὑποταγῆς, ἡ ἐγκαρδιότητα καὶ ἡ γλύκα ἔσβηγαν στὴ στιγμή. Φώναζε σὰ λιοντάρι. Καὶ ἀντιλαλοῦσαν τὰ φαράγγια τοῦ Μοριᾶ, σὰ νὰ βροντοῦσε ἀπὸ ψηλά. Τὸ ἴδιο καὶ στὸ ξέσπασμα τοῦ κεφιοῦ του. Μὰ ἔνας μονάχα θὰ μποροῦσε νὰ σταθῇ πλάι του. Ὁ νικητὴς τῆς Ἀράχοβας. Μεγάλος στρατιώτης, γεννημένος στρατηγός, ὁ Καραϊσκάκης.

Αλλὰ θὰ στένευε κανένας πολὺ παράξενα τὴ μορφὴ τοῦ Γέρου, ἂν τὸν ἔπαιρνε σὰν ἀπλὴ στρατιωτικὴ ἄξια. Ὁ Ἰμπραήμ μάλιστα ἔφτασε νὰ πῆ, ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης, ὡς στρατιωτικός, δὲν ἔξιζε δυὸ παράδεις! "Οχι σωστός, βέβαια, λόγος, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Γάλλος στρατηγὸς Ρεμπό, ποὺ δὲ χώνευε διόλου τὸν Κολοκοτρώνη, τοῦ ἀναγνωρίζει τὴ «φυσικὴ ἀντίληψη τοῦ πολέμου», μὲ ἄλλα λόγια τὸ στρατηγικὸ μυαλό.

Μὰ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν εἶναι μονάχα ὁ μεγάλος πολέμαρχος. Εἶναι κάτι πολὺ πλατύτερο ἀπ' αὐτό. Εἶναι ὁ γνήσιος «ἄνθρωπος τοῦ Εἰκοσιένα».

Δὲν ὑπάρχουν γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη ραγιάδες.

— "Ελληνες! φωνάζει στὸν ἐλεύθερο λαό, ποὺ θέλει νὰ ξεσηκώσῃ δλάκερο.

Βλαστάρι τοῦ Μοριᾶ, μιλεῖ σὰν ἀρχηγὸς λαοῦ, ποὺ δὲ δέχτηκε ποτὲ ζυγό. Εἶναι γεμάτος ἀπὸ τὴν ἀνάμνηση καὶ τὴν περηφάνια γιὰ τὰ παλιὰ Ἑλληνικὰ τρόπαια. "Ερχεται νὰ ξαναδέσῃ τὴν κομμένη παράδοση.

"Οταν πῆραν τὸ Ναύπλιο, πῆγε ὁ "Αγγλος πλοίαρχος" Αμιλτον καὶ τὸν εἶδε. Τοῦ εἶπε ὅτι ἔπρεπε νὰ ζητήσουν οἱ "Ελληνες συμβιβασμό, καὶ ἡ 'Αγγλία νὰ μπῆ στὴ μέση.

— Αὐτὸ δὲ γίνεται, εἶπε ξερὰ ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐλευθερία ἡ θάνατος! Ἐμεῖς ποτὲ συμβιβασμὸ δὲν κάναμε μὲ τὸ σουλτάνο. "Άλλους ἔκοψε, ἄλλους σκλάβωσε μὲ τὸ σπαθὶ καὶ ἄλλοι, καθὼς ἐμεῖς, ζούσαμε ἐλεύθεροι ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιά. Ὁ

βασιλιάς μας σκοτώθηκε· καμιά συνθήκη δὲν έκαμε. 'Η φρουρά του εἶχε παντοτινὸ πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους, καὶ δυὸ κάστρα ἦταν ἀπαρτα.

— Ποιὰ εἶναι ἡ φρουρά του; Καὶ ποιὰ τὰ κάστρα;

— 'Η φρουρὰ τοῦ βασιλιᾶ μας εἶναι οἱ κλέφτες. Καὶ τὰ κάστρα μας, ἡ Μάνη, τὸ Σουύλι καὶ τὰ Βουνά.

'Οχτὼ γενιὲς Κολοκοτρωναίων στάθηκαν μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι κατὰ τῶν Τούρκων. 'Αβοήθητος, ἀφημένος τόσες φορὲς ἀπὸ τὸ πρῶτο φυσέκι. Καὶ ὅμως φύσησε στοὺς "Ελληνες τὴν ἀδάμαστη πνοὴ ποὺ ψύχωνε τὰ δικά του στήθη. Τοὺς ἀπλούς γεωργούς ἀπὸ λαγούς, ποὺ ἔτρεμαν τὰ ὅπλα καὶ ἀκουγαν «Τοῦρκοι» καὶ γίνονταν ἀφαντοι, σὲ λίγες ἑβδομάδες μέσα τοὺς ἀνάδειξε ἥρωες, καὶ σὲ λίγο ρωτοῦσαν:

— Ποὺ εἶναι οἱ Τούρκοι;

Γιὰ νὰ τοὺς κυνηγήσουν. Τοὺς ἔμαθε νὰ ἀγαπιοῦνται, νὰ πονοῦν ὁ ἔνας τὸν ἄλλον, τόσο νὰ φυλάγωνται, ὅσο καὶ ν' ἀψήφοῦν τὰ βόλια. Νὰ μάχωνται ἐναντίον τοῦ ἴππικοῦ, νὰ ρίχνουν φρούρια δυνατά, νὰ συντρίβουν καὶ νὰ σκορπίζουν στρατιές· νὰ σέρνουν νικημένους τοὺς πασάδες, νὰ κερδίζουν μὲ τὸ σπαθὶ τους ἄρματα βαρύτιμα καὶ μυριοπλουμισμένα.

Στὰ Δερβενάκια, στὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, ἔνας νέος χωριάτης μὲ μιὰν ἀγκλίτσα στεκόταν ἐμπρός του καὶ χάζευε.

— Τί εἶσαι ἐσύ, "Ελληνα;

— Βοσκός.

— Καὶ γιατί δὲν πᾶς νὰ πολεμήσης;

— Δὲν ἔχω ἄρματα.

— Καὶ ἡ ἀγκλίτσα εἶναι ὅπλο, "Ελληνα! Πήγαινε μ' αὐτὴ νὰ σκοτώσῃς Τούρκους καὶ νὰ πάρης τ' ἄρματά τους.

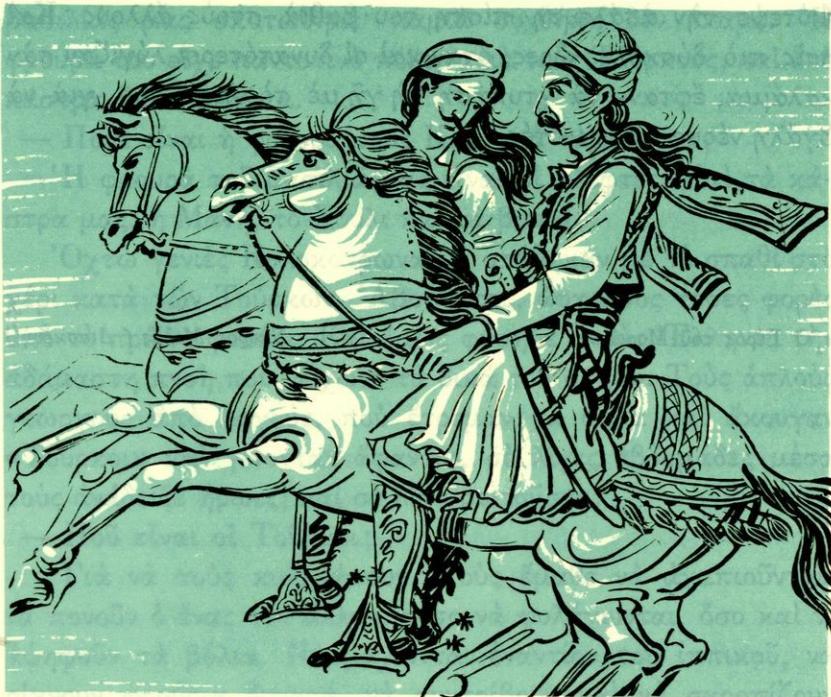
Γύρισε κάποτε σὰν ἀστακός, τρόμαξε κι ὁ Ἰδιος νὰ τὸν γνωρίση. Τὸν εἶχε ἀλλάξει σὲ πολεμιστὴ μέσα σὲ λίγες ὥρες.

Φύτεψε τὴν ἀσάλευτη πίστη του βαθιὰ στοὺς ἄλλους. Καὶ στὶς πιὸ δύσκολες ὕρες, ὅταν καὶ οἱ δυνατότεροι λύγιζαν σὰν καλάμια, ἔφτανε νὰ χτυπήσῃ τὴ γῆ μὲ τὸ σπαθί του, γιὰ νὰ βγάλῃ νέους πολεμιστές.

«Ο Γέρος τοῦ Μοριᾶ»

Σπύρος Μελᾶς (*Διασκευὴ*)

31. ΟΙ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΟΙ

Λάμπει ό ήλιος στὰ βουνά, λάμπει καὶ στὰ λαγκάδια.

Ἐτσι λάμπει κι ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
πόχουν τ' ἀσήμια τὰ πολλά, τὶς ἀσημένιες πάλες,
ὅπού δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν.

Καβάλα πᾶν στὴν ἐκκλησιά, καβάλα προσκυνᾶνε,
καβάλα παίρν ἀντίδερο ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.

Ρίχνουν φλωριὰ στὴν Παναγιά, φλωριὰ καὶ στοὺς ἀγίους
καὶ στὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τὶς ἀσημένιες πάλες.

Δημοτικό

32. Η ΑΛΩΣΗ ΤΗΣ ΤΡΙΠΟΛΙΤΣΑΣ

Ἄκούω κούφια τὰ τουφέκια,
ἄκούω σμίξιμο σπαθιῶν,
ἄκούω ἔυλα, ἀκούω πελέκια
ἀκούω τρίξιμο δοντιῶν.

"Ω! τί νύχτα ἥταν ἐκείνη,
ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμός!
"Αλλος ὕπνος δὲν ἐγίνη
πάρεξ θανάτου πικρός.

Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
οἱ κραυγές, ἡ ταραχή,
ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
τοῦ πολέμου, καὶ οἱ καπνοί,

καὶ οἱ βροντές, καὶ τὸ σκοτάδι,
ὅποὺ ἀντίσκοφτε ἡ φωτιά,
ἐπαράσταιναν τὸν "Αδη,
ποὺ ἀκαρτέρει τὰ σκυλιά.

'Απὸ τὸν "Τύμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν "

Διονύσιος Σολωμός

33. Ο ΓΙΑΤΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑ·Ι·ΣΚΑΚΗ

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1823 ὁ πασάς τῆς Σκόρδας Μουστακής ἔλαβε διαταγὴν νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐπαναστατημένη Δυτικὴ Ἑλλάδα. Κατεβαίνοντας λογάριαζε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ "Αγραφα. Καὶ γιὰ τοῦτο, μόλις ἔφτασε στὴ Λάρισα, ζήτησε νὰ ἔρθη ἐκεῖ ὁ Ἰδιος ὁ Καραϊσκάκης, ἀρματολὸς τότε τῶν Ἀγράφων, νὰ τὸν προσκυνήσῃ.

Μὰ τὸ στρατηγικὸ μυαλὸ τοῦ Καραϊσκάκη κατάλαβε

ἀμέσως πώς ἐμπρὸς στὴ μεγάλη δύναμη ποὺ ἔφερνε μαζί του ὁ Μουσταής, θὰ ἦταν πολὺ παράτολμο νὰ ἀντισταθῆ κανεὶς σ' ἐκεῖνα τὰ μέρη. "Ετσι ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ ἔστειλε στὸ Μουσταή κοροϊδευτικὴ ἀπάντηση, τραβήχτηκε ἀπὸ τὰ "Αγραφα μὲ τὸ μικρό του στρατό. Τριακόσια παλικάρια περίπου ἄφησε στὸ Καρπενήσι μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μάρκο Μπότσαρη. Καὶ αὐτὸς μὲ μερικοὺς ἄλλους τράβηξε γιὰ τὸν Προυσὸ τῆς Εύρυτανίας. Τοῦ εἶχαν πεῖ νὰ πάη νὰ μείνῃ λίγον καιρὸ σὲ δρεινὸ μέρος, γιατὶ τὸν ἔτρωγαν οἱ ἀδιάκοπες θέρμες.

"Η ἑλονοσία τότε ἀκόμη δὲν εἶχε γίνει γνωστὴ ὡς ξεχωριστὴ ἀρρώστια. Καὶ ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἤξερε μὲ τί τρόπο νὰ γιατρευτῇ. Ἡταν ἀνθρωπος νευρικὸς καὶ στενόχωρος, ἡ ὅψη του πάντα στεγνή, μελαχρινή, μὲ δυὸ μάτια σπιθιοβόλα, τὸ ἀνάστημα κοντὸ καὶ τὸ σῶμα του ἀδύνατο. Τὰ δυὸ χρόνια ποὺ ἔκανε νέος στὰ Γιάννενα μέσα στὰ σίδερα τῆς φυλακῆς τοῦ Ἀλήπασα, τοῦ εἶχαν βλάψει πολὺ τὴν ὑγεία.

Στὸ μοναστήρι τοῦ Προυσοῦ, ὅπου στάθμεψε ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὰ παλικάρια του, φάνηκε μιὰ μέρα ἔνας πλανόδιος γιατρὸς μὲ βράκες, ποὺ ἔλεγε πώς ήρθε ἀπὸ τὰ νησιά. Γύριζε τὰ χωριὰ κηρύχνοντας πώς γιατρεύει κάθε πληγὴ καὶ ἀρρώστια, μὰ περισσότερο φαίνεται πώς φρόντιζε γιὰ τὸ πουγκί του. Παρουσιάστηκε στὸ Μῆτρο Σκυλοδῆμο, τὸ πρωτοπαλίκαρο τοῦ Καραϊσκάκη ἀπὸ τὸ Βάλτο. Τοῦ εἶπε τὴν ἴδιότητά του καὶ ζήτησε νὰ δῆ τὸν καπετάνιο, ποὺ ἔμαθε ἀπὸ τὰ κάτω χωριὰ πώς εἶναι ἀρρωστος βαριά.

"Ο Καραϊσκάκης στὴν ἀρχὴ ἀρνήθηκε νὰ δεχτῇ τὸ Φράγκο, ὅπως τὸν εἶπαν στὸ στρατόπεδο. Μὰ ὁ γιατρὸς ἐπέμενε κι ἔλεγε τοῦ Σκυλοδήμου:

— "Ἄς μὲ ἀφήσῃ ὁ Καπετάνιος νὰ τὸν δῶ καί, ἀν δὲν τὸν γιατρέψω, ἀς μὲ κόψη.

— Τι θέλεις, Φράγκο; τοῦ εἶπε μὲ τραχύτητα ὁ Καραϊ-

σκάκης, σὰν τὸν πρωτοαντίκρισε.

— Νὰ σὲ γιατρέψω, στρατηγέ, καὶ θὰ τὸ δῆς. Μὰ τί θὰ μου τάξης;

— "Αν μὲ γιατρέψης, ἔχεις δυὸ χιλιάδες γρόσια, τοῦ ἀποκρίθηκε ἀπελπισμένος ἀπὸ τὸν πυρετό του ὁ Καραϊσκάκης.

"Αρχισε λοιπὸν ὁ γιατρὸς ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα τὰ μαντζούνια. Τὰ κατάπινε θέλοντας καὶ μὴ ὁ Καραϊσκάκης, χωρὶς νὰ βαρυγκομᾶ.

'Ο καιρὸς περνοῦσε. Τὰ γιατρικὰ ἔδιναν κι ἐπαιριναν, μὰ τοῦ ἀναβαν περισσότερο τὸν πυρετό· ἡ κατάστασή του πήγαινε στὸ χειρότερο. Τοῦ Καραϊσκάκη τότε πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ ἡ ὑποψία μήπως ὁ Φράγκος ἥταν βαλτὸς νὰ τὸν φαρμακώσῃ. Καὶ γιὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν ιατρική του ἀξία καὶ νὰ μάθη ἐκεῖνο ποὺ ηθελε, σοφίστηκε τὸ ἀκόλουθο στρατήγημα.

Τὴν ὥρα ποὺ ὁ γιατρὸς θὰ πήγαινε νὰ τοῦ κάμη τὴν τακτική του ἐπίσκεψη, διάταξε τὸ Σκυλοδῆμο νὰ πλαγιάσῃ στὸ κρεβάτι πλάι του. 'Ο Σκυλοδῆμος, ποὺ ἥταν θηρίο μονχὸ στὴ δύναμη καὶ στὴ γεροσύνη, πλάγιασε πλάι του καὶ σκεπάστηκε ὅλος μὲ τὴν ἵδια βελέντζα καὶ τὴν ἵδια κάπα τοῦ ἀρχηγοῦ του Καραϊσκάκη. Καὶ ἔτσι δὲ φαινόταν ὅτι καὶ οἱ δύο βρίσκονταν πεσμένοι στὸ ἴδιο στρῶμα.

Ότ 'Ο γιατρός, καθὼς μπῆκε στὸ κατάλυμα, ρώτησε τὰ νεώτερα τῆς ὑγείας τοῦ στρατηγοῦ. 'Ο Καραϊσκάκης ἔκανε τὸ μισοκακόμοιρο, λέγοντας πῶς αἰσθάνεται τὸν ἔχυτό του καλύτερα καὶ πῶς αὐτὸ τὸ χρωστᾶ στὰ γιατρικά του.

Τότε ὁ γιατρὸς ζήτησε τὸ χέρι τοῦ ἀρρώστου, γιὰ νὰ ἀκούσῃ τὸ σφυγμό του. Μὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ὁ Καραϊσκάκης ἔκαμε κρυφὸ νόημα στὸ σύντροφό του Σκηλοδῆμο. Καὶ ἔτσι αὐτὸς μισοπρόβαλε σιγὰ σιγὰ τὸ δικό του τὸ χέρι μέσα ἀπὸ τὰ σκεπάσματα. 'Ο γιατρὸς τὸ ἔπιασε καὶ μὲ προσοχὴ ἄρχισε νὰ σφυγμομετρᾶ τὸν ἀρρωστο καὶ νὰ συλλογίζεται

για κάμποση ώρα. "Τοτερα, γυρίζοντας στὸν Καραϊσκάχη,
τοῦ εἶπε:

— Καλά, πολὺ καλά πᾶμε, καπετάνιο μου. Μονάχα πώς
ἀκούω ἀκόμη μεγάλη ἀδυναμία.

Πετάχτηκε όλόρθος ὁ Καραϊσκάκης θυμωμένος.

— Πιάστε τον, δέστε τον καὶ δῶστε του πενήντα ραβδίες στὰ πισινά. Αὐτὸς ἔχει σκοπὸν νὰ μὲ ξεκάμη, φώναξε στὰ παλικάρια του μὲ όρμή.

Kai σιμώνοντας τὸ γιατρό:

— Ποιὸς ἔχει ἀδυναμία; Αὐτὸς ἔχει ἀδυναμία — κι ἔδειξε τὸ θηρίο τὸ Σκυλοδῆμο — ποὺ καβαλικεύει φοράδα τρέχοντας;

Τὰ παλικάρια τοῦ Καραϊσκάκη στὴ στιγμὴ ἔσυραν τὸ γιατρὸ μαλλιοκούβαρα καὶ τὸν ἔβγαλαν ἔξω, δίνοντάς του ὅγι πενήντα, μὰ πολὺ περισσότερες ραβδιές.

—”Ελα, ἔχε χάρη, τοῦ εἶπαν. Δὲ σὲ σκοτώνομε, μὰ τὸ δειλινὸ νὰ μὴ σὲ βρῆ ἐδῶ πέρα.

« Ἡμερολόγιον τῆς Μεγ. Ἑλλάδος », 1926

Pήγας Γκόλφης (διασκευή)

34. ΣΟΛΩΜΟΣ ΚΑΙ ΓΥΖΗΣ

‘Ο Φειδίας ἔστησε μέσα στὸ ναὸν τῆς Ὀλυμπίας τὸ ἄγαλμά του, ποὺ παρουσίαζε τὸ Δία σ’ ἐπιβλητικὴ μεγαλοπρέπεια. Τὸ χρυσελεφάντινο αὐτὸν ἄγαλμα οἱ ἀρχαῖοι τὸ λογάριαζαν μέσα στὰ «έφτὰ θαύματα» τοῦ κόσμου. ‘Ο Δίας καθόταν σὲ φηλὸν θρόνο, κρατοῦσε στὸ ἔνα του χέρι τὸ σκῆπτρο καὶ τοὺς κεραυνούς, καὶ στὸ ἄλλο τὴ θεὰ Νίκη ἐπάνω σὲ μικρὴ σφαίρα.

“Οποιος ἔβλεπε τὸ ἄγαλμα αὐτό, νόμιζε πραγματικὰ πῶς εἶχε τὸν ἴδιο τὸ θεὸν ἀντίκρυ του κι ἔνιωθε ἵερὴ συγκίνηση κι εὐλάβεια νὰ γεμίζῃ τὴν ψυχή του. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ὅτι ὁ Φειδίας πῆρε ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὁμήρου τὴν ἴδεα πῶς νὰ κατασκευάσῃ τὸ ἄγαλμα αὐτό. Τὸν φαντάστηκε ὅπως τὸν περιγράφει ὁ “Ομήρος, ὅταν πῆγε ἡ θεὰ Θέτιδα, ἡ μητέρα τοῦ Ἀχιλλέα, καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ βοηθήσῃ τὸ γιό της, ποὺ τὸν πρόσβαλε ὁ Ἀγαμέμνονας, παίρνοντας τὴ Βριστίδα ἀπ’ αὐτόν. ‘Ο Δίας ὑποσχέθηκε νὰ κάμη τοὺς Ἔλληνες νὰ νικηθοῦν ἀπὸ τοὺς Τρώες, γιὰ νὰ καταλάβουν οἱ νικημένοι πόση ἀνάγκη εἶχαν τοῦ Ἀχιλλέα. Καὶ γιὰ ν’ ἀποδείξῃ στὴ Θέτιδα ὅτι αὐτὸν ποὺ εἶπε, θὰ γίνη χωρὶς ἄλλο, ἔκαμε τὸ συνηθισμένο του νεῦμα:

«Καὶ μὲ τὰ μαῦρα φρύδια του τὸ «ναὶ» ὁ Δίας τῆς γνέφει.

Τὰ θεῖα μαλλιά του ὀρθώθηκαν στὸ ἀθάνατο κεφάλι
καὶ νά! ὁ πελώριος Ὀλυμπος τραντάζεται καὶ σειέται».

Αὐτοὶ οἱ στίχοι ἥταν ποὺ ἔδωσαν στὸ Φειδία τὴν ἴδεα πῶς νὰ παραστήσῃ τὸ πρόσωπο τοῦ Δία.

Καὶ ὅπως ὁ μεγαλύτερος ἀρχαῖος "Ελληνας ποιητὴς μὲ τοὺς στίχους του ἔδωσε τὴν ἐμπνευση στὸ μεγαλύτερο τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς καλλιτέχνη, ἔτοι ὁ μεγαλύτερος τῆς νεώτερης 'Ελλάδας ποιητὴς ἐμπνέει μὲ τοὺς στίχους του τὸ μεγαλύτερο "Ελληνα ζωγράφο τῆς ἐποχῆς μας.

Ξέρετε τοὺς στίχους τοῦ Σολωμοῦ:

«Στῶν Ψαρῶν τὴν ὄλόμαυρη ράχη
περπατώντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾶ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γινωμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
πού 'χαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ».

Αὐτοὶ οἱ στίχοι ἔδωσαν τὴν ἰδέα κι ἔκαμε ὁ Ν. Γύζης τὴν ὀραία του εἰκόνα: «ἡ Δόξα».

Οἱ τέσσερεις πρῶτοι στίχοι τοῦ «"Τύμνου στὴν Ἐλευθερία» τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ ἑθνικοῦ μας ὕμνου, ἐμπνέουν ἓναν ἄλλο ζωγράφο μας, τὸν Ἰακωβίδη, νὰ ζωγραφίσῃ ἄλλη ὀραία εἰκόνα: τὴν Ἐλευθερία.

"Αμα δῆτε καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἰακωβίδη θὰ νιώσετε πῶς μεγάλοι καλλιτέχνες ἐμπνέουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο· ὁ μεγάλος ποιητής, τὸ μεγάλο ζωγράφο.

35. Ο ΠΑΠΑΦΛΕΣΣΑΣ

Οι γενναῖοι, ποὺ ἔμειναν καὶ πέθαναν στὸ Μανιάκι, γρήγορα εἶχαν καταλάβει ότι θὰ χάνονταν, γιατὶ εἶδαν πώς εἶχαν κυκλωθῆ στενά ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους. "Ομως τοῦ Παπαφλέσσα ἡ ἀπόφαση, καὶ πρὶν μποῦν στὰ ταμπούρια τους, ἦταν μιὰ καὶ μόνη: νὰ πολεμήσῃ καὶ νὰ σκοτωθῇ.

Στὸν ἀδερφό του ἔγραψε:

«Δὲν εἴμαι σὰν κι ἐσᾶς, ποὺ τρέχετε ἀπὸ ράχη σὲ ράχη, σὰ νὰ εἰστε ὁ προφήτης Ἡλίας. Ἐγὼ ὅρκίστηκα νὰ χύσω τὸ αἷμα μου γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς πατρίδας, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὥρα. Εὔχομαι στὸ Θεὸ τὸ πρῶτο βόλι τοῦ Ἰμπραῆμ νὰ μὲ πάρη στὸ κεφάλι!».

Τὸ ἔβλεπε λοιπὸν καὶ ὁ ἔδιος καὶ οἱ ἄλλοι πώς ἡ μάχη αὐτὴ ἦταν χαμένη. "Ομως κανεὶς δὲν τόλμησε νὰ μιλήσῃ γιὰ φυγὴ στὸν Παπαφλέσσα. Τέλος ὁ Κεφάλας καὶ ὁ Παπαγιώργης πῆγαν κοντά του καὶ γλυκὰ τοῦ μίλησαν νὰ φύγουν.

— "Εχασα τὶς ἐλπίδες μου ἀπὸ σένα! εἶπε στὸν Κεφάλα ὁ Παπαφλέσσας. Ἀλλιῶς σὲ τιμοῦσα. Καὶ σύ, παπά, μοῦ τὰ ντρόπιασες, εἶπε στὸν Παπαγιώργη, πιάνοντας τὰ γένια του. Δὲν ξέρετε πώς, ἀμα βγῆ ἀπὸ τὸ ταμπούρι του ὁ στρατιώτης ὁ ἀτακτος, πουθενὰ δὲ θὰ σταθῇ; Καὶ τότε πέντε Ἀραπάδες καβαλάρηδες θὰ μᾶς σφάξουν ὅλους.

Τότε ὁ Βοϊδὴς ὁ Μαυρομιχάλης εἶπε:

— Πᾶμε στὰ ταμπούρια μας, κι ὅποιος μείνη, ἀς ἀκούη τῶν γυναικῶν τὰ μοιρολόγια.

«Βίος Παπαφλέσσα»

Φώτιος Χρυσανθόπουλος (διασκευὴ)

36. ΠΩΣ ΣΩΘΗΚΕ Ο ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ

"Οταν οι "Ελληνες ἄρπαξαν τὰ ὅπλα κι ἔκαμαν τὴν Ἐπανάσταση, ἔτυχε ὁ φοβερὸς Ὁδυσσέας, ὁ γιὸς τοῦ Ἀνδρούτσου, νὰ πολιορκῇ τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου ἦταν κλεισμένοι οἱ Τοῦρκοι.

Ο πόλεμος στὶς πολιορκίες προχωροῦσε ἀργά. Δὲν ἦταν τότε γνωστὰ τὰ σημερινὰ καταστρεπτικὰ μέσα. Καὶ δὲν ἦταν σπάνιο κάπου νὰ βλέπης τὰ ἐχθρικὰ χέρια σταυρωμένα καὶ ἀνεργα, γιατὶ ἔλειπαν πολεμοφόδια. Κάτι παρόμοιο θὰ συνέβαινε βέβαια καὶ τὴ μέρα, ὅπου ἔγινε τὸ ἀκόλουθο ἐπεισόδιο.

Ἐύπνησαν τὰ παλικάρια τοῦ Ὁδυσσέα πρῷ πρῷ καὶ ρίχνοντας τυχαῖα τὰ μάτια στὴν Ἀκρόπολη, ροδοκόκκινη ἀπὸ τὸ πρῶτο γλυκοχάραμα, εἶδαν κάτι παράξενο. Οἱ Τοῦρκοι, ἀνεβασμένοι ἀπάνω στὸν Παρθενώνα, κατάστρεφαν τὰ ὥραια ἐκεῖνα μνημεῖα. Τόσο παράξενη καὶ ἀκατανόητη τοὺς φάνηκε τέτοια ἀνώφελη βαρβαρότητα, ὥστε ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ εἰδοποίησαν τὸν Ὁδυσσέα. Ο στρατηγός, ἀμα βεβαιώθηκε καὶ αὐτὸς μὲ τὰ μάτια του, ἔστειλε τρία τέσσερα ἀπὸ τὰ παλικάρια του νὰ πλησιάσουν στὴν Ἀκρόπολη καὶ νὰ ρωτήσουν τοὺς Τούρκους γιατὶ ἔδειχναν τέτοια ἀγριότητα στὰ μάρμαρα.

Πέταξαν μεμιᾶς οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι καὶ ὑστερα ἀπὸ λίγη ὥρα ἔφεραν στὸ στρατηγὸ τὴν ἀπόκριση: ὅτι οἱ Τοῦρκοι, μὴν ἔχοντας ἄλλο μολύβι νὰ χύσουν βόλια, βρῆκαν ὅτι μέσα στοὺς μαρμάρινους στύλους τοῦ Παρθενώνα ἦταν τὸ μέταλλο αὐτό. Τὸ μολύβι τοῦτο χρησίμευε, γιὰ νὰ συνδέῃ στερεὰ τὰ κιονόκρανα. Σκέφτηκαν λοιπὸν ν' ἀφαιρέσουν τὸ μολύβι αὐτό, καταστρέφοντας τὰ μάρμαρα.

Ἡ ἀπόκριση αὐτὴ ἔφερε σὲ μεγάλη ἀπελπισία τοὺς "Ελληνες. Καί, γιὰ νὰ σώσουν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τὰ μνημεῖα

τοῦ μεγαλείου τους, ὅλοι μὲν μιὰ φωνὴ ἀποφάσισαν νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς Τούρκους ὅτι ἥταν ἔτοιμοι νὰ τοὺς προμηθεύσουν ὅσο μολύβι τοὺς χρειαζόταν γιὰ τὴν ὑπεράσπισή τους.

“Ἐτσι κι ἔγινε. Οἱ Ἔλληνες, δίνοντας στοὺς ἔχθροὺς βόλια, γιὰ νὰ τοὺς σκοτώσουν, ἐξαγόρασαν μὲ τὸ αἷμα τους τὰ πολύτιμα ἔκεινα μάρμαρα. Γιατὶ τὰ μάρμαρα αὐτὰ ἥταν προορισμένα νὰ ζήσουν, γιὰ νὰ δοῦν καὶ πάλι ἀναστημένο γύρω τους τὸ δουλωμένο ἔθνος.

37. ΤΟ ΝΕΡΟ ΤΩΝ ΔΙΨΑΣΜΕΝΩΝ

‘Ο γερο-ἀγωνιστὴς κοίταξε τὸ θολὸ νερὸ μέσα στὸ ποτῆρι, ἀνεκοκατέβασε τὰ κάτασπρα, δασιά του φρύδια καὶ κουνώντας τὸ κεφάλι του, εἶπε:

— Μωρὲ ποῦ κατάντησε τὸ δόλιο Μεσολόγγι! Οὔτε στὸν «κλεισμὸν» δὲν πίναμε τέτοιο νερό...

‘Ο γερο-ἀγωνιστὴς εἶχε τὴν ἀδυναμία καὶ τὴν τέχνη ἀπὸ κάθε κουβέντα μ’ ἔνα πήδημα νὰ φτάνῃ στὴν πολιορκία καὶ στὴν ἔξοδο, καὶ χρωστοῦσε μάλιστα χάρη σ’ ἐμένα, ποὺ παιδάκι τότε λαίμαργο γιὰ ιστορίες, ήμουν ὁ πιὸ καλόβολος ἀκροατής του...

— Οὔτε στὸν κλεισμό, παιδί μου, μά τοῦτο τὸ Σταυρό· νὰ τὸν κάμω καὶ νὰ βγῆ ἡ ψυχή μου. Τὸν καιρὸ ποὺ δὲ Μπρατίμης μᾶς ἔκοψε τὸ νερό, νόμιζε πῶς θὰ παραδοθοῦμε τὴν ἄλλη μέρα ἢ θὰ σκάσωμε σὰν τὰ ποντίκια· ἐμεῖς ὅμως ἀνοίξαμε πηγάδια στὸν Ἄι-Νικόλα, στὶς τάπιες, ὅπου βλέπαμε χῶμα, καὶ βγάλαμε νερό. Θὰ πῆς κακὸ καὶ ψυχρό, ἀρμυρό, θολό, βαρύ, μὰ ἔκεινο μᾶς ἔφτανε, γιὰ νὰ μὴν κάνωμε τὸ χατίρι τοῦ Μπρατίμη καὶ τοῦ Κιουταχῆ. Αὐτοὶ μάθαιναν τί νερὸ πίναμε κι ἀποροῦσαν πῶς ἀκόμη βαστοῦμε.

Μιά φορά κάναμε άνακωχή και μᾶς ἔστειλαν μέσα τρεῖς μπένδες, νὰ μᾶς προτείνουν νὰ παραδοθοῦμε. Πολλές φορὲς τὸ κάνανε αὐτό. Τὸ περισσότερο ὅμως ἥθελαν νὰ δοῦν τί νερὸ πίναμε, γιὰ νὰ καταλάβουν πόσο θὰ κρατήσωμε ἀκόμη.

‘Ο Θανάσης ὁ Ραζη-Κότσικας ἦταν τότε πολιτάρχης αὐτὸς εἶχε θηλυκὸ μυαλὸ καὶ κατάλαβε τὸ σκοπό τους.

— Σταθῆτε, λέει, καὶ θὰ δῆτε κι ἐμένα.

Κράζει τὶς γυναικες, ποὺ μᾶς ἔδιναν τὰ φυσέκια καὶ μᾶς ἔφερναν τὸ φατ, καὶ τὶς διατάζει νὰ βγάλουν νερὸ ἀπὸ τὸ καλύτερο πηγάδι, νὰ τὸ στραγγίξουν καλά καὶ νὰ τὸ περάσουν πολλές φορὲς ἀπὸ πανί· καὶ ἄμα λαγαρίση καλά, νὰ γεμίσουν μ' αὐτὸ ἔνα ἀσκί. Κράζει καὶ τὸ Ντάγλα, ποὺ ἦταν ἔξυπνος καὶ πιστὸς καὶ τὸν εἶχε στὸ σπίτι του ὁ πολιτάρχης, καὶ τὸν ὅρμηνεύει τί νὰ κάνη, σὰν ἕρθουν οἱ μπένδες.

‘Ηρθαν οἱ μπέηδες καὶ πῆγαν στὸ σπίτι τοῦ Κότσικα.
Ἐκεῖ ποὺ εἶναι ἀκόμη τώρα τὸ Κοτσικαίκο, τότε ἦταν χα-
μηλὸ τὸ ἐπάνω πάτωμα· τὸ εἶχαν χαλάσει οἱ μπόμπες καὶ
οἱ ἕδιοι οἱ νοικοκυραῖοι τὸ εἶχαν ἀπογκρεμίσει.

Χαιρέτισαν, ρώτησαν «πῶς τὰ περνοῦμε» καὶ ὑστερα
ῆρθαν στὴν κουβέντα.

— Καπετὰν Θανάση, τοῦ λένε, τί περιμένετε; δὲ βλέπετε
ποὺ εἴστε κλεισμένοι ἀπ’ ὅλες τὶς μεριές; νὰ παραδοθῆτε
τώρα καὶ κανεὶς δὲ θὰ σᾶς κατηγορήσῃ. Οἱ πασάδες σᾶς χα-
ρίζουν τὴ Ζωὴ καὶ τὸ βιό σας, νὰ ζήσωμε ὅπως καὶ πρίν,
ἥσυχοι κι ἀγαπημένοι.

‘Ο Ραζη-Κότσικας τοὺς λέει:

— Καὶ νὰ θέλαμε, μπέηδες, νὰ παραδοθοῦμε, εἶναι ντροπή
μας τώρα, ποὺ περιμένομε ὥρα τὴν ὥρα τὸν καπετὰν Μιαού-
λη καὶ μᾶς φέρνει τοῦ κόσμου τὰ καλά.

Ψέματα τοὺς ἔλεγε.

Κάναμε κι ἄλλες κουβέντες καὶ κάποια ὥρα οἱ μπέηδες
ἔκαναν πῶς δίψασαν καὶ ζήτησαν νερό.

‘Ο πολιτάρχης πρόσταξε τὸν Ντάγλα νὰ φέρη μὲ τ’ ἀση-
μένιο τάσι. ‘Ο Ντάγλας, ὅπως ἦταν δασκαλεμένος, εἶχε δυὸ
ἀσκιά, ἓνα μὲ τὸ καθαρὸ νερὸ ποὺ εἶχαν λαγαρίσει οἱ γυναῖ-
κες, κι ἓνα μὲ τὸ νερὸ ποὺ πίναμε.

Λύνει τὸ ἀσκὶ μὲ τὸ θολὸ νερὸ καὶ γεμίζει τὸ τάσι.

— Βρέ, τοῦ λέει ὁ πολιτάρχης, ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἔχομε γιὰ
τὰ ζῶα μας δίνεις στοὺς μπέηδες;

Καὶ δίνει μιὰ κλοτσιὰ στ’ ἀσκὶ καὶ χύνει ὅλο τὸ νερό.

‘Ο Ντάγλας λύνει τότε τὸ ἄλλο ἀσκί, γεμίζει τρία τάσια
μὲ καθαρὸ νερὸ καὶ τὰ δίνει στοὺς μπέηδες.

‘Εκεῖνοι, σὰ βγῆκαν γελασμένοι, χαιρετοῦν καὶ φεύγουν.
Πᾶνε στοὺς πασάδες καὶ λένε «τὸ καὶ τό, οἱ Μεσολογγίτες

έχουν καθαρὸ νερὸ κι ἐκεῖνο τὸ θολὸ τό ἔχουν γιὰ τὰ ζῶα τους καὶ τὸ χύνουν ἀλύπητα». Οἱ πασάδες ἀπελπίστηκαν τότε πῶς θὰ παραδοθοῦμε.

Τέτοιος ἦταν ὁ πολιτάρχης μας.

Ἐσύ, παιδί μου, νὰ τὰ γράψῃς αὐτά, σὰ μεγαλώσης, νὰ τὰ μάθῃ ὁ κόσμος, νὰ δῆ πῶς τὸ βαστάξαμε τὸ Μεσολόγγι.

— Θὰ τὰ γράψω, μπαρμπα-Γεωργούλα.

Καὶ νά ποὺ ἔκτελῶ τὴν ὑπόσχεσή μου, τώρα ποὺ ἔγινα κι ἐγὼ μπαρμπ' - Αντώνης.

Αντ. Τραυλαντώνης

38. ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Νά 'μουν πουλὶ νὰ πέταγα, νὰ πήγαινα τ' ἀψήλου,
ν' ἀγνάντευα τῇ Ρούμελη, τὸ ἔρμο Μεσολόγγι,

πῶς πολεμᾶ μὲ τὴν Τουρκιά, μὲ τέσσερους πασάδες.

Πέφτουν κανόνια στὴ στεριὰ καὶ μόρμπες τοῦ πελάγου,
πέφτουν τὰ λιάνοτούφεκα σὰν ἄμμος, σὰ χαλάζι.

Καὶ ὁ Μακρής τοὺς φώναξε καὶ ὁ Μακρής φωνάζει:

«Παιδιά, βαστᾶτε τ' ἄρματα καὶ τὰ βαριὰ τουφέκια,
καὶ τὸ μιντάτ'* μᾶς ἔρχεται στεριὰ καὶ τοῦ πελάγου,

Καραϊσκάκης τῆς στεριᾶς κι Ὑδραῖοι τοῦ πελάγου».

Μήτε μιντάτι ἔφτασε, μήτε βοήθεια φτάνει.

Καὶ οἱ κλεισμένοι ξόρμησαν μὲ τὰ σπαθιὰ στὰ χέρια
κι οἱ Τούρκοι τοὺς ἐσταύρωσαν καὶ τοὺς διαμοιράζουν.

Πῆραν κεφάλια ἀμέτρητα καὶ ζωντανοὺς ἀμέτρους
καὶ λίγοι ξεγλιτώσανε πλέοντας μὲς στὸ αἷμα.

(Δημοτικό)

39. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΑΝΟΙΞΗ

Τὰ πρῶτα χελιδόνια ἐμφανίστηκαν στὴ χτεσινὴ γιορτὴ μὲ τὸ ἐπίσημο μαῦρο ἔνδυμα. "Αλλα ἀκολουθοῦσαν καὶ ἄλλα πετοῦσαν χαμηλά. Δὲν μποροῦσαν νὰ μὴ πάρουν μέρος στὸν ἔορτασμὸ τῆς ἑκατονταετηρίδας τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας. Γνωρίζουν τὴν ἱστορία. Γιατὶ πάλι αὐτά, ἐδῶ κι ἐκατὸ χρόνια, μιὰ ὡραία ἀνοιξιάτικη μέρα κελάηδησαν πρῶτα τὸ τραγούδι τῆς ἐλευθερίας.

Τετρακόσιες ἀνοίξεις ἔρχονταν κι ἔβρισκαν ἔρημη τὴν ἐλληνικὴ γῆ καὶ πετοῦσαν κάτω ἀπὸ τοὺς θολοὺς καὶ θιλυμένους οὐρανούς. Στὰ ἐλληνικὰ σπιτάκια που ἔχτιζαν τὶς φωλιές τους κατοικοῦσε ἡ θλίψη. Καὶ δὲν τολμοῦσαν νὰ κελαηδήσουν, γιὰ νὰ μὴν ταράξουν τὴ σιωπή. Πόσες πένθιμες ἀνοίξεις, χωρὶς χαρά, χωρὶς φῶς, χωρὶς ἄνθη πέρασαν ἔτσι... Καὶ πόσες φορὲς δὲν ἔχτισαν τὰ σπιτάκια τους στὰ

χαγιάτια τῶν κλεισμένων ἀρχοντικῶν σπιτιῶν, στὶς βουβὲς αὐλές, ψηλὰ στοὺς μαύρους καὶ χορταριασμένους τοίχους ἀπὸ τοὺς κόκκους καὶ τὰ μόρια μιᾶς σκλαβωμένης γῆς. Καὶ πόσες φορὲς δὲν ἔφεραν στὰ μικρά τους γιὰ τροφὴ τὸ ψίχουλο τοῦ μαύρου ψωμιοῦ, τοῦ ζυμωμένου μὲ δάκρυα. Τοῦ ψωμιοῦ τῆς σκλαβιᾶς.

Τετρακόσιες ἑλληνικὲς ἀνοίξεις πέρασαν ἔτσι. Καὶ καθε-
μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν φθινόπωρο. Καὶ πηγαινοέρχονταν τὰ χε-
λιδόνια χωρὶς νὰ κελαγδοῦν, χωρὶς νὰ τιτιβίζουν. Τετρακό-
σιοι Μάρτιοι.

'Επὶ τέλους ἥρθαν ἔνα Μάρτη καὶ βρήκαν ἀέρα ἐλεύθερο,
γῇ ἀνθισμένη, οὐρανοὺς ἔαρινοὺς καὶ γελαστούς. Τὸ παλιὸ
ἀρχοντικὸ σπίτι εἶχε τὰ παράθυρα ἀνοιχτά. Καὶ τὸ φτωχικὸ
καλύβι δὲν ἦταν σκοτεινό. Καὶ ἀνοίξαν τὸ φτερό τους τότε,
ἔνα φτερὸ σὰν ξεγυμνωμένο σπαθὶ καὶ σπάθισαν τὸν ἀέρα
καὶ πέταξαν ἐλεύθερα μέσα σὲ μιὰ ἐλεύθερη ἑλληνικὴ ἄνοιξη.
Καὶ ἀπὸ τότε, κάθε Μάρτη, κελαγδοῦν τὸ τραγούδι τῆς ἐλευ-
θερίας.

Χτές γιόρτασαν τὴν ἐκατοστὴ ἐλεύθερη ἄνοιξη. Χαρού-
μενα πετοῦσαν πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθισμένη γῆ, μαζὶ μὲ τὰ ἀερο-
πλάνα. 'Ο πλατὺς ἑλληνικὸς ὅριζοντας τὰ γέμιζε χαρά, ποὺ
τοὺς δυνάμωνε τὰ μικρά τους φτερά.

Κελαγδήματα, τιτιβίσματα, φωνίτσες ἐνθουσιασμοῦ, τρε-
λὰ χτυπήματα μικρῶν φτερῶν.

"Ετοι γιορτάστηκε ψηλὰ στὸν ἀέρα ἡ ἐκατονταετηρίδα
τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλληνικῆς ἀνοίξεως.

Τίμος Μωραΐτηνης

ΣΗΜ. Τὸ κείμενο αὐτὸ γράφτηκε τὸ 1921 γιὰ τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴν
ἐπανάσταση τοῦ 1821..

ερέμισος βίτσα
διάδημα ποντικός τρόπος
επιβάτης μεταξύ των πλευρών της
σύνθετης από την οποία προέρχεται
το σύνθετο της περιοχής

40. ΤΟ ΧΕΛΙΔΩΝΙ

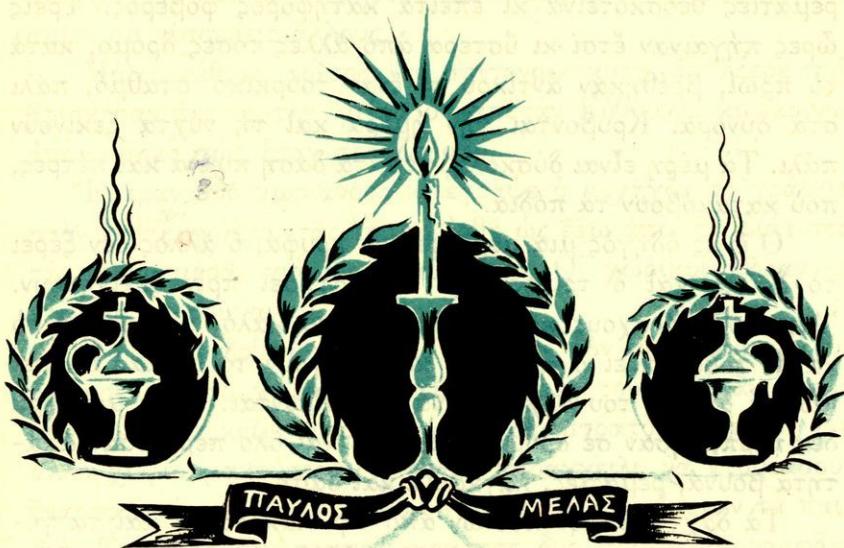
Καλῶς μᾶς ἥρθες, ἀκακο πουλὶ χαριτωμένο,
καλῶς μᾶς ἥρθες, τοῦ Μαρτιοῦ πρωτόλουβο*
λουλούδι !

Μὲ πόση, νά ’ξερες, κρυφὴ λαχτάρα περιμένω
ν’ ἀκούσω μὲς στὰ σύννεφα τὸ πρῶτο σου
τραγούδι !

Τόσο συνήθισα ὁ φτωχὸς νὰ βλέπω κάθε μέρα
χαρὲς κι ἐλπίδες νὰ πετοῦν, νὰ πνίγωνται στὸ
ρέμα
τοῦ χρόνου τ’ ἀνυπότακτου, ποὺ ἀκόμ’ ἀκόμα
ψέμα
μοῦ φαίνετ’ δτὶ σὲ θωρῶ νὰ σχίζης τὸν αἰθέρα
μὲ τὰ σπαθάτα σου φτερά... Γλυκό μου χελιδόνι,
μᾶς ἔφερες καλοκαιριά... ”Οψιμο θά ’ρθη χιόνι;...

«Βίος καὶ ἔργα»

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης

41. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ

Μιὰ μέρα, κοντά στὰ σύνορα, φόρεσε τὰ ὅπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του ὁ Μίκης Ζέζας. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες, ποὺ ὑποφέρουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάσανα. Τοὺς ἔξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους.

Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναξαν «ζήτω».

Αμέσως πρόσταξε τὸν ὀδηγὸν νὰ πάη μπροστά. Αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμὴ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴ νύχτα.

Αμα ἥρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ κι ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ

ρεματιές θεοσκότεινα κι ἔπειτα κατήφορος φοβερός. Τρεῖς ὥρες πήγαιναν ἔτσι κι ὑστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρωί, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἕναν τούρκικο σταθμό, πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴν νύχτα ἔκεινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες, ποὺ κατακόβουν τὰ πόδια.

‘Ο ἔνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά, ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. ’Απαντοῦν βλάχους καί, ἄλλους μὲ τὸ καλό, ἄλλους μὲ τὸ κακό, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πώς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται. Οὔτε μιὰ ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκάδια καὶ δάση.

Τὰ δάχτυλα τῶν ποδιῶν ἀπὸ τὴν κακοτοπιὰ καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν. Καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κὰν τὸ δημόσιο δρόμο ποὺ πάει στὴ Σαμαρίνα.

Μερικοὶ ἀπὸ τὴν θέρμη μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν. “Ἐναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῇ. Ψωμὶ καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμὶ. ”Αλλοτε πάλι, ὥρες πολλές, ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος, ποὺ τοὺς ἐγκάρδιωναν πάντα. Μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πώς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν.

Τότε ὁ γερο-’Αντρουλῆς γυρίζει καὶ λέει:

—Ο καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχῃ τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχή... Αὔτη τὸν βαστάει...

Μιὰ βραδιὰ ἔφτασαν σ' ἕνα χωρὶς μουσκεμένοι ἀπὸ τὴ βροχὴ καὶ κατακουρασμένοι ἀπὸ μακρὺ καὶ δύσκολο δρόμο. Ο ἀρχηγὸς μοίρασε τὰ παιδιά του σὲ μερικὰ σπίτια, γιὰ νὰ

στεγνώσουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν καλά. Καὶ ὁ ἕδιος πῆγε σ' ἔνα σπίτι μὲ τέσσερεις ἄλλους.

Μόλις κάθισε, ρώτησε τὸ σπιτονοικοκύρη, ἀνὴρ εἶπε ποὺ βρισκόταν ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὁ καπετάν Εὐθύμης, κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πώς ἦταν στὸ Ζέλοβο.

"Ἐφεραν δυὸς χωριανοὺς κι ἔγραψε ὁ ἀρχηγὸς τὸ γράμμα στὸν Εὐθύμη, λέγοντάς του νά 'ρθῃ ὡς ἔξω ἀπὸ τὴ Σιάτιστα τὴν ἄλλη μέρα, γιὰ ν' ἀνταμωθοῦν. Οἱ χωρικοὶ πῆραν τὸ γράμμα κι ἔψυγαν.

Τὸ πρώτι ἥρθαν χωριάτες νὰ δοῦν τὸν καπετάνιο. Τοὺς ρώτησε γιὰ τὸ χωριό, γιὰ τὶς δουλειές τους καὶ ἀν περνᾶ στρατὸς ἀπὸ κεῖ. Ἀποκρίθηκαν πώς στρατὸς μένει σ' ἔνα ἄλλο χωριὸ μακρύτερα. "Ἐπειτα παράγγειλε νὰ ἑτοιμάσουν ἔνα σφαχτό, νὰ τὸ μοιράσουν στὰ σπίτια ποὺ ἔμεναν τὰ παιδιά. Στὸ δικό του τραπέζι κράτησε δυὸς προεστούς νὰ φᾶνε μαζί.

Τὸ ἀπόγιομα πῆγαν οἱ δυὸς αὐτοὶ χωριανοὶ νὰ μηνύσουν καὶ στοὺς ἄλλους νά 'ρθουν κι αὐτοὶ κατὰ τὸ βράδυ, νὰ τοὺς μιλήσῃ ὁ καπετάνιος.

"Ἄξαφνα μπαίνει ἡ σπιτονοικοκυρὰ καὶ λέει πώς μιὰ γριὰ εἶδε στρατὸ στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Κονομπλάτι.

—"Ε, θὰ περάση, εἶπε ὁ Παῦλος.

Σὲ λίγο πάλι ἔρχεται ἡ γυναίκα καὶ λέει πώς ὁ στρατὸς ζύγωσε στὸ χωριό. Σηκώθηκαν, πῆγαν στὰ παράθυρα καὶ εἶδαν στρατιῶτες μέσα στὸ χωριὸ σκορπισμένους.

"Αμέσως ὁ ἀρχηγὸς μηνᾶ στὰ καταλύματα νὰ εἰναι ἑτοιμοι, ἀλλὰ νὰ μὴν κουνηθῇ κανείς. "Ἐπειτα ἀπὸ λίγα λεπτὰ ἔρχονται δυὸς γυναῖκες καὶ λένε πώς ὁ στρατὸς τράβηξε κατὰ τὸν ἀπάνω μαχαλὰ καί, ἀν θέλουν, νὰ φύγουν. "Ἐρχονται καὶ ἄλλες γυναῖκες σταλμένες ἀπὸ τὰ καταλύματα καὶ ρωτοῦν τί νὰ κάμουν, νὰ φύγουν ἢ νὰ πυροβολήσουν;

‘Ο ἀρχηγὸς τοὺς μήνυσε νὰ μὴν πυροβολήσῃ κανείς, χωρὶς νὰ διατάξῃ αὐτός, τίποτε νὰ μὴν κάμουν παρὰ νὰ μένουν στὴ θέση τους. ’Ερχονται πάλι γυναικες καὶ λένε πώς ὁ στρατὸς κατεβαίνει πρὸς τὰ κάτω.

‘Ο ἀρχηγὸς εἶχε πιάσει τὸ παράθυρο μ’ ἐνα χωριανὸν καὶ κοίταζε. Εἶδε μερικοὺς στρατιῶτες, ποὺ πήγαιναν στὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα. ’Αρχισαν οἱ στρατιῶτες νὰ χτυποῦν μὲ τοὺς κόπανους στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀλλὰ καμιὰν ἀπάντηση δὲν ἔλαβαν.

’Αρχισαν νὰ χτυποῦν δυνατότερα, φωνάζοντας:

— Θὰ κάψουμε τὸ σπίτι!

Σηκώνει ὁ ἀρχηγὸς τὸ τουφέκι του καὶ πυροβολεῖ. Ο χωριανὸς ποὺ ἦταν κοντά του τραβᾶ κι αὐτός ἀρχίζουν καὶ ἀπὸ τὸ ἀντικρινὸ κατάλυμα νὰ πυροβολοῦν. Οἱ Τοῦρκοι σκόρπισαν. Πιάνουν ὅμως θέσεις καὶ πυροβολοῦν κι αὐτοί. Οἱ πυροβολισμοὶ κόπηκαν.

’Ο ἀρχηγὸς μὲ τοὺς δικούς του κατεβαίνει κάτω στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ καὶ μπαίνουν σ’ ἐνα μικρὸ στάβλο, γιατὶ ἀπάνω δὲν ἦταν ἀσφαλισμένοι.

Στάθηκε στὴν πόρτα καὶ βλέπει ἐνα στρατιώτη ποὺ ἔρχεται κατὰ τὴν αὐλὴν. Τραβᾶ κι ὁ στρατιώτης πέφτει. ’Ενα ἀπὸ τὰ παλικάρια του βγαίνει καὶ παίρνει τὸ τουφέκι τοῦ σκοτωμένου.

’Αρχισε νὰ νυχτώνη. ’Ο ἀρχηγὸς προσεχτικὰ βγαίνει ἔξω μὲ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιά. Οἱ ἄλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας.

’Ακούστηκε μιὰ τουφεκιὰ καὶ ὕστερα μιὰ φωνή.

— Μὲ χτύπησαν, παιδιά!...

’Ερχόταν πίσω ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὸ στάβλο. Μπῆκε μέσα καὶ κάθισε σὲ κάτι ἀχυρα. Φώναξε ἐναν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του καὶ, βγάζοντας ἀπὸ τὸ λαιμό του τὸ σταυρὸ ποὺ φοροῦσε, εἶπε:

— Νὰ τὸ δώσης στὴ γυναίκα μου καὶ τὸ τουφέκι στὸ γιό μου. Νὰ πῆς ὅτι τὸ καθῆκον μου τὸ ἔκαμα...

Ἐεζώστηκε κι ἔπεσαν λίρες ἀπὸ τὸ κεμέρι του, που τὸ εἶχε τρυπήσει τὸ βόλι. Φάνηκαν αἴματα, ἀρχισαν πόνοι κι ἔλεγε:

— Σκοτῶστε με, βρὲ παιδιά, πῶς θὰ μ' ἀφήσετε στοὺς Τούρκους;

“Οσο περνοῦσε ἡ ὥρα, τόσο πονοῦσε δυνατότερα. “Οταν τὸν συνέπαιρνε ὁ φοβερὸς ὁ πόνος, σχεδὸν βογκοῦσε κι ἔλεγε:

— Πονῶ, σκοτῶστε με! Σκοτῶστε με!... Καὶ ἄλλοτε ὀνόμαζε τὰ παιδιά του.

‘Ο σύντροφος ποὺ εἶχε ἔρθει κοντά του, εἶπε:

— Καπετάνιε, δὲ σ' ἀφήνομε στοὺς Τούρκους· κι ἔσκυψε καὶ τὸν φίλησε στὸ στόμα. Τὰ χείλη του ἦταν ψυχρά. Καὶ πάλι τὸν συνεπῆραν οἱ πόνοι δυνατοί, κι ἔλεγε ὅλο πιὸ σιγανά.

Δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ κουνηθῇ ἀπὸ τὴ θέση του, οὔτε τὰ παιδιά του δὲν ὀνόμασε τώρα, ὥσπου δὲν ἀκούστηκε πιὰ φωνή...

42. ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΗΡΩΑΣ

Γιὰ πρώτη φορὰ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γιώργου πήγαινε στὴν Κέρκυρα. Ο πατέρας του ἦταν ὑπάλληλος καὶ τώρα τελευταῖα εἶχε μετατεθῆ στὸ ὅμορφο νησί.

Περνώντας μιὰ μέρα ὁ Γιώργος μὲ τὸν πατέρα του ἀπὸ μιὰ πλατεία τῆς Κέρκυρας εἶδαν στημένη μιὰ μαρμάρινη προτομή. Παρίστανε ἔναν καλοδεμένο πενηντάρη, μ' ὡραῖο πρόσωπο, μέτωπο πλατύ, λίγα κατσαρὰ μαλλιά καὶ μικρὴ γενειάδα.

‘Ο πατέρας τοῦ Γιώργου ἔβγαλε μὲ σεβασμὸ τὸ καπέλο

του καὶ συλλογισμένος στάθηκε πολλὴ ὥρα μπροστά στὴν εὐγενικὴ μορφή, ποὺ τ' ὄνομά της ἦταν σκαλισμένο στὸ μάρμαρο μὲ χρυσὰ γράμματα:

ΛΟΡΕΝΤΣΟΣ ΜΑΒΙΛΗΣ

— Τί ἦταν ὁ Μαβίλης, μπαμπά, ρωτᾶ ὁ Γιώργος, ἀμα ἔξαχολούθησαν τὸ δρόμο τους.

— Τὸ βράδυ, παιδί μου, ποὺ θά 'ναι καὶ τ' ἄλλα παιδιά μαζεμένα, θά σου πῶ τὴν ἱστορία τοῦ Μαβίλη.

Κι δταν τὸ βράδυ, μετὰ τὸ φαγητό, ὅλη ἡ οἰκογένεια ἦταν μαζεμένη στὸ μεγάλο μπαλκόνι πού 'βλεπε στὴ θάλασσα, ὁ πατέρας διηγήθηκε μὲ βαθιὰ συγκίνηση τὴν ἱστορία τοῦ μεγάλου ποιητῆ καὶ μεγάλου πατριώτη.

— Ο παππούς τοῦ Μαβίλη, ἄρχισε νὰ λέη, δὲν ἦταν "Ελληνας· ἦταν 'Ισπανός. Εἶχε διοριστῇ πρόξενος στὴν Κέρκυρα τὸν καιρὸ ποὺ τὴν κυβερνοῦσαν οἱ "Αγγλοι. Ο πατέρας τοῦ ποιητῆ πήρε 'Ελληνίδα, ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ Καποδίστρια.

Ο ποιητὴς γεννήθηκε στὰ 1860 καὶ πήρε ἀνατροφὴ σωστοῦ 'Ελληνόπουλου. Μορφώθηκε στὰ σχολεῖα τῆς Κέρκυρας κι ἔδειξε μεγάλη ἀγάπη στὰ γράμματα.

Στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας ἔμεινε ἔνα χρόνο μοναχά. Δεκαεννιά χρονῶν ἔψυγε γιὰ τὴ Γερμανία, ὅπου ἔμεινε

δεκατέσσερα χρόνια. 'Εκεῖ γνωρίστηκε μὲ πολλοὺς σοφούς, ἔμαθε πολλὲς ξένες γλῶσσες.

Μὰ μέσα στὴν ἄνετη εὐρωπαϊκὴ ζωὴ δὲν ξεχνοῦσε ποτὲ τὴ φτωχὴ πατρίδα του. Τὸν πίκραινε ἡ σκέψη πώς μόνο ἔνα μικρὸ μέρος τῆς Ἑλλάδας ἦταν ἐλευθερωμένο. Καὶ τὸν πόνο του αὐτὸ τὸ χύνει σ' ἔνα παλιὸ ποίημά του, ἀφιερωμένο «Στὴν Πατρίδα». 'Ακοῦστε το:

Μάνα μου Ἑλλάδα, τί δὲν εἶσαι τώρα
σὰν πρῶτα ὁρθή, ψηλή, στεφανωμένη
μέ δάφνες; Τί δὲν εἶσαι μὲ τὰ δῶρα
τῆς ἀθάνατης Νίκης στολισμένη;
"Αχ! πότε θά 'ρθη, πότε θά 'ρθη ἡ ὥρα
νὰ ματαστράψῃ ἡ ὄψη σου ἡ σβησμένη,
καὶ τὴν ἐρημωμένη σου τὴ χώρα
μ' ἐλπίδα νὰ φωτίσης, ὃ ἀντρειωμένη;
Πατρίδα μου, σηκώσου! "Ας λάμψη πάλι
στὸν αἰθέρα ψηλὰ τὸ μέτωπό σου
καὶ τῆς ἐλευτεριᾶς θενὰ προβάλη
ἡ μέρα, καὶ τὸ θεϊο πρόσωπό σου
Θὰ λάμψη σὰν τὸν ἥλιο τῆς μεγάλη
Θὰ γίνης, κι ἀλιὰ τότες στὸν ἔχτρό σου.

Πατριώτης στὴν ποίηση, μὰ καὶ πατριώτης στὸ τουφέκι. Στὴν ἐπανάσταση τῆς Κρήτης τοῦ 1896 κατέβηκε ἐκεῖ μὲ δικό του ἀντάρτικο σῶμα καὶ στὸν πόλεμο τοῦ 1897 πῆγε ἐθελοντὴς στὸ στρατὸ καὶ λαβώθηκε μὲ μιὰ σφαίρα στὸ χέρι καὶ στὸ μπράτσο.

"Οταν ἀργότερα ἀρχισε ὁ πόλεμος τοῦ 1912, ἦταν βουλευτὴς τοῦ ἀγαπημένου του νησιοῦ. Σὰ βουλευτὴς δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ πάνη στὸν πόλεμο. Μὰ καὶ ἀν ἥθελε, δὲν τὸν δέχονταν στὸν ταχτικὸ στρατό, γιατὶ ἡ ἥλικία του ἦταν πε-

ρασμένη. Μὰ ὁ Μαβίλης βρῆκε τρόπο νὰ ἴκανοποιήσῃ τὸν πόθο του.

Εἶχε ἔρθει ἀπ' τὴν Ἰταλία νὰ μᾶς βοηθήσῃ ὁ Γαριβάλδης μὲ ἀρκετοὺς Ἰταλοὺς ἐθελοντές. Στὸ σῶμα τοῦ Γαριβάλδη κατατάχτηκαν καὶ πολλοὶ "Ἐλληνες. Πρῶτος καὶ καλύτερος σ' αὐτοὺς ὁ Λορέντσος Μαβίλης. "Οσοι τὸν εἰδαν στὴν Ἀθήνα, μὲ τ' ἀσπρα μαλλιά του, νὰ φορῇ τὴν κόκκινη στολὴ τῶν Γαριβαλδινῶν μὲ τὸ βαθμὸν λοχαγοῦ, δὲ θὰ ξεχάσουν ποτὲ τὴν περήφανη κορμοστασιά του.

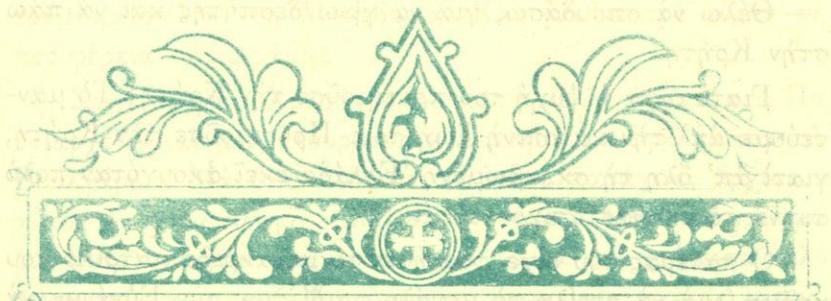
Μ' ὅλα τὰ πενήντα τρία χρόνια του, σκίζοντας πεζός τὴν Θεσσαλία, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἡπειρό ἔφτασε μὲ τὸ σῶμα του στὸ Δρίσκο, τὸ ἀπότομο βουνό, ποὺ ὑψώνεται ἀπέναντι στὰ Γιάννινα. Σὰν εἶδε ἀπὸ κεῖ ψηλὰ τὴν ὅμορφη λίμνη κι ἀγνάντεψε ἀπὸ μακριὰ τὰ σκλαβωμένα Γιάννινα, δάκρυσε ἀπὸ συγκίνηση. Εἶχε τὴν ἐπίδα καὶ τὴν χαρὰ νὰ μπῆ ἀπ' τοὺς πρώτους στὴν ξακουσμένη πόλη. Μὰ ἡ μοίρα του δὲν τὸ θέλησε.

Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔνιωσαν. Πολὺς στρατὸς τοὺς περικύκλωσε κι ὀλόκληρη μέρα πολεμοῦσαν.

Τὴν ἄλλη αὐγὴ ἄρχισε νωρὶς τὸ τουφεκίδι. Τὸ σῶμα ἀποδεκατίζόταν ἀπ' τὰ τούρκικα κανόνια κι ἔνας κοντὰ στὸν ἄλλον ἔπεφταν νεκροὶ οἱ ἀξιωματικοί του. Κι ὁ ποιητὴς προχωροῦσε ἀφοβος καὶ ἀγέρωχος πρὸς τὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ, μέσα σ' ἔνα χαλάζι ἀπὸ σφαῖρες κι ἀνάμεσα στὶς ὄβιδες ποὺ ἔσκαζαν ὀλόγυρά του. Κι ἔνα βόλι τοῦ πέρασε πέρα τὸ πρόσωπο, χαλώντας του τὰ δυὸ μάγουλα καὶ πολλὰ δόντια. Ὑποχρεώθηκε τότε ν' ἀποτραβηχτῇ. Σ' ἔνα ξωκλήσι τοῦ Δρίσκου ἦταν τὸ προσωρινὸν νοσοκομεῖο. Φτάνοντας ἐκεῖ ὁ λαβωμένος σήκωσε τὸ βλέμμα του, γιὰ νὰ δῆ ἀκόμα μιὰ φορὰ τοὺς συντρόφους του ποὺ πολεμοῦσαν. Καὶ τότε ἔνα δεύτερο

βόλι τὸν βρῆκε στὸ στόμα. Κι ἔτσι σβήστηκε ἡ εὐγενικὴ ὑπαρξία του στὶς 29 τοῦ Νοέμβρη 1912.

Τ' ὄνειρό του πῆρε σάρκα. Ἡ ἐλευθεριὰ ἀπλώθηκε ὡς πέρα στὴ σκλαβωμένη Ἡπειρο. Κι ὁ ἀλησμόνητος νεκρὸς τοῦ Δρίσκου κοιμᾶται στὰ ἡπειρωτικὰ χώματα τὸν ἀτάραχο ὑπνο, ποὺ μονάχα στοὺς διαλεχτοὺς χαρίζει ἡ μοίρα. Κοιμᾶται στεφανωμένος μὲ τὸ στεφάνι τοῦ ποιητῆ καὶ μὲ τὸ στεφάνι τοῦ ἥρωα.

43. Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

‘Ο Αὔγουστος τοῦ 1922 ἦταν ὁ μήνας τῆς μεγάλης ἐθνικῆς μας συμφορᾶς. Ο στρατός μας εἶχε διασκορπιστῆ κι ἔφτανε στὸν Πειραιὰ σὲ κακὴ κατάσταση. Οἱ ‘Ελληνες κάτοικοι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δυστυχισμένοι πρόσφυγες πιά, γέμισαν ὅλη τὴν Ἑλλάδα, σέρνοντας πίσω τους τὴν ὄρφανια τους καὶ τὴ γύμνια τους. Καὶ γιὰ ἐπισφράγιση τῆς θλιβερῆς ἐποχῆς, ἤρθε ἔνα τηλεγράφημα σύντομο, μὰ καυτερό: «Ο

μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος σφάχτηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους».

‘Αλλὰ ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ ἔθνομάρτυρας, ποὺ δὲ θέλησε ν’ ἀφήσῃ τὸ δυστυχισμένο ποίμνιό του καὶ νὰ φύγη, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι; Ποιὸς ἦταν τάχα ὁ μεγάλος αὐτὸς Χρυσόστομος, ποὺ προτίμησε νὰ πεθάνῃ δίπλα στὴν Ἐκκλησία του, ἀντὶ νὰ γίνη περιπλανώμενος πρόσφυγας στὴν Ἐλλάδα;

Στὴν Τρίγλια, ἐνα κεφαλοχώρι τῆς Βιθυνίας, γεννήθηκε στὰ 1868.

Σὰ μεγάλωσε καὶ τελείωσε τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του, ἔλεγε στὸν πατέρα του:

— Θέλω νὰ σπουδάσω, γιὰ νὰ γίνω δεσπότης καὶ νὰ πάω στὴν Κρήτη.

Γιατὶ τάχα ἡ ψυχή του προτιμοῦσε τὴν Κρήτη; Τὸ μαντεύομε ἀπ’ τὴν κατοπινὴ ζωὴ του. Προτιμοῦσε τὴν Κρήτη, γιατὶ ἀπ’ ὅλη τὴ σκλαβωμένη Ἐλλάδα ἐκεὶ ἀκουγόταν πολὺ συχνὰ τὸ ἐπαναστατικὸ τουφέκι.

‘Ο πατέρας του εἶχε πουλήσει τὸ μονάκριβο πατρικό του κτῆμα, γιὰ νὰ στείλη τὸ μεγάλο παιδί του, τὸν Εύγένιο, νὰ σπουδάσῃ στὴ Μεγάλη Σχολὴ τοῦ Γένους, στὴν Πόλη. Καὶ τώρα πούλησε ἐνα κτῆμα τῆς γυναικας του, τὸ μόνο ποὺ ἀπόμεινε, γιὰ νὰ στείλη τὸ Χρυσόστομο στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης.

Κάποτε πῆγε στὴ Σχολὴ ὁ μητροπολίτης Μυτιλήνης Κωνσταντīνος καὶ ζήτησε νὰ μάθῃ ποιὸς ἦταν ὁ καλύτερος μαθητής. ‘Ο διευθυντὴς ἀμέσως τοῦ παρουσίασε τὸ Χρυσόστομο. Κι ὁ Κωνσταντīνος πλήρωνε ἀπὸ τότε ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς σπουδῆς του, κι ὅταν βγῆκε ἀπ’ τὴ Σχολὴ τὸν πῆρε μαζί του ὡς διάκο. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Κωνσταντīνος ἔγινε πα-

τριάρχης στὴν Κωνσταντινούπολη, ὁ Χρυσόστομος ἔγινε πρωτοσύγκελος τῶν Πατριαρχείων, σὰ νὰ λέμε ἀναπληρωτὴς τοῦ Πατριάρχη. Καὶ ἦταν τότε μόλις 30 χρονῶν. Κι ὕστερα ἀπὸ πέντε χρόνια ἔζοχης ὑπηρεσίας στὰ Πατριαρχεῖα, ἔγινε μητροπολίτης Δράμας.

"Οταν ἀποχαιρετοῦσε μὲ συγκίνηση τὸν Πατριάρχη, τοῦ φίλησε τὸ χέρι καὶ τοῦ εἶπε:

— Μὲ ὅλη τὴν καρδιά μου θὰ ὑπηρετήσω τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Πατρίδα. Κι ἀν εἶναι γραφτὸ ἡ κορόνα, ποὺ τὰ ἄγια σου χέρια ἔβαλαν στὸ κεφάλι μου, νὰ χάσῃ τῇ λάμψῃ τῆς, θὰ προτιμήσω νὰ μεταβληθῇ σὲ ἀκάνθινο στέφανο.

'Ακριβῶς αὐτὴ τὴν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι κομιτατζῆδες τρομοκρατοῦσαν τὴν Μακεδονία. Καὶ γιὰ κέντρο εἶχαν τὴν περιφέρεια τῆς Δράμας.

Στὴν ἀρχὴν ὁ Χρυσόστομος κατάγγελλε συχνὰ στὰ Πατριαρχεῖα καὶ στὴν τουρκικὴ κυβέρνηση τὰ ἐγκλήματα τῶν Βουλγάρων. Μὰ ὅταν εἶδε ὅτι τὸ κακὸ παράγινε, ἥρχισε κι αὐτὸς νὰ στρατολογῇ "Ελληνες ἀντάρτες. "Οταν τὰ παλικάρια αὐτὰ σκορπίστηκαν στὰ γύρω βουνὰ καὶ χτύπησαν ἀλύπητα τοὺς κομιτατζῆδες, δ τόπος ἀνακουφίστηκε. 'Αλάφρωσε ἀπὸ τὸ μεγάλο κακό. Κι ὁ Χρυσόστομος τότε ἀφοβά περιόδευε τὰ χωριά, ποὺ εἶχαν γίνει μὲ τὴ βία βουλγάρικα, συγκέντρωνε τοὺς χωριανοὺς στὶς ἐκκλησίες, τοὺς μιλοῦσε μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς πονεμένης ψυχῆς του, καὶ τὰ χωριά ἔνα γύριζαν στὴν δρθοδοξία.

Μὰ ὁ Χρυσόστομος δὲν περιορίζεται σ' αὐτό· μὲ τὴ φροντίδα του χτίζονται ἐκκλησίες, σχολεῖα, γυμναστήρια, νοσοκομεῖα, δρφανοτροφεῖα, γίνονται λαϊκὰ ἀναγνωστήρια, μουσικοὶ καὶ ὁδοιπορικοὶ σύλλογοι.

Περισσότερο ὅμως ἀπ' ὅλα φρόντιζε γιὰ τὴ σωματικὴ

άσκηση τῶν παιδιῶν. Κάθε χρόνο γίνονταν πάντοι γυμναστικοὶ ἀγῶνες.

’Αλλὰ καὶ οἱ Βούλγαροι δὲν κουράζονται. Μετὰ τὸν Παῦλο Μελᾶ, δολοφονήθηκε ἄγρια σ' ἓνα σταυροδρόμι ὁ μητροπολίτης Κορυτσᾶς Φώτιος. “Ολος ὁ πόνος τοῦ Χρυσοστόμου φανερώνεται σ' ἓνα γράμμα του, σταλμένο στὸ Πατριαρχεῖο:

“Ἐκλαψα, ἔκλαψα σὰ μικρὸ παιδί — γράφει — γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ μας. Αἰωνία ἡ μνήμη του! Ποιὸς ξέρει πόσους ἄλλους ἀδελφούς, ἵσως κι ἐμένα, περιμένει ἡ ἴδια τύχη».

Γιὰ προσωρινή του ἀνακούφιση ὁ Χρυσόστομος ἔκανε ἓνα ταξίδι στὰ Ἱεροσόλυμα. Πῆγε νὰ προσκυνήσῃ τοὺς Ἀγίους Τόπους, ν' ἀσπαστῇ τὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ, νὰ δῆ τὰ ἥσυχα νερὰ τοῦ Ἰορδάνη καὶ νὰ ξεκουράσῃ τὴ βασανισμένη ψυχή του. ’Απὸ κεῖ, εἶχε ἀκόμη ἓνα προσκύνημα νὰ κάνῃ! Πέρασε ἀπ' τὴν Ἀθήνα, νὰ δῆ τὸ ναὸ τῆς ἀρχαίας Παρθένας, νὰ καμαρώσῃ τὴ λευκὴ πολιτεία καὶ νὰ νιώσῃ μέσα του ὅλο τὸ περασμένο μεγαλεῖο τῆς. ”Ετυχε μάλιστα ἐκείνη τὴ χρονιά, τὸ 1906, νὰ γίνωνται κι οἱ ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες στὸ ἀρχαῖο Στάδιο. Πόσα δάκρυα χαρᾶς νὰ ἔχυσε, ἀντικρίζοντας τὰ μεστωμένα καὶ ὠραῖα κορμιὰ τῶν καλῶν παλικαριῶν.

Στὸ γύρισμά του ὅμως νέες στενοχώριες καὶ νέοι ἀγῶνες τὸν περίμεναν. Οἱ Τοῦρκοι ἀρχισαν νὰ τὸν μισοῦν περισσότερο κι ἀπ' τοὺς Βουλγάρους. Τὸν κατηγοροῦν ὅτι αὐτὸς συντηρεῖ τοὺς ἀντάρτες, δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ περιοδεύσῃ στὰ χωριά καὶ βιάζουν τὰ Πατριαρχεῖα νὰ τὸν μεταθέσουν ἀπὸ τὴ Δράμα.

Μὲ τὸ φόβο νὰ μετατεθῇ σὲ καμιὰ ἀσημη Μητρόπολη τῆς Ἀνατολῆς, γράφει στὸν “Ἐλληνα πρόξενο στὴν Πόλη: «Φροντίστε τουλάχιστο νὰ μετατεθῶ στὴν Ἀδριανούπολη, γιὰ νὰ μπορέσω ν' ἀγωνιστῶ κι ἐγὼ πάλι στὴν πρώτη γραμ-

μή. Προτιμῶ νὰ πέσω σὰν ἀιτός, παρὰ νὰ πεθάνω σὲ κανένα κοτέτσι τῆς Ἀνατολῆς. Ζητῶ σταυρό, μεγάλο σταυρό, γιὰ νὰ σταυρωθῶ. Ἐφοῦ δὲν ἔχω νὰ δώσω τίποτε ἄλλο στὴν Πατρίδα μου, νὰ τῆς δώσω τουλάχιστο τὸ αἷμα μου».

Κι ὅστερα ἀπὸ δυὸ δέξιορίες καὶ πολλὲς ἄλλες περιπέτειες, τὴν ἀνοιξη τοῦ 1910, ἔγινε μητροπολίτης Σμύρνης.

Ἄρχιζει ἀκούραστος κι ἐδῶ νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν ἐκκλησία, γιὰ τὰ σχολεῖα, γιὰ ὅλη τὴν κοινωνία. Καὶ τρίτη ὅμως ἔξορία τὸν περίμενε· καὶ δὲν ξαναγύρισε στὴν Σμύρνη, παρὰ λίγους μῆνες πρὶν ἀποβιβαστῇ ἐκεῖ ὁ ἐλληνικὸς στρατός. Καὶ εἶχε τὴν ἀπέραντη εὐτυχία νὰ δεχτῇ στὴν προκυμαία τὸν ἐλευθερωτὴ στρατὸ καὶ νὰ εὐλογήσῃ τὶς σημαῖες του. Καὶ ὅταν ἔγιναν μερικὲς ταραχὲς τὶς πρῶτες ὥρες τῆς κατοχῆς, ὁ Χρυσόστομος φρόντισε νὰ προστατέψῃ τοὺς φοβισμένους Τούρκους, ποὺ εἶχαν καταφύγει στὴ Μητρόπολη. Πῆγε στὴ φυλακὴ καὶ ζήτησε ν' ἀπολυθοῦν μερικοὶ φυλακισμένοι Τούρκοι. Γύριζε στὶς τουρκικὲς συνοικίες καὶ μοίραζε φάρμακα καὶ τροφές σὲ φτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς. Μὲ πόση ἀχαριστία τοῦ πλήρωσαν τὴν καλοσύνη αὐτή!...

Ἡρθε καὶ ὁ θλιβερὸς Αὔγουστος τοῦ 1922. Ὁ στρατός μας νικημένος ἔφτανε στὴ Σμύρνη κι ἔμπαινε ὅπως ὅπως στὰ πλοῖα. Ἡ Σμύρνη γέμισε ἀπ' τὸν ξεριζωμένο πληθυσμὸ τῶν χωριῶν. Κι οἱ ἔχθροὶ πλησίαζαν στὴν πόλη. "Ολοι ἀνησυχοῦν καὶ φροντίζουν μὲ κάθε τρόπο νὰ φύγουν. Κι ὁ Χρυσόστομος μοιράζει ψωμὶ κι ἐλιές στοὺς πρόσφυγες..."

"Ο ἐπίσκοπος τῶν καθολικῶν τοῦ ἔξασφαλίζει θέση σ' ἓνα πλοῖο κι ἔξορκίζει τὸ Χρυσόστομο νὰ φύγη μαζί του. Ἄλλ' ὁ Χρυσόστομος γαλήνιος ἀπαντᾷ:

— Εἶναι πατροπαράδοτη ἐντολὴ νὰ μὴ φεύγουν οἱ "Ἐλληνες κληρικοί. Ο καλὸς ποιμένας ἔχει χρέος νὰ μένη μὲ τὸ ποίμνιό του.

Φεύγουν καὶ τὰ τελευταῖα πλοῖα. Χιλιάδες χριστιανῶν καταφεύγουν σὲ σπίτια Εὐρωπαίων καὶ στὸ προαύλιο τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς.

Στὶς 27 τὸ ἀπόγευμα μπῆκε ὁ πρῶτος τουρκικὸς στρατὸς στὴ Σμύρνη.

Ο Χρυσόστομος, βασανισμένος ἀπὸ τὴν νηστεία καὶ τὴν ἀυπνία, μπαίνει τὸ ἄλλο πρωὶ στὴν ἐκκλησία νὰ προσευχηθῇ. Ἡ ἐκκλησία εἶναι γεμάτη ἀπελπισμένους χριστιανούς.

Σὲ λίγο παρουσιάζεται στὴν Ὁραία Πύλη ὁ μητροπολίτης ἀλύγιστος, μὲ φωτεινὸ μέτωπο καὶ λαμπερὰ μάτια. Γονατίζει μπροστὰ στὸν Ἐσταυρωμένο καὶ προσεύχεται. Σηκώνεται ἔπειτα μὲ ἡρεμία Ἀγίου καὶ λέγει:

— Ἡ Θεία Πρόνοια, ἀδελφοί, δοκιμάζει τὴν πίστη μας καὶ τὸ θάρρος μας καὶ τὴν ὑπομονή μας. Μὰ ὁ Θεὸς δὲν ἀφήνει τοὺς χριστιανούς. Στὶς τρικυμίες φαίνεται ὁ καλὸς ναυτικὸς καὶ στὰ βάσανα ὁ καλὸς χριστιανός. Προσεύχεστε καὶ θὰ περάσῃ καὶ αὐτὸ τὸ ποτήρι.

Τὸ μεσημέρι ξαναμοιράζει ψωμί, ἐλιὲς καὶ ρύζι γιὰ τὰ μικρὰ παιδιά. Ἀπ' τὴν κορφὴ τῆς σκάλας διαβάζει στὸ λαὸ τὸ Εὐαγγέλιο.

Τὴν ὥρα αὐτὴ μπαίνει στὴν αὐλὴ ἔνας ἀστυνόμος μὲ λίγους στρατιῶτες. Ο κόσμος ὅλος ἀνατριχιάζει· οἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ κλαῖνε ἀδιάκοπα.

Ο ἀστυνόμος εἰδοποιεῖ τὸ Χρυσόστομο ὅτι τὸν ζητοῦν στὸ Φρουραρχεῖο. Ἐκεῖνος ἔγνεψε στὸ λαὸ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ ἀκολουθεῖ τὸν ἀστυνόμο. Τὸ ἀπόγευμα τὸν ἀφησαν νὰ γυρίσῃ στὴ Μητρόπολη. Τὸ βράδυ στὶς ὁχτὼ τὸν ξαναπῆραν στὸ Φρουραρχεῖο.

Τὴ νύχτα ὁ Χρυσόστομος ἔστειλε μιὰ σημείωση στὸν ἀδερφό του Εὐγένιο νὰ μὴν ἀνησυχῇ.

Κι ἀπὸ τότε κανεὶς δὲν εἶδε πιὰ τὸ Χρυσόστομο ζωντανό.
Οὕτε κανεὶς ἔμαθε μὲ τί τρόπο θανατώθηκε. Τὸ πτῶμα του,
καταματωμένο, σκονισμένο, γυμνό, τὸ ἐσερνε τὴν ἄλλη μέρα
στους δρόμους διατριβής οὐχιος, ὅπως κάποτε τὸ πτῶμα τοῦ
Πατριάρχη μας.

Δ. Κοντογιάννης

44. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΑ

1940 - 1941

Καὶ ἀνατέλλει ἡ 15η Αύγούστου τοῦ 1940. Πλήθη προσκυνητές κατακλύζουν τὴ λευκὴ Τῆνο στὸ βαθυγάλανο ἑλληνικὸ Αἰγαῖο. Εἶναι ἡ γιορτὴ τῆς Παναγίας. Στὸν ὄρμο τοῦ νησιοῦ, γιὰ ν' ἀπονείμη τὶς καθιερωμένες τιμές, ἔχει φτάσει ἀπὸ τὰ ξημερώματα ἡ «Ἐλληνη», τὸ παλαιό, ιστορικὸ εὔδρομο τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Σημανιστολισμένη κάνει νὰ κυματίζουν τὰ χρώματα τοῦ ἔθνους πλάι στὸ θρησκευτικὸ πανηγυρισμό.

Δὲν ἔχει ὅμως προχωρήσει τὸ πρωί, εἶναι ἀκόμα ὀγκώ-

μιση ἡ ὥρα, ὅταν κρότος τρομαχτικὸς συγκλονίζει τὸ πλοῖο καὶ τὸ νησί. Μᾶροι καπνοὶ σηκώνονται ἀμέσως, τριγυρίζουν τὴν «Ἐλλη», πού, χτυπημένη κατάσαρκα στὰ ὕφαλά της ἀπὸ ἐχθρὸς κρυμμένο, ἀρχίζει νὰ γέρνη. Δύο ἀκόμα τορπίλες σκάζουν μὲ φοβερὸ πάταγο, ἡ μιὰ σὲ ξέρα κοντὰ στὸ φανὸ τοῦ νησιοῦ, ἡ ἄλλη στὸν κυματοθραύστη. Ὁ λαός, οἱ προσκυνητές, στὴν παραλίᾳ καὶ στὸ δρόμο ποὺ ἀνεβαίνει πρὸς τὴν ἐκκλησία, ἀναστατώθηκαν. «Ἄδικα ἀγωνιζόταν τὸ πλήρωμα νὰ ρυμουλκήσῃ τὸ καράβι, νὰ τὸ φέρη σὲ μέρος ξέβαθο, νὰ τὸ σώσῃ. Τὰ ρυμούλια κόβονται. Στὶς δέκα παρὰ δέκα ἡ «Ἐλλη» δὲν ὑπῆρχε πιά· εἶχε βουλιάξει μέσα σὲ φλόγες.

Ποιὸς ἔκαμε τὸ ἔγκλημα; Ποιὸς πέταξε ἀπὸ μακριὰ τὸ στιλέτο; Καμιὰ ἑλληνικὴ ψυχὴ δὲν ἀμφιβάλλει: «Ἡ γενναία πράξη ἔχει ἀποτυπωμένη τὴν ταυτότητά της στὸν τρόπο της. Ἡ ἔρευνα ἀλλωστε ποὺ θὰ γίνη στὸ βυθὸ τοῦ ὅρμου ἀμέσως

τὴν ἐπόμενη ἡμέρα θὰ φέρη στὸ φῶς τὸ τσακισμένο ἐπισκεπτήριο τοῦ δολοφόνου: κομμάτια ἀπὸ τὶς τορπίλες μὲ πάνω ἀριθμὸ μητρώου καὶ στοιχεῖα Ἰταλικά...

* * *

Στὴν Κηφισιά, σ' ἓνα σταυροδρόμι ἰσκιωμένο ἀπὸ μεγάλα πεῦκα ποὺ γέρνουν πάνω σὲ ροδοδάφνες, γωνία Κεφαλληνίας καὶ Δαγκλῆ, βρίσκεται μιὰ βίλα διώροφη, σταχτιά, μὲ παράθυρα βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, μέσα σὲ κῆπο. 'Η ὅψη της, παλαιική, δὲν ἔχει τίποτα τὸ ἀξιοπρόσεχτο· τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰν ἀρχοντιὰ λιγάκι κουρασμένη. 'Η πόρτα τοῦ κήπου, σιδερένια, δίφυλη, βρίσκεται σὲ κοφτὴ γωνία καὶ βγάζει στὸ σταυροδρόμι.

'Εκεῖ, στὶς τρεῖς παρὰ δέκα τὸ πρωὶ τῆς 28ης Ὁκτωβρίου 1940, μέσα στὴ νύχτα, ἥρθε καὶ σταμάτησε ἓνα αὐτοκίνητο τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος. 'Ο σκοπὸς χωροφύλακας ξέχρινε μέσα τρεῖς ἀντρες. 'Ο ἕνας τους βγῆκε, τοῦ μίλησε ἑλληνικά, ἔξήγησε πῶς ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας ζητάει νὰ ἴδῃ τὸν Πρόεδρο τῆς κυβερνήσεως. "Εχει νὰ τοῦ κάνη, λέει, μιὰν ὑπερεπείγουσα ἀνακοίνωση. 'Ο σκοπὸς χτύπησε τὸ ἡλεκτρικὸ κουδούνι τῆς σκοπιᾶς του, νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ σπίτι. Κοιμόνταν ὅλοι. Στὴ βαθιὰ γαλήνη τῆς νύχτας, μακριὰ κάπου, ἀκούγοτανε νὰ γαυγίζῃ ἓνα σκυλί.

'Ο ἀκόλουθος ποὺ ξύπνησε πρῶτος καὶ πῆγε νὰ εἰδοποιήσῃ τὸν πρωθυπουργὸ δὲν εἶχε ξεχωρίσει στὸ σκοτάδι τὰ χρώματα τῆς σημαίας τοῦ αὐτοκινήτου. Εἶχε κι αὐτὴ λουρίδες κάθετες· λοιπὸν τὴ νόμισε γαλλική. Εἶπε στὸν πρωθυπουργὸ πῶς τὸν ζητάει ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας. 'Απορημένος ἐκεῖνος γιὰ τὸ ἀσυνήθιστο τῆς ὥρας πέρασε πάνω στὸ βαμβακερὸ νυχτικό του ἓνα βεστόνι σκοῦρο, κατέβηκε στὸν κῆπο

καὶ πῆγε νὰ κοιτάξῃ ἀπὸ τὴν πλαϊνὴ πόρτα, τῆς ὁδοῦ Κεφαλ-
ληνίας. Τότε ἀναγνώρισε τὸν Γκράτσι. Κατάλαβε.^τ Ή ὥρα
εἶχε σημάνει στὸ ρολόι τῆς ἴστορίας.

* * *

"Ενας ἄνεμος καινούριος, ἀνυποψίαστος, ἀρχιζε νὰ φυ-
σάῃ πάνω στὴν Ἀθήνα.

^τ Ήταν ἡ ὥρα 6 ὅταν οἱ σειρῆνες τῆς ἀντιαεροπορικῆς ἀμυ-
νας ἔπινησαν τὴν πολιτεία. Ο οὐρανὸς ἦταν πεντακάθαρος,
λεύκαζε ὁ ὄρθρος, μύριζε δροσιά. Στοὺς δρόμους, τοὺς ἔρη-
μους ἀκόμα, κρότησαν μερικὰ παραθυρόφυλλα, κάποιες
μπαλκονόπορτες. Οἱ ἀνθρωποι ξυπνοῦσαν ξαφνιασμένοι, ρω-
τοῦσαν τοὺς πρώτους διαβάτες.

"Ενα βουητὸ ἀνέβαινε λίγο λίγο ἀπὸ γύρω, ἀπὸ μακριά,
τὰ πρῶτα ὁμαδικὰ βήματα πάφλασαν στὴν ἀσφαλτο. Μάτια
ὑψώνονταν στὸν οὐρανό, ἔψαχναν. "Ομως σ' ὅλη αὐτὴ τὴν κί-
νηση ποὺ ἀρχιζε καὶ πύκνωνε σὲ μικρὲς συντροφιές, σὲ ὁμά-
δες ποὺ ξεκινοῦσαν γιὰ τὰ κέντρα, δὲν ξεχώριζες ταραχὴ ἢ
ἀγωνία. Μιὰ διάθεση εὐφορίας, κέφι ἀνάλαφρο, ἀλλόκoto,
ξεσήκωνε τὶς ψυχές, πρωινὸ ἀγέρι ποὺ κολπώνει τὸ πανί.
Στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀντικρίζονταν ἔφεγγε ἔνα
χαρούμενο ξάφνιασμα, σάμπως ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος, ὁ ἵσαμε
χτὲς βουτηγμένος στὴν καθημερινότητα καὶ στὴ βιοπάλη,
νὰ μάθαινε ξαφνικὰ πώς ἔχει μέσα του κρυμμένα νιάτα.

Γιατὶ τὸ πρώτι τῆς 28ης Οκτωβρίου 1940 γινόταν πραγ-
ματικὰ μιὰ ἀποκάλυψη: Διαφορετικὸ εἶχε πέσει νὰ κοιμηθῇ
τὸ ἔθνος τὴν νύχτα ποὺ πέρασε, διαφορετικὸ ξυπνοῦσε τώρα.
"Η εἰδηση ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα: «Πόλεμος! Οἱ
Ιταλοὶ εἰσβάλλουν», ἦτανε σὰ γενικὴ πρόσκληση σὲ ξεφάν-

τωμα. Περηφάνια, φιλότιμο καὶ λεβεντιὰ φούσκωναν τὰ στήθη.

Κι ὁ καθένας, ὁ πιὸ ταπεινός, ἔνιωθε νὰ ἔυπνάη μέσα του μιὰ ἐπίγνωση: πώς τρεῖς χιλιάδες χρόνια τὸν καλοῦν μὲ τ' ὄνομά του, τὸ ἀσημό ἵσαμε χτές, νὰ τὰ δικαιώσῃ, νὰ τὰ ὑπερασπίσῃ. Ἡ ἱστορία ἔπαινε νὰ εἶναι λόγια τῶν σχολικῶν βιβλίων καὶ τῶν πανηγυρικῶν λόγων, γινόταν πράξη ζωῆς. Εἶχε φωνὴ βαθιά, βουερὴ μέσα στὸ αἷμα, μιλοῦσε. Κι ὁ πιὸ ταπεινός, ἔκανε τὴ σκέψη ἀθελά του, πώς σ' αὐτὸν ἔλαχε νὰ τιμήσῃ αὐτὴ τὴ φάλαγγα τῶν νεκρῶν ποὺ ἔσκινάει ἀπὸ πολὺ μακριὰ καὶ δίνει νόημα στὸ χρόνο. Ἡ ἐκλογὴ τῆς μοίρας ἦταν βαριά, ἀλλὰ γιὰ τοῦτο καὶ ἡ τιμὴ πολὺ μεγάλη.

Οἱ ἐφημερίδες, ἀν καὶ Δευτέρα, κυκλοφόρησαν· ἔλεγαν μὲ λίγα, χτυπητὰ λόγια τὰ σχετικὰ μὲ τὸ τελεσίγραφο, τὴν εἰδηση πὼς οἱ Ἰταλοὶ θὰ εἰσβάλουν στὶς ἔξι — τώρα. Κάτι ὀρθωνόταν σύσσωμο, νὰ τοὺς ὑποδεχτῇ ὅπως ἀρμόζει. Τὸν ἐνθουσιασμὸ τὸν χρωμάτιζε ἡ ἀγανάκτηση, ἡ περιφρόνηση.

Δρόμοι, πλατεῖες, σταυροδρόμια, εἶχαν φουντώσει στὸ μεταξὺ ἀπὸ ζεστὲς ἀνάσες, κόσμο· μακριὲς θεωρίες πορεύοντας πρὸς τὴν Ὄμονοια, τὸ Σύνταγμα, ἐνῶ στὸ ραδιόφωνο ἀκουγόταν τὸ διάγγελμα: «Ἡ στιγμὴ ἐπέστη ποὺ θ' ἀγωνισθῶμεν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν τιμὴν τῆς...».

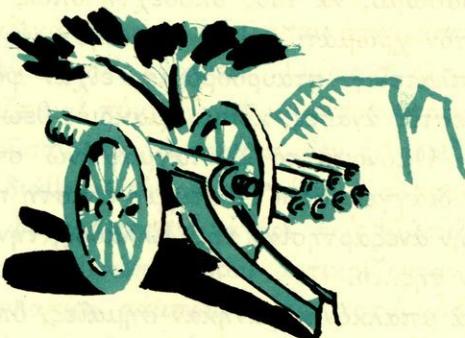
Σὲ μερικὰ μπαλκόνια φάνηκαν σημαῖες, ὅπως στὴν 25η Μαρτίου. Τὸ διάταγμα τῆς ἐπιστρατεύσεως ἀρχισε νὰ τοιχοκολλῆται στὰ κέντρα. Μέσα του ὁ καθένας ἀκουγε τὸν ἔθνικὸ ὕμνο ν' ἀνακρούεται χαμηλόφωνα, τὸν ὕμνο στὴν ἐλευθερία, σὰν προσκλητήριο καὶ σὰν προσευχή...

Τὸ πρῶτο πολεμικὸ ἀνακοινωθὲν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγίου, ποὺ βγῆκε σ' ἔκτακτες ἐκδόσεις τῶν ἐφημερίδων κοντὰ τὸ μεσημέρι, ἔδωσε μὲ λιτὴ ἀξιοπρέπεια τὸν τόνο στὴν ὅλη

ύπόθεση. Σὰν κείμενο, ἐπέζησε, μπῆκε στὴν 'Ιστορία: «Αἱ ἴταλικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις προσβάλλουν ἀπὸ τῆς 5.30 σῆμερα τὰ ἡμέτερα τμήματα προκαλύψεως τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς μεθορίου. Αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις ἀμύνονται τοῦ πατρίου ἐδάφους».

Ἐκεῖ πέρα, στὰ σύνορα, βροντοῦσε τὸ κανόνι. Σὲ περι-
συλλογὴ βαθύτατη, μὲ κλεισμένα μάτια, τὸ ἄκουγε μέσα της
κάθε ἐλληνικὴ ψυχή.

"Αγγελος Τερζάκης

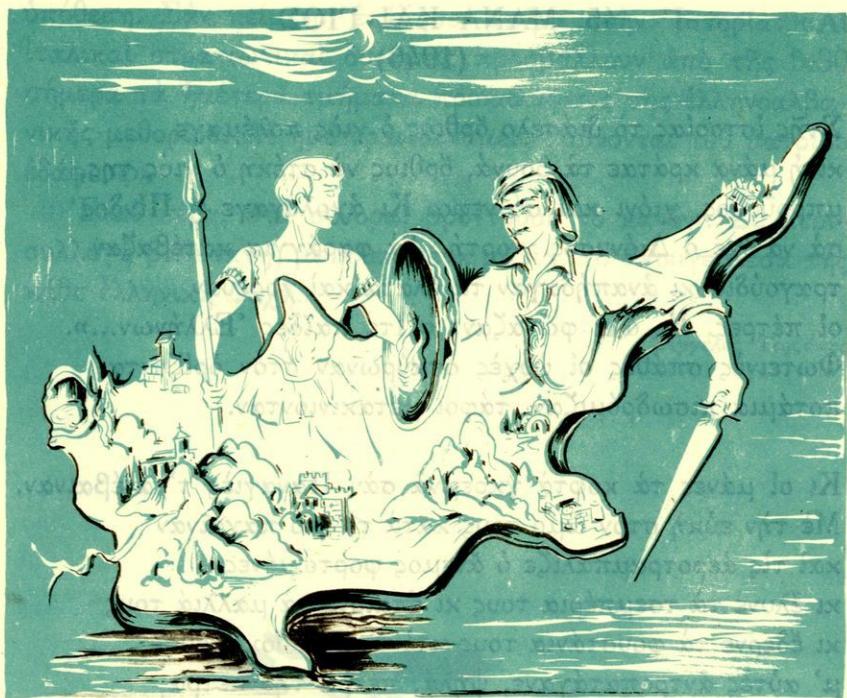
45. MANA KAI GIOS (1940)

Στῆς ιστορίας τὸ διάσελο ὄρθιος ὁ γιὸς πολέμαγε
κι ἡ μάνα κράταε τὰ βουνά, ὄρθιος νὰ στέκη ὁ γιός της,
μπροῦτζος, χιόνι καὶ σύννεφο. Κι ἀχολόγαγε ἡ Πίνδος
σὰ νά' χε ὁ Διόνυσος γιορτή. Τὰ φαράγγια κατέβαζαν
τραγούδια κι ἀναπήδαγαν τὰ ἔλατα καὶ χορεύαν
οἱ πέτρες. Κι ὅλα φώναζαν: «'Ιτε παῖδες, Έλλήνων...». Φωτεινὲς σπάθες οἱ ψυχὲς σταύρωναν στὸν ὄριζοντα,
ποτάμια πισωδρόμιζαν, τάφοι μετακινιόνταν.

Κι οἱ μάνες τὰ κοφτὰ γκρεμνὰ σὰν Παναγιὲς τ' ἀνέβαιναν.
Μὲ τὴν εὐκὴ στὸν ὄμο τους κατὰ τὸ γιὸ παγαῖναν
καὶ τὶς ἀεροτραμπάλιζε ὁ ἀνεμος φορτωμένες
κι ἔλυνε τὰ τσεμπέρια τους κι ἔπαιρνε τὰ μαλλιά τους
κι ἔδερνε τὰ φουστάνια τους καὶ τὶς σπαθοκοποῦσε,
μ' αὐτὲς ἀντροπατάγανε, ψηλά, πέτρα τὴν πέτρα,
κι ἀνηφορίζαν στὴ γραμμή, ὅσο ποὺ μὲς στὰ σύννεφα
χάνονταν ὄρθιομέτωπες ἡ μιὰ πίσω ἀπ' τὴν ἄλλη.

Νικηφόρος Βρεττάκος

αφεννύντο κτέοντας μεταστράφησαν το θαλάσσιο φρεγάνδον πάντα.

45α. Ο ΞΕΣΗΚΩΜΟΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

Ζωολόγησθε την απόβασιν της θάλασσας.

... Μιλοῦσε ὁ μεγάλος ἀδερφός μας, ἔνα παλικάρι ἵσαμε δεκάξι χρονῶν. Μιλοῦσε μὲ θέρμη κι ἀγανάκτηση. 'Εμεῖς τὰ μικρὰ μέναμε μὲ στόμα ἀνοιχτό.

— ... Ναι, ναι. Ξεσηκώθηκε ἡ Χώρα. Κάψανε τὸ Κυβερνεῖο. Τὸ κάνανε στάχτη. Διώξανε τοὺς Ἑγγλέζους. Αὔριο μεθαύριο ἔρχεται ἡ Ἐλλάδα.

— Άλήθεια, παιδί μου;

— Ναι, μητέρα.

— Μακάρι.

— Κι ἐδῶ θὰ ξεσηκωθοῦμε σήμερα. Στὴ Λεμεσό, στὴ Λάρ-

νακα, στὰ χωριά, παντοῦ ξεσηκωθήκανε. 'Ο κόσμος έξω είναι έξαγριωμένος. Σκοτώσανε παιδιά! Ρίξανε τους ἀρχηγούς στὶς φυλακές. "Αδικα. Δὲ θὰ σταματήσωμε. Θὰ τους διώξωμε ὅλους, πρέπει νὰ τους διώξωμε. Πηγαίνω, μητέρα.

— Αρτεμάκη!

Προσπάθησε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ. Έκεῖνος πετάχτηκε έξω μὲ σφιγμένες γροθιές.

Σὲ λίγο ἀρχίσανε νὰ χτυποῦν οἱ καμπάνες: Τίγκ... τάγκ.
Τίγκ... τάγκ. 'Η μητέρα σταυροκοπήθηκε.

— Παναγιά μου, βοήθησέ τους.

Οἱ καμπάνες ἥχοῦσαν τώρα ἀπ' ὅλες τὶς ἐκκλησιές. 'Ο ἀχός τους ἔσμιγε μὲ τὸ βουητὸ τοῦ κόσμου ποὺ μαζεύοταν στοὺς δρόμους. Θέλαμε κι ἔμεῖς νὰ πεταχτοῦμε έξω. Μιὰ στιγμὴ ποὺ ἡ μητέρα προσπαθοῦσε ν' ἀνάψη τὰ εἰκονίσματα, πῆρα τὸν Ξάνθο, τὸ μικρό μου ἀδερφό, γλιστρήσαμε καὶ φύγαμε. Πίσω μου τὴν ἄκουσα νὰ μὲ φωνάζῃ.

— Φῶτο... Φῶτο.

— Ήταν ἀργά. Εἶχαμε κιόλας σμίξει μὲ τὸ πλῆθος ποὺ ξεχυνόταν σὰ χείμαρος. "Οσο πήγαινε πλάταινε καὶ φούσκωνε.

Μπροστὰ μπροστά, ξεδιάκρινα ἔνα ψηλὸ παπά. Κρατοῦσε μὲ καμάρι τὴ σημαία μας. Φούσκωνε μαζὶ μὲ τὴν καρδιά μας. Μερικὰ παιδιά τραγουδοῦσαν τὸ τραγούδι τῆς φυλῆς:

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη
ποὺ μὲ βίᾳ μετράει τὴ γῆ.

Τὰ μάτια ὅλονῶν πετοῦσαν σπίθες. Σάν κανένας φώναζε: «Ζήτω ἡ 'Ελλάδα» τότε ὅλονῶν οἱ καρδιὲς καὶ τὰ στόματα ἀντιλαλοῦσαν ἀπὸ τὰ «Ζήτω, Ζήτω».

Φωνάζαμε κι ἐμεῖς. Ξελαρυγγιστήκαμε. 'Ο ίδρωτας αὐλάκωνε τὸ μοῦτρο μας.

Τὸ ἀνθρώπινο ρεῦμα προχωροῦσε κι ὅλο προχωροῦσε. Γυρόφερνε ἀπὸ τοὺς κεντρικοὺς δρόμους. "Οσο πήγαινε πλήθαιναν οἱ φωνὲς κι οἱ ἀνθρωποι. Φτάσαμε στὸ σχολεῖο, ἔνα παλαιικὸ κτίριο στὴν καρδιὰ τοῦ Βαροσιοῦ. Μιὰ φωνὴ ἀντήχησε βαριά:

— Νὰ ὑψώσωμε τὴ σημαία.

Χιλιάδες φωνὲς ἀπάντησαν ἀπανωτὰ καὶ μὲ θέρμη.

— Νὰ τὴν ὑψώσωμε. Νὰ τὴν ὑψώσωμε.

Προχώρησε ὁ παπάς. "Ἐνας μαθητὴς τὴν πῆρε στὴν ἀγκαλιά του. Ἀναρριχήθηκε σὰ γάτος ἀπάνω στὴ στέγη. Προχώρησε ἀρκουδιάρικα στὸ κέντρο. "Εφτασε τὸν ίστο. Στηρίχτηκε κι ἀνασηκώθηκε. "Ἐκανε τὸ σταυρό του. Τὴ φίλησε καὶ τὴν ἔδεσε. Ἡ σημαία ξετινάχτηκε ζωντανεμένη καὶ φτερούγισε. Κι οἱ καρδιὲς ὀλονῶν φτερούγισαν μαζὶ τῆς. Τὸ παιδὶ ἀψήλωσε τὸ χέρι του καὶ βροντοφώνησε:

— Ζήτω ἡ Ἐλλάδα!

— Ζήτω!...

Σὰ φωνάξαμε καὶ ξεσπάσαμε, μείναμε κοιτώντας τὴ σημαία ποὺ κυμάτιζε ρυθμικά. Ὁρθάνοιχτα τὰ κουρασμένα μάτια τὴν κοιτοῦσαν. Τὰ γαλάζια ὄνειρα ταξίδευαν μαζὶ τῆς. Ταξίδευαν στὴν Ἐλλάδα, στὴν Ἐλλάδα μας.

— Ανεπάντεχα μιὰ φωνὴ μᾶς χτύπησε σὰ γροθιὰ στὸ κεφάλι:

— Ερχονται οἱ Ἑγγλέζοι.

Τὸ τραγούδι σώπασε. Μιὰ ὑπόκωφη βουὴ σελάγισε ἀνάμεσα στὸ πλῆθος. Σὲ λίγο τὸ τραγούδι ξανάρχισε μὲ πιότερη θέρμη. Καὶ τὸ ρεῦμα προχωροῦσε ἀκλόνητο κι ἀποφασισμένο.

— Απ' ἀντίκρυ ξεπρόβαλαν σὰ δαιμόνοι τῆς νύχτας. Στὰ

χέρια τους σπίθιζαν οἱ λόγχες καὶ τὰ ντουφέκια. Ἀπὸ μακριὰ
μᾶς φώναξαν μ' ἔνα τηλεβόα:

— Νὰ διαλυθῆτε ἀμέσως. Διαφορετικὰ θὰ πυροβολήσωμε.

Κανένας δὲ δεῖλιασε. Τὸ ρεῦμα προχώρησε. Οἱ γροθιές
σφίχτηκαν πιὸ πολὺ καὶ τὸ τραγούδι θέριεψε στὰ στόματα
τῶν παλικαριῶν. "Ἐνα μεθύσι καὶ μιὰ πίστη ὀδηγοῦσε τού-
τους τοὺς ἀνθρώπους. Τοὺς καμάρωνα.

Τώρα βλέπαμε καθαρὰ τὰ μοῦτρα τους. Ξανὰ ὁ τηλεβόας
ἀντήχησε.

— Διαλυθῆτε...

'Η φωνὴ πνίγηκε μέσα στά: «Ζήτω ἡ Ἑλλάδα!».

'Η πρώτη ντουφεκιά ξέσχισε σὰ λεπίδι τὴν καρδιά.

— Παναγιά μου!

Κι ἔνα δικό μας παλικάρι ἔγειρε πληγωμένο κατάστηθα.
Τὸ αἷμα ξεπηδοῦσε ἀκράτητο ἀπὸ τὰ στήθια καὶ τὸ στόμα
του. "Εσκυψαν καὶ τὸ ἀνασήκωσαν. Τὸ αἷμα εἶχε κιόλας
βάψει τὴ γῆ. 'Ο Ξάνθος, ἀκούοντας τὴ ντουφεκιά, ἔβαλε τὰ
κλάματα.

— Πᾶμε σπίτι. Πᾶμε σπίτι.

Κι ἡ δική μου καρδιὰ γιόμισε τρόμο κι ἀπορία. Τὸν τρά-
βηξα ἀπὸ τὸ χέρι καὶ φύγαμε. "Ενοιωθα μιὰ ντροπὴ γιὰ τοῦτο
πού 'κανα. Φεύγοντας ἔστριψα τὸ κεφάλι μου πολλὲς φορὲς
πίσω. Τὸ ρεῦμα ἐξαγριωμένο προχωροῦσε. Οἱ ντουφεκιές
ξέσχιζαν κάθε λίγο τὴ νύχτα. Τὶς μετροῦσα μὲ καρδιοχτύπι.
Μιά... δυό... τρεῖς...

Φτάσαμε σπίτι. 'Η μητέρα μᾶς καρτεροῦσε μὲ φανερὴ
ἀγωνία. Μόλις μᾶς εἶδε ἔτρεξε ἀλαφιασμένη. Γονάτισε καὶ
μᾶς πῆρε σφιχτὰ στὴν ἀγκαλιά της. Τὸ πρόσωπό της εἶχε
ὑγρανθῆ ἀπὸ τὰ δάκρυα. Κλαίαμε κι ἐμεῖς μαζί της. Τ' ἀναφι-
λητὰ γιόμισαν τὴν κάμαρη. Οἱ καρδιές ξαλάφρωσαν. Θέλησε
ὕστερα νὰ κάμη τὴ σοβαρή. Πῆρε ἔνα μαντίλι καὶ σφούγγισε
τὰ δάκρυα της. Σηκώθηκε.

— Παλιόπαιδα! Γιατί πήγατε; Τί μπορεῖτε νὰ προσφέρετε
έσεις...

— Μᾶς βοήθησε νὰ ξεντυθοῦμε. Μᾶς ἔβαλε ὕστερα νὰ γονα-
τίσωμε καὶ νὰ προσευχηθοῦμε. Μᾶς σκέπασε καὶ μᾶς φίλησε.

— Καληνύχτα, καλὸς ξημέρωμα καὶ καλὴ λευτεριά.

— Μακάρι, μητέρα.

‘Ο μικρὸς ἀδερφὸς ρώτησε.

— Τί εἶναι λευτεριά, μητέρα;

— Νά...

‘Η μητέρα τά ’χασε. Δὲν ἥξερε τί νὰ τοῦ πῆ. Στενοχωρή-
θηκε. “Ετριβε τὸ μέτωπό της. ”Αδικα. ‘Ο Ξάνθος ἐπέμενε.
Ξαφνικὰ θυμήθηκε.

— Θυμᾶσαι, παιδί μου, ἐκεῖνο τὸ παραμύθι μὲ τὸ δράκοντα
ποὺ εἶχε κλέψει ἀπὸ τὴ μητέρα τους τὰ τρία παιδάκια καὶ ποὺ
τά ’βαζε ὅλη μέρα νὰ τοῦ δουλεύουν καὶ τὴ νύχτα τὰ σκότωνε
στὸ ξύλο;

— Νάι, ἀπάντησε μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρο, κι ἥρθε ὕστερα τὸ
πριγκιπόπουλο, σκότωσε τὸ δράκοντα καὶ λευτέρωσε τὰ φυ-
λακισμένα παιδάκια.

— Μπράβο, τὸ θυμᾶσαι. Τοὺς χάρισε τὴ λευτεριά τους. Κι
ἐμεῖς ἔνα τέτοιο δράκοντα προσπάθησε νὰ σκοτώσωμε,
παιδί μου. Νά λευτερωθοῦμε. Κατάλαβες;

— Νάι, μητέρα. Κι ἀποκοιμήθηκε εὐχαριστημένο.

‘Η μητέρα πῆρε μιὰ καρέκλα καὶ κάθισε ἀνάμεσα στὰ
στρώματά μας. Σὲ λίγο ἀκουγα τὴν κουρασμένη της ἀνάσα.

“Αδικα προσπάθησα νὰ κοιμηθῶ. Στὸ νοῦ μου στριφογύ-
ριζε τὸ σκοτωμένο παλικάρι. Τό ’βλεπα ἀδιάκοπα μπροστά
μου. Βουτηγμένο στὸ αἴμα. ‘Ετοιμοθάνατο. ”Αραγε νὰ πέθανε;
Πόσο θά ’θελα νὰ μὴ πεθάνη. ”Οχι, δὲν πρέπει νὰ πεθαίνουν
τέτοιοι λεβέντες. Συλλογιζόμουν τὴ μάνα του. Ποιὸς θὰ τῆς
ἔφερνε τὸ κακὸ μαντάτο; Θ’ ἄντεχε στὸ σκληρὸ χτύπημα;

Κι ὅμως πρέπει ν' ἀντέξῃ. Πρέπει μάλιστα νά 'ναι περήφανη πού τὸ παιδί της θυσιάστηκε γιὰ τὴ λευτεριὰ τοῦ τόπου. "Ολες οἱ μητέρες πρέπει νὰ τὴ ζηλεύουν. Τί νά 'γινε ἄραγε σὰν ἔψυγα; 'Υποχώρησαν οἱ Ἐγγλέζοι; Οἱ δικοί μας μιὰ φορὰ ποτέ τους δὲ θὰ ὑποχωρήσουν. Θὰ προτιμήσουν νὰ σκοτωθοῦν ὅλοι παρὰ νὰ λιποταχτήσουν. Εἶμαι σίγουρος γι' αὐτό. Κι ἀν τοὺς σκοτώσουν δὲ θὰ καταφέρουν τίποτα. 'Εδῶ, νά ἐδῶ, μέσα σὲ τούτη τὴν καρδιὰ ἔχομε κλεισμένη τὴν Ἐλλάδα μας. Μπορεῖς ν' ἀφαιρέσῃς τὴν καρδιά; Πές μου, μπορεῖς; Πῆραν ἔνα σωρὸ ντουφέκια καὶ τὰ μυδραλιοβόλα καὶ τά 'βαλαν μὲ ἀνθρώπους δλότελα ἀπολους. Ντροπή τους. Μὰ πότε ἐπὶ τέλους, Θεέ μου, θὰ σκοτώσωμε κι ἔμεῖς τὸ δράκοντα; Πότε;

Φῶτος Χατζησωτηρίου

46. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΥ (ἢ ἡ 9η Ἰουλίου 1821 ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου)

(Τὸ ἥρωϊκὸ τοῦτο ἔπος, ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ 560 στίχους, ἀναφέρεται στὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κύπρου Κυπριανοῦ καὶ εἴναι γραμμένο στὸ κυπριακὸ γλωσσικὸ ἴδιωμα.

Τόσο γιὰ τὴ φυσικότητα καὶ παραστατικότητα, ὅσο καὶ γιὰ τὴν πατριωτικὴ του ἔξαρση οἱ Κύπριοι τὸ ἔπος τοῦτο τὸ θεωροῦν ἔθνικὸ καὶ τὸν λαϊκὸ ποιητή του ἔθνικὸ ποιητή.

Τὸ παρακάτω ἀπόσπασμα (στίχοι 170-181) εἶναι ἔνα μέρος ἀπὸ τὸ διάλογο τοῦ Τούρκου ἐπαρχοῦ Μουσελῆμ ἀγῶ μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Κυπριανό.

— Πίσκοπε, γιώ τὴν γνώμην μου ποτὲ δὲν τὴν ἀλλάσσω,
κι ὅσα κι ἀν πῆς μὲν θαρρευτῆς πώς ἔν νὰ σοῦ πιστέψω·
ἔχω στὸν νοῦν μου, πίσκοπε, νὰ σφάξω, νὰ κρεμάσω,
κι ἀν ἡμπορῶ ποὺ τοὺς Ρωμιοὺς τὴν Κύπρον νὰ παστρέψω·
κι ἀκόμα ἀν ἡμπόρεια τὸν κόσμον νὰ γυρίσω,
ἔθεν νὰ σφάξω τοὺς Ρωμιούς, ψυχὴν νὰ μὲν ἀφήσω.

— Ἡ Ρωμιοσύνη ἐν φυλῇ συνόκαιρῃ τοῦ κόσμου,
κανένας δὲν ἐβρέθηκεν γιὰ νὰ τὴν -ι-ξηλείψῃ,
κανένας κιατὶ σκέπτει την πων τά' ψηφὸν ὁ Θεός μας

‘Η Ρωμιοσύνη ἐν νὰ χαθῆ, ὅντας ὁ κόσμος λείψη.

Baσιλης Μιχαηλίδης

— Νατ. καρδιά. Κι αυτό το περιστώμα.
Η γραμμή της μέσης είναι σταθερή από την άκρη έως την άκρη. Οι δύο πλευρές της είναι σταθερές, αλλά η μέση είναι σταθερή από την άκρη έως την άκρη. Η γραμμή της μέσης είναι σταθερή από την άκρη έως την άκρη. Η γραμμή της μέσης είναι σταθερή από την άκρη έως την άκρη. Η γραμμή της μέσης είναι σταθερή από την άκρη έως την άκρη.

γιώ=έγω, μὲν=μήν, θαρρευτῆς=θαρρῆς, νομίσης, ἐν=εἰναι, που=ἀπό,
ἔθεν=ἥθελε, ἔθεν νὰ=θε νά, συνόκαιρη=συνομήλικη-σύγχρονη, ξηλείψη
=έξαλείψη, έξαφανίση, ψη=ύψη, ὄντας=ὅταν.

47. ΥΨΩΝΟΝΤΑΣ ΤΗ ΣΗΜΑΙΑ

‘Υψώνω τὴ σημαία μου καὶ σκέφτομαι: Τί εἶναι πατρίδα; Εἶναι ἡ δόξα τῶν περασμένων; ’Αλλὰ ὑπάρχουν καὶ πατρίδες χωρὶς ἔνδοξο παρελθόν. Δὲν τις ἀγαποῦν λιγότερο οἱ πολίτες τους. Εἶναι μιὰ ἴδεα ἀφηρημένη; ’Αλλὰ οἱ ἴδεες μὲ τὸ κύλισμα τῶν αἰώνων κυλοῦν καὶ αὐτές. ‘Η ἀγάπη στὴν πατρίδα μένει. Εἶναι κάποιο ὄνειρο; Τὸ ζήσαμε τ’ ὄνειρο. Μαζὶ μὲ αὐτὸ ἥταν συνυφασμένη ἡ ζωὴ μας. Τ’ ὄνειρο διαλύθηκε. Καὶ πάλι ἡ πατρίδα μένει. Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ ζῇ πάνω ἀπὸ τὴν ἱστορία, πάνω ἀπὸ τὴν ρευστότητα τῶν ἴδεῶν, πάνω ἀπὸ τὴν ἀπατηλότητα τῶν ὄνειρων; Ρωτῆστε τὸν ξενιτεμένο νὰ σᾶς τὸ εἰπῆ. ’Οραματίζεται ἐνα κομμάτι γαλανοῦ, τὶς βελόνες τοῦ πεύκου, μιὰ συκιὰ στὸ φράχτη, μιὰ καλύβα, ἐνα σταυρό, ἐνα πανάκι καραβιοῦ, τὸν ἀναθρώσκοντα καπνό... Τὰ ζωντανεύει στὴ φαντασία του καὶ νοσταλγεῖ πατρίδα. Γιατὶ ἡ πατρίδα δὲν εἶναι μιὰ λέξη, γιὰ νὰ μπορῇ ὅποιος θέλει νὰ σβήνῃ, δὲν εἶναι εἶδος φιλολογικό, ποὺ τὸ προσκυνοῦμε σήμερα καὶ τὸ ἀπαρνιούμαστε αὔριο. Εἶναι ἡ πραγματικότητα: ὁ κάμπος, ἡ θάλασσα, τὸ βουνό, τὸ χῶμα, ὁ βράχος, ὅ,τι ἀγκαλιάζει τὸ μάτι. Πῶς θὰ τὸ ἀγνοήσετε; ’Η ἀγάπη πρὸς τὸ σύνολο αὐτὸ τῶν ἐμψύχων καὶ ἀψύχων εἶναι ἀγάπη στὴν πατρίδα.

“Εχει πάρει πολὺ στενὴ ἔννοια ὁ πατριωτισμός. Τὸν εἴδαμε σὰ μιὰ θυσία. ’Αφοῦ ὅμως τὴν πατρίδα τὴν ἀποτελοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ὁ κόσμος ποὺ μᾶς περιβάλλει, γιατὶ νὰ μὴν εἶναι ἐκδήλωση πατριωτισμοῦ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν τελειοποίηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, γιὰ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου μας, γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τοῦ περιβάλλοντός μας; Τὴν ἰδανικὴ πολιτεία θὰ τὴν ἀποτελέση τὸ ἀθροισμα τῶν τελειοποιημένων ἀνθρώπων. ’Ο μόχθος τῶν πολιτῶν, ποὺ τείνει νὰ γλυκάνη τοὺς ὄρους τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἔξασφαλίση μεγαλύτερο

τὸ μερίδιο τοῦ τόπου στ' ἀγαθὰ τῆς ὑπάρξεως, εἶναι καὶ αὐτὸ
μιὰ ζωηρὴ ἔκρηξη πατριωτικοῦ αἰσθήματος. Καὶ τὸ δευτράκι
τῆς πλατείας, ὅταν τὸ προστατεύετε ἀπὸ τὴν καταστροφὴν
τοῦ ἔχθροῦ, πράξη πατριωτικὴ κάνετε. "Οπως ἐπιβουλὴ κατὰ
τῆς χώρας εἶναι κάθε ἐνέργεια ποὺ θὰ τὴν ἀσχημίσῃ. 'Ο ἐμ-
πρηστὴς τοῦ δάσους καὶ ὁ ἔμπορος ποὺ στέλνει τὰ σάπια
σύκα του στὸ ἔξωτερικὸ εἶναι ἔχθροι τῆς πατρίδας, ὅσο καὶ
αὐτὸς ποὺ παρέδωσε τὰ μυστικά της στὸν ξένο.

Καλὸς πατριώτης δὲν εἶναι μόνο ἔκεινος ποὺ ἔχει νὰ
δεῖξῃ πιστοποιητικὰ ἡρωικῆς δράσης. Θὰ τὸν κρίνετε καὶ
στὰ εἰρηνικά του ἔργα, ποὺ εἶναι τὰ μονιμότερα καὶ τὰ στα-
θερώτερα. 'Η ἀγάπη τοῦ ἔργάτη στὴ δουλειά, ἡ ἐντιμότητα
τοῦ ἔμπόρου, ἡ εὐσυνειδησία τοῦ ἐπιστήμονα εἶναι πράξεις
πατριωτικές, ἀφοῦ εἶναι πράξεις ποὺ ἀνεβάζουν τὸ ἐπίπεδο
τῶν ὑλικῶν καὶ τῶν ἥθικῶν ἀξιῶν τοῦ τόπου. Πατριώτης
λαμπρὸς εἶναι καὶ ὁ ἀθόρυβος αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ μέσος "Ελλη-
νας, ὁ νοικοκυράκος, ποὺ δὲν ἔχει εὔκολες τὶς ἔξαρσεις* οὔτε
φτηγοὺς τοὺς ἐνθουσιασμούς, ἀλλὰ ἔκλεισε τὴν πατρίδα στὸ
μαγαζάκι καὶ δουλεύει τίμια γιὰ τὴν ἄνεση τοῦ σπιτιοῦ, γιὰ
τὴ χαρὰ τῶν παιδιῶν του. 'Ασήμαντη εἶναι ἡ ἱστορία τῶν
σχέσεών του μὲ τὴν πατρίδα. Τὴν ὑπηρέτησε, ὅταν τὸν κά-
λεσε νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω ἀν
εἶναι ἀξιος τῆς δάφνης τοῦ ἥρωα. Θὰ σᾶς βεβαιώσω ὅμως
ὅτι κράτησε τὴ θέση του ἀντρίκια μὲ τὴν ἀντίληψη τῆς ὑπο-
χρεωσεως τοῦ πολίτη πρὸς τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς σημαίας του,
ποὺ εἶναι καὶ δική του ἀξιοπρέπεια, μὲ τὴν ἐλπίδα γιὰ ἔνα
καλύτερο αὔριο γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὸν τόπο. "Αν οἱ ἐνθουσια-
σμοὶ εἶναι ἀπαραίτητοι σὲ μιὰ μεγάλη ἔξόρμηση, ἐπίσης
ἀπαραίτητη εἶναι καὶ ἡ ἀθόρυβη αὐτὴ ὑπηρεσία τοῦ πλήθους.
Οἱ ἐνθουσιασμοὶ θὰ σβήσουν. 'Η συναίσθηση τοῦ καθήκοντος,
ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει, ἔχει ἀκλόνητα τὰ θεμέλια της. Στὴ συ-

ναίσθηση αὐτή στηρίζονται οι πολιτεῖες γιὰ τὰ σταθερὰ καὶ μακρόπνοα ἔργα τους.

‘Ο πολίτης πού ἐκδηλώνει μὲ τὸν ἰδρώτα του τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα ξέρει νὰ τιμήσῃ καὶ τὸν ἰδρώτα τοῦ γείτονά του. Ἀπὸ τὴ δική του προσπάθεια θὰ κρίνῃ τὴν ἀξία τῆς προσπάθειας τῶν ἄλλων καὶ θὰ τὴ σεβαστῇ. Καλὸς πολίτης τῆς χώρας του εἶναι καὶ καλὸς πολίτης τοῦ κόσμου καὶ κομίζει ἀνύποπτος τὸ λιθάρι του γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ συνόλου.

Αύτὲς τὶς σκέψεις κάνω τώρα ποὺ ὑψώνω τὴ σημαία τῆς γιορτῆς. Λάμπει στὸν ἥλιο ὁ Παρθενώνας, ἐνα τσαρούχι περνᾶ κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο, ἡ φουστανέλα λευκαίνει τὸ δρόμο, ἐνα σπουργιτάκι χτυπᾶ τὸ τακούνι του καὶ περνᾶ γελαστὸ ἀπὸ τὴν ἄσφαλτο, ἐνα ἄλλο κάθισε στὰ σύρματα καὶ φλυαρεῖ, ὁ πλανόδιος διαλαλεῖ, ὁ σοφὲρ κορνάρει, ὁ χαρταετὸς καμαρώνει στὸν οὐρανό, γαλανὴ εἰναι ἡ θάλασσα, μύρα φέρνει ἡ πνοὴ τῆς ἀνοίξεως. Βλέπω τὴν πατρίδα μου καὶ τὴ χαιρετῶ.

Π. Παλαιολόγος

Π. Παλαιολόγος

48. ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΣΗΜΑΙΑ

Αύτὸς εἶναι τὸ ἱερὸ πανί, τὸ γαλανὸ καὶ τ' ἄσπρο,
κομμάτι ἀπ' ἀνοιξιάτικο καὶ ξάστερο οὐρανό,
ποὺ εἶναι λευκὸ σὰν τὸν ἀφρὸ τοῦ κύματος, ποὺ ἀνθίζει
σὲ περιγιάλι ὀλόγλυκο, σὲ πέλαο μακρινό.

Αύτὸς εἶναι τὸ ἱερὸ πανί πού, ὅταν περνᾶ μπροστά μας,
ὑγραίνονται τὰ βλέφαρα καὶ σπαρταρᾶ ἡ καρδιά μας.

Δὲν εἶναι ἡ αὔρα ποὺ ἔρχεται γλυκὰ νὰ τὸ χαϊδέψῃ,
δὲν τ' ἀνεμίζει πρόσχαρα ἡ αὔρα ἡ σιγανή.
εἶναι μιὰ ἀθάνατη πνοὴ ποὺ δρμᾶ νὰ ζωντανέψῃ
μὲς ἀνατριχίλα ἀνέκφραστη τὸ δίχρωμο πανί.

Τὸ πῆρε κάποια μάγισσα καὶ τό ὕκαμε χλαμύδα,
καὶ ζῆ σ' αὐτὸ καὶ πάλλεται ὀλόκληρη ἡ Πατρίδα.

Εἶναι ἡ Σημαία! Τὴ βλόγησαν παπάδες μ' ἀσπρα γένια,
μὲς στῆς σκλαβιᾶς τὸ τρίσβαθο κι ἀπόκρυφο σχολειό,
ἔκλαψαν μάτια καὶ καρδιὲς ἀπάνω της, κι οἱ κόρες
τὴ νύχτα τὴν ὑφαίνανε κρυφὰ στὸν ἀργαλειό.
Σὰν βόρειο σέλας ἀστραψε στὴ Λαύρα μιὰν ἡμέρα
κι ἀπλώθηκε ως τὸν ἔβδομο οὐρανὸν κι ἀκόμη πέρα.

Ποιά λύρα ἔχει τὴ δύναμη γιὰ νὰ σὲ ψάλη ἐπάξια;
Εἶσαι τῆς νέας Ἐλλάδας μας ἡ ἄγια εἰκόνα Ἐσύ.
Εἶσαι ἡ λαχτάρα ποὺ λυγάει τὰ γόνατα τῶν σκλάβων,
εἶσαι τοῦ γένους τὸ δραμα, Σημαία μας χρυσή,
ποὺ ὅταν τὰ μάτια ἐπάνω σου μὲ σέβας τὰ καρφώνει,
θαρρεῖς καὶ κάποιο οὐράνιο φῶς σὲ περικυκλώνει...

Στέφανος Δάφνης

ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

49. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψη
τοῦ σπαθιοῦ τὴν τρομερή,
σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὅψη
ποὺ μὲ βίᾳ μετράει τὴ γῆ.

'Απ' τὰ κόκαλα βγαλμένη
τῶν Ἑλλήνων τὰ ιερά,
καὶ σὰν πρῶτα ἀνδρειωμένη,
χαῖρε, ὡ, χαῖρε, Ἐλευθεριά!

οὐε περιγυρεῖται μέσα ἐκατοικοῦσες
πικραμένη, ἐντροπαλή,
κι ἔνα στόμα ἀκαρτεροῦσες,
ἔλα πάλι νὰ σου πῆ.

Δὲν εἴναι
δὲν τ' ἀνεύτελον
εἴναι μιὰ "Αργειει νά λιθη ἐκείνη ἡ μέρα,
μὲ ἀνατρεπεῖται καὶ ἥταν ὅλα σιωπηλά,
Τὸ πῆρε γιατὶ τά σκιαζε ἡ φοβέρα,
καὶ ζῇ σ καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Δυστυχής! Παρηγορία
μόνη σου ἔμενε νὰ λέσει
περασμένα μεγαλεῖα
καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.

Καὶ ἀκαρτέρει, καὶ ἀκαρτέρει
φιλελεύθερη λαλιά,
ἔνα ἐκτύπαε τ' ἄλλο χέρι
ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

Κι ἔλεες: Πότε, ᾧ! πότε βγάνω
τὸ κεφάλι ἀπὸ τς ἑρμιές;
Καὶ ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
κλάψεις, ἀλυσεις, φωνές.

Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
μὲς στὰ κλάματα θολό,
καὶ εἰς τὸ ροῦχο σου ἔσταζ' αἷμα,
πλῆθος αἷμα ἐλληνικό.

Μὲ τὰ ροῦχα αἷματωμένα
ξέρω ὅτι ἔβγαινες κρυφά,
νὰ γυρεύης εἰς τὰ ξένα
ἄλλα χέρια δυνατά.

Μοναχὴ τὸ δρόμο ἐπῆρες,
ἐξανάλθες μοναχή.
δὲν εἶν' εὔκολες οἱ θύρες,
ἐὰν ἡ χρεία τές κουρταλῆ.

”Αλλος σοῦ ἔκλαψε εἰς τὰ στήθια,
ἀλλ’ ἀνάσαση καμιά·
ἄλλος σοῦ ἔταξε βοήθεια
καὶ σὲ γέλασε φρικτά.

”Αλλοι, διμέ! στὴ συμφορά σου,
ὅποιù ἔχαιροντο πολύ,
«σύρε νά ’βρης τὰ παιδιά σου,
σύρε» ἐλέγαν οἱ σκληροί.

Φεύγει ὅπίσω τὸ ποδάρι
καὶ ὀλογλήγορο πατεῖ
ἢ τὴν πέτρα ἢ τὸ χορτάρι
ποὺ τῇ δόξα σοῦ ἐνθυμεῖ.

Ναί· ἀλλὰ τώρα ἀντιπαλεύει
κάθε τέκνο σου μὲ δρυμήρα
ποὺ ἀκατάπαυστα γυρεύει
ἢ τῇ νίκῃ ἢ τῇ θανήῃ

«”Απαντά»

Δ. Σολωμός

‘Αργειεις κάζορτης θάμνος στην Κρήτη
καὶ ήταν ὅλα στέγνωση, εσθλώννεζε
γιατί τάξιδιοι έφεραν τάξιδια νέδι
καὶ τὰ περάστορες δέσμωσεαχ ή νάε

ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

50. ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΑΣ

“Ω σπίτι μας καλὸ καὶ τιμημένο
χίλιες φορὲς νὰ εῖσαι εὐλογημένο,
καὶ ἄγια πάντα τοῦ Θεοῦ ἡ ματιὰ
στ’ ἀδέρφια μου νὰ δίνῃ εὐλογία
καὶ νὰ μυρώνῃ ἀδιάκοπα μὲ ὑγεία
τὰ τίμια τῶν γονιῶν μου γηρατειά!

Σὺ μ’ ἔμαθες τὸν Πλάστη νὰ πιστεύω
καὶ τὴ γλυκιὰ Πατρίδα νὰ λατρεύω,
σὺ κρύβεις μὲς στὸ λατρευτό σου κτίριο
τὸ φῶς καὶ τῆς ἀγάπης τὸ μυστήριο.

‘Η κάθε σου γωνιὰ καὶ κάθε σου ἄκρη
ἀντιλαλεῖ τὸ γέλιο μου ἢ τὸ δάκρυ,
τῶν τραγουδιῶν μου ἥχο ἢ στεναγμό,
τὸν πόνο, τὴν ἐλπίδα, τὸν καημό.

Καὶ τ’ ἄψυχα ὅλα ἀκόμα μὲ γνωρίζουν,
κι ἀγάπης λόγια γύρω ψιθυρίζουν
τραπέζι, εἰκονοστάσι καὶ σταμνί.
Χαμόγελο μοῦ δείχνει κάθε εἰκόνα,
καὶ τὴν ἀγκάλη ἀνοίγει ἡ πολυθρόνα,
ποὺ κάθονται οἱ γονιοί μου οἱ σεμνοί.

Γεώργιος Στρατήγης

51. Η ΑΝΙΚΗΤΗ ΕΛΠΙΔΑ

‘Ανήμερα τὰ Φῶτα, τὸ δειλινὸ τῆς παραμονῆς τοῦ ‘Αι-
Γιαννιοῦ, ἡ Μήτραινα, ὅπως ὅλες τὶς παραμονὲς τοῦ ‘Αι-
Γιαννιοῦ, ἔσφαξε μιὰ παχιὰ καὶ μεγάλη κότα, ἀπὸ τὶς δέκα
δώδεκα κοτοῦλες ποὺ εἶχε, τὴ ζεμάτισε, τὴ μάδησε καὶ τὴν
ἔβαλε νά βράσῃ. Συγύρισε τὸ σπιτοκάλυβό της, ἔστρωσε στὴ
γωνιὰ τὰ νυφιάτικά της μάλλινα στρωσίδια, ἔδεσε τὴ σκύλα
καὶ περίμενε, ὅπως ὅλες τὶς παραμονές, νά ’ρθη ὁ ξενιτεμέ-
νος της ὁ Γιάννης, ξημερώνοντας τ’ ‘Αι-Γιαννιοῦ.

Αύτή ή ιστορία ἐξακολουθοῦσε χρόνια τώρα. Ἡταν ἀκόμη νέα ή Μήτραινα, ὅταν χήρα ξεκίνησε τὸ μονάκριβό της τὸ Γιάννη γιὰ τὴν ἔρημη ξενιτιά. Δὲν εἶχε ἀκόμη ἀσπρη τρίχα στὰ κατάμαυρα μαλλιά της, ὅταν τὸν φίλησε γιὰ ὕστερη φορὰ καὶ τὸν εἶδε ψηλὰ ἀπὸ τὴν ραχούλα μὲ δακρυόπνιχτα μάτια νὰ χάνεται στὸ μάκρος τοῦ δρόμου καὶ νὰ γίνεται ἀφαντος.

Χρόνια καὶ χρόνια ἀπὸ τότε ἡ δόλια Μήτραινα περνοῦσε τὴν ζωὴν τῆς μονάχη στὸ σπιτοκάλυβό της, ἔχοντας γιὰ μόνη συντροφιὰ τοὺς τέσσερεις τοίχους, τὸ εἰκόνισμα, τὴν γωνιά, μιὰ γίδα, μιὰ γάτα καὶ καμιὰ δεκαριὰ κοτοῦλες μ' ἐναν ὄμορφο πετεινό, ποὺ τῆς χρησίμευε κάθε πρωὶ σὰ ρολόγι, νὰ τὴν ξυπνᾶ, γιὰ ν' ἀνάβῃ τὴν φωτιά της καὶ ν' ἀρχινᾶ τὸ ἐργόχειρό της: ρόκα ἢ πλέξιμο ἢ μπάλωμα, ἢ γιὰ νὰ πηγαίνη στὸ λόγγο νὰ κουβαλᾶ ξύλα.

Τὰ νιόπαιδα τοῦ χωριοῦ πήγαιναν κι ἔρχονταν στὴν ξενιτιά, ποιὸ σὲ τρία, ποιὸ σὲ τέσσερα καὶ ποιὸ σὲ πέντε χρόνια, τὸ βαρὺ βαρύ· ἀλλὰ ὁ Γιάννης τῆς Μήτραινας οὔτε φαινόταν, οὔτε ἀκουγόταν πουθενά! "Ολος ὁ κόσμος τὸν θεωροῦσε χαμένο καὶ ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ τὸν ξέγραψε ἀπὸ τὸ δεφτέρι του, γιὰ νὰ μὴν πληρώνη ἡ κακομοίρα ἡ Μήτραινα τοὺς φόρους του. Καὶ ὅμως ἡ Μήτραινα ἔσκισε τὰ ροῦχα της, ἀμα ἔμαθε ὅτι τῆς ξέγραψε ὁ προεστὸς τὸ παιδί της καὶ πῆγε στὸ σπίτι του νὰ παραπονεθῇ.

—'Ακοῦς ἐκεῖ, ἔλεγε βγαίνοντας ἀπὸ τοῦ προεστοῦ, νὰ μοῦ σβήσῃ τὸ παιδί μου! Τί τὸν μέλει αὐτόν, σὰν πληρώνω ἐγώ;

Εἶχε πάντα τὴν καρδιά της γεμάτη ἐλπίδα καὶ τῆς φαινόταν ὅτι τὸ παιδί της εἶναι γερὸ καὶ καλά, ὅτι κέρδιζε χρήματα μὲ τὸ σωρὸ κι ὅτι βρίσκεται στὸ δρόμο νά ῥχεται. Ζοῦσε ἡ καημένη μὲ τὸ ἐργατικό, πότε στ' ἀμπέλια καὶ πότε στὰ χωράφια χωριανῶν της, κι ἐνῶ ὅλος ὁ κόσμος τὴν συμπονοῦ-

σε, αὐτὴ δὲν τό βανε κάτω, ἀλλ' ἀπολογιόταν μὲ θυμό:

— Μὴ σᾶς πέρασε ἡ ιδέα ὅτι χάθηκε τὸ παιδί μου καὶ δὲ θὰ μοῦ ἔρθῃ; αὐτὸ ζῆ καὶ βασιλεύει, δόξα σοι ὁ Θεός! ”Ετσι μοῦ τὸ λέει ἡ ἐλπίδα, ποὺ ἔχω μέσα στὴν καρδιά μου!

Κάθε δειλινό, χειμώνα καλοκαίρι, ὅταν ἔτρεμε ὁ ἥλιος νὰ βασιλέψῃ, ἀφηγε τὴν ἐργατιά της καὶ γνέθοντας πήγαινε ψηλὰ στὴ ραχούλα, στ' ἀγνάντια τοῦ χωριοῦ· κι ἐκεῖ καθόταν κι ἀγνάντευε τὸ δρόμο, ὡς μιὰ ὥρα μακριὰ — ὅσο ἔκοβε τὸ μάτι της — καὶ μὲ ἀνίκητη ἐλπίδα ἀκολουθοῦσε τοὺς διαβάτες ποὺ ἔρχονταν, καὶ μονολογοῦσε:

— Νά! αὐτὸς εἶναι! Αὐτὸς ὁ καβαλάρης! Κοίτα πῶς τρέχει τὸ μουλάρι του! Καλῶς ὅρισες, παιδί μου!

Καὶ ξεφώνιζε κι ἀνοιγε τὴν ἀγκαλιά της μ' ἀφατη χαρὰ καὶ ροβολοῦσε δύο τρία βήματα, ἀλλὰ ὁ καβαλάρης ἐκεῖνος δὲν ήταν ὁ Γιάννης τῆς Μήτραινας, οὔτε καν χωριανός της, γιατὶ ἀμα πλησίαζε πρὸς τὸ χωριό, ἐπαιρετὸν ἄλλο τὸ δρόμο τραβώντας γιὰ ζένο χωριό. Κι ἡ Μήτραινα χαρωπὴ χαρωπὴ ἐπαιρετε κοντὰ μὲ τὸ βλέμμα της ἄλλον καβαλάρη διαβάτη γιὰ τὸ Γιάννη της, ὅσο ποὺ κι αὐτὸς ἐπαιρετε ἄλλο δρόμο. Καὶ δὲν ἔφευγε ἀπὸ τὴ ραχούλα, παρὰ ὅταν ἀρχιζε νὰ χύνεται τὸ σκοτάδι ἐπάνω στὴ γῆ. Τότε γύριζε στὸ σπιτοκάλυβό της γελαστὴ καὶ χαρωπή, ὅπως πάντα, μὲ τὴν καρδιά της γεμάτη ἐλπίδα κουνώντας τὸ κεφάλι καὶ λέγοντας:

— Ποιὸς ξέρει τὸ μοναχό μου, ποὺ νὰ νυχτώθηκε! Δὲν τὸν ἀφησε ἡ κούραση τοῦ δρόμου νὰ φτάσῃ ἀπόψε! Κι αὔριο μέρα τοῦ Θεοῦ ξημερώνει! Αὔριο ἔρχεται.

Αὕτη ἡ δουλειὰ ἐξακολούθησε χρόνια καὶ χρόνια. Ἡ ἐλπίδα φώλιαζε βαθιὰ στὰ φυλλοκάρδια τῆς Μήτραινας καὶ τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ τὴ διώξῃ ἀπὸ κεῖ μέσα. ”Οταν δού-

λένε μὲ τὴν ἐργατιά, αὐτὴ ἔσερνε πάντα τὸ τραγούδι καὶ τραγουδοῦσε ὅλο ξενιτεμένα τραγούδια γιὰ τὸν ξενιτεμένο τὸ γιό της, ποὺ πάντα ἐρχόταν καὶ ποτὲ δὲ φαινόταν! "Ολος ὁ κόσμος, ἀντρες καὶ γυναικες, τὴν ψυχοπονοῦσαν τὴν καημένη τὴ Μήτραινα κι ἔλεγαν μέσα τους:

—Ο Θεὸς νὰ τῆς αὐξαίνη τὴν ἐλπίδα τῆς ὄρφανῆς!

"Ετσι περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ ἡ Μήτραινα ἐξακολουθοῦσε νὰ ἐλπίζῃ κι ὅλο νὰ ἐλπίζῃ. Κάθε βράδυ περίμενε τὸ Γιάννη της καὶ κάθε βράδυ ξενυχτοῦσε ἕρημη καὶ μοναχὴ στὸ σπιτοκάλυβο της, χωρὶς ν' ἀδημονῇ, χωρὶς ν' ἀπελπίζεται.

Εἶχε χάσει τὸ λογαριασμὸ πόσα χρόνια εἶχε ὁ Γιάννης της στὰ ξένα. Δὲ θυμόταν πόσα χρόνια τῆς βάραιναν τὴ ράχη κι ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ξεκίνησε τὸ μονάκριβό της, εἶχε σκεπάσει τὸν καθρέφτη της, ποὺ εἶχε κρεμασμένο δεξιὰ στὴν πόρτα της, καὶ ἀπὸ τότε δὲν εἶχε δεῖ τὸ πρόσωπό της! Τὰ μαλλιά της εἶχαν ἀσπρίσει ὅλα, τὸ πρόσωπό της εἶχε ζαρώσει, ἡ ράχη της εἶχε κυρτώσει κι αὐτὴ δὲν τὸ γνώριζε!

"Αν κάθε δειλινὸ ἔβγαινε στ' ἀγνάντια ἡ Μήτραινα, γιὰ νὰ δῆ τὸ παιδί της νὰ ὅρχεται, ὅμως οὔτε φαῖ ἑτοίμαζε, οὔτε ἔστρωνε, οὔτε τὴ σκύλα ἔδενε, γιὰ νὰ μὴν ἀλυχτᾶ τοὺς χωριανούς. Μόνο τὴν παραμονὴ τοῦ 'Αι-Γιαννιοῦ ἔκανε αὐτὴ τὴ δουλειά.

Τὸ εἶχε κομποδεμένο ἐκείνη τὴν ἡμέρα ὅτι θά ὅρχόταν ὁ Γιάννης της χωρὶς ἄλλο, ξημερώνοντας ἡ γιορτή του. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν παραμονή, χωρὶς νὰ βγῆ καθόλου στὰ ἀγνάντια, ἔσφαζε τὴν παχύτερή της τὴν κότα, τὴ ζεματοῦσε. τὴ μαδοῦσε καὶ τὴν ἔβανε νὰ βράση, σκούπιζε τὸ σπίτι καλὰ καλά, ἔστρωνε καθαρὰ κι ἔδενε τὴ σκύλα, γιὰ νὰ ὅλα ἔτοιμα τὸ πρωὶ καὶ νὰ μὴν ἔχῃ ἄλλη δουλειά, παρὰ νὰ πάγη μόνο στὴν ἐκκλησία κι οὐδ' ἄλλο κι οὐδ' ἄλλο.

Τόσοι 'Αι-Γιάννηδες πέρασαν καρτέρει και καρτέρει που μπορούσαν νὰ κάμουν ἀκέριο μήνα, κι ὁ Γιάννης τῆς Μήτραινας δὲ φαινόταν! Τί νὰ εἶχε γίνει ὁ Γιάννης; Χωρὶς ἄλλο θὰ ἔλιωσαν τὰ ιόκαλά του κάτω ἀπὸ τὸ μαῦρο μνῆμα χωρὶς κερί, χωρὶς λιβάνι, χωρὶς τρισάγιο, χωρὶς λουλούδια, χωρὶς δάκρυα! 'Αλλὰ ποὺ περνοῦσαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ νοῦ τῆς Μήτραινας!

"Οταν ἔβρασε καλὰ ἡ κότα, εἶχε βασιλέψει ὁ ἥλιος. Τότε ἡ Μήτραινα τὴν ἔβγαλε ἀπὸ τὴν φωτιά, τὴν ἀπόθεσε ψηλὰ κι ὑστερα ἔκαμε τὸ σταυρό της μπρὸς στὸ εἰκόνισμα, παρακαλώντας τὴν Παναγία και τὸν 'Αι-Γιάννη νὰ τῆς φέρουν τὸ παιδί της γερὸ και καλὰ ἀπὸ τὰ ξένα. Χάλασε και σκέπασε τὴν φωτιά, ἔσβησε τὸ λυχνάρι και πλάγιασε νὰ κοιμηθῇ, γιατὶ ἥταν περασμένη ἡ ὥρα.

Τὰ πρόσφορα τὰ εἶχε ἔτοιμα ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ Σταυροῦ. Τὸ βαθὺ πρωί, νύχτα ἀκόμη, πρὶν λαλήσουν οἱ πετεινοί, ἅμα ἀκουσε τὸ σήμαντρο τῆς ἐκκλησίας, σηκώθηκε, νίφτηκε, ἀναψε τὸ καντήλι στὸ εἰκόνισμα, ἔκανε τὸ σταυρό της κι ἀναψε τὴν φωτιά. "Εφτιασε τρία τέσσερα κεριά, γέμισε τὸ ροΐ* της λάδι, πήρε τὸ πρόσφορό της και κίνησε γιὰ τὴν ἐκκλησία.

Ξεκινώντας ἔκλεισε πίσω της τὴν πόρτα μόνο μὲ τὸ μάνταλο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ μπῆ μέσα μονάχο του τὸ ξενιτεμένο της τὸ παιδί. Ἡταν τόσο βέβαιη, ὅτι θά ῥχόταν χωρὶς ἄλλο ὁ Γιάννης της ἔκεῖνο τὸ πρωί!

Στὴν ἐκκλησία κάθισε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς λειτουργίας ὡς τὸ τέλος και, ὅπως συνήθιζε πάντα, πήγε στὴν πύλη τοῦ ἱεροῦ πρώτη πρώτη, γιὰ νὰ πάρῃ ἀντίδωρο πρωτύτερα ἀπ' ὅλο τὸ ἄλλο τὸ χωριὸ και νὰ πάη γρήγορα στὸ σπίτι της, νὰ δεχτῇ τὸ παιδί της που ἐρχόταν ἀπὸ τὴν ξενιτιά.

"Ετσι ἔκανε πάντα, κι ὁ παπάς, ποὺ ἤξερε αὐτὴ τὴν ἀδυναμία της, τῆς ἔδινε ἀντίδωρο πρῶτα ἀπ' ὅλους, κι αὐτὴ παίρ-

νοντας τ' ἀντίδωρο βγῆκε τρεχάτη ἀπὸ τὴν ἐκκλησία κρατώντας στὸ χέρι τὸ ἀδειανὸν ρού καὶ τράβηξε ἵσια γιὰ τὸ σπιτοκάλυβό της.

Δὲν εἶχε φέξει καλὰ ὅταν γύριζε, κι ἡ συννεφιὰ ἡ βαριά, ποὺ κρεμόταν στὸν αἰθέρα, ἔκανε τὸν οὐρανὸν μαῦρο καὶ φοβερό. Ὁ ἀνεμος φυσοῦσε δυνατὰ κι ἡ Μήτραινα ἔτρεχε γρήγορα πατώντας ὅπως τύχαινε μέσα στὶς λάσπες, γιὰ νὰ φτάσῃ τὸ γρηγορώτερο στὸ σπιτοκάλυβό της καὶ νὰ σφίξῃ στὴν ἀγκαλιά της τὸ παιδί της.

Μπαίνοντας στὴν αὔλη κοίταξε ὄλογυρα, γιὰ νὰ δῆ ἀνεῖναι κανένα μουλάρι, καὶ μὴ βλέποντας τίποτε ἀπόθεσε κάπου τὸ ρού της, βγῆκε στὸ δρόμο καὶ τράβηξε ἵσια κατὰ τ' ἀγνάντια. Καὶ ἀμάξεφτασε στὴ μεριὰ ποὺ εἶχε χωριστῇ μὲ τὸ Γιάννη της, φώναξε μὲ μεγάλη φωνή:

— Γιάννη η η! Γιάννη, ούουου!

— Όριστ ε ε ε! ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἀπὸ μακριά.

— Χτύπα γρήγορα, παιδάκι μου, γιατὶ σ' ἔφαγε τὸ κρύο! τοῦ ἀπολογήθηκε ἡ Μήτραινα.

Σὲ λίγο τὸ ποδοβολητὸ τοῦ μουλαριοῦ ἀκουγόταν ξαστερα, ἀλλὰ ἡ Μήτραινα δὲν τὸ κουνοῦσε ἀπὸ ἐκείνη τὴ μεριά. Τὸν περίμενε ἐκεῖ τὸ Γιάννη της, ὥσπου ἥρθε.

— Παιδάκι μου! Ψυχούλα μου!

— Μανούλα μου! Ποιὸς σοῦ πῆρε τὰ συχαρίκια καὶ βγῆκες τέτοιαν ὥρα ἐδῶ, νὰ μὲ καρτερῆς;

— Ή ἐλπίδα μου, ψυχούλα μου! Ή ἀνίκητη ἐλπίδα μου ποὺ φώλιαζε μέσα ἐδῶ στὴν καρδιά μου βαθιά!

‘Ο Γιάννης κατέβηκε ἀπὸ τὸ μουλάρι, ἡ Μήτραινα ἀνοιξε τὴν ἀγκαλιὰ καὶ μάνα καὶ παιδὶ ἔγιναν ἕνα ἀπὸ τὸ σφιχταγκάλιασμα. Ἐκεῖ, στὴν ἴδια τὴ μεριὰ ποὺ ἀγκαλιάστηκαν καὶ φιλήθηκαν μάνα καὶ παιδὶ τὸ πικρὸν ἀγκάλιασμα καὶ φίλημα τοῦ χωρισμοῦ ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια, ἐκεῖ, στὴν ἴδια τὴ

μεριὰ πάλι μάνα καὶ παιδὶ ξαναφιλέονταν καὶ ξαναγκαλιάζονταν τὸ χαρμόσυνο φίλημα κι ἀγκάλιασμα τοῦ ἐρχομοῦ!

Κι ἔτσι ἀγκαλιασμένοι ἔφτασαν στὸ σπιτοκάλυβο. Μιὰ βαριὰ τουφεκιὰ ἔπεισε στὸν αὐλόγυρο τῆς Μήτραινας, που βρόντησε ὅλο τὸ χωριό.

‘Η χαρὰ τῆς Μήτραινας οὔτε γράφεται οὔτε μολογιέται!

Πρώτη φορά, άφότου ξενιτεύτηκε δ Γιάννης, θρονιά-
ζόταν ή χαρά στὸ ταπεινὸ σπιτοκάλυβο τῆς Μήτραινας!

« Διηγήματα τῆς ξενιτιᾶς » Χρίστος Χριστοβασίλης

Πόρισμα ένα της περιοδικής μουσικής νότης Βλέποντας
Τα παιδιά στην πόλη της Αθήνας, μεταποτίζονται
ταχύ μέσα από την πόλη, χωρίς να την γνωρίζουν.

52. ONEIRO ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟ

Μές στήν ξένη πολιτεία,
μές στὸ ξένο τ' ἀκρογιάλι,
καραβάκι ἀπ' τὴν πατρίδα
βράδυ βράδυ ἔλα ν' ἀράξης.

Σβήνει ἀγάλι ἀγάλι ὁ ἥλιος
πίσω ἀπ' τὸ μεγάλο κάβο
κι ὁ γιαλὸς ἀποκοιμιέται
στὰ στερνὰ χρυσὰ ὅνειρά του.

μεριά πάλι μάνα
ζούταν τὸ καρδία
Κι ἔτσι ἀγα
θρούτης δὲ οὐκέτι
θρούτης δὲ οὐκέτι
Θαυμποφέγγει, σουρουπώνει
κι ἀπ' τὰ βάθη τοῦ πελάγου
νύχτα ἀθόρυβα ξαπλώνει
τὰ βελούδινα φτερά της.

Καραβάκι, σ' ἥβρε ἡ νύχτα
μὲς στὰ βάθη τοῦ πελάγου
κι ἐγώ μόνος σὲ προσμένω
στὴ στεριά, μὲ τ' ὄνειρά μου.

"Ονειρο ξενιτεμένο
ποὺ σ' ἀποθυμᾶ ἡ καρδιά μου,
μὲ σιμώνεις, σὲ προσμένω
κι εῖσαι πάντοτε μακριά μου.

Μὲς στὴν ξένη πολιτεία,
μὲς στὸ ξένο τ' ἀκρογιάλι,
καραβάκι ἀπ' τὴν πατρίδα
ἔλα σιγαλὰ ν' ἀράξης.

Mix. Δ .Στασινόπουλος

ρειλῆ διαλλογή διαλλογή ιενήθη
οδίκη οδίγημι δι τόδι οδίπ
ιετέλιμονοπλι δόλωνι δι ακ
ιετέλιμονοπλι δόλωνι δι ακ

53. ΤΟ ΠΑΛΕΜΑ ΜΕ ΤΟ ΦΙΔΙ

Καλοκαίρι ήταν, εἶχαν ἀποτρυγήσει τ' ἀμπέλια. "Εβαλαν στὰ βαρέλια τὸ μοῦστο καὶ καζάνιασαν γιὰ ρακί. Αὐτὰ τ' ἀποστάγμένα τσίπουρα τ' ἀδειάζανε κατόπι σωρούς στοὺς ἀπόμερους σπιτότοπους. Σ' ὅλο τὸ χωριό μύριζε ξινὰ καὶ μεθυστικὰ ὁ ἀγέρας. Λοιπὸν τότε ἄρχιζε ἡ ἐποχὴ τοῦ παιγνιδιοῦ, ποὺ τὸ λέγαμε «τὰ καζίκια»*.

"Ηταν παλούκια ἀπὸ σκληρὸ δέρμα, τὰ ἔκαναν μυτερὰ ἀπὸ τὴν πιὸ χοντρὴν ἄκρη καὶ τὰ κάρφωναν τὰ παιδιὰ στὰ πατημένα τσίπουρα ἢ στὴ σφιχτὴ λάσπη πετώντας τὰ τινάχτα. "Ηθελε δύναμη στὸ χέρι, ηθελε κι ἐπιδεξιότητα.

'Ο Βασίλης ἔπαιζε μὲ κάτι συνομηλίκους του σ' ἔνα ψήλωμα. Τὰ σπίτια στὸ χωριό μας εἶναι χτισμένα σκαλωτὰ πάνω στὸ λόφο. Θαρρεῖς τὸ 'να πατᾶ στὴ στέγη τ' ἄλλουνοῦ, γιὰ ν' ἀνεβῆ στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ. Ξάφνου κάποιος ἀπὸ τοὺς συντρόφους του πάτησε μιὰ φωνὴ δείχνοντας κατὰ τὰ κεραμίδια τοῦ σπιτιοῦ μας: Τήρα! Τήρα!

Γύρισαν ὅλοι, ἀποξυλώθηκαν σαστισμένοι νὰ βλέπουν. Τὰ παλαιικὰ κεραμίδια σάλευναν σὰν τὰ λέπια, μετατοπίζονταν μὲ κρότο τὸ 'να πίσω ἀπὸ τ' ἄλλο πάνω στὴ σκεπή. Κατόπι ἔνα θεόρατο φίδι ἄρχισε νὰ βγαίνη σιγὰ σιγὰ ἀπὸ κάτω. 'Ανασήκωσε τὰ κεραμίδια μὲ τὸ κεφάλι καὶ ξεπρόβαλε λίγο λίγο στὸ ξέφωτο. "Εβγανε, ἔβγαινε καὶ τελειωμὸ δὲν εἶχε. Στὸ τέλος κουλουριάστηκε, χουζούρευε καὶ λιαζόταν.

'Ο Βασίλης ήταν τότε ἔνας παίδαρος δεκάξι χρονῶν. Γαλανομάτης, κατσαρομάλλης, ὅτι ἔκανε νὰ ίδρωνη τὸ μουστάκι. 'Αρπᾶ ἔνα καζίκι ἀπὸ πουρνάρι, μὲ τὴ μύτη ντυμένη στὸ σίδερο, σὰν ἀκόντιο (μπαλτάδες τὰ λέγαμε αὐτὰ τὰ σιδεράτα καζίκια). Μιὰ καὶ δυὸ πετάγεται τρεχάτος στὸ σπίτι.

'Ο πατέρας ἔλειπε στὰ χωράφια, ἡ μητέρα φούρνιζε ψωμί.

Χωρὶς νὰ ρωτήσῃ κανέναν, ἀνοίγει τὶς πόρτες, σπρώχνει τὴν παρακόρη, ἀνεβαίνει στὸ πάνω πάτωμα καὶ ἀπὸ τὴν καταπα-
κτὴ ἀνασκαλώνει καὶ μπαίνει στὸ ταβάνι.

Σὰ βρέθηκε κεῖ μέσα, δίνει μιὰ μὲ τὴν ράχη καὶ ἔπειτα
νει τὰ καταχυτά*. Ἀνοίγει τρύπα στὴ σκεπὴ καὶ βγαίνει στὰ κεραμίδια. Ἐκεῖ ἀρχίζει τὸ πάλεμα μὲ τὸ φίδι.

Αὐτὸ μεμιᾶς κατάλαβε πῶς ἔχει νὰ κάνῃ μὲ κακὸν ἐχθρό. Χύμηξε θεριακωμένο κατὰ πάνω στὸ παιδί, ποὺ τὸ κοπάνιζε μὲ τὸ καζίκι. Μιὰ ἔκανε νὰ φύγη νὰ γλιτώσῃ, μιὰ πισωγύριζε ὅρθιο. Τοῦ σήκωνε κεφάλι, πετοῦσε γλώσσα καὶ φύσαγε θυ-
μωμένο. Ἡ οὐρά του σφύριζε σὰ βούρδουλας, σκίζοντας τὸν ἀέρα μὲ δύναμη. Θρύψαλα τὰ κεραμίδια.

Κόσμος καὶ κοσμάκης μαζεύτηκε στὰ τριγυρινὰ δώματα,
στὰ ψηλώματα καὶ στὰ παραθύρια, ἀπορεμένος νὰ βλέπῃ τοῦτο τὸ παράξενο πράμα. Φωνὲς καὶ κακὸ ἀπὸ παντοῦ. Κάποια στιγμὴ ὄλοι μαζί, ἀντρες, γυναικες, πάτησαν μιὰ τσιριξιὰ τρομαγμένη.

Ἡταν ποὺ ὁ Βασίλης, κυνηγώντας τὸ θεριὸ στὴν κατη-
φοριὰ τῶν καταχυτῶν, πῆρε μιὰ γλίστρα καὶ κύλησε ὡς τὴν ἄκρη τῆς σκεπῆς. Πρόφτασε καὶ ἀρπάχτηκε ἀπὸ τὸν τσίγκο τῆς ρουνιᾶς*, ποὺ ἔφερνε ἔνα γύρο τὴν σκεπὴ. Κρεμάστηκε ἀπὸ κεῖ σὰν τὸ γάτο καὶ ὄλοι κράτησαν τὴν ἀνάσα ἀπὸ τὴ λα-
χτάρα. Οἱ γυναικες βαστοῦσαν τὰ μάγουλά τους. Τάζανε μὲς στὸ νοῦ τους κερὶ καὶ λάδι στὴν Παναγιά, νὰ μὴν τὸ δοῦν
αὐτὸ ποὺ περίμεναν. Γιατὶ ὄλος ὁ κόσμος ἔλεγε πῶς ἐν' ἀπὸ τὰ δυό, ἢ ὁ τσίγκος θὰ λυγίσῃ καὶ θὰ φύγη ἢ τὰ χέρια τοῦ παιδιοῦ θὰ ξαμολάρουν ἀπὸ τὴν κούραση· δὲν ἦταν, λέγαν,
πράμα τοῦτο, νὰ βαστάξῃ πολλὴν ὥρα.

Ο Βασίλης κρεμόταν ὀλοένα σὰν τὸ σταφύλι δέκα μπό-
για ψηλὰ πάνω ἀπὸ τὸ καλντερίμι, ὄλο μαρμαρόπετρα. Κάτι
γειτόνισσες ἔτρεξαν κι ἔφεραν ἀπὸ κάτω στρώματα καὶ μα-

ξιλάρια. Κι ἔκει ποὺ ἔλεγαν «τώρα θὰ πέση» κι ἔκει ποὺ χτυποκαρδοῦσαν, δὲ Βασίλης ἀνασύρθηκε πάλι σὰν τὸ γάτο καὶ κόλλησε τὸ στέργο στὴν ἄκρη τῆς σκεπαστῆς. Τὰ κεραμίδια ἔσπαζαν κι ἔπεφταν μαζὶ μὲ τοὺς ἀσβέστες, μὰ αὐτὸς δὲν ἔπεφτε.

— Φτάνει ν' ἀγαντάρουν* οἱ σιδεροδεσιές τῆς ρουνιᾶς, συλλογίζονταν ὅλοι μὲς στὴν καρδιά τους.

Οἱ σιδεροδεσιές ἀγαντάρανε καὶ ὁ Βασίλης βρέθηκε μπρούμυτος στὰ κεραμίδια. "Ενα «ἄχ» ξαλάφρωσε τὴν καρδιὰ τοῦ κόσμου, οἱ γυναικες ἔκαναν τὸ σταυρό τους καὶ ὅλοι ἄρχισαν νὰ μιλοῦν μαζεμένοι.

'Ο Βασίλης ἔρποντας, μουλωχτὰ σὰν τὴ σαύρα, σύρθηκε, ἀνέβηκε καὶ γονάτισε πάλι στὴ σκεπή. "Αρπαξε τὸ καζίκι καὶ ρίχτηκε μπρός.

Τὸ φίδι βρῆκε τὸν καιρό, εἶχε ἀρχίσει νὰ τρυπώνῃ. Τὸ προφταίνει, τυλίγει στὸ ζερβὶ τὴν οὐρὰ καὶ τὸ τραβᾶ, ξεφρενιασμένος ἀπὸ πάθος. Σὰν τὸ ἀνάγκασε νὰ βγάλη καὶ τὸ κεφάλι, τοῦ καρφώνει ἔκει κατάκορφα τὴ σιδερένια μύτη τοῦ καζικιοῦ καὶ τὸ πετᾶ κάτω στὸ δρόμο ἔτσι μαζὶ μὲ τὸ παλούκι ποὺ τὸ τρύπησε.

Ἐεφώνισαν πάλι οἱ χωριανοὶ ποὺ ἦταν μαζεμένοι στὸ σοκάκι. Σκορπίστηκαν τρομαγμένοι σὰν τὶς κότες, ποὺ κακαρίζουν. 'Ο Βασίλης ἀπόμεινε κεῖ ψηλά, ξαπλωμένος μπρούμυτος στὴ σκεπή, γαντζωμένος ἄκρη ἄκρη.

Λαχανιασμένος ἀπὸ τὸν ἀγώνα, κόκκινος φωτιά, μὲ τὰ μάτια ἀγριεμένα, κοίταζε κάτω τὸ θεριὸ νὰ δέρνεται μέσα στὴ σκόνη, νὰ χτυπᾶ τὴ δυνατὴ οὐρὰ καὶ ν' ἀναδεύῃ τὶς κουλοῦρες. Στὸ χοντρὸ κορμὶ του περνοῦσαν κύματα κύματα τὰ ρίγη, ὥσπου νὰ φορήσῃ. "Εβλεπε χάμω ἔκει καὶ τοὺς χωριανούς, ποὺ ξεθαρρεύονταν σιγὰ σιγὰ καὶ ἄρχισαν νὰ σιμώνουν, σὰν εἴδαν πώς στὸ τέλος δὲ λαφιάτης δὲ σάλευε ὄλότελα. "Ενα

δυὸ κιόλας κοτοῦσαν κι ἔβαζαν ἡρωικὰ τὸ πόδι πάνω στὸν ψόφιο Μαμούρη, νὰ δεῖξουν πώς τὸ λέει ἡ καρδιά τους.

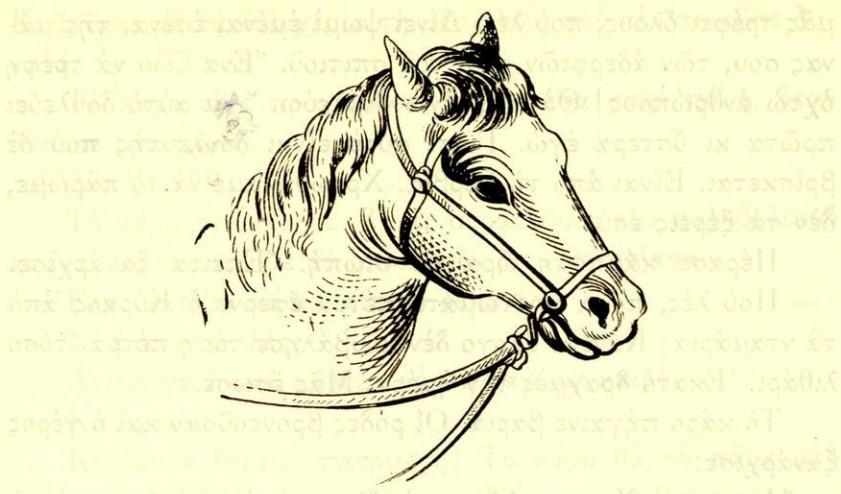
"Εξαφνα κάτι εἶπε ἔνας τους καὶ μεμιᾶς ὅλοι σήκωσαν τὰ μάτια κι ἔβλεπαν τὸ ἀγόρι ἐκεῖ πάνω, τόσο πιὸ ψηλὰ ἀπ' ὅλους. "Ολοι σώπαιναν κι ἔβλεπαν. Τὸ κεφάλι τοῦ Βασίλη φαινόταν ἀπὸ τὸ δρόμο, ἐκεῖ στὴν ἄκρη τῆς στέγης. Σοβαρός, αὐστηρός, μὲ τὸ πρόσωπο ἔχαναμένο ἀνάμεσα στὰ κρεμα- σμένα μαλλιά ποὺ χρυσάφιζαν.

Είδε πού τὸν κοίταζαν. Σηκώθηκε, κατέβηκε πάλι. Δίχως νὰ μιλήσῃ, δίχως νὰ πάη κοντά στὸ φίδι, νὰ χαρῆ τὴ νίκη του. Τρόβηξε πίσω στὸ φύλωμα ποὺ εἶχε τὸ παιγνίδι. Μάζεψε πάλι γύρω στὰ τσίπουρα τοὺς συντρόφους καὶ ξανάρχισαν τὰ καζίκια.

Οι γειτόνοι μέτρησαν τὸ φίδι, θεριὸ πράμα. Ὁχτὼ ποδάρια ἀντρίκεια εἶχε μάκρος, ἔνα κεφάλι ἵσαμε τῆς γάτας. "Ανοιξαν τὴν κοιλιά του, βρῆκαν ἀκόμα καὶ κομμάτια πανὶ στὸ στομάχι του.

Σὰ γύρισε ὁ πατέρας, εὐχαριστήθηκε μὲ τὴν παλικαριά τοῦ παιδιοῦ. Μ' ἔστειλε νὰ τοῦ πάω ἕνα μαντίλι, κόκκινο τῆς φωτιᾶς, ἀπὸ προυσιανὸ μετάξι. «Νὰ τοῦ πῆς: Εἶσαι ἀντρειωμένος "Ελληνας"». Πῆγα καὶ τοῦ τό 'πα.

—Ο πατέρας σου στέλνει τὸ ρεγάλο* καὶ σου μηνᾶ: «Εἰσαι ἀντρειωμένος "Ελληνας»).

54. ΤΟ ΑΛΟΓΟ

"Ενα κάρο ἀνέβαινε ἀπὸ τὸν Πειραιὰ στὴν Ἀθήνα. "Εφερνε τρία βαρέλια λάδι. Ἐπάνω στὸ φόρτωμα ἦταν ὁ καροτσέρης, ἔνας ἀνθρώπος μελαχρινὸς μὲ ψαρὰ γένια, καὶ τὸ παιδί του. Τὸ κάρο κυλιόταν τὸν ἀνήφορο, ἀργά, νωθρά.

Ήταν Ἀπρίλης, εἶχε πέσει τὸ βράδυ κι ἀναβαν τὰ φῶτα. Ἀπὸ τὸ καμουτσίκι, ἔνα μαδημένο σκοινί, μποροῦσε νὰ καταλάβῃ κανείς, πῶς ὁ καροτσέρης ἀγαποῦσε τὸ ἄλογο. Τὸ καμουτσίκι ἔπεφτε στὰ καπούλια του ἐλαφρὰ σὰν παιχνίδι. Καὶ σ' ὅλο τὸν ἀνήφορο αὐτὸν τὸ ἄλογο δὲν ἀκουσε βρισιά, μήτε προσταγή, παρὰ τὴ φωνή:

— "Ελα, Κύρκο! "Αιντε, Κύρκο!

"Ετσι, μ' αὐτὸ τὸ χάδι, ἀνέβαινε σέρνοντας τὸ κάρο μὲ τρία βαρέλια καὶ δυὸ ἀνθρώπους.

— Ποὺ λές, εἶπε ὁ γέρος στὸ παιδί του, ὁ Κύρκος ἔχει φιλότιμο. Νὰ τ' ἀκοῦς ἐσύ, ποὺ κάποτε τὸ χτυπᾶς. Δὲν τὰ δέρνουν τὰ ζῶα. Καὶ τέτοιο ἄλογο ποῦ τὸ βρίσκεις σὰν τοῦτο;

μᾶς τρέφει ὅλους, ποὺ λέσ. Δίνει ψωμὶ ἐμένα, ἐσένα, τῆς μάνας σου, τῶν ἀδερφιῶν σου, τοῦ σπιτιοῦ. "Ἐνα ζῶ νὰ τρέφη δχτὸν ἀνθρώπους! Θὰ πῆς, ἐγὼ δουλεύω. "Αμ αὐτὸ δουλεύει πρῶτα κι ὕστερα ἐγώ. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι δουλευτὴς ποὺ δὲ βρίσκεται. Εἶναι ἀπὸ τὴ Σερβία. Χρεωθήκαμε νὰ τὸ πάρωμε, δὲν τὰ ξέρεις ἐσύ.

Πέρασε κάμποση ὥρα μὲ σιωπή. "Ἐπειτα ξανάρχισε.
— Ποὺ λέσ, πόσα φορτώματα πέτρα ἔφερνε ὁ Κύρκος ἀπὸ τὰ νταμάρια; Κανένα ἄλογο δὲν κουβάλησε τόση πέτρα, τόσο λιθάρι. 'Εκατὸ δραχμὲς τὴν ἡμέρα. Μᾶς ἐσωσε.

Τὸ κάρο πήγαινε βαριά. Οἱ ρόδες βροντοῦσαν καὶ ὁ γέρος ξανάρχισε:

—"Ακου, παιδί μου. Αὔριο τὸ ἄλογο καὶ τὸ κάρο καὶ τὴ δουλειὰ θὰ τὴν πάρης ἐσύ. 'Εγὼ δὲν μπορῶ. Ξέρεις, ποὺ ἡ μέση μου πονεῖ. Μοῦ εἴπε ὁ γιατρὸς νὰ μὴ δουλεύω. Νὰ πάρης τὸν Κύρκο, νὰ τὸν ξαναπᾶς στὰ νταμάρια, νὰ βγάλωμε ψωμί. Νὰ γιατρευτῶ κι ἐγώ. Καὶ ἡ μάνα σου νὰ μὴν ξενοπλένη κι ἡ ἄρρωστη ἡ ἀδερφή σου, ἡ Βγενιώ, νὰ κάνη χρῶμα, ποὺ βήχει. Νά, τὸ λοιπὸν πιάσε τὰ λουριά. Κατέβα κάτω καὶ πιάσε τὸν Κύρκο. Νὰ τὸν βγάλης ἐδῶ στὸν ἀνήφορο. "Ελα, σιγά! Χάιδευέ τον στὸ λαιμό! "Αιντε, Κύρκο.

Τὸ παιδί πήδησε κάτω, ἔπιασε τ' ἄλογο καὶ τραβοῦσε. 'Ο γέρος ἔβλεπε τὴ λυγερὴ σκιὰ τοῦ παιδιοῦ, τὸ τολμηρό του χέρι ποὺ κρατοῦσε τὰ λουριά. Αὐτὸ τὸ παιδί θὰ γίνη καλὸς καροτσέρης!

Πέρασαν μπροστὰ ἀπὸ κάποιο εἰκόνισμα τοῦ δρόμου. 'Ο γέρος ἔβγαλε τὴν ψάθα του καὶ σταυροκοπήθηκε μέσα στὸ σκοτάδι. "Ηταν ἄρρωστος, σακατεμένος, δὲ σταυροκοπήθηκε ὅμως γιὰ τὸν ἔκαυτό του. Εἴπε: «Θεέ μου, κάμε νὰ μὴ βήχη τὸ κορίτσι, ἡ Βγενιώ. Κάμε τοῦτο τὸ παιδί νὰ πάρη στὰ χέρια του τὸ κάρο μὲ τὸν Κύρκο. Καὶ γιὰ μένα ὅ,τι πῆς».

Κι ἔπιασε μὲ τὰ δυὸ χέρια τὴν μέση του, ποὺ τὸν πονοῦσε δυνατά.

Τὸ κάρο εἶχε προχωρήσει πολὺ μέσα στὴν πόλη, ὅταν ἀκούσει μιὰ φωνή.

—”Αλτ!

Τὸ κάρο σταμάτησε. Τρεῖς στρατιῶτες τοῦ πυροβολικοῦ κι ἔνας δεκανέας, μὲ τὰ ὄπλα στὸν ὄμο, πλησίασαν.

—”Ελα, κατέβα κάτω, εἶπε ὁ δεκανέας.

— Σ’ ἐμένα τὸ λέει;

—”Αιντε, γειά σου, κατέβα νὰ μὴ χάνωμε καιρό.

— Καὶ γιατί;

— Κουβέντα θέλεις, πατριώτη; Τὸ κάρο θὰ τὸ πᾶμε στὸ στρατώνα. ’Επιστράτευση ἔχομε. Τώρα τὸ μαθαίνεις;

—”Επιστράτευση!

— Ναι, γειά σου, πιάσε ἀπὸ κεῖ νὰ ξεφορτώσωμε.

—”Ετσι, μὲς στὸ δρόμο; γιὰ στάσου, βρὲ παιδί, τί εἶναι τοῦτο; ἔχω δουλειά, ἔχω μεροκάματο.

— Τὸ μεροκάματο κοιτᾶς, καημένε, ἢ ποὺ φεύγει ἀπόψε τὸ σύνταγμα; χωρατεύεις; κόπιασε κοντά, πατριώτη, νὰ πάρης τὸν ἀριθμό σου. Κι ὕστερ’ ἀπὸ τὸν πόλεμο, ἀν γίνη πόλεμος, νὰ ’ρθῆς νὰ πάρης τ’ ἄλογό σου καὶ τὸ κάρο ἢ νὰ πληρωθῆς ἀπὸ τὸ Δημόσιο, ἀν σκοτωθῇ τὸ ζῶο.

—”Ο γέρος γύρισε καὶ κοίταξε τὰ βαρέλια, ποὺ ἦταν πεσμένα στὸ δρόμο. Εἶπε στὸ παιδί του:

— Κάτσε αὐτοῦ ώς νά ’ρθω... Κι ἀκολούθησε τὸ κάρο. Δὲν ἔλεγε τίποτε. ”Ενας στρατιώτης, ἐκεῖ ποὺ πήγαιναν χωρὶς καμιὰ κουβέντα, γύρισε καὶ τοῦ εἶπε:

—”Αμ ὅτι ἔχομε καὶ δὲν ἔχομε, πατριώτη, θὰ τὸ δώσωμε γιὰ τὴν πατρίδα.

—”Ο γέρος μετὰ κάμποση ὥρα τοῦ ἀπάντησε:

— Ποιὸς λέει ὅχι; γιὰ τὴν πατρίδα εἶναι ὅλα. Μὰ τούτη ἡ

δόλια καρδιά πού χομε, σάμπως μπορεῖ, όποτε θέλεις, νὰ τὴν κάμης πέτρα, γιὰ νὰ μήν ακοῦς; πάντα καρδιὰ εἶναι.

"Εφτασαν στὸ στρατώνα κι ἔμπασαν τὸ κάρο στὴν αὐλή. Τὸ σύνταγμα ἐτοιμαζόταν. Θά ψευγε τὰ μεσάνυχτα. Οἱ ἔφεδροι χόρευαν, πηδοῦσαν, τάραζαν τὸν κόσμο μὲ τὶς φωνές. Πολίτες ἔμπαιναν μέσα ψάχνοντας γιὰ τοὺς δικούς τους, φωνάζοντας ὀνόματα στὸ σωρό. Κάποιοι κρατοῦσαν ἐκεῖ κάτω μιὰ σημαία. "Ενας παπᾶς πιὸ κάτω, φορώντας φυσεκλίκια σταυρωτὰ στὸ στῆθος, μιλοῦσε στοὺς ἄλλους γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὸ Χριστό. "Ενας ἔφεδρος στὸ φανάρι διάβαζε ἐφημερίδα. Κι ἄλλος ἔγραφε στὸ γόνατο μὲ τὸ μολύβι.

Πιὸ πέρα οἱ ἔφεδροι ἀποχαιρετοῦσαν τοὺς δικούς τους μὲ συγκίνηση. Χέρια ζαρωμένα ἔσφιγγαν τὰ ζωντανὰ κορμιὰ τῶν ἐφέδρων. Τὰ δάκρυα ἔτρεχαν καὶ τὰ μαντίλια ἔπιναν.

'Ο γέρος ἦταν μόνος σ' αὐτὸ τὸ πανηγύρι. Κανένα δὲν ἤζερε καὶ κανένας δὲν τὸν ἤζερε. Προχώρησε ὅμως στὸ βάθος, ἐκεῖ ποὺ ἦταν ἀραδιασμένα κάμποσα κάρα καὶ τὸ δικό του μαζί. 'Ο Κύρκος, σὰν τὸν εἰδε, σήκωσε τὸ κεφάλι του καὶ φύσηξε μὲ τὰ πλατιὰ ρουθούνια του. 'Ο γέρος ἀπλώσε τὰ χέρια καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ λαιμό.

Κι ἐκεῖ στὴ γωνιά, παράμερα, μιλοῦσε ἔνας ἄνθρωπος μ' ἔνα ἄλογο:

— Δὲ θὰ σὲ ξαναδῶ... "Ε, δουλευτή, "Ε, παλικάρι... Καὶ στὸ σπίτι δὲν ξέρουν τίποτε... Μήτε ἡ κυρά σου, μήτε ἡ Βγενιώ, κατάλαβες... Ποιὸς ξέρει ποῦ θὰ πεθάνης καὶ πῶς. Καὶ ὅμως, γιὰ τὴν πατρίδα χαλάλι. "Αιντε στὸ καλό. Καὶ τὸν φιλοῦσε ἀδιάκοπα.

"Ενας στρατιώτης πλησίασε ψάχνοντας στὸ σκοτάδι.

—"Αιντε, καημένε γέρο! Τὴ δουλειά σου θά χωμε; "Αιντε νὰ πάρης τὸν ἀριθμό.

'Ο γέρος μπῆκε σ' ἔνα γραφεῖο, πῆρε κάποιο χαρτὶ καὶ

τό βαλε στὸν κόρφο του. Ἔπειτα βρέθηκε στὸ δρόμο. Πήγαινε ἀργά, μὲ τὸ κεφάλι κάτω, πρὸς τὸ μέρος ποὺ ἀφῆσε τὰ βαρέλια μὲ τὸ παιδί. Πολλοὶ γύριζαν ἀπὸ τὸ στρατώνα μοναχοὶ καὶ μέσα σ' αὐτοὺς ὁ καροτσέρης, ὁ πεζός, ὁ γέρος, ὁ πιὸ μοναχός.

Ζαχ. Παπαντωνίου

55. TA MAPMAPA

—'Ακοῦστε χωριανοί! Ταχιά, πού θὰ σημάνουν οι καμπάνες, θὰ σηκωθῆτε ὅλοι σας, γιὰ νὰ πᾶμε γιὰ μάρμαρα! "Οποιος δὲ σηκωθῇ καὶ δὲν πάη, νά 'χη τ' 'Αι-Νικόλα τὴν κατάρα!

Τέτοια διαλάλησε προσταγή τὸ Σαββαρόβραδο στὸ Με-
σοχώρι καὶ στ' ἀνηφορικὰ σταυροδρόμια ὁ πρωτόγερος,
ἀνεβαίνοντας σὲ ξάγναντους τόπους καὶ σὲ πεζούλια ἀπάνου,
ἀκουμπώντας κατὰ πίσω τὸ χοντροκαμωμένο κορμί του στὸ
δεκανίκι του τὸ κρανένιο καὶ προβάλλοντας κατὰ μπρὸς τ'
ἀνοιχτὰ στήθια του, σὰ νά ’θελε νὰ βγάλη μέσ’ ἀπὸ τὰ σωθι-

καὶ τοῦ ὅλη του τὴ βροντερὴ φωνὴ καὶ νὰ τὴ χύσῃ σ' ὅλο τὸ χωριὸ γύρω.

Καὶ τὸ ταχύ, μόλις τσάκισαν τὰ ἔφτα μεσάνυχτα κι ἔσκασε μὲς στ' ἀνατολικὰ κορφοβούνια τὸ λαμπρότατο ἀστέρι ὁ Γελαντζής*, ξάφνου μαζὶ κι οἱ πέντε καμπάνες τῶν ἀψηλῶν μας καμπαναριῶν ἀνατάραξαν τὸ χωριό· σκόρπισαν ἀπὸ τὰ ματόφυλλα τῶν χωριανῶν μέσα στὸ γλυκοχάραμα τὸν ὕπνο, σὰν ἀνεμοζάλη ὁργισμένη, ποὺ σηκώνετ' ἄξαφνα καὶ σκορπάει τὴν πάχνη καὶ τὴν καταχνιά, ποὺ πλακώνουν τὴν πλάση.

Οἱ καμπάνες χτυποῦν ζωηρά, ἀδιάκοπα. "Αλλες μὲ παιδιάτικους ἀσημένιους ἥχους, μαθημένες ἀπὸ τὰ παιδιά ποὺ κράζουν στὸ σχολεῖο σημαίνοντας αὔγη κι ἀπόγεμα, κι ἄλλες λυπητερά, συνηθισμένες ἀπὸ τοὺς θανάτους κι ἀπὸ τὰ μνημόσυνα, ποὺ συχνότατα διαλαλοῦσαν· καὶ μιά, ἡ μεγαλύτερη τοῦ καμπαναριοῦ τ' 'Αι-Νικόλα, τρυπημένη κατάκορφ' ἀπὸ τουφεκιὰ κλέφτικη, ξεχώριζε ἀπὸ ὅλες μὲ τὴ βραχνή τῆς φωνής.

Τὸ φεγγάρι, κυκλωμένο κι ὄλόκληρο, ἔφεγγε καταμεσῆς τ' οὐρανοῦ, ἵσκιωνε τὶς φυτείες καὶ τὰ λαγκάδια, τὶς σπηλιές καὶ τὰ ριζιμιά, τοὺς φράχτες καὶ τοὺς μπλοκούς*, τὰ κλαριά καὶ τὶς στιβανιές*, καὶ φώτιζε περίγυρα τὰ βουνὰ ὅλα καὶ τοὺς γκρεμούς καὶ τὸ χωριό μέσα. Ἡταν Θεοῦ χαρά. Μέρα ἡ νύχτα. Τὰ καλυτερίμια τῶν ἀνηφορικῶν δρόμων τοῦ χωριοῦ, οἱ πέτρινες ροῦγες*, τὰ μαρμαρένια πεζούλια, οἱ ἀφρόπλακες καὶ τ' ἀσπρόλιθα τῶν σπιτιῶν γυάλιζαν, λαμπύριζαν στὸ σεληνόφωτο. "Ανοιγαν ἀνάρια κι ἀραδαριὰ τὰ παράθυρα τὰ καγκελωτά, σὰ βάρυπνα μάτια μεγάλα, κι ἔφεγγαν μέσα στὰ σπίτια. "Γτερά ἀνοιγαν πόρτες καὶ παραπότια καὶ χύνονταν στοὺς δρόμους ἀντρες καὶ γυναικόπαιδα, κι ἔπαιρναν τὸν ἀνήφορο.

Οἱ καμπάνες ὀλοένα δὲ σταμάταγαν. Τὰ πλήθη ὅσο ψηλότερα ἀνέβαιναν τόσο συμπυκνώνονταν, κι ἀγάλια ἀγάλια οἱ κορφινοὶ τοῦ χωριοῦ δρόμοι ἔμοιαζαν σκοταδερές ρεματίες καὶ λαγκάδια δασιά· τόσο μαυρολογοῦσαν. Κι ὁ θρὸς* ποὺ ἀκουγόταν στὰ χαμηλώματα, στὰ καλυτερίμια καὶ στὰ χαλίκια ἀπὸ τὰ πατήματα τῶν λιγοστῶν διαβατῶν, σιγὰ σιγὰ γινόταν στὸν ἀνήφορο σάλαγος*, κι ἀπὸ σάλαγος πιὸ ψηλὰ χλαλοή. Κι ἀπὸ τὴ χλαλοή αὐτὴ τὴ μεγάλη κι ἀπ’ τὸ πολὺ τὸ σημανταριό* ξαφνιασμένα τὰ ὄρνιθια ξύπναγαν στὴν κούρνια τους καὶ φώναζαν κι αὐτὰ πάρωρα. Καὶ πίσω πίσω οἱ δημογέροντες τοῦ χωριοῦ μὲ τὶς κραυγὲς καὶ μὲ τὰ βιολιά, ἀπὸ ρούγα σὲ ρούγα κι ἀπ’ αὐλόπορτα σ’ αὐλόπορτα ἀνηφορώντας ξύπνοῦσαν κι ἔπαιρναν μπροστά, ὅσους δὲ δυνήθηκαν νὰ ξύπνήσουν οἱ καμπάνες.

Δυὸς μεγάλες βαθιές ποταμιές, ποὺ κατεβαίνουν ἀπὸ τὰ κορφοβούνια ψηλά, ζώνουν τὸ μαχαιροκομμένο κοκκινόβραχο, ποὺ βαστάει τὸ χωριό μας ἀπάνω του. Ἀπὸ τὸ φρύδι τοῦ βράχου, ποὺ χάσκει ἐμπρὸς κάτου γκρεμὸς φοβερὸς κι ἀβύσσος ἀπατη, ἀρχίζουν τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ ἀσπρα ἀσπρα καὶ ἀραδιασμένα τὸν ἀνήφορο τὸ ἔνα ἀπάνω ἀπὸ τ’ ἄλλο, σὰ σκαλοπάτια ὡς τὴν κορφή. Καὶ μὲ τὸ σχῆμα του τὸ τριγωνικὸ μοιάζει τὴ νύχτα, μὲ τ’ ἀναμμένα τὰ φῶτα, σὰ μέγα πολυκάντηλο τὸ χωριό μας.

Βγήκαμε στὴν κορφὴ ἀπάνω. Ἐδῶ σώνεται ὁ ἀνήφορος κι ἀνοίγονται στρωτὰ σάδια* καὶ πλαγιές. Συμπυκνωμένο ἐδῶ τὸ πλῆθος, σωροὺς σωρούς, μαύριζε τὰ σάδια καὶ τὶς πλαγιές. “Οσπου ἥρθαν οἱ δημογέροντες μὲ τὰ βιολιά. Μὲ τὰ βιολιὰ τώρα, μὲ τὶς χαρὲς καὶ μὲ τὰ τραγούδια ποὺ κάμανε πέρα, σμιγμένοι καὶ χωριστὰ οἱ ἄντρες ἀπὸ τὶς γυναικες, δὲν παράλλαζαν ἀπὸ συμπεθεριὸ κι ἀπὸ ψίκι*. “Ενα μονάχα. ‘Οπ’ οὔτε νύφη οὔτε γαμπρὸ πήγαιναν, γιὰ νὰ πάρουν. Μὲ τὶς τρι-

χιές ριγμένες πισώπλατα, εἴτε κρεμάμενες ἀπὸ τὰ χέρια, πήγαιναν γιὰ μάρμαρα.

Εἶχε καὶ τὸ χειμώνα ἡ πιὸ μεγάλη ἐκκλησίᾳ τοῦ χωριοῦ μας, ὁ Ἀι-Νικόλας, καὶ τὸ καλοκαίρι ἐκεῖνο τὴν ξανάχτιζαν οἱ χωριανοί. Πλήρωναν μοναχὰ τὰ μεροδούλια τῶν μαστόρων καὶ κουβαλοῦσαν αὐτοὶ ἀπὸ τὰ βουνὰ ἀπάνω κάθε βδομάδα τὴν πλάκα καὶ τὰ μάρμαρα.

Ἐκεῖ ποὺ τελειώνουν πιὰ τὰ σάδια κι ἀρχίζει πάλι ἡ μπροστέλα* τοῦ βουνοῦ, ἐκεῖ ἦταν τὰ μάρμαρα. Ἐκεῖ μὲ τοὺς κασμάδες καὶ μὲ τοὺς λοστούς δουλεύοντας ὅλο τὸ μεροβδόμαδο τὰ εἶχαν ἀραδιάσει σωρούς σωρούς χοντροκομμένα τ' ἀφράτα μάρμαρα οἱ μαρμαράδες. Σὰν ὁ γόνος τοῦ μελισσοῦ ποὺ ρίχνει καὶ φεύγει ἀπὸ τὸ κρινὶ* καὶ σκαλώνει ἀπανωτὸ στριμωγμένο στὸ πρῶτο κλωνάρι τοῦ κλαριοῦ ποὺ τυχαίνει μπροστά του, καὶ τὸ κλωνάρι μαυρίζει ὄλόβολο, ἔτσι μαύρισαν τώρα τὰ κάτασπρα ἐκεῖνα κι ἀστραφτερὰ σὰ χιόνια μαρμαροσώρια ἀπὸ τὰ πλήθη ποὺ κόλλησαν ἀπάνω τους. "Αντρες καὶ γυναικες δίπλωναν τὶς φλοκάτες τους σταυρωτὰ κατὰ πίσω, τὶς πίστρωναν ὕστερα σὰν προσκέφαλα καὶ φορτώνονταν ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλον τὰ θεόρατα μάρμαρα. "Ωσπου φορτώθηκαν ὅλοι κι ὥσπου ἀναλήφτηκαν ἀπὸ μπροστὰ οἱ ἄσπροι σωροί.

"Οταν ἔσκινησαν τὸν κατήφορο κατὰ τὸ χωριό, χάραξε.

"Αχνίζε τώρα κατὰ τὴ δύση του τὸ φεγγάρι καὶ στ' ἀνατολικὰ κορφοβούνια, ἐκεῖ ποὺ πρῶτα ἔλαμπε ὁ Γελαντζής, ἔσκαε ὁ Αύγερινὸς τώρα. 'Ο Μπάρος, ὁ Καταραχιάς, τ' Αύτι, οἱ Νύφες κι ἄλλες ὄλόγυρα κορφὲς ἀσπρογυάλιζαν ἀπὸ τὸ γλυκοχάραμα. Πλῆθος αὐλάκια ἀφρόδροσα, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὸ κεφαλόβρυσο ἀπάνω καὶ ποὺ αὐλακώνουν ἐδῶ κι ἐκεῖ ὄλοῦθε τὰ πλάγια ἐκεῖνα, ἔπιναγαν στὰ πατήματα τοῦ λιθοφορτωμένου κόσμου καὶ μὲ τὰ τρυφερά τους μουρμουρητὰ

ἔλεγες ὅτι τὸ ἔνα ρωτάει τ' ἄλλο, νυσταγμένο τὸ μαῦρο ἀκόμα,
γιὰ τὸ ξαφνικὸ ἐκεῖνο καὶ παράωρο ποδοβολητὸ τοῦ λαοῦ.

Εύπναγε ἡ πετροπέρδικα στὰ τουφωτὰ κοντοπρίναρα
ποὺ κοιμόταν, ἔλουζε τὸν ὅμορφο λαιμὸ καὶ τὰ καμαρωτὰ
στήθια τῆς στὰ κρυσταλλόνερα μέσα κι ἀνέβαινε στὴν κορφὴν
τοῦ γκρεμοῦ κι ἄρχιζε τὸν ὀλόγλυκο κελαχδισμό της. Ἡ πέρδι-
κα ξύπναγε τὸ βοσκόπουλο στὴν μάντρα του, καὶ τὸ βοσκόπουλο
τὸ καλὸ μὲ τὴ γλυκιά του φλογέρα ξύπναγε ὅλη τὴν πλάσην.

Οἱ χωριανοὶ ροβόλαγαν τὸν κατήφορο φορτωμένοι μὲ τὰ
θεόρατα μάρμαρα. Κατέβαιναν κι ἔτρεχαν κιόλας ποιὸς νὰ
πρωτοπεράσῃ τὸν ἄλλον, ποιὰ νὰ παραδιαβῇ τὴν ἄλλη. Κι
ἔσκαγαν ἐκεῖ γέλια καὶ χαρούμενες φωνές. Μπροστὰ τὰ βιο-
λιὰ πάντα κι οἱ δημογέροντες κι οἱ παπάδες, φορτωμένοι κι
αὐτοί, καὶ πίσω τὸ πλῆθος. Καὶ πάρα πίσω ἀκόμα τὰ ξακου-
στότερα τοῦ χωριοῦ παλικάρια, ὅπου τρία καὶ τέσσερα τέσ-
σερα μαζὶ κατέβαζαν στοὺς στοιχειωμένους ὄμους τους ἀπά-
νου ὀλόβολα χάλαρα* ἀκέριοις βαριοκομμένους βράχους.
Ἐδῶ θυμόταν κανένας τοὺς παλιοὺς ἀντρειωμένους τῶν τρα-
γουδιῶν, τοὺς σαραντάπηχους τῶν παραμυθιῶν.

Κάπου κάπου σταμάταγαν, γιὰ νὰ ξανασάνουν καὶ νὰ
συγκεντρωθοῦν.

"Οταν χτύπησε ὁ ἥλιος στὰ βουνά, οἱ φορτωμένοι πλη-
θυσμοὶ ἔφτασαν στὴν κορφὴ τοῦ χωριοῦ. Κι ὕστερος ἀπὸ λίγην
ἄρα, ποὺ ξεφορτώνονταν αὐτοὶ στὸ προαύλι τῆς ἐκκλησίας,
οἱ χρυσές τους ἀχτίδες στεφάνωναν τὰ ἰδρωμένα καὶ περήφα-
να μέτωπά τους. Τὰ λιθοσώρια*, ποὺ ἀσπριζαν ὀλονυχτίς
στὸ βουνὸ ἀπάνου, λαμπτοκοποῦσαν τώρα στὸ προαύλι τῆς
ἐκκλησιᾶς· καὶ γύρω του ὀλόρθος ὁ κόσμος τοῦ χωριοῦ, ξε-
φορτωμένος καὶ κατακόκκινος καὶ χαριτωμένος κι ὅμορφος
καὶ λαμπρός, δέχονταν μὲ χαρὲς καὶ μὲ παινετικὰ λόγια τοὺς
ἀντρειωμένους, ποὺ στεροὶ στεροὶ κατέβαζαν στοὺς στοι-

χειωμένους τους όμους ἀπάνω ὀλόβολα χάλαρα, ἀκέριους
βαριοκομένους βράχους.

Εἶχαν οἱ μάστοροι τώρα γιὰ μιὰ βδομάδα μάρμαρα νὰ
δουλέψουν.

‘Ως τὸ Σαββατόβραδο τ’ ἄλλο, ποὺ ὁ πρωτόγερος θὰ φώ-
ναζε πάλι στὸ Μεσοχώρι καὶ στ’ ἀνηφορικὰ σταυροδρόμια
τὸ συνηθισμένο διαλάλημά του:

—'Ακοῦστε χωριανοί! Ταχιά, ποὺ θὰ σημάνουν οἱ καμπάνες,
νὰ σηκωθῆτε ὅλοι σας, γιὰ νὰ πᾶμε γιὰ μάρμαρα! “Οποιος δὲ
σηκωθῇ καὶ δὲν πάη, νά ’χη τ’ ‘Αι-Νικόλα τὴν κατάρα!

K. Κρυστάλλης

56. Ο ΜΠΑΡΜΠΑ-ΙΩΣΗΦ

Σιγά σιγά, ὅσο οἱ μέρες κάτω ἀπὸ τὰ Κιμιντένια ἀνέ-
τελλαν καὶ βασίλευαν, ἄρχισα νὰ αἰσθάνωμαι τὸ διαφορετικὸ
νόημα ποὺ εἶχαν πολλὰ πράγματα ἐδῶ, κοντὰ στὴ γῆ καὶ
στὴ φύση: τὸ χρῶμα, τὰ δέντρα, τὰ σύννεφα. Καὶ στὴν πόλη
ἥταν δέντρα καὶ χῶμα καὶ σύννεφα. Τὸ χειμώνα κι ἐκεῖ τὰ
φύλλα ἔπεφταν ἀπὸ τὰ κλωνιά, ὕστερα ἐρχόταν ἡ ἄνοιξη
καὶ τότε πάλι ἀπὸ τὰ γυμνὰ ξύλα πετάγονταν φύλλα καὶ λου-
λούδια. Τὰ σύννεφα ἔριχναν νερὸ ἢ ἥταν ἀσπρα καὶ ταξίδευαν
ἢ ἔβαφαν μὲ φανταχτερὰ χρώματα τὸν οὐρανό, ὅταν ὁ ἥλιος
πήγαινε νὰ βασιλέψῃ. “Ολα αὐτὰ στὴν πόλη ἥταν ὡραῖα.
‘Αλλὰ ἥταν μόνο ὡραῖα. Ἡταν ἡ διακοσμητικὴ μαγεία τοῦ
κόσμου, ποὺ βέβαια θὰ εἶχε γίνει μονάχα γιὰ τὴ χαρὰ τῶν
παιδιῶν, ὅπως τὰ καραβάκια ἀπὸ πεῦκο καὶ οἱ ξύλινοι ἐλέ-
φαντες μὲ τὸ γαλάζιο πετσί καὶ τὰ κίτρινα κουνέλια ἀπὸ λά-
στιχο.

Τὴ μυστικὴ ζωὴ τῶν δέντρων ἄρχισα νὰ τὴ μαθαίνω
ἔξω, κοντὰ στὴ γῆ. Ἐκεῖ ἄρχισαν νὰ μαθαίνω τὸ βαθὺ δεσμὸ
τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἥλιο, μὲ τὸ χῶμα, μὲ τὸ νερό.

‘Ο μπαρμπα-’Ιωσήφ ἦταν ὁ Νέστορας τοῦ ὑποστατικοῦ,
τὸ «στοιχεῖό» του, καθὼς τὸν ἔλεγαν ὅλοι. Τὰ μαλλιά του
ἦταν κάτασπρα καὶ τὸ δέρμα στὸ πρόσωπο καὶ στὰ χέρια
του ἦταν σκαμμένο ἀπὸ τὶς ρυτίδες καὶ τὸν ἥλιο. Πολὺ νέος,
παλικαράκι, ξεκίνησε καὶ ἤρθε ἀπὸ τὸ φτωχὸ νησί του, τὴ
Λῆμνο, νὰ βρῆ τροφὴ στὴν πλούσια χώρα, τὴν Ἀνατολή.

“Ετσι πέρασε δ καιρὸς καὶ ὁ ’Ιωσήφ γέρασε στὰ Κιμιν-
τένια. Τὰ μαλλιά του ἔγιναν κάτασπρα καὶ τὸ πετσὶ στὰ χέ-
ρια του καὶ στὸ πρόσωπο σκάφτηκε ἀπὸ τὶς ρυτίδες καὶ τὸν
ἥλιο. Ἀπ’ ὅλες τὶς δουλειές τῆς γῆς σὲ μιὰ μονάχα πέτυχε,
ἔγινε μοναδικός: νὰ μπολιάζῃ δέντρα. Χιλιάδες ἀγριελιές,
ἀγριαχλαδίες καὶ ἄλλα δέντρα εἶχαν μεταμορφωθῆ ἀπὸ τὰ

χέρια του. Τὰ ἡξερε ἔνα ἔνα. Στὴν ἀρχὴ τοὺς ἔβγαζε καὶ ὄνόματα. Τὰ ἔλεγε «Μαρία», τὰ ἔλεγε «Βαγγελίστρα», τὰ ἔλεγε «Νικολή», τὰ ἔλεγε «Πετράκη», — ὄνόματα τῆς κοπελίτσας μὲ τ' ἀστρα, τῆς τράτας ποὺ θὰ ἔκανε, τῶν παιδιῶν ποὺ δὲν ἔκαμε. "Ουμως, ὅταν οἱ Μαρίες καὶ οἱ Βαγγελίστρες καὶ οἱ Πετράκηδες ἔγιναν πολλοί, ἀρχισε νὰ τὰ μπερδεύη. "Ετσι, παράτησε τὰ ὄνόματα. Καὶ ὅταν τὰ δέντρα ποὺ ἀνάσταινε ἔγιναν ἀνώνυμα, ἔμαθε νὰ τὰ ζῆ βαθύτερα, ὅχι σὰν ἐπιθυμίες ποὺ δὲν ἴκανοποιήθηκαν. "Εγινε πιὰ ἀληθινὸς φίλος τους, τὰ ἡξερε ἔνα ἔνα, θυμόταν τὴ χρονιὰ ποὺ μπόλιασε τὸ καθένα, τὰ περιστατικά τους. Καὶ μὲ τὸ νὰ τὰ μελετᾶ ἔτσι, παρακολουθῶντας τὴν ἀνάστασή τους στὸν κόσμο, μὲ τὸ νὰ τὰ ζῆ ἔτσι, σιγὰ σιγὰ ἡ ζωὴ του βρῆκε ἔνα σκοπό. Ξεμάκρυνε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἔγινε ἔνα μὲ τὰ δέντρα. "Εγινε καὶ αὐτὸς δικός τους, ἔνα μεγάλο παλιὸ δέντρο ποὺ εὐλογοῦσε καὶ προστάτευε τοὺς μικρούς του φίλους. Γιὰ τίποτα πιὰ ἄλλο ἀπὸ τὰ ἔγκόσμια δὲ νοιαζόταν. Μήτε ἡξερε τί γινόταν ὁ κόσμος πέρα ἀπὸ τὰ Κιμιντένια, μήτε πιὰ ἥθελε νὰ μάθη.

Κάποτε, πολὺ ἀδύναμα, ἕρχονται στὶς νύχτες του μακρινὲς μνῆμες: Λένε γιὰ ἔνα ξερονήσι τοῦ Αἰγαίου, γιὰ γαλάζια θάλασσα, γιὰ κοχύλια καὶ καράβια μὲ γοργόνες στὴν πλάτη. Πλέουν τὰ καράβια, τ' ἄλμπουρα* καὶ τὰ ξάρτια* τους κάνουν δάσος, ὅταν ἡ γοργόνα ἀπὸ τὸ πρῶτο καράβι φωνάζῃ στὶς ἄλλες θριαμβευτικά: «Κάμετε τόπο! Κάμετε τόπο κι ἔρχεται!». Τότε ὅλες οἱ γοργόνες σαλεύουν, βάζουν φῶς στὰ μάτια τους, βάζουν τὰ καλά τους τὰ ροῦχα, τ' ἄλμπουρα σειοῦνται καὶ τὰ καράβια παραμερίζουν. Κάνουν ἔνα πέρασμα ἀνάμεσά τους σὰν ποτάμι, ἀέρας πιὰ δὲ φυσᾶ καὶ μέσα στὴ γαλήνη τοῦ θαλάσσιου ποταμοῦ, χτυπώντας τὰ νερὰ ἀργὰ μὲ τὰ κουπιά της, φρεσκομπογιαντισμένη πλέει ἡ «Βαγγελίστρα». «Καλωσόρισες στὴ θάλασσά μας!», φωνάζουν οἱ

γοργόνες τῶν καραβιῶν. «Καλῶς σᾶς βρῆκα!», τοὺς ἀποκρίνεται ἡ τράτα.

— Καλῶς σᾶς βρῆκα..., μουρμουρίζουν ἐλαφρὰ τὰ χείλια τοῦ γέροντα.

Ανοίγει πιὸ πολύ, ὅσο γίνεται, τὰ μάτια του νὰ κρατήσῃ τ' ὄραμα. Μὰ αὐτὸ φεύγει, δὲνούνα φεύγει. Μονάχα ἔνα θολὸ γαλάζιο πέπλο, αὐτὸ ὑπάρχει. Σαλεύει σὰν κύμα. "Α ναι, πάλι θρηθαν τὰ κύματα, τρέμοντας βγαίνουν ίσκιοι σιγὰ σιγὰ ἀπὸ μέσα τους, ἀπὸ βαθιὰ μέσα τους βγαίνουν τ' ἄλμπουρα, φτερουγίζουν νὰ φύγουν, μὰ δὲν μποροῦν. Καθορίζονται μόνο, δὲνούνα, παίρνουν σχήματα σταθερά, γίνονται κορμοὶ καὶ φύλλα, δέντρα ποὺ φυτρώνουν μέσ' ἀπὸ τὰ κύματα.

Πλησίαζε ἡ ἐποχὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ μπολιαστοῦν τὰ δέντρα. Ο μπάρμπα-Ιωσήφ ποὺ ὅλο τὸν ἄλλο καιρὸ ζοῦσε μακάρια τὶς μέρες του στὸ ὑποστατικό, ἐπειδὴ δὲν τὸν ἀφηγοῦν νὰ κάνῃ καμιὰ δουλειά, ἔδειχνε τώρα περίεργη ταραχή. Ο τόπος δὲν τὸν χωροῦσε, δὲνούνα γύριζε πάνω ἀπὸ τὸ παχὺ στρῶμα τὸν ἄμμο, δῆσε φύλαγε τὶς βέργες, τὰ μπόλια του. Τέλος, μιὰ μέρα ὁ παπποὺς τὸν φώναξε:

— Τί λές, γερο-Ιωσήφ; "Ηρθε ἡ ὥρα;
— Ηρθε, ἀφέντη μου.

— Καλά. "Αρχισε αὔριο τὸ πρωί.

"Υστερα ἔστειλε καὶ φώναξε ἐμᾶς τὰ παιδιά.

— Θὰ πᾶτε μὲ τὸν μπαρμπα-Γιωσήφ αὔριο τὸ πρωί, μᾶς εἶπε. Νὰ δῆτε ποὺ θὰ μπολιάση τὰ δέντρα.

Καὶ γυρίζοντας στὸν γέροντα:

— Κάθε παιδί. ἀς διαλέξη ἔνα δέντρο, εἴπε. Νὰ τὸ μπολιάσης στ' ὄνομά του.

Τὴν ἄλλη μέρα πολὺ πρωὶ ξεκινήσαμε. Ο ἥλιος μόλις εἶχε βγῆ. Ο μπαρμπα-Ιωσήφ πήγαινε πρῶτος μὲ ἀργὰ βήματα, κοιτάζοντας χαμηλὰ τὴ γῆ κι ἐμεῖς ἀκολουθούσαμε

χαρούμενα. Συζητούσαμε τί δέντρο θὰ διαλέξῃ ὁ καθένας μας καὶ κάναμε πολλὴ φασαρία. Τέλος συμφωνήσαμε. 'Η "Αρτεμη διάλεξε μιὰ ἀγριελιά. Δὲν ἥξερε νὰ πῆ γιατί, ἀλλὰ πολὺ ἀγαποῦσε τὴ γαλήνη τοῦ ἐλαιώνα, τὸ ἀσημένιο φύλλωμα, τοὺς τυραννισμένους κορμούς. 'Εγὼ διάλεξα μιὰν ἀχλαδιά.

Φτάσαμε. 'Ο μπαρμπα-'Ιωσήφ ἀπόθεσε καταγῆς τὸ μάτσο τὶς βέργες ποὺ κουβαλοῦσε μαζί του, τὰ μπόλια. Δὲν ἔβλεπε πιὰ καλά· γι' αὐτὸ πασπάτευε τὸ ἄγριο δέντρο, τὰ κιλωνιά του, γυρεύοντας νὰ βρῇ τὸ καλὸ μέρος. 'Ολοένα ἡ ἔκφρασή του γινόταν πιὸ αὔστηρή. Τὰ μάτια του δὲν κοίταζαν πουθενά πλάι, μήτε ἐμᾶς. 'Ολοένα ἔχαναν τὴ λάμψη τους, σὰ νὰ ἔσβηναν, ὅλη ἡ ὑπαρξή του ἔσβηνε, γιὰ νὰ μείνη μόνη, πυκνὴ ἡ ζωὴ τῆς ἀφῆς. "Οταν ἐπὶ τέλους βρῆκε τὸ μέρος ποὺ ἥθελε, σήκωσε τὰ μάτια του στὸν ἥλιο. "Εκαμε τὸ σταυρό του τρεῖς φορὲς καὶ τὰ χείλια του κάπως σάλεψαν, ἐνῶ ψιθύριζαν τὴ μυστική του δέηση. "Εμεινε γιὰ λίγο ἀφωνος κι ὕστερα κατέβασε τὰ μάτια ἀπὸ τὸν ἥλιο. "Ηταν πιὰ γαλήνιος καὶ βέβαιος. Μὲ σταθερὸ χέρι ἔκοψε μὲ τὸ μαχαίρι του κι ἔβγαλε ἀπὸ τὴ βέργα τὸ μπόλι, ἔνα μέρος φλοιὸ σὰ δαχτυλίδι. Μὲ τὸ ἴδιο μαχαίρι χάραξε τὸ ἀγριόδεντρο καὶ στὴ θέση τῆς φλούδας ποὺ βγῆκε ἔβαλε τὸ κομμάτι τὸ φλοιὸ τῆς βέργας. Κι ὕστερα ἔδεσε σφιχτὰ τὸ ξένο σῶμα στὸ σῶμα τοῦ δέντρου.

Τελείωσε.

Μιὰ δυνατὴ χλωμάδα ἀπλώθηκε στὸ πρόσωπο τοῦ γέροντα. Πάλι κοίταξε κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἥλιου. Καὶ πάλι τρέμοντας προσευχήθηκε:

— Σ' εὐχαριστῶ ποὺ ἀξιώθηκα καὶ φέτος νὰ μπολιάσω δέντρα.

Κι ἔπειτα στρέφοντας σ' ἐμένα, γαλήνια:

— Αὐτὸ εἶναι, γιέ μου, εἶπε. Σοῦ τὸ παραδίνω τὸ δέντρο σου. Νὰ τὸ ἀγαπᾶς σὰν πράγμα τοῦ Θεοῦ.

"Ηταν ιερότητα πολλή στή σιγμή και στήν ἔκφρασή του, πού μᾶς συνέπαιρνε κι ἐμᾶς τὰ παιδιά ἀσυναίσθητα. Μὰ δὲν καταλαβαίναμε καλά για ποιὸ λόγο. Τί εἶχε γίνει; "Ενα κομμάτι φλούδα ἀπὸ μιὰ βέργα κόλλησε πάνω στὸ ἄγριο δέντρο. Τίποτε ἄλλο δὲν εἶχε γίνει.

Κοιτάζαμε τὸν γέροντα ἀπορώντας. Κι ἐκεῖνος, σὰ νὰ μάντευε τὸ τί γινόταν μέσα μας, γυρίζοντας σ' ἐμένα:

— Βάλε τὸ αὐτί σου πάνω στὸ δέντρο, μοῦ εἶπε.

Πλησίασα τὸ κεφάλι μου καὶ ἀκούμπησα τὸ αὐτί μου κατὰ πῶς μοῦ εἶπε. "Ἐφερε κι ἐκεῖνος τὸ πρόσωπό του, τὸ ἀκούμπησε κι ἀφού γκράστηκε. "Ἐτσι κοντὰ στὰ πρόσωπά μας, σὰ ν' ἄγγιζαν τὸ ἔνα τ' ἄλλο. Εἶδα τὰ μάτια του που ἥταν θολά. Σιγὰ σιγὰ βάραιναν καὶ σφαλοῦσαν, σὰ νὰ βυθίζονταν σὲ ἔκσταση. "Ωσπου ἔκλεισαν ὁριστικά.

—'Ακοῦς τίποτα;... μοῦ ψιθυρίζει ἡ φωνή του ἀπὸ τὸ βάθος τῆς μαγείας.

Τίποτα. "Οχι. Τίποτα δὲν ἀκουγα!

—"Ομως ἐγὼ ἀκούω!... μουρμούρισε. Καὶ μέσα στὴ σιγανή φωνή του ἔπαλλε ἡ χαρά. "Ομως ἐγὼ ἀκούω! ξαναεῖπε.

Κι ἔπειτα μοῦ ἐξήγησε πῶς ἀκουγε τὸ αἷμα τοῦ δέντρου, ἀπ' ὅπου εἶχε πάρει τὴ φλούδα τὸ μπόλι, νὰ τρέχη ἀργὰ μέσα στὸ αἷμα τοῦ ἄγριου κορμοῦ, ν' ἀνακατεύεται μέσα του, ἀρχίζοντας ἔτσι τὴν πράξη του θαύματος, τὴ μεταμόρφωσή του.

—"Αμα θ' ἀγαπήσης πολὺ τὰ δέντρα, τότε θ' ἀκοῦς κι ἐσύ, μοῦ εἶπε. Θὰ τ' ἀγαπήσης, παιδί μου;

Τοῦ τὸ ὑποσχέθηκα.

- Θὰ τ' ἀγαπῶ, μπαρμπα-'Ιωσήφ.
- Θὰ τ' ἀγαπήσης, "Αρτεμη;
- Θὰ τ' ἀγαπῶ, μπαρμπα-'Ιωσήφ.

57. ΤΟ ΔΑΣΟΣ

Τὸ δάσος ποὺ λαχτάριζες,
ώσπου νὰ τὸ περάσης,
τώρα νὰ τὸ ξεχάσης,
διαβάτη ἀποσπερνέ.

Μιὰν αὔγινὴ τὸ κούρσεψαν
ἀνίδρωτοι λοτόμοι,
κι ἔκει εἶναι τώρα δρόμοι,
διαβάτη ἀποσπερνέ.

Τὸ σιγαλὸ τραγούδισμα
ποὺ σ' ἔσερνε διαβάτη,
σὲ μαγικὸ παλάτι,
δίχως ἐλπίδα αὐγῆς,
τὸ πήρανε, γιά κοίταξε,
στερηὴν ἀνατριχίλα,
τὰ πεθαμένα φύλλα,
ποὺ ἀπόμειναν στὴ γῆς.

Γενῆκαν νεκροκρέβατα
τ' ἄγρια του δέντρα τώρα
καὶ θὰ τὰ βρῆς στὴ χώρα,
διαβάτη ἀποσπερνέ.

Μιλτιάδης Μαλακάσης

58. ΤΑ ΔΕΛΦΙΝΙΑ

Είναι μιὰ εὐχάριστη διασκέδαση στὸ μονότονο ταξίδι, στὸ μονότονο πέλαγος, ἡ ἐμφάνιση τῶν δελφινῶν. Καθὼς τὸ πλοϊο διασχίζει τὸ πέλαγος, παρουσιάζονται ἔμφανικά στὴν ἐπιφάνεια καὶ προχωροῦν μὲ κυματοειδεῖς κινήσεις ἀκολουθῶντας τὴν πορεία τοῦ καραβιοῦ. Φαίνονται, χάνονται, ἔναντι φαίνονται, ἀνεβοκατεβαίνουν, ψηλώνουν, χαμηλώνουν, ὅσο ποὺ ἔξαφανίζονται ὀλότελα. Οἱ ἐπιβάτες δὲ χορταίνουν τὸ θέαμα.

Τὰ δελφίνια εἶναι κήτη, δηλαδὴ ζῶα θηλαστικὰ μὲ αἷμα θερμὸ καὶ πνευμονικὴ ἀναπνοή. Καμιὰ συγγένεια δὲν ἔχουν τὰ κήτη μὲ τὰ ψάρια, κι ἀς τοὺς μοιάζουν στὰ ἔξωτερικὰ χαρακτηριστικά. Τὸ νερὸ δὲν εἶναι τὸ φυσικό τους στοιχεῖο. Ἀναγκαστικὰ ζοῦν ἐκεῖ, γιατὶ τὸ μεγάλο καὶ βαρύ σῶμα τους θὰ δυσκόλευε πολὺ τὶς κινήσεις τους στὴν ξηρά, ἔστω κι ἀν εἴχαν πόδια. Ἐπὶ πλέον ἡ ξηρὰ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὰ θρέψῃ, γιατί, ἔτσι μεγάλα ποὺ εἶναι, χρειάζονται πολὺ φαῖ, πράγμα ποὺ μόνο ἡ θάλασσα, ἀνεξάντλητη καὶ πλούσια σὲ τροφές, εἶναι ίκανη νὰ τοὺς προμηθεύσῃ. Κῆτος λοιπὸν εἶναι καὶ τὸ δελφίνι. Τὸ ώραιότερο, τὸ ταχύτερο καὶ τὸ ἔξυπνότερο ἀπ' ὅλα.

"Ἐχει σῶμα παχουλὸ καὶ χυτὸ καὶ δέρμα λεῖο καὶ πολὺ στιλπνό, καστανόμαυρη ράχη καὶ λευκὴ κοιλιά. Δυὸ ματάκια μικρά, ποὺ μόλις φαίνονται. Μιὰ οὐρὰ μεγάλη καὶ δυνατή, ποὺ μοιάζει σὰ μισοφέγγαρο. Ρύγχος μακρὺ καὶ μεγάλο, ποὺ μοιάζει σὰ ράμφος, μὲ σαγόνια γερά, ὀπλισμένα μὲ ἀμέτρητα δόντια μικρὰ καὶ πολὺ κοφτερά. Στὴ γρηγοράδα ἔρχεται πρῶτο.

Κανένα ψάρι δὲν ἀπόφασίζει νὰ παραβγῇ μαζί του στὸ τρέξιμο. Μόνο ὁ σπάρος, λένε οἱ ψαράδες, κάλεσε κάποτε σὲ

ἀγώνα δρόμου τὸ δελφίνι καὶ μάλιστα τὰ κατάφερε νὰ βγῆ νικητής. Μὲ πονηρία, ἐννοεῖται, καὶ ὅχι μὲ τὴν ἴκανότητά του καὶ μὲ τὴν ἀξία του. Διασκεδαστικὴ εἶναι ἡ μικρὴ αὐτὴ ἵστορία, ὅπως τὴ λένε οἱ ψαράδες, καὶ θέλει νὰ δείξῃ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ τὴν ἀναμφισβήτητη ὑπεροχὴ τοῦ δελφινιοῦ καὶ τὴν ὑπεροψία τοῦ σπάρου ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Λοιπὸν μιὰ μέρα ὁ σπάρος ἄρχισε νὰ παινεύεται πῶς εἶναι τὸ πιὸ γρήγορο ψάρι, πιὸ γρήγορο καὶ ἀπὸ τὸ δελφίνι ἀκόμα. Τὸ δελφίνι ἔτυχε νὰ περνᾶ τὴν ὥρα ἐκείνη ἀπὸ κοντὰ καὶ ἄκουσε τὴν κουβέντα. Στάθηκε, ζύγωσε πιὸ κοντὰ καὶ ρώτησε τὸν σπάρο:

—'Αλήθεια; Μὲ ξεπερνᾶς στὸ τρέξιμο;

— Σὲ ξεπερνάω!

—'Εμπρός! "Ελα νὰ τρέξωμε! Δέχεσαι;

Τί νὰ κάνῃ ὁ σπάρος; Μποροῦσε ν' ἀρνηθῆ; Θὰ γινόταν ρεζίλι μπροστὰ στ' ἄλλα ψάρια. Σκέφτηκε μιὰ στιγμὴ κι ἔπειτα εἶπε:

— Δέχομαι. Μόνο θέλω νὰ μοῦ δώσης λίγη ὥρα καιρὸ νὰ βρῶ νὰ φάγω κάτι, γιὰ νὰ δυναμώσω.

—'Ωραῖα, τράβα φάγε κι ἔλα, συμφώνησε τὸ δελφίνι.

Πῆγε παραπέρα ὁ σπάρος μὰ δὲ νοιάστηκε γιὰ φαῖ. Μόνο βρῆκε τοὺς ἄλλους σπάρους κι ἔκανε συμβούλιο.

— Τὸ καὶ τό, παιδιά. "Εμπλεξα σὲ ἀγώνα δρόμου μὲ τὸ δελφίνι καὶ τώρα... καταλαβαίνετε...

— Καταλαβαίνομε... εἶπαν οἱ ἄλλοι.

— Νὰ πάρω πίσω τὸ λόγο μου δὲν μπορῶ. Καὶ ὅσο γιὰ τὴ νίκη... δελφίνι εἶν' αὐτό!...

— Στάσου, εἶπε ἀργὰ ἀργὰ ἔνας γεροσπάρος, θὰ γίνη τὸ ἔξῆς. Θὰ πῆς στὸ δελφίνι: «Θὰ τρέξωμε τρία μίλια. Ἀπὸ ἐδῶ ὡς ἐκεῖ». Αὐτὰ λοιπὸν τὰ τρία μίλια ἐμεῖς οἱ ἄλλοι θὰ τὰ μοιραστοῦμε μεταξύ μας.

- Δηλαδή; Δὲν καταλαβαίνω...
- Νά! ’Εμεῖς θὰ σκορπίσωμε ἀπὸ τὴν ἀφετηρία ώς τὸ τέρμα. Κάθε ἐκατὸ διακόσια μέτρα θὰ στέκη ἔνας ἀπὸ μᾶς. ’Ο τελευταῖος θὰ στέκῃ ἀκριβῶς στὸ τέρμα. Καὶ θὰ τερματίσῃ πρῶτος! ’Εμπρός, πιάστε ὅλοι τὰ πόστα σας! Κι ἐσύ τράβα καὶ πές στὸ δελφίνι: «εἴμαι ἔτοιμος».
- Πῆγε ὁ σπάρος, βρῆκε τὸ δελφίνι, ἀρχισε ὁ ἀγώνας. Πῆρε δρόμο τὸ δελφίνι, σίφουνας σωστός. Κάποια στιγμὴ στρέφει κοιτάζει γιὰ τὸ σπάρο φωνάζει: «Σπάρο, σπάρο!».
- Μπρὸς πάω! ἀκούστηκε μιὰ φωνὴ ἀπὸ μπροστά.
- Παραξενεύτηκε, ταράχτηκε τὸ δελφίνι. ’Ακοῦς ἔκει, νὰ τὸ προσπεράσῃ ὁ μικροσκοπικὸς σπαράκος; Θυμώνει, βάζει τὰ δυνατά του καὶ σχίζει τὴ θάλασσα πιὸ γρήγορα. Προχωρεῖ κάμποσο καὶ πάλι κοντοστέκει, στρέφει καὶ ξαναφωνάζει: «Σπάρο, σπάρο!».
- Μπρὸς πάω! ξανακούστηκε πάλι ἡ φωνὴ τοῦ σπάρου ἀπὸ μπροστά.
- ”Αφρισε τὸ δελφίνι ἀπὸ τὸ κακό του, ἀφρισε κι ἡ θάλασσα, καθὼς τὴν ἔσχιζε φρενιασμένο. Ζύγωναν πιὰ στὸ τέρμα. Σπάρος δὲ φαινόταν πουθενά.
- Σπάρο, σπάρο! φωνάζει γιὰ τρίτη φορὰ τὸ δελφίνι, σίγουρο πώς τὸν ἀφησε πολὺ πίσω.
- Μπρὸς πάω! ξανακούστηκε πάλι ἡ φωνὴ τοῦ σπάρου ἀπὸ τὸ τέρμα αὐτὴ τὴ φορά. Εἶχε τερματίσει πρῶτος!... Δηλαδὴ εἶχε τερματίσει γιὰ λογαριασμό του ὁ ἄλλος σπάρος, ποὺ εἶχε τὴ θέση του στὸ τέρμα.
- Καὶ τὸ δελφίνι δὲν ἀντεξε πιά! ”Εσκασε ἀπὸ τὸ κακό του. Αὐτὴ εἶναι ἡ μικρὴ ἴστορία ποὺ δείχνει πώς ἡ πονηριὰ νικᾷ τὴ δύναμη. Στὴν πραγματικότητα ὅμως τὸ δελφίνι κρατάει τὰ σκῆπτρα τῆς γρηγοράδας μέσα σὲ ὅλα τὰ ζωντανὰ πλάσματα τῆς θάλασσας. ”Ερχεται ἐπίσης πρῶτο καὶ στὴν

έξυπνάδα. Σὲ διάφορα ἐνυδρεῖα διατηροῦνται δελφίνια σχεδὸν ἡμερωμένα, ποὺ γνωρίζουν τὸ φύλακά τους καὶ τὸν τροφοδότη τους καὶ δέχονται τροφὴν ἀπὸ τὰ χέρια του καὶ παίζουν μαζὶ του κι ἐκτελοῦν διάφορα νούμερα.

’Απὸ τὰ παλιὰ χρόνια οἱ ναυτικοὶ θαυμάζουν καὶ ἀγαποῦν τὸ δελφίνι. Εἶναι γι’ αὐτοὺς μιὰ ζωντανὴ παρουσία, μιὰ συντροφιὰ στὸ ἀπέραντο πέλαγος κι ἔνα πλάσμα ξένοιαστο κι ἐλεύθερο, ποὺ καλπάζει στὰ κύματα σὰν ἄλογο καὶ χαίρεται τῇ θάλασσᾳ. Ταξιδεύει κι αὐτὸ ὅπως τὸ καράβι τους κι ἔρχεται κοντά τους καὶ πλέει στὸ πλευρὸ τοῦ καραβιοῦ, σὰ νὰ παραβγαίνῃ μαζὶ του στὸ τρέξιμο, ἢ προχωρεῖ μὲ ἐλιγμούς, μὲ γύρους, πλάι, μπροστά, δεξιὰ ἀριστερὰ καὶ φαίνεται καὶ χάνεται καὶ φεύγει καὶ ξανάρχεται. Τώρα τὸ βλέπεις μπροστά σου νὰ προσπερνάῃ τὸ καράβι, σὲ λίγο τὸ ἔχεις στὸ πλευρό σου ἢ τὸ ἀφήνεις πίσω, σὲ λίγο πάλι νάτο μπροστὰ νὰ διασταυρώνεται μὲ τὴν πλώρη ἢ νὰ βραδυπορῇ, σὰ νὰ σὲ περιμένῃ. Καὶ δὲν εἶναι ἔνα, εἶναι πολλά, μιὰ θάλασσα γεμάτη ἀπὸ ράχες μαυροπράσινες, ποὺ ἀναδύονται καὶ βυθίζονται κάθε στιγμή. Οἱ θαλασσινοὶ τὰ καμαρώνουν. Περνοῦν τὴν ὥρα τους μαζὶ τους. Τοὺς ἀρέσει πολὺ αὐτὸ τὸ παιγνιδιάρικο θαλασσινὸ θηρίο, ποὺ δὲν πειράζει ἀνθρωπο ποτέ, ποὺ κολυμπάει σὰ γοργόνα καὶ ταξιδεύει μὲ χάρη καὶ μὲ λεβεντιά. Τὸ βλέπουν σὰν ἔνα θαλασσόχαρο στοιχειό, ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ κύματα κι ἔχει πάνω του ὅλη τὴ δύναμη καὶ ὅλη τὴν δύμορφιὰ τῆς θάλασσας. Ξέρουν πῶς εἶναι ἔνα πλάσμα δυνατὸ κι ἐλεύθερο κι ἔχουν ἀκούσει πῶς ἀγαπᾶ τὴ μουσικὴ καὶ πῶς δίνει βοήθεια στοὺς ναυαγούς, πῶς τοὺς παίρνει στὴν πλάτη του καὶ τοὺς βγάζει ἔξω στὴν ξηρά. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀκριβῶς ξεφυτρώνει ὁ μύθιος τοῦ Ἀρίωνα. Μουσικὸς ἦταν ὁ Ἀρίωνας κι ἔθελγε μὲ τὴ μουσική του ἀνθρώπους καὶ ζῶα καὶ πουλιά, καὶ τὰ δελφίνια πήγαιναν κοντά του, ὅταν τὸν ἀκουγαν νὰ

παίζη ὅρπα ή ἄλλο ὅργανο μουσικό. Καὶ μιὰ μέρα τὸν ἔπιασαν οἱ πειρατές, καθὼς ταξίδευε, καὶ τὸν ἀπογύμνωσαν καὶ τὸν πέταξαν στὸ πέλαγος. Κι ἐνα δελφίνι ἔτρεξε ἀμέσως καὶ τὸν πῆρε στὴν πλάτη του καὶ τὸν ἔβγαλε στὸ Ταίναρο.

Θέμος Ποταμίανος

59. ΘΑΛΑΣΣΙΝΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

1

Γλυκὰ φυσᾶ ὁ μπάτης,
ἡ θάλασσα δροσίζεται,
στὰ γαλανὰ νερά της
ὁ ἥλιος καθρεφτίζεται.

2

Στοῦ καραβιοῦ τὸ πλάνι
ἐνα τρελὸ δελφίνι

3

Καὶ σὰ νὰ καμαρώνεται
τῆς θάλασσος τὸ ἄτι,
μὲ τοὺς ἀφρούς του ζώνεται
καὶ μᾶς γυρνᾶ τὴν πλάτη.

4

Χιονοπλασμένοι γλάροι,
πόχουν φτερούγια ἀτίμητα

γοργόφτερο πετάει
καὶ πίσω μᾶς ἀφήνει.

5

στὰ ξάρτια τριγυρίζοντας
ἀκούραστοι πετοῦνε
ἢ μὲ χαρὰ σφυρίζοντας
στὸ πέλαγος βουτοῦνε.

καὶ γιὰ κανένα ψάρι
τὰ μάτια τους ἀκοίμητα

6

Καὶ γύρω καραβάκια
στὴ θάλασσ’ ἀρμενίζουν
σὰν ἀσπρα προβατάκια,
ποὺ βόσκοντας γυρίζουν

7

μὲ χαρωπὰ πηδήματα
στοὺς κάμπους ὅλη μέρα
κι ἔχουν βοσκὴ τὰ κύματα
βοσκό τους τὸν ἀέρα.

Γ. Δροσίνης

60. ΑΝ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ ΧΑΡΙΖΕ ΤΟ ΦΩΣ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΡΕΙΣ ΜΕΡΕΣ

(Μιὰ σοβαρὴ ἀρρώστια σὲ ἡλικίᾳ 19 μηνῶν στέρησε ἀπὸ τὴν "Ἐλεν Κέλλερ τὴν δραση, τὴν ἀκοή καὶ τὴν ὄμιλία. Μὲ τὴ βοήθεια τῆς δασκάλας της "Αννας Σουύλλιβαν Μάκου, ἡ "Ἐλεν ἔμαθε νὰ μιλᾶ σὲ ἡλικίᾳ 10 ἑτῶν, καὶ στὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν ἔμαθε ν' ἀνακαλύπτη τὰ πλούτη τοῦ κόσμου μέσα στὸ σκοτάδι καὶ τὴ σιωπή.

Τὸ 1904 τέλειωσε μὲ ἄριστα τὸ Κολλέγιο τοῦ Ράντκφιλ καὶ ἀσχολήθηκε μὲ τὸ γράψιμο καὶ τὴ ρητορική. Ταξίδεψε σ' ὅλο τὸν κόσμο ἔβγαλε λόγους γιὰ λογαριασμὸ τῶν τυφλῶν. Δέχτηκε τιμές καὶ βραβεῖα ἀπὸ κυβερνήσεις ἔνων χωρῶν καὶ ἀπὸ τὸν "Οργανισμὸ τῶν Ἡνωμένων" Ἐθνῶν. Πλέθανε στὶς 8 Ιουνίου τοῦ 1968 σὲ ἡλικίᾳ 88 ἑτῶν).

... Μερικὲς φορὲς δοκίμασα τοὺς φίλους μου ποὺ ἔχουν τὰ μάτια τους, γιὰ ν' ἀνακαλύψω τί βλέπουν. Τώρα τελευταῖα μ' ἐπισκέφτηκε μιὰ πολὺ στενὴ φίλη μου, ποὺ μόλις εἶχε ἐπιστρέψει ἀπὸ ἕνα μακρινὸ περίπατο στὸ δάσος. "Οταν τὴ ρώτησα τί εἶχε παρατηρήσει, μοῦ ἀπάντησε:

— Τίποτα τὸ ἴδιαίτερο!

Δὲ θὰ μποροῦσα νὰ τὸ πιστέψω, ἀν δὲν ἥμουν συνηθισμένη σὲ τέτοιου εἴδους ἀπαντήσεις, γιατὶ ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἔχω σχηματίσει τὴν πεποίθηση, ὅτι αὐτὸς ποὺ βλέπει, βλέπει λίγο.

Πῶς ἦταν δυνατόν, ἀναρωτήθηκα, νὰ περπατᾶς μιὰ ὥρα μέσα στὸ δάσος καὶ νὰ μὴ δῆς τίποτε τὸ ἀξιοπρόσεκτο; Έγὼ ποὺ δὲν μπορῶ νὰ δῶ, βρίσκω χιλιάδες πράγματα, ποὺ μοῦ προξενοῦν τὸ ἐνδιαφέρον ἀπλὰ καὶ μόνο μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἀφῆς.

Αἰσθάνομαι τὴ λεπτὴ συμμετρία ἐνὸς φύλλου. Χαιδεύω τρυφερὰ μὲ τὰ χέρια μου τὸν ἀπαλὸ φλοιὸ τῆς ἀσημένιας σημύδας ἢ τὸν ἀνώμαλο, τραχὺ φλοιὸ τοῦ πεύκου, τὴν ἄνοιξην ἔνα μπουμπούκι, τὸ πρῶτο σημάδι τῆς φύσης, ποὺ ξυπνάει

ἀπὸ τὸ χειμωνιάτικο ὑπὸ τῆς. Νιώθω τὴν γοητευτικὴν βελουδένια ὑφὴν τοῦ λουλουδιοῦ καὶ ἀνακαλύπτω τὰς ἀξιοθαύμαστες συστροφές του. Νιώθω νὰ μοῦ ἀποκαλύπτεται κάτι ἀπὸ τὸ θαῦμα τῆς φύσης.

Ποῦ καὶ ποῦ, ἀν σταθῶ πολὺ τυχερή, ἀκουμπῶ ἀπαλὰ τὸ χέρι μου στὸ δεντράκι καὶ αἰσθάνομαι τὸ εύτυχισμένο τρεμούλιασμα τοῦ πουλιοῦ ποὺ κελαθδεῖ. Γοητεύομαι σὰν κυλοῦν ἀνάμεσα στ' ἀνοιγμένα δάχτυλά μου τὰ δροσερὰ νερὰ τοῦ ρυακιοῦ. Σ' ἐμένα τὸ πλούσιο χαλί, ποὺ σχηματίζουν οἱ πευκοβελόνες ἡ ἡ μαλακὴ καὶ ἀπαλὴ σὰν τὸ σφουγγάρι χλόη, εἶναι περισσότερο εύπρόσδεκτο καὶ ἀπὸ τὸ πολυτελέστερο περσικὸ χαλί. Ἡ ἐπιβλητικὴ πομπὴ τῶν ἐποχῶν εἶναι ἔνα συγκινητικὸ καὶ ἀτέλειωτο δράμα, ποὺ ξετυλίγεται ἀνάμεσα στὶς ἄκρες τῶν δαχτύλων μου.

Κατὰ καιροὺς ἡ καρδιά μου ζεφωνίζει μὲ λαχτάρα, γιὰ νὰ δῆ ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα. "Αν ἡ ἀπλὴ ὄφη μοῦ προξενῆ τόσο μεγάλη εὐχαρίστηση, ἀσύγκριτα μεγαλύτερη ὅμορφιά πρέπει νὰ μοῦ ἀποκαλύψῃ ἡ ὄραση. Εἶναι δλοφάνερο ὅτι, ὅσοι ἔχουν μάτια, βλέπουν λίγο. Τὸ πανόραμα τοῦ χρώματος καὶ τῆς ἐνέργειας, ποὺ γεμίζει τὸν κόσμο, τὸ παίρνουν σὰν κάτι δεδομένο. "Ισως νὰ τὸ ἔχῃ ἡ ἀνθρώπινη φύση, νὰ ἔκτιμοῦμε λίγο αὐτὸ ποὺ ἔχομε καὶ νὰ λαχταροῦμε ἔκεινο ποὺ δὲν ἔχομε. Εἶναι μεγάλο κρίμα τὸ γεγονός ὅτι στὸν κόσμο τοῦ φωτὸς τὸ δῶρο τῆς ὄρασεως χρησιμοποιεῖται σὰ μέσο εὔκολίας μᾶλλον, παρὰ σὰ μέσο τελειοποιήσεως τῆς ζωῆς μας.

"Αν ἀπὸ κάποιο θαῦμα ἀποκτοῦσα τὴν ὄρασή μου γιὰ τρεῖς ἡμέρες, ποὺ θὰ τὶς ἀκολουθοῦσε τὸ ξανακύλισμα στὸ σκοτάδι, θὰ χώριζα τὴν χρονικὴν αὐτὴ περίοδο σὲ τρία μέρη.

Τὴν πρώτη μέρα θὰ 'θελα νὰ ἔβλεπα τοὺς ἀνθρώπους ἔκεινους, ποὺ μὲ τὴν εὐγένεια, τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν συντροφιά τους, ἔδωσαν νόημα στὴ ζωή μου. Πρῶτα ἀπ' ὅλα θὰ

έπιθυμοῦσα ν' ἀφήσω τὴν ματιά μου ν' ἀτενίσῃ γιὰ πολλὴν ὥρα τὸ πρόσωπο τῆς ἀγαπημένης μου δασκάλας" Αννας Σούλιβαν Μάκου, ποὺ ἤθελε σ' ἐμένα, δταν ἡμουν κοριτσάκι, καὶ μοῦ ἄνοιξε τὸν ἔξωτερικὸν κόσμο. Θὰ ἤθελα ὅχι ἀπλὰ νὰ δῶ τὶς γενικὲς γραμμὲς τοῦ προσώπου της, ὥστε νὰ τὶς ξαναφέρνω μὲ ἀγάπη στὴ μνήμη μου, ἀλλὰ νὰ ἐρευνήσω τὴ μορφὴ της καὶ νὰ βρῶ τὴν ὄλοζωντανη ἀπόδειξη τῆς συμπαθητικῆς τρυφερότητας καὶ τῆς ὑπομονῆς ποὺ μ' αὐτὲς συμπλήρωσε τὸ δύσκολο ἔργο τῆς ἐκπαιδεύσεως μου. Θὰ ἤθελα ν' ἀντικρίσω στὰ μάτια της τὴ δύναμη τοῦ χαρακτήρα, ποὺ τὴν ἔκανε ίνανὴν ν' ἀντιμετωπίσῃ ἀλύγιστη τὶς δυσκολίες, καθὼς κι ἐκείνη τὴν εὐσπλαχνία γιὰ ὄλοκληρη τὴν ἀνθρωπότητα, ποὺ τόσο συχνὰ μοῦ εἶχε ἀποκαλύψει.

"Ω, πόσα πράγματα θὰ ἔβλεπα, ἀν εἶχα τὴ δύναμη τῆς δράσεως ἔστω καὶ γιὰ τρεῖς μέρες. Θὰ καλοῦσα τὶς φίλες μου, νὰ παρατηρήσω τὰ πρόσωπά τους γι' ἀρκετὴ ὥρα καὶ νὰ χαράξω βαθιὰ στὴ μνήμη μου καθετὶ ποὺ καθρεφτίζει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ ψυχικοῦ τους κόσμου. Θὰ μοῦ ἀρεσε ἀκόμη νὰ παρατηρήσω προσεχτικὰ τὰ ἔμπιστα, ἀφοσιωμένα μάτια τῶν σκύλων, τοῦ τολμηροῦ, πονηροῦ καὶ μικροκαμωμένου Σκωτσέζου Ντάκυ καὶ τῆς γενναίας, τετραπέρατης Δανέζας, "Ελγκας. 'Η θερμή, τρυφερή καὶ παιχνιδιάρικη συντροφιά τους στάθηκε σωστὴ παρηγοριὰ στὴ ζωή μου.

Τὴν πρώτη πολυάσχολη μέρα θὰ ἤθελα νὰ δῶ τὰ ἀπλὰ μικροπράγματα τοῦ σπιτιοῦ μου. "Ἐχω τὴν ἐπιθυμία νὰ δῶ τὰ ἀπαλὰ χρώματα τῶν χαλιῶν, ποὺ πατῶ, τοὺς πίνακες ποὺ στολίζουν τοὺς τοίχους, τὶς ἐσωτερικὲς μικρολεπτομέρειες ποὺ μετατρέπουν ἔνα οἴκημα σὲ σπίτι. Τὰ μάτια μου θ' ἀντίκριζαν μὲ σεβασμὸ τὰ βιβλία μὲ τὴν ἀνάγλυφη γραφὴ ποὺ ἔχω διαβάσει καὶ θὰ ἔδειχναν περισσότερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ τυπωμένα βιβλία ποὺ διαβάζουν ὅσοι βλέπουν. Στὴν παρ-

τεταρμένη νύχτα τῆς ζωῆς μου τὰ βιβλία ποὺ διάβασα, καθώς κι ἔκεινα ποὺ μοῦ ἔχουν διαβάσει, στάθηκαν γιὰ μένα ὁ μεγάλος ἀχτιδοβόλος φάρος ποὺ φώτισε καὶ ἀποκάλυψε τὰ βαθύτερα κανάλια τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος.

Τὴν ἐπόμενη μέρα — τὴ δεύτερη μέρα φωτὸς — θὰ ξυπνοῦσα ἀπὸ τὰ χαράματα, γιὰ νὰ παρακολουθήσω τὸ ἐκστατικὸ θαῦμα τῆς διαδοχῆς τῆς νύχτας ἀπὸ τὴν ἡμέρα. Τὸ μαγευτικὸ πανόραμα τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἥλιου θὰ τὸ ἀντίκριζα μὲ δέος.

Τὴ μέρα αὐτὴ θὰ ἔριχνα μιὰ γρήγορη ματιὰ στὸν κόσμο τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος μὲ τὴ βοήθεια τῶν μουσείων. Πολλὲς φορὲς ἔχω ἐπισκεφτῇ τὸ Μουσεῖο Φυσικῆς Ἰστορίας τῆς Νέας Ύόρκης καὶ ἔχω ψηλαφίσει πολλὰ ἀπὸ τὰ ἐκθέματά του. ‘Ωστόσο θὰ ἔθελα νὰ δῶ καὶ μὲ τὰ μάτια μου τὴν περιληπτικὴ ἴστορία τῆς γῆς καὶ τῶν κατοίκων της, ὅπως τὴν ἀφηγοῦνται τὰ ἐκθέματα τοῦ μουσείου: ζῶα καὶ φυλὲς ἀνθρώπων ἀπεικονισμένα στὸ φυσικό τους περιβάλλον, γιγαντιαίους σκελετούς δεινοσαύρων καὶ μαστοδόντων, ποὺ περιπλανήθηκαν πάνω στὴ γῆ πολλὰ χρόνια, πρὶν ἐμφανισθῆ ὁ ἀνθρωπὸς μὲ τὸ μικροσκοπικό του ἀνάστημα καὶ τὴν πανίσχυρη διάνοια, γιὰ νὰ κατακτήσῃ τὸ ζωικὸ βασίλειο...

‘Ο ἐπόμενος σταθμός μου θὰ εἶναι τὸ Μουσεῖο Τέχνης Μετροπόλιταν. “Οπως τὸ Μουσεῖο τῆς Φυσικῆς Ἰστορίας ἀποκαλύπτει τὶς ὄλικες μορφὲς τοῦ κόσμου, ἔτσι καὶ τὸ Μετροπόλιταν φανερώνει τὶς μύριες πτυχές τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Στὶς ἀπέραντες αἴθουσές του ξετυλίγεται μπροστά μου τὸ πνεῦμα τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἐλλάδας καὶ τῆς Ρώμης, ὅπως ἐκφράζεται στὴν τέχνη. Χάρη στὰ χέρια μου γνωρίζω καλὰ τοὺς γλυπτοὺς θεοὺς καὶ τὶς θεές τῆς ἀρχαίας χώρας τοῦ Νείλου. ”Ἐχω ψηλαφίσει ἀντίγραφα τῆς ζωφόρου

τοῦ Παρθενώνα κι ἔνιωσα τὴν ρυθμικὴν ὄμορφιὰ τῶν Ἀθηναίων ἵππεων ποὺ ἐφορμοῦν. Ἐπόλλωνες καὶ Ἀφροδίτες καὶ ἡ Ἀπτερη Νίκη τῆς Σαμοθράκης εἶναι φίλοι μὲ τὶς ἄκρες τῶν δακτύλων μου. Ἡ τραχιά, γεμάτη γένια μορφὴ τοῦ Ὄμήρου, μου εἶναι προσφιλής, γιὰ τὸ λόγο ὅτι κι ἐκεῖνος γνώρισε τὴν τυφλότητα.

Τὸ βράδυ τῆς δεύτερης μέρας θὰ τὸ περνοῦσα στὸ θέατρο ἢ στὸν κινηματογράφο. Ἐπειδὴ ἔνα καὶ μόνο ἔργο θὰ μποροῦσα νὰ παρακολουθήσω, θὰ βρισκόμουν σὲ μεγάλο δίλημμα, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσα ποὺ θὰ ἥθελα νὰ δῶ. Διερωτῶμαι, πόσοι ἀπὸ σᾶς τὴν στιγμὴν ποὺ παρακολουθεῖτε ἔνα θεατρικὸν ἢ κινηματογραφικὸν ἔργο ἢ ὅποιο δήποτε ἄλλο θέαμα ἀναγνωρίζετε τὴν ἀνεκτίμητη ἀξία τῶν ματιῶν καὶ δοξάζετε τὸ Θεό γιὰ τὸ θαῦμα τῆς ὁράσεως ποὺ σᾶς κάνει ἴκανον; ν' ἀπολαμβάνετε τὸ χρῶμα, τὴν χάρη καὶ τὴν κίνηση.

Ἐτσι τὸ βράδυ τῆς δεύτερης φανταστικῆς μέρας οἱ μεγάλες προσωπικότητες τῆς δραματικῆς φιλολογίας θὰ χάριζαν βαθὺ ὕπνο στὰ κουρασμένα βλέφαρά μου...

Τὸ ἐπόμενο πρωινὸν θὰ ξυπνοῦσα ξανὰ μὲ τὴν αὔγη, ἀνήσυχη ν' ἀνακαλύψω νέες χαρές. Εἴμαι σίγουρη ὅτι ἡ αὔγη κάθε μέρας ἀποτελεῖ μιὰ συνεχῆ ἀποκαλύψη ὄμορφιᾶς, γιὰ ὅσους ζέρουν νὰ βλέπουν πραγματικά.

Τὴν σημερινὴν τρίτην μέρα θὰ τὴν περάσω μὲ τὸν ἀνιαρὸ κόσμο τοῦ παρόντος, τριγυρνώντας στὰ μέρη ποὺ συχνάζουν οἱ ἀνθρώποι, ὅσο ἀσχολοῦνται μὲ τὶς δουλειές τους.

Ἀρχίζω μὲ τὸ σπίτι μου στὸ ἥσυχο, μικρὸ προάστιο Φόρεστ Χίλλς, στὸ Λόνγκ "Αιλαντ. Περικυκλωμένα ἀπὸ καταπράσινες πρασιές, δέντρα καὶ λουλούδια, προβάλλουν ὄμορφα σπιτάκια, εύτυχισμένα μὲ τὶς φωνές τῶν μικρῶν παιδιῶν καὶ τὸ πήγαινε ἔλα τῶν συζύγων... Προχωρῶ κατὰ μῆκος τῆς σιδερένιας γέφυρας τῆς δαντελωτῆς αὐτῆς δομῆς ἀπὸ

ἀτσάλι καὶ ἀτενίζω ἔνα νέο καὶ ἐκπληκτικὸ θέαμα, ποὺ δημιούργησε ἡ δύναμη καὶ ἡ εὐφυΐα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἀέρας γεμίζει ἀπὸ τὸ θόρυβο ποὺ κάνουν οἱ μηχανὲς τῶν βιαστικῶν πλοίων, καθὼς διασχίζουν τὸ ποτάμι εὐκίνητα καὶ γοργοτάξιδα ἐπιβατηγά, βαριὰ καὶ ἀργοκίνητα ρυμουλκά, ποὺ ἔσφυσανε. Ἄν εἶχα πολλὲς μέρες μπροστά μου θὰ τὶς περνοῦσα παρακολουθώντας τὴν εὐχάριστη κίνηση τοῦ ποταμοῦ.

Κοιτάζω ἐμπρός. Μπροστά μου ὑψώνονται οἱ πελώριοι οὐρανοξύστες τῆς Νέας Ύόρκης, τῆς πολιτείας ποὺ μοιάζει σὰ νὰ ζεπήδησε ἀπὸ τὶς σελίδες κάποιας φανταστικῆς ἴστορίας. Τί δέος προξενεῖ ἡ θέα ἀπὸ τοὺς οὐρανοξύστες ποὺ ἀχτιδοβολοῦν, τὰ κολοσσιαῖα αὐτὰ πέτρινα μεγαθήρια μὲ τὶς ἀτσαλένιες δομές... Σκαρφαλώνω βιαστικὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς ἀπὸ τοὺς γιγαντιαίους οὐρανοξύστες τοῦ Ἐμπάιερ Στέιτ Μπίλντινγκ. Ἀπὸ κεῖ πάνω σίγουρα θὰ δοκιμάσω μεγάλη χαρὰ ἀπὸ τὸ πανόραμα, ποὺ θ' ἀπλωθῆ μπροστά στὰ μάτια μου, ἐπειδὴ γιὰ μένα θὰ εἶναι τὸ δραμα ἐνὸς ἄλλου κόσμου...

Ἄπὸ τὴ Φίφθ "Αβενιου θὰ συνέχιζα τὴν περιοδεία μου στὴ μεγαλόπολη, στὸ Πάρκ "Αβενιου, στὶς φτωχογειτονιές, στὰ ἔργοστάσια, στὰ πάρκα, ὅπου παίζουν ἀμέριμνα τὰ παιδάκια...

Τὰ μεσάνυχτα θ' ἀπλωθῆ καὶ πάλι μπροστά μου ἡ ἀτέλειωτη νύχτα. Φυσικὰ σ' αὐτὲς τὶς τρεις συντομες ἡμέρες δὲ θὰ προλάβω νὰ τὰ δῶ ὅλα. Σὰ θὰ μὲ ξαφνιάσῃ τὸ σκοτάδι, τότε θ' ἀναγνωρίσω, πόσα παρέλειψα νὰ δῶ. Ἀλλὰ ἡ μνήμη μου θὰ εἶναι παραφορτωμένη μὲ ὑπέροχες ἀναμνήσεις καὶ δὲ θὰ μοῦ μένη καιρὸς γιὰ στενοχώριες. "Γιτερά ἀπ' ὅλα αὐτά, τὸ ἄγγιγμα κάθε ἀντικειμένου θὰ μοῦ φέρνη τὴ φλογερὴ ἀνάμνησή του.

Πιθανὸ ἡ ἔξομολόγηση αὐτὴ γιὰ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὄποιο

Θὰ περνοῦσα τὶς τρεῖς μέρες ποὺ θὰ ἔβλεπα, νὰ μὴ συμφωνῇ μὲ τὸ δικό σας πρόγραμμα, ποὺ θὰ καταστρώνατε γιὰ τὸν ἑαυτό σας, ἀν ἐπρόκειτο νὰ χάσετε τὸ φῶς σας. "Αν πράγματι εἴχατε ν' ἀντιμετωπίσετε μιὰ τέτοια μοίρα, εἶμαι ἀπόλυτα σίγουρη ὅτι τὰ μάτια σας θ' ἀνοιγαν διάπλατα σὲ πράγματα ποὺ δὲν εἴχατε ξαναδεῖ, ἀποθηκεύοντας ἀναμνήσεις γιὰ τὴν ἀτέλειωτη νύχτα ποὺ ἀπλώνεται μπροστά σας. Θὰ χρησιμοποιούσατε τὰ μάτια σας, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε. Κάθε τι θὰ σᾶς γινόταν ἀγαπητὸ καὶ θὰ τὸ θωρούσατε μὲ λαχτάρα μέσα στὴν ἀχτίνα τῆς ὁρατότητάς σας. "Ενας ἄγνωστος κόσμος ὁμορφιῶν θὰ ξετυλιγόταν μπροστά σας..."

« Διασκευὴ ἀπὸ τὸ ἀγγλικὰ »

61. ΣΤΑ ΦΤΕΡΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

'Η αἰωνόβια δρῦς δὲν ἥθελε νὰ πέσῃ. Χτυποῦσαν καὶ ξαναχτυποῦσαν τέσσερεις ἀντρες τὸν πελώριο κορυμό της κι ἐκείνη βογγοῦσε, ἀλλὰ κρατοῦσε τὸ κεφάλι της ψηλά, παρ' ὅλες τὶς πληγές της. Τάπ, τάπ, τάπ... Τὰ τσεκούρια ἔπεφταν ἀπάνω της ἀλύπητα, γρήγορα. 'Ο ίδρωτας ἔτρεχε ἀπ' τὰ μέτωπα τῶν ξυλοκόπων κι οἱ ἀνάσες τους κόνταιναν. Σιγά, ἀνεπαίσθιτα, τὰ χτυπήματα ἀρχισαν νὰ παίρνουν κάποιο ρυθμό: Τάκ, τάκ, τάκ... "Επειτα πιὸ γρήγορα: τάκ, τάκ, τάκ, τάκ!" Επειτα πιὸ ἀργά: τάκ... τάκ... τάκ... τάκ... Κοιτάχτηκαν, γέλασαν, ρίχνοντας πίσω τὰ μακριὰ μαλλιά τους:

— Δέν κουραζόμαστε τόσο τώρα. Γιατί; εἶπε ὁ ἔνας.

Σήκωσαν τοὺς ὄμους τους κι ἐξακολούθησαν τὸ ρυθμικὸ χτύπημα. Τὸ δέντρο νικήθηκε, ἔπεσε.

Οἱ ξυλοκόποι ἐκεῖνοι εἶχαν κάνει μιὰ μεγάλη ἀνακάλυψη: τὸ ρυθμό, τὸ πρῶτο στοιχεῖο τῆς μουσικῆς. Τί εἶπαν, τί ἔκαναν, ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρῃ; Ποιὸς μπορεῖ νὰ ξέρῃ ἀκόμα ἀν εἶχαν τὴν ἴκανότητα νὰ ἐκφράσουν μὲ λόγια τὶς σκέψεις τους. Γιατί, αὐτὰ συνέβαιναν πρὶν ἀπὸ χιλιάδες καὶ χιλιάδες χρόνια σὲ κάποιο παρθένο δάσος, ποὺ ἵσως σήμερα νὰ εἶναι μιὰ μεγαλούπολη.

Σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς γῆς ἀπάνω σ' ἔνα μονόξυλο, κάμποις κωπηλάτες ἀγωνίζονται ἐνάντια στὸ κύμα. Τὰ κουπιά τους ἀνεβοκατεβαίνουν ρυθμικά, ἀπάνω κάτω, ἀπάνω κάτω, χτυπᾶνε τὸν ἀφρισμένο πόντο. Κι ἄξαφνα, κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ὑψώνει τὴ φωνὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ μιμηθῇ τὸν ἥχο τοῦ χτύπου: "Α, ἄ... "Αα, ἄ... Οἱ ἄλλοι δὲν ἀργοῦν νὰ τὸν μιμηθοῦν. Κι ἔχομε τὸ πρῶτο τραγούδι, τὴν πρώτη μελωδία. Αὐτό, πρὶν ἀπὸ ἀμέτρητες χιλιάδες χρόνια. "Ετσι γεννήθηκε τὸ δεύτερο στοιχεῖο τῆς μουσικῆς, ἡ μελωδία.

Σ' ἔνα παρθένο δάσος πάλι μερικὰ παιδιά τρέχουν καὶ κυνηγοῦν πουλιά. Εἶναι γυμνὰ καὶ γρήγορα. Πιὸ γρήγορα ὅμως εἶναι τὰ πουλιά. Πετοῦν ἀπὸ κλαδὶ σὲ κλαδὶ καὶ θαρρεῖς πώς κοροϊδεύουν τὰ παιδιά ποὺ δὲν ἔχουν φτερά. Τσίου, τσίου... τσίου, τσίου...

Τρίλιες κρυσταλλένιες ἀντιλαλοῦν στὸ σκιερὸ δάσος. Τὰ παιδιά τὸ παίρνουν γιὰ προσβολή. "Ἐνα ἀπὸ αὐτὰ βάζει τὰ δάχτυλά του στὸ στόμα καὶ μιμεῖται τὸ κελάνδημα τῶν πουλιῶν. Κάποιο ἄλλο κόβει στὴν τύχη ἔνα καλάμι, τὸ βάζει στὸ στόμα του. 'Ο ἥχος ξεπετιέται πιὸ μεστός, πιὸ γλυκός. "Ολα τὰ παιδιά κόβουν καλάμια καὶ δοκιμάζουν... Γιατὶ ὁ ἔνας ἥχος εἶναι πιὸ ὀξύς ἀπὸ τὸν ἄλλο; Συγκρίνουν τὰ καλάμια. "Α,

χά!.. Τὸ πιὸ μακρὺ καλάμι ἔχει βαθύτερο ἥχο, τὸ πιὸ κοντό, ὀξύτερο. Γελοῦν καὶ δὲ δίνουν σημασία. "Εχουν ὅμως ἀνακαλύψει τὴν ἀρχὴν τῆς ὀξύτητας τοῦ ἥχου. "Εχουν ἀνακαλύψει τὰ πνευστὰ ὄργανα.

"Αλλοτε, παίζοντας πάλι, μερικὰ παιδιὰ τέντωσαν ἔνα δέρμα ζώου κι ἀρχισαν νὰ χτυποῦν μὲ ξύλα ἀπάνω του, διασκεδάζοντας μὲ τὸ βαθὺ του ἥχο. "Ετσι ἀνακάλυψαν τὰ κρουστὰ ὄργανα, ἐκεῖνα δηλαδὴ ποὺ παράγουν τὸν ἥχο μὲ τὸ χτύπημα. Κι ὅταν τέντωσαν μιὰ ἵνα δέντρου κι ἀρχισαν νὰ τὴν τραβοῦν, ὁ μελωδικὸς ἥχος ποὺ ἀκούστηκε, ἥταν κιόλας μουσική, ἥταν τὸ πρῶτο ἔγχορδο ὄργανο, τὸ πρῶτο ὄργανο δηλαδή, ποὺ παρῆγε μουσική μὲ μιὰ τεντωμένη χορδή.

Πρὶν ἀπὸ χιλιάδες καὶ χιλιάδες χρόνια ἀνακαλύφτηκε ἡ μουσικὴ καὶ τὰ ὄργανα ποὺ χρειάζονται, γιὰ νὰ τὴν ἐξωτερικεύσουν.

“Ας πηδήσωμε τώρα, μ’ ἔνα πήδημα τῆς φαντασίας, τὶς χιλιάδες τὰ χρόνια κι ἀς ἀράξωμε στὸν αἰώνα μας, σὲ μιὰν αἴθουσα συμφωνικῆς συναυλίας. ”Ας φανταστοῦμε ἀκόμα, μὲ τὸ ἔδιο παιχνίδι τῆς φαντασίας, πῶς ἔχομε δίπλα μας ἔναν ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἔκαναν τὶς πρωτόγονες ἐκεῖνες ἀνακαλύψεις, ἔνα μουσαφίρη, ἀς ποῦμε, ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων. Κοιτάζει μὲ πελώρια μάτια καὶ τὸ πρῶτο του συναίσθημα, μόλις ἀκούσῃ ὅλα μαζὶ τὰ ὄργανα τῆς ὁρχήστρας, εἶναι ὁ πανικός. ’Εμεῖς γελοῦμε καὶ τοῦ λέμε εὐγενικά:

—’Εσύ τ’ ἀνακάλυψες ὅλα αὐτά.

Μᾶς κοιτάζει θυμωμένος:

— Εἶναι ντροπὴ νὰ περιπατεῖτε ἔνα πρόγονό σας.

Τὸν διαβεβαιώνομε:

—’Εσύ, σεβαστέ μας παππούλη! Παρατήρησε. Τὸ καλάμι σου ἔγινε ὀλόκληρη ἡ οἰκογένεια τῶν πνευστῶν: τὸ φλάουτο, τὸ κλαρίνο, τὸ ὅμπος, τὸ φαγκότο, τὸ κέρας, ἡ σάλπιγγα, ἡ τρόμπα, τὸ σαξόφωνο καὶ τὸ μεγαλόπρεπο ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο. Ἡ τεντωμένη σου ἵνα τοῦ δέντρου ἔγινε ὀλόκληρη ἡ οἰκογένεια τῶν ἐγχόρδων: τὸ βιολί, ἡ βιόλα, τὸ βιολοντσέλο, τὸ κοντραμπάσο, ἡ ἄρπα, ἡ κιθάρα, τὸ μαντολίνο, τὸ λαγοῦτο κι ἀκόμα, ὁ βασιλιάς τῶν ἐγχόρδων, τὸ πιάνο.

‘Ο προϊστορικὸς ξένος μας γελάει. Πολὺ ἀστεῖα τοῦ φαίνονται ὅλα αὐτά, κοιτάζει ὅμως μὲ ἀρκετὴ δυσπιστία τὸ πιάνο. ”Ἐπειτα τὰ μάτια του πέφτουν στὰ πελώρια τύμπανα. Δίνει μιὰ μὲ τὴ γροθιά του καὶ ξεφωνίζει ἀπὸ τὸ φόβο. Σὰν κεραυνὸς ἀκούστηκε ὁ ἥχος. Εἶναι ἔτοιμος νὰ τὸ βάλη στὰ πόδια.

— Στάσου, στάσου παππούλη! Μιὰ κι ἄρχισες κάτι νὰ μαθαίνης ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ είκοστοῦ αἰώνα, ρίξε μιὰ ματιά καὶ σ’ αὐτά. Τὰ λένε «χρουστά» ἐπειδὴ τὰ κρούομε, δηλαδὴ

τὰ χτυποῦμε: τὰ τύμπανα, τὰ κύμβαλα, τὰ τρίγωνα, τὰ ξυλόφωνα, οἱ καμπάνες, τὰ γκόγκ...

Πιάνει τὸ κεφάλι του μὲ τὰ δυό του χέρια:

— Φτάνει! Φτάνει! "Ο, τι καὶ νὰ μοῦ πῆτε, δὲ θὰ μὲ πείσετε πώς ἐγὼ τὰ βρῆκα ὅλα αὐτά.

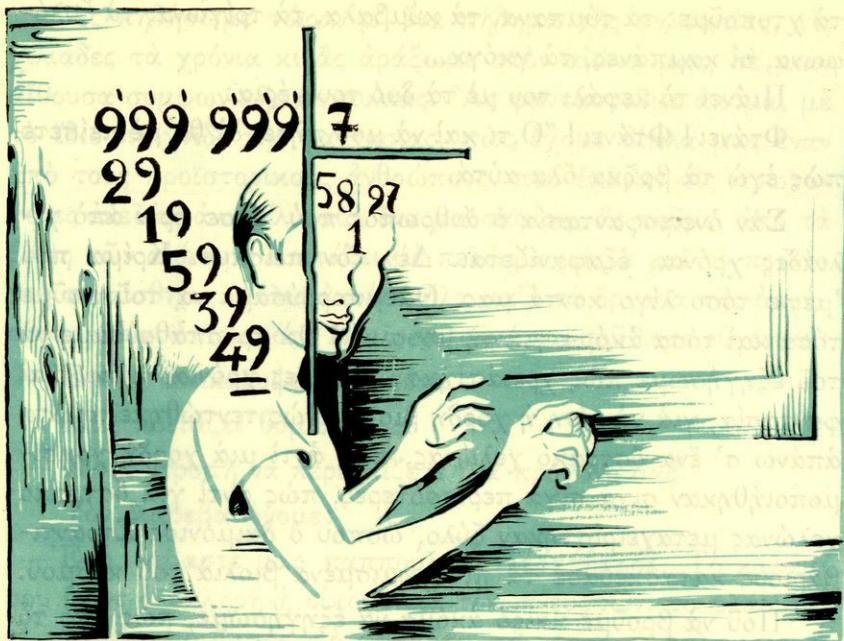
Σὰν ὄνειροφαντασία ὁ ἄνθρωπος πού 'ζησε πρὶν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια, ἔξαφανίζεται. Δὲν τὸν πείσαμε. Κρίμα πού 'μεινε τόσο λίγο κοντά μας. Θὰ μπορούσαμε νὰ τοῦ ποῦμε τόσα καὶ τόσα ἀκόμα γιὰ τὴ μουσική! Θὰ προσπάθουσαμε νὰ τοῦ ἔξηγήσωμε πώς χρειάστηκαν χιλιάδες χρόνια, κόποι καὶ φαντασία, γιὰ νὰ γίνη ἡ χορδὴ βιολί. Πώς τεντώθηκε πρῶτα ἀπόνω σ' ἔνα ὅστρακο χελώνας, πώς ἀντὶ μιὰ χορδὴ χρησιμοποιήθηκαν σιγὰ σιγὰ περισσότερες, πώς ἀντὶ γιὰ ὅστρακο χελώνας μεταχειρίστηκαν ξύλο, ὥσπου ὁ δαιμόνιος Στραντιβάριους κατασκεύασε τὰ πιὸ φημισμένα βιολιὰ τοῦ κόσμου.

Ποῦ νὰ βροῦμε καιρὸ ἀκόμα νὰ ἔξηγήσωμε, πώς ἀπὸ τὸ καλαμάκι του οἱ πρόγονοί μας, οἱ ἀρχαῖοι "Ελληνες, εἶχαν κατασκευάσει τοὺς περίφημους αὐλοὺς κι ἀπ' αὐτοὺς ἔγινε τὸ ἐκκλησιαστικὸ ὅργανο, ποὺ μοναχό του ἀντιπροσωπεύει ὀλόκληρη ὁρχήστρα! Πῶς νὰ προλάβωμε νὰ τοῦ ποῦμε ὅτι οἱ "Ελληνες θεωροῦσαν τὴ λύρα ὅργανο τόσο σπουδαῖο, ποὺ τὸ βαλαν στὰ χέρια τοῦ θεοῦ τῆς μουσικῆς, τοῦ 'Απόλλωνα, καὶ πώς γενικὰ οἱ πολιτισμένοι ἀρχαῖοι λαοὶ δὲν ἔννοοῦσαν ἱεροτελεστία χωρὶς μουσική; Πῶς νὰ διηγηθοῦμε ὅτι ἀκόμα καὶ στὸ σκοτεινὸ μεσαίωνα γίνονταν στοὺς πύργους περίφημοι μουσικοὶ ἀγῶνες;

Τί νὰ πρωτοποῦμε σ' ἔνα παππούλη ποὺ ξεγλίστρησε ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων καὶ πέρασε γιὰ μιὰ στιγμὴ ἀνάμεσά μας;...

«Παιδικὴ πρωτοχρονία»

'Ιωάννα Μπουκουβάλα-Αραγνώστου

62. ΕΝΑΣ ΦΙΛΟΣ ΜΟΥ

Μπορῶ νὰ σᾶς παρουσιάσω ἔνα καλό μου φίλο; Πολλὲς φορὲς τὰ βράδια, ὅταν πιὰ θέλη κανεὶς νὰ πάη νὰ ἡσυχάσῃ ἔπειτα ἀπὸ τὸν κόπο μιᾶς ὀλόκληρης ἡμέρας, τὸν καλῶ νὰ περάσω λίγη ὥρα μαζί του. Μὲ ξεκουράζει τόσο ἡ συντροφιά του! Τὸν θαυμάζω γιὰ τὶς χάρες του, ποὺ εἶναι γιὰ μένα καταπληκτικές· γι' αὐτὸ καὶ τὸν πιλατεύω πολλὲς φορές, γιὰ νὰ μοῦ τὶς δείξη τὴ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη. Καὶ χωρίζομε πάντα μὲ μιὰ μεγάλη ἀπορία δική μου: γιατί νὰ εἶναι ἔτσι, ὅπως εἶναι, αὐτός μου ὁ φίλος;

Εἶναι βολικὸς πολὺ καί, ὅταν τὸν πρωτογνώρισα ἀπὸ μιὰ ἐφημερίδα, λησμόνησα νὰ σᾶς πῶ πώς ὁ φίλος μου εἶναι ἑξψήφιος ἀριθμός, μοῦ εἶπε καλοσυνάτα καὶ σοφά:

— "Αν ξεχάσης καμιά φορά τὸ νούμερό μου, πάρε τὸ 999999, διαίρεσέ το μὲ τὸ 7 καὶ θὰ τὸ βρῆς ἀμέσως.

Τώρα τὸν ξέρω πιά, δὲν τὸν ξεχνῶ ποτέ μου, μὰ κι ἀν τὸν ξεχάσω, νά ἡ διαίρεση ποὺ θὰ μοῦ δώσῃ τὸ φίλο μου καθισμένο στὸ μικρὸ ύπόστεγο, ὅπου συνηθίζει νὰ κάθεται τὸ πηλίκον.

Γιὰ κάμετε κι ἐσεῖς αὐτὴ τὴ διαίρεση· μὰ τώρα, ἀμέσως!

Λοιπόν; Τὸν ἔχετε; ἔ; 142857.

Αὐτὸς εἶναι. "Ενας ἔξαψήφιος, ὅπως ὅλοι οἱ ἔξαψήφιοι, θὰ πῆτε. "Ε, ὅχι, ὁ δικός μου ὁ φίλος ἔχει κάτι σπάνιες ἴδιότητες καὶ χάρες, κάτι σὰ μυστήριο. Δὲν ξέρω ἀν τὶς ἔχη καὶ κανένας ἄλλος ἀριθμός. Τοῦτος ἔδω ὅμως εἶναι ἀληθινὰ ἀξιοπρόσεχτος, ἀξιοθαύμαστος, ἀξιαγάπητος.

Τὸν καλῶ, λοιπόν, τὰ βράδια, τὸν καθίζω σὲ μιὰ πολυθρόνα ἀπὸ ἀσπρὸ χαρτὶ καί...

— Καὶ λοιπόν;

— Νὰ σὲ πολλαπλασιάσω πάλι, ὅπως καὶ προχτές, ἐπὶ 2;

— Γιατί ὅχι;

Τὸν πολλαπλασιάζω.

— Εἶσαι τρέλα, φίλε μου, κι ἀς σὲ ξέρω ἀπὸ καιρό! Σὲ θαυμάζω κάθε φορά. Θέλεις καὶ ἐπὶ 3;

— Γιατί ὅχι;

— Νὰ σὲ χαρῶ! Τὸ ξέρω πιὰ τὸ γινόμενο κάθε φορά, ἀλλὰ μ' ἀρέσει τόσο νὰ τὸ ξαναβρίσκω! Καὶ ἐπὶ 4; καὶ ἐπὶ 5;

— Ναί, καὶ ἐπὶ 6, ἀφοῦ δὲ μ' ἔχης βαρεθῆ ἀκόμη, ἀλλὰ μὲ τὸ 7... ξέρεις βέβαια πώς σταματᾶ τὸ μυστήριο μὲ τὸ 7. Ναί;

— Τὸ ξέρω, λαμπρέ μου ἀριθμέ, πώς, ἀν σὲ πολλαπλασιάσω μὲ τὸ 7, θὰ μοῦ δώσης ἔναν ἔξαψήφιο ἀξέχαστο, 999.999.

— Μὴ σοῦ φαίνεται μονότονος καὶ πολὺ εὔκολος καὶ πολὺ κοινός, ἀφοῦ μπορῇ νὰ τὸν θυμᾶται κι ὁ πιὸ ἀφηρημένος μα-

Θητής. Μ' αὐτὸν μὲν ξαναβρίσκεις ἀσφαλτα, ἂν τὸν διαιρέσης
μὲ τὸ 7.

Δὲ μοῦ λέτε ἀλήθεια; Κάνατε κι ἐσεῖς αὐτοὺς τοὺς πολ-
λαπλασιασμούς; ὅταν διαβάζατε τὰ παραπάνω:

Καὶ τὰ γινόμενα τὰ γράψατε στὴ σειρά; "Οχι ἔτσι, ὅπου
βρῆς καὶ ὅπου τύχη, κύριε Θοδωράκη μου. "Οχι στὸ πρόχει-
ρό σου, ἀνάμεσα στὶς ζωγραφίες σου, δεσποινὶς Εύτυχούλα.
Καὶ πηγαίνεις καὶ στὴν ἔκτη Δημοτικοῦ! "Οχι! Στὴ σειρά.
Μὲ τάξη. Μιὰ στήλη μὲ τὰ ἔξαψήφια γινόμενα ποὺ βρήκατε.
Ο φίλος μου ἀπαιτεῖ τάξη καὶ δύμορφιὰ καὶ τοῦ ἀξίζει, γιατὶ
εἶναι σπάνιος!

Λοιπόν, νά, ἡ στήλη μας μὲ τὰ γινόμενα. Ο φίλος μας
βέβαια πάντα ἐπικεφαλῆς. Αὐτὸς πάντα πρῶτος.

3	1	4	2	8	5	7
	2	8	5	7	1	4
	4	2	8	5	7	1
	5	7	1	4	2	8
	7	1	4	2	8	5
	8	5	7	1	4	2

Μιὰ στήλη ἀπὸ 6 ἔξαψήφιους. Γιὰ προσέξτε τους... Ἀπὸ
τί ψηφία εἶναι συνθεμένοι;

Η πρώτη μεγάλη αὐτὴ καταπληκτικὴ ἰδιότητα. Υπάρχει
μέσα τους κανένα 3; κανένα 6; κανένα 9; κανένα 0;

Υπάρχουν μονάχα τὰ ψηφία ποὺ ἔχει ὁ φίλος μου. Ἀλ-
λάζει βέβαια ἡ σειρά τους, ἀλλὰ ὅλοι τους ἔχουν μέσα τους
καὶ τὰ 6 ψηφία τοῦ πρώτου. Ἀπὸ κανένα τους δὲ λείπει οὕτε
τὸ 1, οὕτε τὸ 4, οὕτε τὸ 2, οὕτε κανένα ψηφίο. Καὶ μόνο ἀπὸ
μιὰ φορὰ τὸ καθένα τους. Η σειρά τους ποὺ ἀλλάζει, ἔχει κι
αὐτὴ τοὺς νόμους της. Γιὰ βρέστε τους;

Δὲ μοῦ τοὺς εἶπε ὁ Ἰδιος αὐτοὺς τοὺς νόμους. Καθὼς δύμας

τὸν γνωρίζω μερικὰ χρόνια τώρα καὶ διασκεδάζω τὰ βράδια μαζί του, κατάφερα νὰ βρῶ τὸ μυστικὸ τῆς ἀλλαγῆς σὲ κάθε σειρά. Δηλαδὴ ὅχι τὸ μυστικὸ — δὲν ξέρω τὸ λόγο, γιατὶ νὰ γίνεται ἔτσι — ἀλλὰ τὸν τρόπο τῆς ἀλλαγῆς. Κι ἔτσι, βρίσκω τὸν καθένα τους χωρὶς πολλαπλασιασμὸ πιά.

Βρέστε τὸν κι ἔσεῖς.

Καὶ δὲν εἶναι ἔνας ὁ τρόπος τῆς ἀλλαγῆς, εἶναι δύο. "Ο-ταν βρῆτε τοὺς τρεῖς πρώτους τῆς στήλης, βρίσκετε καὶ τοὺς τρεῖς τελευταίους. Κάμετέ τους τριψήφια τμήματα καὶ θὰ δῆτε..."

Τώρα κι ἄλλη ἴδιότητα:

Προσθέστε τὰ ψηφία τοῦ κάθε ἑξαψήφιου, ὅριζόντια.

Τώρα προσθέστε τα καὶ κάθετα. Προσέξτε μόνο νὰ μὴν ἔχετε στὸ ἄθροισμα κρατούμενα. "Αν βρῆτε ἄθροισμα διψήφιο, παραδείγματος χάρη 27, δὲ θὰ γράψετε 7 καὶ κρατοῦμε 2, παρὰ θὰ πῆτε $2+7=9$, καὶ θὰ γράψετε τὸ 9.

Κι ἔτσι τώρα ἔχομε:

$$1 \ 4 \ 2 \ 8 \ 5 \ 7 = 9$$

$$2 \ 8 \ 5 \ 7 \ 1 \ 4 = 9$$

$$4 \ 2 \ 8 \ 5 \ 7 \ 1 = 9$$

$$5 \ 7 \ 1 \ 4 \ 2 \ 8 = 9$$

$$7 \ 1 \ 4 \ 2 \ 8 \ 5 = 9$$

$$8 \ 5 \ 7 \ 1 \ 4 \ 2 = 9$$

$$\hline 9 \ 9 \ 9 \ 9 \ 9 \ 9$$

Καὶ οἱ κατακόρυφες στῆλες, ὅπως βλέπετε, ἔχουν τὰ ψηφία ποὺ ἔχει ὁ ἀριθμός μας.

Διαβάστε τώρα δυνατὰ τὴν πρώτη στήλη, τοῦ πρώτου τριψήφιου τμήματος ἀπὸ τὰ πάνω πρὸς τὰ κάτω: 1 2 4 5 7 8.

Τώρα τὴν πρώτη στήλη τοῦ δεύτερου τριψήφιου τμήμα-

τος ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ πάνω: 1 2 4 5 7 8. Κάντε το καὶ στὶς ἄλλες στῆλες.

Τί μυστήριος ἀριθμός, ἔ;

Ἐχει κι ἄλλα χαρακτηριστικὰ ἀκόμη. Εἶναι τὰ τελευταῖα ποὺ βρῆκα: Τὸ δεύτερο γινόμενο 2 8 5 7 1 4 ἐπὶ 2 μᾶς δίνει τὸ τέταρτο γινόμενο, 5 7 1 4 2 8.

Τὸ τρίτο γινόμενο 4 2 8 5 7 1 ἐπὶ 2 μᾶς δίνει τὸ ἕκτο γινόμενο, 8 5 7 1 4 2.

Θὰ ἔχῃ κι ἄλλες ἴδιότητες ἵσως ὁ ἀριθμός μου ὁ ἀγαπημένος. Θὰ τὶς ἀνακαλύψω καμιὰ μέρα; Θὰ τὶς ἀνακαλύψετε σεῖς;

Εἶναι παράξενος! Τὸν γυρνῶ ἀπὸ δῶ, τὸν γυρνῶ ἀπὸ κεῖ, ἡ τάξη του καὶ ἡ ἀρμονία του καὶ ἡ σοφή του σχέση μὲ τὰ γινόμενά του μὲ κρατοῦν πάντα σὲ μιὰ στάση θαυμασμοῦ.

Καὶ μοῦ γεννιοῦνται τόσες ἀπορίες καὶ τόσα ἔρωτηματικά: Γιατί γίνεται αὐτό; Γιατί ἔκεινο; Γιατί ὡς τὸ 6 τὰ γινόμενα μὲ τὰ ἴδια ψηφία; Κι ἔπειτα μετὰ τὸ 999.999 τοῦ 7, γίνεται ἔνας κοινός, συνηθισμένος ἔξαψήφιος;

Ποιὸς τὸν ἀνακάλυψε; Ποιὸς τὸν παρατήρησε πρῶτος; Υπάρχουν ἄραγε καὶ ἄλλοι ἀριθμοὶ μὲ τοῦτα τὰ χαρακτηριστικά; Καὶ τί νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη ἀνάμεσα στοὺς ἀριθμούς του, γοητευτικό, μυστικό, θαυμαστό, ποὺ ἐμεῖς δὲν τὸ ξέρομε; Οἱ μαθηματικοὶ ἀσφαλῶς θὰ ξέρουν.

Νομίζω πώς ὁ Φλαμμαριόν, ὁ Γάλλος ἀστρονόμος στὸ βιβλίο του «ὁ Θεὸς ἐν τῇ φύσει» γράφει γιὰ τὴν τεράστια σημασία ποὺ ἔχει μέσα στὴ φύση ὁ ἀριθμός. Τὸ ξέρομε κι ἀπὸ τὴ χημεία μας ὅλοι τί σημασία ἔχει ὁ ἀριθμός: 2 ἀτομα ὑδρογόνου καὶ 1 ἀτομο ὀξυγόνου κάνουν τὸ μόριο τοῦ νεροῦ. Οὕτε ἀν προσθέσετε ἀντὶ γι' αὐτὸ ἔνα ἀτομο ὀξυγόνου ἀκόμα. Καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ σειρὰ τῶν ἀριθμῶν ἔχουν τεράστια σημασία.

Ἡ σημερινὴ φυσικὴ λέει: Γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα τοῦ ἀτό-

μου γυρίζουν τόσα ήλεκτρόνια και τόσα πρωτόνια, μ' αύτή τη σειρά. "Αν άλλαξης τὸν ἀριθμό τους και τὴ σειρά τους, ἔχεις άλλο ἀτομο μπροστά σου, άλλου σώματος.

Στὴ μουσικὴ τόσοι παλμοὶ σοῦ δίνουν αὐτὸν τὸν ἥχο.
Τοὺς πλήθυνες ἢ τοὺς λιγόστεψες, τότε ἄλλαξες τὸν ἥχο.

Τί θεῖος νοῦς κυβερνᾷ τοὺς ἀριθμούς, τί στοχασμὸς βαθὺς χρειάζεται στὸ μαθηματικό, γιὰ νὰ μπῇ στὸν κόσμο τῶν ἀριθμῶν, ὅπου ὅλα εἶναι τάξη καὶ ἀρμονία καὶ ἀκρίβεια!

Τί ἔξοχη πού πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀριθμῶν...
Κι ἐμεῖς, παιδιά, βαριόμαστε τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὰ μαθη-
ματικὰ καὶ δὲν παίρνουμε κάποτε οὔτε τὴν βάσην.

"Αν δ ἀριθμὸς-φίλος μου μιλοῦσε, θὰ μοῦ ἔλεγε:

— Θὰ ἔπρεπε νὰ μτρέπεστε ὅσοι βαριέστε τοὺς ἀριθμούς! Οἱ ἀριθμοὶ ἔχουν μεγαλεῖο! "Ἐχουν ποίηση!"

Μαρία Ἀμαριώτου

63. ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Αρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ, καλησπέρα σας... ὥπερ ἔστιν

Τὸ παραμύθι εἶναι μικρὸ πουλί. Γεννιέται, φτερώνει κι
ὅταν δυναμώσουν τὰ φτερά του πετᾶ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο σ'
ὅλες τὶς γωνίες τῆς γῆς, τρυπώνει στὰ σπίτια ποὺ ἔχουν παι-
διὰ καὶ τὰ διασκεδάζει...

«Κόκκινη κλωστή δεμένη, στήν ἀνέμη τυλιγμένη,
δῶσ' της κλότσο νά γυρίση, παραμύθι ν' ἀρχινίση».

Τὸ παραμύθι εἶναι ἔνας ταξιδιώτης. Ξεκινᾶ ἀπὸ μιὰ πατρίδα μ' ὅλα του τὰ στολίδια μέσα στὴ βαλίτσα του καὶ πο-

ρεύεται στις άλλες χώρες. Σὲ κάθε χώρα τοῦ ἀνοίγουν τὴν πόρτα καὶ τοῦ δίνουν νὰ φορέσῃ τὴν τοπικὴ φορεσιά. Ἐφοῦ τὸ ντύσουν, τοῦ μαθαίνουν τὰ τραγούδια τοῦ τόπου, τὸ λένε στὴ γλώσσα τους καὶ τὸ κάνουν δικό τους ὑπήκοο...

«Νὰ σὲ πῶ ἔνα παραμύθι, τὸ κουκὶ καὶ τὸ ρεβίθι· νὰ σὲ πῶ κι ἀκόμα ἔνα, τὸ κουκὶ καὶ τὴν ἀντένα, π’ ἀνεβαίνω στὴ σύκια καὶ πατῶ στὴ βυσσινιά, τρώγω βύσινα πολλά, πίνω καὶ γλυκὸ κρασὶ μὲ τὴν κούπα τὴ χρυσή...».

Τὸ παραμύθι δὲν ἔχει πατρίδα. Πατρίδα του εἶναι ὄλακερος ὁ κόσμος. Ὁ κόσμος τῶν παιδιῶν.

Ποῦ γεννήθηκε τὸ παραμύθι; Ποιὸς εἶπε γιὰ πρώτη φορὰ παραμύθι; Νὰ ἥταν κάποιος πρωτόγονος ὄνθρωπος μὲ γένια καὶ μακριὰ μαλλιά ποὺ ζοῦσε σὲ σπηλιές καὶ κυνηγοῦσε

τὰ πουλιὰ μὲ πέτρες; Νὰ ἥταν κανένας ἀράπης; Νὰ ἥταν ἔρυθρόδερμος; Κανεὶς δὲν ξέρει. Τὰ ἔχη του χάνονται στὰ βάθη τῶν αἰώνων. Οἱ ρίζες του σβήνουν μέσα στὴν ἴστορία τοῦ κόσμου κι οὕτε πρόκειται νὰ βρεθοῦν ποτέ· τόσο χαμένες εἶναι.

Γεννήθηκε στὸ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄνθισε στὰ χείλη του σὰ δροσόλουστο φυτό. "Εγινε ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, γιατὶ μὲ τὸ παραμύθι ὁ ἀνθρωπὸς ἔγινε εὔτυχισμένος." Μάκ ρεωφ
Ακοῦστε τώρα τί γράφουν τὰ μεγάλα λεξικά: «Παραμύθι εἶναι πᾶν ὅ, τι χρησιμεύει ἢ γίνεται πρὸς παραμυθίαν». Παραμύθια εἶναι ἡ παρηγοριά. "Εχει πάντα θέμα φανταστικὸ κι οἱ ήρωές του εἶναι ὑπεράνθρωποι. "Ολα μποροῦν νὰ τὰ κάνουν, τίποτε δὲν τοὺς ξεφεύγει. Στερεύουν ποτάμια, πετοῦν πάνω ἀπὸ βουνά, ἀνοίγουν πόρτες κλειδαριπαρωμένες, μεταμορφώνονται, γίνονται πουλιὰ καὶ τέρατα.

Τὸ παραμύθι ἀπευθύνεται στὰ παιδιά. Τὸ νόημά του εἶναι εὔκολο καὶ καταπίνεται σὰ μιὰ γουλιὰ νερό. Ἡ πλοκή του, οἱ περιπέτειες κρατοῦν τὸ παιδί σὲ διέγερση, τοῦ μαγεύουν τὴν φαντασία.

Οἱ Ἰνδοὶ φόρτωσαν τὸ παραμύθι σὲ πλανόδιους παραμυθάδες ποὺ χαν ἀπόθεμα παραμυθιῶν γιὰ χίλιες καὶ μία νύχτες — τὰ παραμύθια τῆς Χαλιμᾶς — καὶ μετάδωσαν στὸν κόσμο τὴν γοητεία τῆς ἀνατολίτικης σκέψης.

Στὸν κρύο βοριὰ ζέσταναν τὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν ὁ Δανὸς Χάνς Κρίστιαν "Αντερσεν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Γκρίμ. Αὐτοὶ βρῆκαν ἕνα ἀλάθητο μονοπάτι, γιὰ νὰ φτάσουν καὶ νὰ κρούσουν τὶς θύρες τῆς παιδικῆς ψυχῆς, μὲ τὰ παραμύθια ποὺ μεσοστρατοῦσαν ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα καὶ στὸ ὄνειρο.

Τὰ ἐλληνικὰ παραμύθια ντύθηκαν κι ἔκεινα τὴν ἐλληνικὴ φορεσιά. "Εβαλαν τὴ χλαμύδα καὶ τὴν περικεφαλαία στοὺς ἀρχαῖκους χρόνους, γιὰ νὰ διηγηθοῦν στὰ παιδιὰ τὰ καμώ-

ματα τῆς Λάμιας, τῶν Ναϊάδων καὶ τῶν μορμολύκειων*...

’Αργότερα ἔβαλαν βυζαντινὴ ἐσθήτα καὶ διηγήθηκαν τὰ κατορθώματα τοῦ Διγενῆ καὶ ἴστορίες ἀγάπης.

Μετὰ φόρεσαν φέσι καὶ φουστανέλα καὶ γύριζαν ράχη ράχη τὰ βουνά κι ἀνάπνεαν ἐλεύθερο ἑλληνικὸ ἄέρα. Στολίστηκαν μὲ λόγια τῆς μυθολογίας, δανείστηκαν τὶς γοργόνες, τὰ πουλιὰ μὲ τὴν ἀνθρώπινη λαλιά, τοὺς ὑπεράνθρωπους ἥρωες καὶ τοὺς ἔδωσαν ἀρετὲς ἐνὸς ὀνειρεμένου κόσμου.

Στὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα στοὺς παλιότερους χρόνους τυφλοὶ ζητιάνοι ἔλεγαν παραμύθια καὶ δημοτικὰ τραγούδια. Φτωχοὶ ἀνθρωποί, καταδικασμένοι νὰ καταφεύγουν στὴ φιλανθρωπία τῶν ἄλλων, διάλεγαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ παραμυθᾶ ἢ τοῦ πλανόδιου τραγουδιστῆ. Μὲ ἐκεῖνα πού λεγαν γίνονταν πιὸ συμπαθητικοὶ καὶ λιγότερο ἐνοχλητικοί. Τὸ τραγούδι καὶ τὰ λόγια τους τὰ συνόδευαν πάντα μὲ τὸ μονότονο ἥχο τῆς λύρας ἢ τῆς φλογέρας.

Παραμυθάδες ἥταν κι οἱ τσαγκάρηδες τῆς Τήνου. “Οπου νυχτέρια δικαδικά, ὅπου δουλειὰ στὰ χωράφια στὸν τρυγητὸ στὸ μάζεμα τῆς ἐλιᾶς, στὸ θέρος καὶ στ’ ἀλώνια, τοὺς ἀκουγεις νὰ λὲν τὰ παραμύθια τους:

«Κόκκινη κλωστὴ κλωσμένη, στὴν ἀνέμη γυρισμένη, δῶσ’ την ἀνέμη νὰ γυρίση, παραμύθι ν’ ἀρχινίση.

’Αρχὴ τοῦ παραμυθιοῦ, καλησπέρα σας».

“Οταν τὸ παραμύθι τραβοῦσε σὲ μάκρος, δ τσαγκάρης ἔβλεπε πῶς δὲν τὸν πρόσεχε κανένας κι ἄλλαζε τὰ λόγια του:

“Ἄς τὰ κοντολογήσουμε κι ἀς μὴ μακρολογοῦμε γιατὶ ἡ νύχτα πέρασε καὶ τὰ παιδιὰ νυστάζουν...».

Θυμοῦμαι ἀπὸ τὰ μικρά μου χρόνια ἐνα σωζοπολίτικο παραμύθι ποὺ μοῦ ἔλεγε μιὰ γιαγιά στὴ γειτονιά μου:

“Ἐναν καιρὸ κι ἐνα ζαμάνι ἥντανε μιὰ γριὰ καὶ δὲν εἶχε παιδί καὶ πήγαινε νύχτα μέρα στὴν ἐκκλησιὰ καὶ παρακα-

λοῦσε τὴν Παναττα. «Παναττά μου, δῶ μ' ἔνα παιδί κι ἀς εἶναι κι ἀρνάκι». Λοιπὸν ἡ Παναττά τὴν ἐλυπήθηκε καὶ τὴν ἔδωσε τ' ἀρνάκι γιὰ παιδάκι. Κάθε μέρα πήγαινε ἡ γριὰ στὸ βουνὸ κι ἔφερνε χορταράκι κι ἔτρωγε τ' ἀρνάκι. Κι ἄμα ἥρχούντανε πὲ τὸ βουνὸ ἔλεγε στ' ἀρνάκι:

'Αρνίτσι μπίτσι ἔλ' ἄνοιξε
χλωρὴ βοσκίτσα σ' ἔφερα,
νὰ φᾶς, νὰ πιῆς, νὰ κοιμηθῆς
καὶ τὸ πρωὶ νὰ σηκωθῆς,
νὰ πάρης τὸ καλάθι σου
νὰ πάης στὸ σχολειό σου...».

Τότε δὲν ἀναρωτιόμουν πῶς πήγαινε τ' ἀρνάκι στὸ σχολεῖο, οὔτε ἀν ἦταν καλὸς μαθητής. Δὲ μ' ἐνδιέφερε ἀν πήγαινε μὲ τὰ πόδια ἢ μὲ σχολικὸ λεωφορεῖο. "Ακουγα μόνο προσεχτικὰ μ' ὀρθάνοιχτα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου..."

'Αγγελικὴ Βαρελλᾶ

64. ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΟΥ ΘΕΑΤΡΟ

"Ἐχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς παρουσιάσω τὸν ἑαυτό μου, ὡς θεατρώνη, θιασάρχη, θεατρικὸ συγγραφέα, ἥθιοποιὸ καὶ σκηνοθέτη! Καὶ παρακαλῶ, ἀν σᾶς φαίνωνται λίγοι οἱ τίτλοι μου αὐτοί, νὰ μὲ συχωρέσετε. Στὰ δέκα μου χρόνια μπορεῖ νὰ ἔχῃ κανεὶς καὶ περισσότερους.

"Η ἴστορία αὐτὴ εἶναι πολὺ παλιὰ καὶ γεμάτη τρυφερότητα. "Ημαστε τότε, ἐγὼ καὶ οἱ θεατρικοί μου συνεργάτες, παιδιὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου καί, ἔνα καλοκαιρινὸ πρωινό,

ἀποφασίσαμε ξαφνικά — ἡ ἡλικία τῶν δέκα ἑτῶν εἶναι, ὅπως
ξέρομε, ἡ ἡλικία τῶν μεγάλων καὶ τολμηρῶν ἀποφάσεων —
νὰ «ίδρυσωμε» πρωτοποριακὸ θέατρο. Δὲ μᾶς ἔλειπε τίποτε,
γιὰ ν' ἀρχίσωμε ἀμέσως. Κι ἀρχίσαμε.

Στὸ σπίτι τοῦ πατέρα μου ὑπῆρχε ἐνα ὑπόστεγο, μπρο-
στὰ σὲ δύο καμαροῦλες τῆς αὐλῆς, πού, μὲ λίγες τροποποιή-
σις, ἔγινε ἀμέσως ἐνα κομψότατο θεατράκι. Ἀνάμεσα στὶς
δυὸ κολόνες ποὺ στήριζαν τὴ στέγη του, τοποθετήθηκε ἡ
αὐλαία, μιὰ αὐλαία χάρτινη, ποὺ μὲ διάφορους σπάγγους τυλι-
γόταν στὸ κοντάρι τῆς καὶ ἀνέβαινε, σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ
σύστημα, ποὺ εἶχαν οἱ αὐλαῖες τῶν θεάτρων. Τὸ διάστημα,
ἀπὸ τὶς κολόνες ὡς τὶς καμαροῦλες, ἦταν ἡ σκηνή. Δὲν εἶχε
πολὺ βάθος, ἀλλὰ δὲ μᾶς χρειαζόταν καὶ περισσότερο. Οἱ δύο
καμαροῦλες, ποὺ κατοικοῦσε ὁ γέρος περιβολάρης μας, ἐνας

παλιδς Ὅδραιος ἀγωνιστῆς τοῦ 21, χρησιμοποιήθηκαν γιὰ καμαρίνια.

‘Ο Κώστας, ἔνα παιδὶ μὲ φυσικὸ διακοσμητικὸ τάλαντο, ζωγράφισε τὶς σκηνὴς καμαριένες κι αὐτὲς ἀπὸ μεγάλες κόλλες χοντρὸ χαρτὶ περιτυλίγματος. “Ἐνας δρόμος, ἔνα σαλόνι κι ἔνα δάσος. “Ο, τι μᾶς χρειαζόταν δηλαδή. Μέσα σὲ τρεῖς μέρες τὸ κομψὸ θεατράκι ἦταν ἔτοιμο νὰ λειτουργήσῃ. ‘Ο Κώστας εἶχε γίνει καὶ μηχανικὸς τῆς σκηνῆς καὶ φροντιστῆς τοῦ θεάτρου, μοναδικὸς στὸ εἶδος του.

‘Εγώ, φυσικά, ὡς ἰδιοκτήτης τοῦ θεάτρου καὶ ὡς χρηματοδότης τῆς ἐπιχειρήσεως — ὁ πατέρας μου μοῦ εἶχε ἀνοίξει ἀπεριόριστη πίστωση — ἔγινα δικαιωματικῶς ὁ θεατρώνης, ὁ διευθυντῆς καὶ ὁ θιασάρχης. Καὶ δὲν ἀργησα νὰ καταρτίσω τὸ θίασο μὲ ἑτερόκλιτα τάλαντα καὶ ώραῖες φιλοδοξίες. Μόνο γυναῖκες δὲν εἶχε ὁ θίασος, γιατὶ τότε δὲν εἶχαν καθιερωθῆ οὔτε ἡ «μεικτὴ ἐκπαίδευσις» οὔτε τὰ «μπένμιξτ». Άλλὰ μήπως καὶ τὸ ἀρχαῖο θέατρο εἶχε γυναῖκες; Δύο ἀπὸ τοὺς συμμαθητές μου ἐπιφορτίστηκαν μὲ τοὺς γυναικείους ρόλους. Δὲν ἔλειπε πιὰ παρὰ ὁ ὑποβολέας.

‘Άλλὰ κι αὐτὸς βρέθηκε. “Ἐνας συμμαθητής μας, ποὺ δὲν εἶχε «έμφανιση» γιὰ τὴ σκηνή, ίκανοποιήθηκε μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑποβολέα. “Οσο γιὰ τὰ ἔπιπλα καὶ τὰ κοστούμια, εἶχαμε — ἄλλο τίποτε — τὰ ἔπιπλα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τὴ γκαρνταρόμπα τῆς μητέρας μου. Μὲ μικρὲς μετασκευὲς παλιῶν φορεμάτων καὶ τριμένων ἀσπρορούχων ἀποκτήσαμε καὶ πλούσιο βεστιάριο.

‘Άλλὰ τί νὰ παίξωμε; “Ἐργα δὲν εἶχαμε. Καὶ τὰ μεγάλα καὶ πολυπρόσωπα ἔργα, ποὺ ἔπαιζαν τότε τὰ θέατρα, δὲν εἶχε τὰ μέσα νὰ τὰ ἀνεβάσῃ ὁ μικρός μας θίασος. ”Ἐπρεπε λοιπὸν ν’ ἀποκτήσωμε εἰδικὰ ἔργα, μικρὰ σύντομα καὶ λιγοπρόσωπα. Ποῦ νὰ τὰ βροῦμε; Θεατρικὰ ἔργα ἐπίτηδες γραμμένα γιὰ

παιδιά δὲν ύπηρχαν τότε. 'Υποχρεώθηκα λοιπὸν νὰ τὰ γράφω ἐγώ. 'Αλλὰ πῶς; Βρῆκα ἔναν ἀπλὸ καὶ πρακτικὸ τρόπο. "Εκαναν περιλήψεις τῶν ἔργων ποὺ παίζονταν στὰ ἄλλα θέατρα. Τὰ συντόμευα. ἄλλαζα τὶς δύσκολες σκηνές, ἐλάττωνα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ παρουσίαζα ἀγνώριστα, ἄλλα ὅχι καὶ πολὺ χειρότερα ἀπὸ τὰ πρωτότυπα. Φαίνεται μάλιστα πώς εἶχα ἀποκτήσει τόση εύκολία στὸ εἶδος αὐτό, ώστε μέσα σὲ δύο ὥρες, τὸ ἀριστούργημά μου ἦταν τελειωμένο.

— Γράψε κανένα δράμα, λοιπόν! μοῦ φώναξε ὁ Κώστας. Δὲν ἔχομε ἔργο μιὰ μεθαύριο. Τί κάθεσαι;

* * *

'Η ἔναρξη τῶν παραστάσεων ἔγινε ἔνα βράδυ τοῦ Ιουνίου πανηγυρικῶν. Τὸ θέατρο σημαιοστολίστηκε καὶ δαφνοστολίστηκε. Προσκλήσεις καὶ προγράμματα, ὅπου ύπογραφόμουν σὰν θιασάρχης, εἶχαν σταλῆ σὲ ὅλες τὶς φιλικὲς οἰκογένειες, μεγάλα προγράμματα χειρόγραφα εἶχαν τοιχοκολληθῆ στὴν πόρτα τοῦ περιβολοῦ μας, ὅπου ἦταν καὶ ἡ εἴσοδος τοῦ θεάτρου. Καὶ στὴν ὡρισμένη ὥρα ἡ πλατεία εἶχε γεμίσει.

"Ολες οἱ καρέκλες, οἱ πολυθρόνες, οἱ καναπέδες καὶ τὰ σκαμνιὰ τοῦ σπιτιοῦ μας, ποὺ εἶχαν μετακομισθῆ στὴν αὐλὴν μαζὶ μὲ ἄλλες καρέκλες ποὺ εἶχαμε δανειστῆ ἀπὸ τὴ γειτονιά, δὲν ἤσαν ἀρκετὲς γιὰ τοὺς καλεσμένους. Πολλοὶ ἔμειναν ὅρθιοι στοὺς διαδρόμους. Εἶχαμε ἄγρια πιένα.

Πρὶν ύψωθῆ ἡ αὐλαία πάνω στὸ «Μάρκο Μπότσαρη» — εἶχαμε ἀρχίσει γιὰ τὸ ἐπισημότερο, μὲ πατριωτικὸ ἔργο —, ἔνας συμμαθητής μου, ποὺ μάθαινε τότε βιολί καὶ ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὸ ρόλο τῆς ... δρχήστρας, γιὰ τὰ διαλείμματα, ἔπαιξε ἀπὸ μέσα ἀπ' τὴν αὐλαία τὸν ἑθνικὸ ὕμνο ἡ κατιτί, ἐπιτέλους, ποὺ ἔμοιαζε μὲ τὸν ἑθνικὸ ὕμνο.

‘Ο ἐνθουσιασμὸς εἶχε κορυφωθῆ. Καὶ τέλος ἡ αὐλαία ἀνοιξε μὲ κάποιο μικρὸ σκάλωμα στὴ μέση, ποὺ τὸ διόρθωσε ὅμως ἀμέσως ὁ Κώστας, μέσα σὲ «φρενιτιώδη χειροκροτήματα».

‘Η παράσταση ἔξαικολούθησε μὲ ἔξαιρετικὴ ἐπιτυχία. Στὰ διαλείμματα εἶχαν σερβιριστῆ στοὺς καλεσμένους λεμονάδες, βυσσινάδες, λουκούμια καὶ ἑργολάβοι. “Ολοι οἱ θεατὲς φαίνονταν ἐνθουσιασμένοι. Δὲν ξέρω ἂν ἦσαν ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὰ πλούσια τραταμέντα τῆς μητέρας μου ἢ ἀπὸ τὴν παράσταση. Θυμοῦμαι ὅμως ὅτι χειροκροτοῦσαν ἀδιάκοπα. Καὶ φεύγοντας, ὅστερ’ ἀπὸ τὸ θρίαμβο ἐκείνης τῆς βραδιᾶς, εὐχαριστοῦσαν τὸν πατέρα μου καὶ τὴ μητέρα μου — ἐγώ, ἀπὸ μετριοφροσύνη εἶχα κρυφτῇ στὰ παρασκήνια —, τοὺς εὐχαριστοῦσαν γιὰ τά ... ὥραια γλυκά.

Μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία καὶ μὲ τὰ ἴδια τραταμέντα οἱ παραστάσεις ἔξαικολούθησαν ὅλο σχεδὸν τὸ καλοκαίρι.

“Ἐνα σοβαρὸ ὅμως ἀτύχημα ἔγινε ἀφορμὴ νὰ διακοποῦν. Σὲ μιὰ παράσταση τοῦ «Μάρκου Μπότσαρη» — «έπανάληψις κατ’ ἀπαίτησιν πολλῶν οἰκογενειῶν», τὴ στιγμὴ ποὺ γινόταν πόλεμος στὰ παρασκήνια, ὁ συμμαθητής μας, ποὺ εἶχε ἀναλάβει νὰ πυροβολῇ πίσω ἀπὸ τὶς κουκύτες μὲ τὸ τουφέκι τοῦ κυνηγιοῦ τοῦ πατέρα μου, δὲν πρόσεξε φαίνεται, καὶ μερικὰ σκάγια χτύπησαν τὸ Μάρκο Μπότσαρη στὰ πισινά, τὴν ὥρα ποὺ μονολογοῦσε στὴ σκηνὴ «κατὰ τῶν ἀπίστων».

‘Ο Μάρκος Μπότσαρης πετάχτηκε ἀπὸ τὸν πόνο. ’Αλλά, περισσότερο ἀπὸ τὰ σκάγια, εἶχε πληγώσει τὴ φιλοτιμία του τὸ «γεγονός» ὅτι, ἔνας ἥρωας αὐτός, εἶχε τραυματιστῆ στὰ νῶτα. ”Εκοψε τὸ μονόλογό του στὴ μέση καὶ μ’ ἔνα σπασμὸ πόνου ἀρχισε νὰ φωνάζῃ πρὸς τὰ παρασκήνια, κλαίγοντας: — Δὲν ξέρετε νὰ πολεμᾶτε, βρέ, δὲν ξέρετε νὰ πολεμᾶτε!

‘Ο Κώστας εἶχε τὴν ἔτοιμότητα νὰ κατεβάσῃ ἀμέσως

τὴν αὐλαία. Οἱ θεατὲς ὅρμησαν πρὸς τὴν σκηνὴν μαζὶ μὲνα γιατρό, ποὺ ἔτυχε στὴν παράσταση, γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν μήπως ἔγινε κανένα σοβαρὸ δυστύχημα. Πολλὲς κυρίες λιγοθύμησαν καὶ ζήτησαν λεμονάδες, γιὰ νὰ συνεφέρουν. Ἡ παράσταση σταμάτησε. Καὶ ὅταν ἔφυγε ὁ κόσμος, ὁ πατέρας μου μὲ φώναξε καὶ μοῦ εἶπε:

— Ἀρκετά, παιδί μου, ώς ἐδῶ. Ἐσεῖς, καθὼς πᾶτε, θὰ σκοτωθῆτε καμιὰ μέρα. Καὶ θὰ βροῦμε καὶ τὸν μπελά μας. Ἄς λείψῃ λοιπὸν καὶ τὸ θέατρο καὶ τὸ καλό του.

Τὸ θέατρο — τὸ θέατρό μου — ἔκλεισε ὀριστικῶς ἀπὸ κείνη τὴν βραδιά.

Παῦλος Νικβάνας

65. Η BIOMIXHANIA

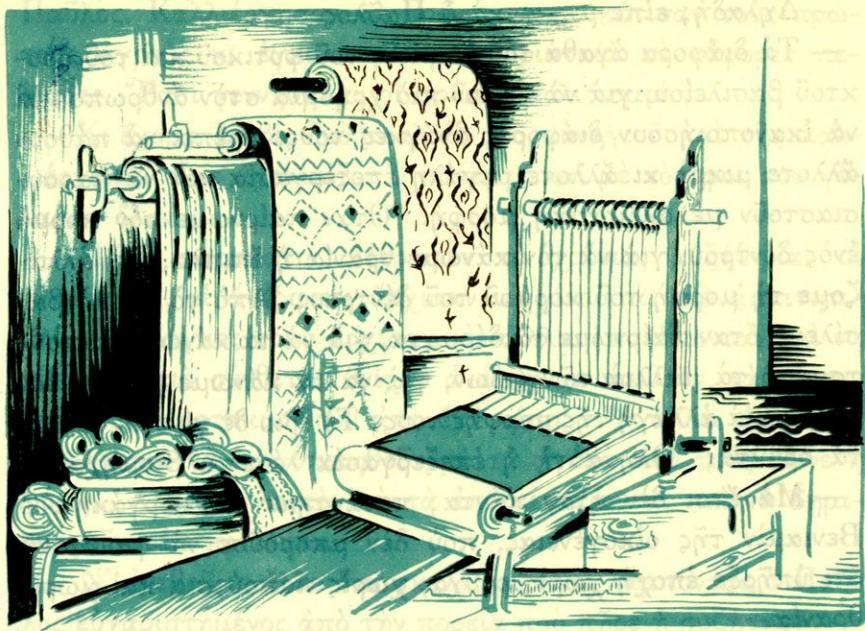
— Σήμερα πήγαμε μὲ τὴν τάξη μου σ' ἓνα ἐργοστάσιο κλωστοϋφαντουργίας, εἶπε μὲ μεγάλη ἐπισημότητα ὁ Παῦλος τὴν ὥρα ποὺ ἔτρωγαν.

— "Α, ναί; μπράβο! εἶπαν οἱ ἄλλοι ἀπλά.

‘Ο Παῦλος δὲν εὐχαριστήθηκε καθόλου μὲ τὴν χλιαρὴ ὑποδοχὴ ποὺ ἔκαναν οἱ μεγάλοι στὴ δήλωσή του. Ἡταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ πήγαινε σὲ ἐργοστάσιο, εἶχε ἐντυπωσιαστῆ φιβερὰ καὶ περίμενε ὅτι θὰ ἐντυπωσιαστοῦν καὶ οἱ ἄλλοι καὶ θὰ τοῦ ἀρχίσουν ἀπανωτὲς ἐρωτήσεις: «Τί μοῦ λέες; σοβαρά; πῶς σοῦ φάνηκε;») καὶ κάτι τέτοια.

“Εριξε στοὺς γύρω του μιὰ ματιὰ καὶ εἶπε μουδιασμένος.

— "Ελεγα νὰ τὸ κουβεντιάσωμε. Αὔριο θὰ ἔχωμε μεγάλη συζήτηση μέσα στὴν τάξη.

- Ο ἀδερφός του παρατήρησε τὸ ὄφος του καὶ χαμογέλασε.
- "Ελα λέγε, Παῦλο! Τί θέλεις νὰ ποῦμε;
- Γιὰ τὴ βιομηχανία! Τί εἶναι ἡ βιομηχανία; Πῶς ἔφτασαν οἱ ἄνθρωποι ὡς ἐκεῖ;
- Σκαλὶ σκαλὶ, εἶπε σοβαρὰ ὁ πατέρας του ἀπαντώντας στὴ δεύτερη ἑρώτησή του.
- Δηλαδὴ θὰ πῶ στὸ δάσκαλο ὅτι ἡ βιομηχανία εἶναι μιὰ σκάλα ποὺ τὴν ἀνέβηκαν οἱ ἄνθρωποι σκαλὶ σκαλὶ; εἶπε πειραγμένος ὁ Παῦλος.
- Θὰ ἥταν πολὺ παραστατικό, ξανάπε ὁ πατέρας του.
- Εσύ θὰ πῆς, μπῆκε στὴ μέση ὁ μεγάλος ἀδερφός, ὅτι βιομηχανία λέγεται ἡ ἐπεξεργασία ποὺ κάνομε στὰ διάφορα ἀγαθὰ τῆς φύσεως, γιὰ νὰ παράγωμε χρήσιμα προϊόντα στὸν ἄνθρωπο.

— Δηλαδή; εἶπε μηχανικὰ ὁ Παῦλος.

— Τὰ διάφορα ἀγαθὰ τοῦ ζωικοῦ, τοῦ φυτικοῦ καὶ τοῦ ὄρυκτοῦ βασιλείου, γιὰ νὰ γίνουν πιὸ χρήσιμα στὸν ἀνθρωπὸ καὶ νὰ ἴκανοποιήσουν διάφορες ἀνάγκες τους, πρέπει νὰ πάθουν ἄλλοτε μικρὴ κι ἄλλοτε μεγάλη ἐπεξεργασία καὶ νὰ παρουσιαστοῦν μὲ ἀλλιώτικῃ μορφῇ. "Οταν παίρνωμε τὸν κορμὸ ἑνὸς δέντρου, γιὰ νὰ τὸν κάνωμε θρανίᾳ ἢ ἔπιπλα, δὲν ἄλλαζομε τὴν μορφὴ τοῦ κορμοῦ τοῦ δέντρου; Ἀπὸ τὸ ζωικὸ βασίλειο, ὅταν παίρνωμε τὰ δέρματα, γιὰ νὰ τὰ κάνωμε παπούτσια, ἢ τὰ μαλλιὰ τῶν ζώων, γιὰ νὰ τὰ κάνωμε ροῦχα, δὲν ἔχομε μιὰ ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τους; Τὸ ἵδιο δὲ γίνεται καὶ μὲ τὰ ὄρυκτά; "Ολη αὐτὴ ἡ ἐπεξεργασία λέγεται βιομηχανία.

— Μὰ ἔτσι δὲν ἥταν πάντα; πετάχτηκε ὁ Γιωργάκης, ὁ Βενιαμίν τῆς οἰκογένειας, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ φανταστῇ ὅτι ὑπῆρχε ἐποχὴ χωρὶς ροῦχα, χωρὶς παπούτσια καὶ χωρὶς θρανία.

— "Οχι δὲν ἥταν ἔτσι. Οἱ πρωτόγονοι ἀνθρωποι χρησιμοποιοῦσαν τὰ ἀγαθὰ ποὺ τοὺς ἔδινε ἡ φύση στὴν ἀρχική τους μορφή, χωρὶς ἐπεξεργασία.

— Δηλαδὴ τί ἔκαναν;

— Κυνηγοῦσαν καὶ ψάρευαν. Ἡ πείνα καὶ ἡ περιέργεια τοὺς ἔδινε τὸ ἀνάλογο θάρρος νὰ μπαίνουν μέσα στὰ παρθένα δάση καὶ νὰ κυνηγοῦν ἀγρίμια ἢ νὰ ψαρεύουν δίπλα στὰ ποτάμια καὶ στὶς θάλασσες.

— Νά τὸ πρῶτο σκαλοπάτι ποὺ σοῦ 'λεγα, Παῦλο, εἶπε ἥρεμα ὁ πατέρας.

— Ἀργότερα, συνέχισε ὁ μεγάλος ἀδερφός, κατόρθωσαν νὰ κάνουν κτῆμα τους τὴν φωτιά, νὰ ἔξημερώσουν μερικὰ ζῶα, ἔγιναν βοσκοὶ κι ἔκτισαν τὶς καλύβες τους ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχε πλούσια καὶ παχιὰ χλόη.

— Καὶ ἀρχισαν νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆ, ἔτσι; συμπλήρωσε ὁ

Παῦλος. Καλλιέργησαν τὰ πρῶτα φυτά, πότισαν τοὺς πρώτους ἀγρούς κι ἐγκαταστάθηκαν δριστικὰ σὲ εὔφορες πεδιάδες. Ἐτσι γεννήθηκαν οἱ πρῶτοι πολιτισμοί.

— Κι ἔχομε ἀνέβει δυὸ σκαλιά: τοῦ κυνηγιοῦ καὶ τῆς καλλιέργειας, εἴπε ἀμείλικτος ὁ πατέρας καὶ μὲ τὸ ὄφος του γέλασαν δλοι.

— Πᾶμε παρακάτω. Πέρασαν τὰ χρόνια, αὐξήθηκαν οἱ πληθυσμοί, οἱ ἀνθρωποὶ ἄρχισαν νὰ γίνωνται πιὸ ἀπαιτητικοί. Οἱ ἀνάγκες τους ἄρχισαν νὰ πολλαπλασιάζωνται καὶ νὰ γίνωνται πιὸ σύνθετες. Εἶχαν ἀνάγκη νὰ ντυθοῦν, νὰ κάνουν σπίτια, νὰ μετακινηθοῦν ἀπὸ ἕνα τόπο στὸν ἄλλο. Δὲν ἦταν εὔκολο πιὰ νὰ ἴκανοποιηθοῦν μὲ τὰ ἀγαθὰ ποὺ τοὺς ἔδιγε ἡ φύση. "Αρχισαν λοιπὸν νὰ τὰ ἐπεξεργάζωνται καὶ νὰ δημιουργοῦν νέα προϊόντα.

— Ν' ἀνεβοῦμε ἄλλο ἔνα σκαλί; ρώτησε λάμποντας ὁ Παῦλος εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν πορεία ποὺ πῆρε ἡ συζήτηση.

— Ν' ἀνεβοῦμε λοιπὸν τὸ σκαλὶ τῆς οἰκοτεχνίας. Τὰ ὅπλα, τὰ στολίδια, καὶ τὰ ἀγγεῖα ἔκαναν σιγὰ σιγὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν ἡ τεχνικὴ καὶ οἱ γνώσεις. Στὴ λίθινη ἐποχὴ ὁ ἀνθρωπὸς χρησιμοποιοῦσε γιὰ ὅπλο του τὴν πέτρα. Μὲ τὴν πέτρα ἄρχισε νὰ φτιάχνη ἑργαλεῖα. Μιὰ ἀπὸ τὶς πρῶτες κλίσεις του ἦταν ἡ ἐπιθυμία του νὰ στολιστῇ. Φοροῦσε φτερά, μικρὰ κομμάτια ἀπὸ δέρμα ἡ χρωματισμένα κλώναρια πάνω στὰ μαλλιά. Σιγὰ σιγὰ ἄρχισαν νὰ στολίζουν καὶ τὰ ὅπλα τους καὶ τὶς λαβὲς τῶν μαχαιριῶν τους.

— Καὶ τ' ἀγγεῖα; ρώτησε ὁ Γιῶργος ζητώντας νὰ τοῦ ἐξηγήσουν.

— Θὰ χρειάστηκαν χιλιάδες χρόνια, γιὰ νὰ μάθουν οἱ ἀνθρωποὶ νὰ τὰ φτιάχνουν. Τὰ πρῶτα πρέπει νὰ ἦταν γυμνὰ καὶ χωρὶς διακόσμηση. Θὰ ράγιζαν ἀκόμα πολὺ εὔκολα. Μὰ σιγὰ σιγὰ ἡ κατεργασία τους ἔγινε μιὰ τέχνη καὶ ἡ χρησιμό-

τητά τους ήταν πολὺ αἰσθητή στὴν καθημερινή ζωή. Στὴν κλασικὴ ἀρχαιότητα σπουδαῖα παραγωγικὰ κέντρα ήταν ἡ Κόρινθος, ἡ Αἴγινα, ἡ Μίλητος, ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Σμύρνη.

— Στὴν ἀρχή, μπῆκε στὴ μέση ὁ πατέρας, εἶναι πιθανὸ πῶς κάθε ἄνθρωπος ἔφτιαχνε μόνος του τὰ πέτρινα ὅπλα καὶ τὰ ἐργαλεῖα του, δπως κάθε γυναίκα ἔπλεκε μόνη τὰ καλάθια τῆς καὶ ἐτοίμαζε τὰ γουναρικὰ ποὺ τῆς χρειάζονταν. Ἀλλὰ μερικοὶ τὰ ἔκαναν πιὸ ὅμορφα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Τὰ τσεκούρια τους ήταν πιὸ μυτερά, τὰ τόξα τους πετοῦσαν πιὸ ἵσια. Σιγὰ σιγὰ λοιπὸν ἀπόκτησαν τὴ συνήθεια νὰ δίνουν κρέας ἢ σπόρους σ' ἔναν ἐπιδέξιο τεχνίτη σὰν ἀντάλλαγμα γιὰ τὰ ὠραῖα ἐργαλεῖα ποὺ ἔκανε. Αὐτὴ ἡ ἔξελιξη πρὸς τὴν εἰδίκευση ἔγινε πολὺ ἀργά. Κράτησε αἰῶνες ὀλόκληρους, ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀφιέρωναν ὅλο τους τὸν καιρὸ σὲ μιὰν ἀποκλειστικὴ ἐργασία διαρκῶς μεγάλωνε.

— Δηλαδή, πατέρα, αὐτὰ τὰ ἐργαστήρια τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μποροῦμε νὰ τὰ ποῦμε πρόδρομους τῆς βιομηχανίας;

— "Οχι! γιατὶ εἶχαν χαρακτήρα περισσότερο βιοτεχνικό. Γιὰ βιομηχανία μποροῦμε νὰ μιλοῦμε μόνο ἀπὸ τὸν 18ο αἰώνα καὶ μετά. Τότε δημιουργήθηκαν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξή της. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι πράγματα ποὺ, καὶ νὰ σου τὰ πῶ, δὲ θὰ τὰ συγκρατήσῃς. Γεγονὸς εἶναι, συνέχισε γελώντας ὁ πατέρας, ὅτι ἡ βιομηχανία πῆρε τὴ σημερινή της μορφή, ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια τῆς ὑφαντουργίας στὴν Ἀγγλία, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο ποὺ ξεκίνησες κι ἐσύ σήμερα, γιὰ νὰ κάνωμε αὐτὴ τὴ συζήτηση.

— 'Εμεῖς ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα τί κάνομε;

— Πᾶμε πολὺ καλά. Ἡ βιομηχανοποίηση τῶν γεωργικῶν μας προϊόντων ἔχει φτάσει σὲ ἀξιοζήλευτα σημεῖα. Ἐχουμε ἀλευρόμυλους, ἐργοστάσια ποὺ ἐπεξεργάζονται τὸ βαμβάκι, τὰ σταφύλια, τὶς ἐλιές καὶ ὅλα αὐτὰ βοηθοῦν μὲ τὸν καλύ-

τερο τρόπο τους παραγωγούς και τὴν ἔθνική μας οἰκονομία.

— Καὶ ἡ κλωστοϋφαντουργία;

— Κι αὐτὴ εἶναι ἔνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σημαντικοὺς βιομηχανικοὺς κλάδους. Θὰ ἔχης ἀσφαλῶς ἀκούσει ὅτι τὰ προϊόντα τῆς εἶναι περιζήτητα ὅχι μονάχα στὴ χώρα μας ἀλλὰ και στὸ ἔξωτερικό. Τὰ ἑλληνικὰ χαλιά, τὰ ἑλληνικὰ νήματα, τὰ ύφαντά, τὰ πλεκτὰ και τὰ μεταξωτὰ διακρίνονται γιὰ τὴν ἄριστη ποιότητά τους, τὰ πρωτότυπα σχέδιά τους και τοὺς ὥραίους χρωματισμούς τους.

— Εἴδατε ποὺ δὲν θέλατε νὰ κουβεντιάσωμε στὴν ἀρχή; εἶπε στὸ τέλος ὁ Παῦλος. Μὲ τὴ συζήτηση βγῆκαν στὴν ἐπιφάνεια ἔνα σωρὸ πράγματα.

Φυσικὰ ὅλοι γέλασαν κι ὁ πατέρας ἀκόμα περισσότερο.

— Κι ἐσὺ ὅμως εἶδες ποὺ δὲν ἤθελες νὰ παραδεχτῆς ὅτι ἡ βιομηχανία εἶναι μιὰ σκάλα ποὺ οἱ ἀνθρώποι τὴν ἀνέβηκαν σκαλὶ σκαλὶ;

— Αγγελική Βαρελλᾶ διατίς τρισικλική δραμαθετική γελοφρεσκογραφία ποὺ —

— οδ—Οικείθεττα ἐνεργοποτώτων τιμές μετατρέπονται σε πολλούς —ιετούς τούτους φίλοι μετατρέπονται σε πολλούς τούτους φίλοι —

66. ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

— Η συζήτηση στράφηκε ἐκεῖνο τὸ βράδυ στὸ θέμα τῶν ἡλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων. Τὴ συζήτηση τὴν ἀνοιξε ὁ Ἀντώνης, ποὺ εἶπε :

— Διάβασα ὅτι και στὰ νοσοκομεῖα λειτουργεῖ ἡλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος ποὺ κάνει διαγνώσεις γιὰ δύσκολες ἀρρώστιες και δίνει και τὸ πρόγραμμα γιὰ τὴ θεραπεία. Ο συνθητισμένος γιατρός, ποὺ ξέραμε ὅλοι, μπορεῖ τώρα ν' ἀντικαταστῇ ἀπὸ τὸν ἡλεκτρονικὸ γιατρό.

— Αὐτὸ δὲν ἀρεσε καθόλου στὴν Ἀλέκα, ποὺ φαντάστηκε

ένα ρομπότ μὲ ἀκουστικὰ νὰ τῆς λέει: «βῆξε καὶ ἀνάπνεε» κι ἀνατρίχιασε μόνο μὲ τὴν ἴδεα.

‘Ο ‘Αντώνης ὅμως συνέχισε ἀμείλικτος.

— Ο ἡλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος θὰ γίνη σὲ λίγο καιρὸ ἀπαραίτητος καὶ στοὺς δικηγόρους καὶ τοὺς δικαστές. Θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ καταγράφῃ μὲ ἀκρίβεια τὶς καταθέσεις, νὰ ἐπεξεργάζεται τὰ ἔγγραφα ποὺ θὰ τοῦ δίνουν καὶ θὰ διευκολύνη τὴν πορεία τῆς δικαστικῆς λειτουργίας. ‘Ο ἐγκέφαλος ἔχει μεγάλη ἵκανότητα νὰ καταγράφῃ. “Ἐνα κείμενο ἀπὸ χίλιες σελίδες, μπορεῖ νὰ γραφτῇ ὀλόκληρο σ’ ἔνα εἶδος κρυστάλλου 5 ἑκατοστῶν καὶ πάχους ἔξι χιλιοστῶν.

— Αὐτὸ ἀσφαλῶς θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἐφαρμογὴ στὸ τομέα τῆς μορφώσεως, εἶπε ὁ πατέρας τῆς ’Αλέκας. Θὰ ἔχωμε τὴν ὄπτικοακουστικὴ τεχνικὴ τῆς μορφώσεως. Σκέφτομαι ὅμως μήπως μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σημάνη καὶ τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, σὰ μορφωτικοῦ μέσου. Μήπως μάλιστα καταργηθοῦν κι οἱ δάσκαλοι;

— Μὰ ὑπάρχουν κιόλας ἡλεκτρονικοί δάσκαλοι, εἶπε ὁ ’Αντώνης ποὺ ἦταν τέλεια κατατοπισμένος στὸ θέμα. Οἱ δάσκαλοι μάλιστα αὐτοὶ μεταφέρουν μὲ ὑπομονὴ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῶν γνώσεων σ’ ἐκείνους ποὺ σπουδάζουν καὶ δημιουργοῦν νέες δυνατότητες γιὰ μάθηση. Στὴν ’Αμερικὴ ἔγιναν δοκιμὲς κι εἶχαν σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Τέτοιοι δάσκαλοι θὰ εἶναι φαντάζομαι ὑπέροχοι, γιατὶ δὲ θὰ τιμωροῦν κιόλας.

— Θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς, ’Αντώνη, νὰ μὴ συμφωνήσω μαζί σου, εἶπε ἡ μητέρα του. Κανένας ἡλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος δὲν μπορεῖ ν’ ἀντικαταστήσῃ τὸ δάσκαλο. ‘Ο ἐγκέφαλος δὲν ἔχει ψυχή. ‘Ο δάσκαλος ἀντίθετα δουλεύει μὲ τὴν ψυχή του. ”Ἐχει ὠριμότητα, πνευματικὴ ἐπάρκεια, βασικὰ ὅμως ἔχει ἀγάπη γιὰ τοὺς μαθητές του, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἔχῃ μιὰ ψυχρὴ μηχανή. ‘Ο δάσκαλος μπορεῖ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν πειθαρ-

χία, τὴ φιλεργία, τὸ πνεῦμα τῆς συνεργασίας καὶ γενικὰ νὰ καθοδηγῇ τὸ παιδὶ στὴν αὐτογνωσία καὶ στὸ σωστὸ δρόμο. Ὁ ψυχικὸς δεσμὸς τοῦ δασκάλου καὶ τοῦ μαθητῆ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι μηχανικὸς καὶ ἡλεκτρονικός.

—'Ασφαλῶς, τὴν ἡσύχασε ὁ Ἀντώνης. Δὲν μπορεῖτε ὅμως ν' ἀρνηθῆτε ὅτι ὁ ἡλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος εἶναι μιὰ καταπληκτικὴ ἔφευρεση. Συνεργάζεται μὲ τὴν τηλεόραση καὶ μπορεῖ νὰ συντελέσῃ στὴν ἑξαφάνιση τῆς ἀγραμματοσύνης στὸν κόσμο. "Οταν μεταδίνη γνώσεις γεωγραφίας, ἴστορίας, ιατρικῆς κι ἔνα σωρὸ ἄλλες, πολλοὶ ἀνθρώποι θὰ μορφωθοῦν σ' ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα. Ἡ διάδοσή τους θὰ φέρη μεγάλη ἐπανάσταση στὸν κόσμο καὶ θὰ δημιουργήσῃ νέες συνθῆκες ζωῆς γιὰ τοὺς ἀνθρώπους.

—'Εστω, παραδέχτηκε ἡ Ἀλέκα. Μπορεῖς ὅμως νὰ μοῦ πῆς γιατὶ τοὺς λένε ἡλεκτρονικοὺς ἐγκεφάλους, ἀφοῦ δὲν μποροῦν νὰ σκεφτοῦν; Πρέπει νὰ τοὺς δώσης σωστὰ δεδομένα, γιὰ νὰ σοῦ δώσουν σωστὲς ἀπαντήσεις. Εἶναι ἐπομένως ἡλεκτρονικοὶ ὑπολογιστὲς καὶ ὅχι ἐγκέφαλοι.

— Δίκιο ἔχεις, εἶπε ὁ πατέρας της. Πάντως εἶναι καταπληκτικὸ τὸ γεγονός ὅτι ἔνας τέτοιος ὑπολογιστὴς μπορεῖ νὰ κάνῃ 16.000.000 προσθέσεις στὸ δευτερόλεπτο!

—'Απίστευτο! εἶπε γουρλώνοντας τὰ μάτια της ἡ Ἀλέκα, γιατὶ ἥθελε συνήθως μιὰ ὥρα νὰ κάνη μιὰ σωστὴ πρόσθεση.

—'Απίστευτο καὶ ὅμως ἀληθινό, ἔκαμε θριαμβευτικὰ ὁ Ἀντώνης. Ἡ ἡλεκτρονικὴ τεχνικὴ ζῆ μαζί μας καὶ μὲ τὶς πολύπλοκες συσκευές της δίνει ἀπαντήσεις στὶς περισσότερες ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ κάνη τὴ ζωή του πιὸ ἀνετη. Οἱ ἐπιχειρήσεις, οἱ βιομηχανίες καὶ οἱ διάφορες ὑπηρεσίες θεωροῦν σήμερα ἀπαραίτητο τὸν ἡλεκτρονικὸ ἐγκέφαλο.

— Καὶ μόνο αὐτό; εἶπε ὁ πατέρας. "Ἐνα ἡλεκτρονικὸ σύστημα ποὺ κατασκευάστηκε στὴν Ὀλλανδία θὰ μᾶς προ-

ειδοποιήστο μέλλον για τη μόλυνση τῆς ἀτμοσφαίρας. Μοῦ φαίνεται ότι σιγά σιγά θὰ πάρωμε ρομπότ και στά σπίτια!

— Νὰ τὰ κάνωμε τί; ἀγρίεψε ἡ μητέρα.

— Νὰ μᾶς ξεκουράζουν! Νὰ κάνουν δουλειές, νὰ ὑπολογίζουν, νὰ μαγειρεύουν!

— Δὲ θέλω, δὲ θέλω, φώναξε ἡ μητέρα, σὰ νὰ τῆς ἔφερναν κιόλας τὸ ρομπότ στὸ σπίτι. Θέλω νὰ μαγειρεύω μόνη μου τοὺς λαχανοντολμάδες μου και τὶς μακαρονάδες μου! Αύτὸ τὸ πράγμα τὸ βρίσκω πολὺ ψυχρό. Κι ὑστερα μπορεῖ σ' ὅλα ν' ἀντικαταστήσῃ μιὰ μητέρα, ἀλλὰ σ' ἐνα δὲ θὰ μπορέσῃ, ὅπωσδήποτε.

— Σὲ ποιό; ρώτησε ὁ Ἀντώνης;

— Μὰ στὴν ἀγάπη, φυσικά. Στὴ φροντίδα, στὴ στοργή. Θέλεις, κύριε Ἀντώνη, νὰ σὲ ξυπνᾶ κάθε πρωὶ ἐνα ρομπότ ἢ νὰ σὲ σκεπάζῃ τὸ βράδυ μὲ τὰ σιδερένια χέρια του; Μπορεῖ ἐνα ρομπότ νὰ πονᾶ μαζί σου; νὰ σὲ ρωτᾶ πῶς πῆγες στοὺς διαγωνισμούς; νὰ χαίρεται ὅταν χαίρεσαι; Θὰ τὸ ὄθελες;

— "Οχι, βέβαια! εἶπε γελώντας ὁ Ἀντώνης. Κάτω τὰ ρομπότ! Ζήτω οἱ μαμάδες!

67. ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι συνεταιρισμοί είναι γέννημα τῆς ἀνάγκης τῶν ἀνθρώπων νὰ βοηθοῦν ὁ ἐνας τὸν ἄλλο. Τὴν ἀνάγκη τῆς ἀλληλοβοήθειας και τῆς συνεργασίας ὁ ἀνθρωπος τὴν ἔχει ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ ἀρχισε κοινωνικὴ ζωή, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔκανε τὰ πρῶτα χωριά και καλλιέργησε συντροφικὰ τὴ γῆ. Αύτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀλληλοβοήθειας και τῆς συνεργασίας

έφερε τὸν ἔνα ἀνθρωπὸν κοντὰ στὸν ἄλλο καὶ δημιούργησε τὶς κοινωνίες.

Στὰ παλιὰ χρόνια τὸ μικρὸν γεωργικὸν χωριὸν τὸ ἀποτελοῦσε μιὰ μεγάλη οἰκογένεια. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογένειας κανόνιζε τὴ δουλειὰ ὀλωνῶν, φρόντιζε γιὰ τὴ συντήρησή τους καὶ μοιραζε τὰ εἰσοδήματα. Ἡ ἐργασία γινόταν σωστὴ καὶ καὶ τὸ εἰσόδημα μοιραζόταν δίκαια. Οἱ ἀνθρωποι ἔνωμένοι συνήθισαν στὴν κοινωνικὴν πειθαρχίαν, στὴν ὁμαδικὴν προσπάθειαν, στὴν συνεργασίαν καὶ στὴν ἴδεα τῆς ἀλληλοβοήθειας καὶ τῆς δικαιοσύνης.

Ἄργότερα, ὅταν τὰ πρῶτα ἐκεῖνα χωριὰ μεγάλωσαν, τὸ στενὸν οἰκογενειακὸν συνεταιρισμὸν τὸν διαδέχτηκε ὁ πλατύτερος συνεταιρισμὸς τῶν φίλων καὶ τῶν συγχωριανῶν. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου καὶ μὲ τὴν πρόοδο τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς κοινωνίας οἱ συνεταιρισμοὶ προόδεψαν, μεγάλωσαν καὶ ἀπλώθηκαν σ' ὅλες τὶς πολιτισμένες χῶρες τῆς γῆς.

Τώρα ὑπάρχουν συνεταιρισμοὶ σ' ὅλους τοὺς πολιτισμένους τόπους, γιὰ νὰ προσφέρουν πολλὲς καὶ χρήσιμες ὑπηρεσίες σ' ἑκατομμύρια ἀνθρώπους.

Ίδιαίτερα στὴν Ἑλλάδα τὸν καιρὸν τῆς σκλαβιᾶς, ποὺ ἦταν φυσικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς συνεργασίας τῶν ἀδύνατων ὑποδούλων, ἐμφανίζονται δεσμοὶ ποὺ ἔχουν τὴ μορφὴ τοῦ συνεταιρισμοῦ μὲ σκοπὸν τὴν καλύτερη συλλογική, παραγωγική καὶ οἰκονομικὴ ἀπόδοση τῆς ἐργασίας τους.

Τὰ Μαντεμοχώρια, ἥταν δώδεκα μεταλλουργικὰ χωριὰ τῆς Χαλκιδικῆς στὴ Μακεδονία, ποὺ ἔνώθηκαν σὲ ὁμοσπονδία καὶ ἐπιδόθηκαν συνεργατικὰ στὴν ἔξορυξη τῶν μεταλλευμάτων ποὺ ἀφθονοῦσαν στὴν περιφέρειά τους. Ἀφοῦ καθάριζαν τὰ μεταλλεύματα, τὰ ἐμπορεύονταν ἀπὸ κοινοῦ καὶ μοιραζαν τὰ κέρδη στὰ μέλη τῆς ἐπιχειρήσεως.

Οἱ ναυτικοὶ συνεταιρισμοὶ τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τοῦ

Γαλαξιδιοῦ καὶ ἄλλων ναυτικῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδας σχηματίζονται μὲ τὴ συμμετοχὴν ἐνὸς πλοιάρχου, ναυπηγῶν καὶ ναυτικῶν. Ἡ ἐκμετάλλευση τοῦ πλοίου γινόταν συλλογικὰ καὶ ἡ διανομὴ ἀπὸ τὰ κέρδη ἦταν ἀνάλογη μὲ τὴν οἰκονομικὴν συμμετοχὴν κάθε συνεταίρου στὴν ἐπιχείρηση.

Τέλος ὁ συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων ἴδρυθηκε γύρω στὰ 1780 στὸ θεσσαλικὸ χωρὶο Ἀμπελάκια ἀνάμεσα στοὺς φημισμένους κατασκευαστὲς βαμβακερῶν νημάτων καὶ τοὺς βαφεῖς τῶν νημάτων αὐτῶν. Χαρακτηριστικὸ γεγονός γιὰ τὴν κοινωνικὴν μορφὴν ποὺ εἶχε ὁ συνεταιρισμὸς τῶν Ἀμπελακίων εἶναι ὅτι στὸ καταστατικό του προβλεπόταν μιὰ κράτηση ἀπὸ τὰ ποσοστὰ τῶν κερδῶν, «ὑπὲρ τοῦ νοσοκομείου, τῆς βιβλιοθήκης καὶ τῆς κάσας τῶν πτωχῶν», δηλαδὴ ἔνα εἶδος ταμείου φιλανθρωπίας.

‘Ο “Ελληνας λογοτέχνης και ἀκαδημαϊκὸς Ζαχαρίας Παπαντωνίου ἔγραψε γιὰ τ’ Ἀμπελάκια: «Μεγαλύτερο ἔργο εἰρήνης δὲν ἔχει νὰ δεῖξῃ ὁ νέος ἑλληνισμός».

Μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν ἔσβησαν. Ἐδῶ κι ἐκεῖ σὲ διάφορα μέρη οἱ ἀγρότες κυρίως ἔκαναν συνεταιρισμούς. Ὁνομαστὸς εἶναι ὁ συνεταιρισμὸς τοῦ Ἀλμυροῦ, ποὺ χρησιμοποίησε πρῶτος συνεταιρικὰ γεωργικὰ μηχανήματα.

‘Απὸ τὸ 1914 και μετὰ οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ξαπλώθηκαν σ’ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Σήμερα λειτουργοῦν πάνω ἀπὸ 7.000 συνεταιρισμοὶ ποὺ ἔχουν περίπου 700.000 περίπου ἀγροτικὲς οἰκογένειες.

‘Ο συνεταιρισμὸς χορηγεῖ δάνεια στοὺς συνεταίρους, γιὰ νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγρούς τους. Τοὺς προμηθεύει ἐπίσης πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδῆ ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴ γεωργικὴ ἐκμετάλλευση (λιπάσματα, σπόρους, μηχανήματα, φάρμακα κ.λ.π.) ἢ ἀκόμα και γιὰ τὴ συντήρησή τους, (τρόφιμα, ρουχισμὸς κ.λ.π.) και ὅλα αὐτὰ σὲ καλὴ ποιότητα και μικρὸ κόστος.

Οἱ συνεταιρισμοὶ φροντίζουν ἀκόμα γιὰ τὸ πούλημα τῶν προϊόντων τῶν συνεταίρων χωρὶς τὴ μεσολάβηση τρίτων, γιὰ νὰ ἔχασφαλίσουν τὴν καλύτερη τιμή, και μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο εἶναι βοηθοὶ και παραστάτες τῶν ἀγροτῶν τῆς πατρίδας μας.

‘Η Ἀγροτικὴ Τράπεζα εἶναι στὴ διάθεση τῶν ἀγροτῶν ποὺ θέλουν νὰ ίδρυσουν συνεταιρισμούς. Ἔχει τυπώσει καταστατικὰ γιὰ κάθε εἰδος γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ και οἱ ἐπόπτες συνεταιρισμῶν ὀδηγοῦν και βοηθοῦν τοὺς ἐνδιαφερομένους.

‘Η ίδρυση γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι ἀπλὴ και εύκολη, ἀρκεῖ τὰ μέλη του νὰ ἔχουν συνείδηση και γνώση τῆς ἀξίας τοῦ συνεταιρισμοῦ, γιὰ νὰ προκόψη.

Ἐκατοντάδες συνεταιρισμοὶ ἔχουν δικά τους συνεταιρικὰ ἐλαιουργεῖα, τυροκομεῖα, ἀποθήκες, γεωργικὰ μηχανήματα καὶ ἄλλα ἐφόδια.

Τὰ συνεταιρικὰ ἐλαῖουργεῖα ὅπως καὶ τὰ συνεταιρικὰ τυροκομεῖα καλυτέρεψαν σ' ὅλα τὰ χωριὰ τὴν ποιότητα τοῦ λαδιοῦ καὶ τοῦ τυριοῦ. Ἀνέβασαν τὴν ἀπόδοση τῆς ἐλαῖας καὶ τοῦ γάλακτος καὶ κατέβασαν τὸ κόστος τῆς ἐπεξεργασίας. Στὴν κυριότητα τῶν συνεταιρισμῶν ὑπάρχουν ἀκόμα μεγάλα ἐργοστάσια: οἰνοποιεῖα, ἔκκοκκιστήρια βαμβακιοῦ, σταφιδεργοστάσια, κονσερβοποιεῖα, ἀλευρόμυλοι, παστεριωτήρια γάλακτος καὶ ἄλλα, ποὺ ἐπεξεργάζονται τὰ γεωργικὰ προϊόντα τῶν συνεταιρίων.

Οι γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ βοηθοῦν τὸ κράτος στὴν ἐφαρμογὴν τῆς γεωργικῆς του πολιτικῆς, εἶναι πρωτοπόροι στὴν ἐφαρμογὴ κάθε προοδευτικοῦ μέτρου που ἀποφασίζει τὸ κράτος γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς γεωργίας καὶ τὴν πρόοδο τῶν γεωργῶν.

¹³⁰ Ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος ἔχει ἐμπιστοσύνη σ' αὐτοὺς καὶ πολλές φορὲς ἀναθέτει σ' αὐτοὺς διάφορες ἔργασίες, ὅπως π.χ. τὴ συγκέντρωση τοῦ σταριοῦ, τοῦ λαδιοῦ καὶ ἄλλων προϊόντων.

"Ολοι οι καλοί καὶ προοδευτικοί "Ελληνες καὶ περισσότεροι οἱ "Ελληνες ἀγρότες πρέπει ν' ἀγαποῦν τοὺς συνεταιρισμούς, νὰ τοὺς βοηθοῦν καὶ νὰ τοὺς προστατεύουν, γιατὶ δὲ βοηθοῦν μόνο στὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ προκοπὴ τῶν χωριῶν μας, ἀλλὰ καὶ στὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν κατοίκων τῶν Ἑλληνικῶν χωριῶν.

('Απὸ τὸ δελτίο τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζας)

68. ΚΥΝΗΓΟΙ ΜΙΚΡΟΒΙΩΝ

Ἐδῶ καὶ διακόσια πενήντα χρόνια, ἔνας ἄγνωστος ἀνθρωπος, ποὺ τὸν ἔλεγαν Λέεβενχουκ, ἀνακάλυψε πρῶτος ἐναν καινούριο μυστηριακὸ κόσμο, ποὺ τὸν κατοικοῦσαν ἀμέτρητα εἴδη ἀπὸ μικροσκοπικὰ ζωάκια, ἀλλα θανατηφόρα, ἀλλα ἀβλαβα καὶ τὰ περισσότερα χρήσιμα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα...

Ἐτσι ἀπλὰ ἀρχίζει ἡ μακριὰ καὶ ἀτέλειωτη ἴστορία τῶν κυνηγῶν τῶν μικροβίων, τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔδωσαν τὴ ζωή τους, γιὰ νὰ μελετήσουν ἀκούραστοι ἐναν ἀόρατο κόσμο, καὶ ποὺ στάθηκαν δείγματα μοναδικὰ ἀνθρώπινης προσπάθειας καὶ ἀνησυχίας, αὐτοθυσίας καὶ μόχθου. Κι εἶναι ἀμέτρητα τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ἥρωών, ποὺ ἀφοσιώθηκαν δλόψυχα στὴν ἔξυπηρέτηση τοῦ ἀνθρώπου. Πολλοὺς τοὺς πρόλαβε ὁ θάνατος, πρὶν προφτάσουν ν' ἀποτελειώσουν τὶς ἔρευνές τους. ἄλλους τοὺς βρῆκαν σκυμμένους πάνω σ' ἔνα μικροσκόπιο, σκοτωμένους ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ παρασκευάσματά τους. Αὐτοὶ ἔμειναν ἄγνωστοι γιὰ πάντα καὶ κανεὶς ποτὲ δὲ μάντεψε τὸ ὄνομα, τὸν ἀγώνα καὶ τὴ μεγάλη πίκρα τῆς ψυχῆς τους.

Εἶναι ὅμως καὶ οἱ ἄλλοι. Ἐκεῖνοι ποὺ πρόφτασαν νὰ μᾶς ἀποκαλύψουν κάτι ἀπὸ τὶς ἀτέλειωτες καὶ περιπετειώδεις ἔξερευνήσεις τους μέσα στὸ μικρόκοσμο, ποὺ μᾶς τριγυρίζει καὶ ποὺ τ' ἀνθρώπινα μάτια ἀδυνατοῦν νὰ τὸν γνωρίσουν. Εἶναι ὁ Λέεβενχουκ, ὁ Παστέρ, ὁ Κόχ, ὁ Ρού καὶ ὁ Μπέριγκ, ὁ Μετσνικόφ, ὁ Τέομπαλντ Σμίθ, ὁ Ντάβιτ Μπριούς, ὁ Ρός καὶ ὁ Γκράσι, ὁ Ούόλτερ Ρίντ κι ὁ Πάουλ "Ερλιχ.

"Ολοι αὐτοί, γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι, εἶναι τοῦ κόσμου μᾶς οἱ ἐκλεκτοὶ καὶ οἱ μεγάλοι ποὺ ἔταξαν σκοπὸ τῆς ζωῆς τους νὰ πολεμήσουν τὸ θάνατο. Θὰ ἔπρεπε νὰ γραφτοῦν βιβλία ὀλάκερα, ἀν ἀποφασίζαμε νὰ διηγηθοῦμε ὅλων αὐτῶν

τῶν ἀνθρώπων τὸ ἔργο. Αὐτὸς ὅμως ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνη. Γι' αὐτὸς θὰ περιοριστοῦμε νὰ ἔξιστορήσωμε τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του Ρός καὶ τοῦ Γκράσι, τῶν δυὸς αὐτῶν μικροβιοκυνηγῶν ποὺ καταπιάστηκαν νὰ καταπολεμήσουν τὴν ἑλονοσία.

I. ΕΛΟΝΟΣΙΑ

'Η ἑλονοσία, ὅπως καὶ ἡ λέξη τὸ φανερώνει, ἔχει γιὰ αἰτία τὰ στεκούμενα νερά. 'Εκεῖ βρίσκονται καὶ τὰ κουνούπια ποὺ φέρνουν τὴν ἀρρώστια. Χιλιάδες χρόνια οἱ ἀνθρώποι δέρνονταιν ἀπὸ τὶς θέρμες, πέθαιναν ἢ ἀναγκάζονταιν ν' ἀφήσουν τὰ σπίτια τους καὶ νὰ φύγουν μακριά, ἀφήνονταις πίσω τους τὸ θανατικό. "Ενας ξένος σοφὸς ὑποστηρίζει πὼς πολλὲς ἀπὸ τὶς μεταναστεύσεις τῶν ἀρχαίων λαῶν ἔχουν γιὰ μοναδική τους αἰτία τὶς θέρμες. Εἶναι παλιὰ αὐτὴ ἢ φριχτὴ ἴστορία. Κάθε καλοκαίρι, μόλις βράδιαζε, ὀλόκληρα σύγνεφα σηκώνονταιν τὰ κουνούπια καὶ βουλίζονταις δρμοῦσαν στὰ χωριά, γιὰ νὰ σπείρουν τὴ δυστυχία στοὺς φτωχοὺς ἀνθρώπους, νὰ ρουφήξουν τὸ αἷμα τους.

"Ωσπου νὰ καταλάβουν ὅμως οἱ ἀνθρώποι ποιὲς ἥταν οἱ αἰτίες τῆς μεγάλης αὐτῆς κατάρας, ἐπρεπε νὰ περάσουν πολλὲς χιλιάδες χρόνια, νὰ πεθάνουν ἐκατομύρια ἀνθρώποι. "Επρεπε νὰ θυσιαστοῦν ὁ Ρός καὶ ὁ Γκράσι.

II. ΡΟΣ ΚΑΙ ΛΑΒΕΡΑΝ

'Ο Ρόναλντ Ρός ἥταν ἔνας ἀξιωματικὸς τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας τῶν 'Ινδιῶν. Γεννήθηκε στοὺς πρόποδες τῶν 'Ιμαλαϊῶν κι ὅταν μεγάλωσε, μπῆκε στὸ Πανεπιστήμιο νὰ σπουδάσῃ γιατρός. Ὡς ἥταν ἔνα ἀνήσυχο παιδί ποὺ τοῦ ἀρεζε πιότερο νὰ συνθέτη συμφωνίες ἢ νὰ γράφη ποιήματα, παρὰ ν' ἀσχολῆται μὲ τὴν ιατρική. Κάποτε ὁ πατέρας του τὸν φοβέ-

ρισε, πώς θὰ τοῦ κόψη τὸ μηνιάτικο, καὶ τότε ἐκεῖνος ἀναγκάστηκε νὰ διαιρόψῃ τὶς σπουδές του καὶ νὰ μπῇ γιατρὸς σ' ἔνα ὑπερωκεάνιο. Ἐκεῖ, στὰ ταξίδια του καὶ στὴ μοναξιά του, διάβαζε τὰ βιβλία του κι ἀργότερα ἔδωσε ἐξετάσεις καὶ πῆρε ἔνα δίπλωμα, ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα στὶς Ἰνδίες. Σηκώθηκε κι ἔφυγε.

Ἐκεῖ εἶδε τοὺς ἀνθρώπους κατακίτρινοι νὰ γυρνοῦν στοὺς δρόμους, νὰ χτυποῦν τὰ δόντια τους, νὰ λιώνουν ἀπὸ τὸν πυρετὸ καὶ νὰ πεθαίνουν. Τὸ θέαμα ἦταν φριχτὸ καὶ ὁ Ρὸς δὲν μποροῦσε νὰ μὴ συγκινηθῇ. Κάποτε ἀγόρασε ἔνα μικροσκόπιο κι ἀρχισε νὰ ἐξετάζῃ τὸ αἷμα τῶν Ἰνδῶν, ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ ἑλονοσία. "Ενας σύγχρονός του γιατρός, ὁ Λαβεράν, εἶχε μιλήσει γιὰ ἔνα παράδοξο καὶ πολύμορφο μικρόβιο τῆς ἑλονοσίας. 'Ο Ρὸς Ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς ἔρευνες πίστεψε πώς ὁ Λαβεράν γελάστηκε. Δὲν ὑπάρχει βάκιλος τῆς ἑλονοσίας, εἶπε, κι ἔγραψε τέσσερεις ὀλάκερες πραγματεῖες, γιὰ ν' ἀποδείξῃ πώς ἡ ἑλονοσία προέρχεται ἀπὸ διαταραχὴς στὴ λειτουργία τῶν ἐντοσθίων κι ὅχι ἀπὸ μικρόβια. "Ετσι ὁ Ρὸς ἀρχισε νὰ κυνηγᾶ τὰ μικρόβια, ἀφοῦ ἀρνήθηκε τὴν ὑπαρξή τους.

III. ΡΟΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΚ ΜΑΝΣΟΝ

Τὸ 1894 ὁ Ρὸς ξαναγύρισε στὸ Λονδίνο. Ἐκεῖ γνωρίστηκε μ' ἔνα γιατρό, ποὺ ἡ φήμη του τότε ἦταν μεγάλη, τὸν Πάτρικ Μάνσον. Αὐτὸς ὁ ἀνθρωπὸς εἶχε μανία μὲ τὰ κουνούπια. "Ελεγε γι' αὐτὰ ἔνα σωρὸ ἀπίθανες ἴστορίες. "Ελεγε πώς βυζαίνουν σκουλήκια ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν Ἰνδῶν, πώς μιὰ φορὰ στὴ ζωή τους μποροῦν νὰ ρουφήξουν αἷμα κι Ὕστερα, μέσα σὲ τρεῖς μέρες, πεθαίνουν, πώς ὑπάρχουν ἵσως δέκα εἰδῶν κουνούπια, πώς εἶναι τὰ ἀριστουργήματα τῆς δημιουργίας!

"Ολ' αὐτὰ τὰ παραμύθια, φυσικά, τὰ εἶπε καὶ στὸ Ρός,

ποὺ μιὰ μέρα τὸν πῆρε καὶ στὸ σπουδαστήριό του, γιὰ νὰ τοῦ δείξη τὸ μικρόβιο τοῦ Λαβεράν στὶς διάφορες μεταμορφώσεις του. 'Ο Μάνσον δὲν εἶχε καμιὰν ἀμφιβολία γιὰ τὸ μικρόβιο τῆς ἑλονοσίας. Τὸ ζήτημα γι' αὐτὸν ἦταν νὰ βρεθῇ πῶς ἡ ἀρρώστια μεταδίδεται ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο. Αὐτὸ δὲν τὸ καταλάβαινε.

Μιὰ μέρα, ἐκεῖ ποὺ περπατοῦσαν στὴν "Οξφορδ-Στρίτ, ὁ Μάνσον, μισὰ σοβαρὰ καὶ μισὰ ἀστεῖα, σκύβει στ' αὐτὶ τοῦ Ρὸς καὶ τοῦ λέει: «Ξέρεις, Ρός, ἡ θεωρία μου εἶναι πῶς τὰ κουνούπια μεταδίδουν τὴν ἑλονοσία. Νά, τί θὰ γίνεται. Τὰ κουνούπια ρουφοῦν τὸ αἷμα τῶν ἀνθρώπων, ποὺ πάσχουν ἀπὸ ἑλονοσία... Μέσα στὸ αἷμα βρίσκονται τὰ μικρόβια, ποὺ σιγὰ σιγὰ πολλαπλασιάζονται. Αργότερα τὸ κουνούπι ψοφάει... πέφτει στὸ νερό. Οἱ ἄνθρωποι πίνουν τὸ νερὸ καί...».

'Ο Ρὸς τ' ἀκουε ὅλ' αὐτὰ μὲ κάποια ἀδιαφορία. "Ηξερε πῶς ὁ φίλος του εἶχε τὴ μανία νὰ ἔξηγῃ μὲ τὰ κουνούπια του ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου. Κι αὐτὴ ἡ τελευταία ἴστορία τῆς ἑλονοσίας καὶ τῶν κουνουπιῶν θὰ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς ἀνεξάντλητες συνηθισμένες κουνουποϊστορίες. Χωρὶς ἀμφιβολία ἔτσι θὰ ἦταν. Μὰ κι αὐτὸ ἦταν κάτι. 'Ο Μάνσον κατάφερε μιὰ φορὰ νὰ πιστέψῃ στὰ κουνούπια του κι ἀπ' ἐκεῖ καὶ ὕστερα βρῆκε τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Νὰ μιλᾶ παντοῦ καὶ πάντα γιὰ τὰ κουνούπια. Αὐτὸς ὅμως; 'Ως τώρα δὲν εἶχε κάμει τίποτα στὴ ζωή του. Οἱ μουσικὲς συμφωνίες, τὰ ποιήματα, τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ μυθιστορήματά του, ὅλα ἦταν ἀπότυχημένες προσπάθειες ἐνὸς ἀνθρώπου, ποὺ δὲν κατάφερε ἀκόμα νὰ βρῇ τὸ δρόμο του. Κι ὅμως ἔπρεπε κάτι νὰ κάμη.

Αὐτὴ ἡ τελευταία ἴστορία τῶν κουνουπιῶν, ποὺ ρουφοῦν τὸ αἷμα, ποὺ ψοφοῦν καὶ πέφτουν στὰ νερὰ καὶ μεταδίδουν ἔτσι τὴν ἀρρώστια, ἦταν μιὰ ὥραία ἴστορία. Θυμήθηκε τὶς 'Ινδίες. 'Εκεῖ κι οἱ ἀρρωστοὶ ἀπὸ θέρμες ἦταν πολλοὶ καὶ τὰ

κουνούπια ἀκόμη περισσότερα. Λοιπόν; Νά ένας δρόμος γιὰ τὴ δόξα, τὴ μεγάλη δόξα. Ὡ στιγμὴ ἦταν μοναδική. Ὁ Ρὸς γονατίζει κι εὐχαριστεῖ τὸν Μάνσον. Ὁμολογεῖ πώς τὸν φώτισε καὶ δηλώνει πώς ἀμέσως θὰ φύγη γιὰ τὶς Ἰνδίες. Ὁ Μάνσον ὅμως δὲ συμφωνεῖ. Ἐπιμένει πώς, πρὶν φύγῃ, πρέπει νὰ μάθῃ ἀκόμα πολλά, πάρα πολλά γιὰ τὰ κουνούπια. Τοῦ ξαναεἴπε ὅσα ὁ Ἰδιος ἥξερε, τὶς γνωστὲς ἐκεῖνες φανταστικές του ἴστορίες γιὰ τὸ ἀριστουργήματα τῆς δημιουργίας, κι ὑστερα τοῦ εἶπε ὅτι ἦταν καιρὸς πιὰ νὰ φύγῃ.

IV. Η ΜΕΓΑΛΗ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ

Μ' αὐτὰ τὰ παραμύθια ὁ Ρὸς στὶς 28 Μαρτίου τοῦ 1895 ξεκίνησε γιὰ τὶς Ἰνδίες. Κι ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει ἡ μεγάλη του περιπέτεια τὸ κυνήγι τῶν κουνουπιῶν. Μέρα καὶ νύχτα μιὰ σκέψη στριφογυρίζει μέσα στὸ μυαλό του: «Τὰ κουνούπια εἰναι οἱ φορεῖς τῆς ἑλονοσίας. Ἐμπρός, νὰ κυνηγήσωμε τὰ κουνούπια...». Τὸ κυνήγι ἀρχισε ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας μέρα τοῦ ταξιδιοῦ. «Ἐφαχνε παντοῦ νὰ βρῇ κουνούπια, ἀλλὰ μάταια, γιατὶ κουνούπια στὰ πλοῖα καὶ μέσα στοὺς ὠκεανοὺς δὲν ὑπάρχουν. Ζητιάνευ μιὰ σταγόνα αἷμα ἀπὸ τοὺς συνταξιδιῶτες του, γιὰ νὰ τὸ μελετήσῃ, κι ἐκεῖνοι δὲν τοῦ ἔδιναν. Τότε ρίχτηκε στὶς κατσαρίδες τῆς κουζίνας καὶ ἀρχισε νὰ κάνῃ ἀνατομικὲς παρατηρήσεις. Τὸ ταξίδι ἦταν ἀτέλειωτο. Κάποτε ὅμως ἔφτασαν. Πήδηξε σὰ σίφουνας στὴ στεριὰ κι ἀρχισε νὰ διασχίζῃ τὶς ἴνδικες πεδιάδες καὶ τὰ βουνά.

Ἡ ἴστορία αὐτὴ κράτησε μέρες, μῆνες, χρόνια. Ἡ ἀπελπισία τοῦ κυνηγοῦ μας ἦταν μεγάλη. Ἡταν καὶ ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὸν ἥθελε τρελό, ὀνειροπαρμένο. Στὶς δύσκολες αὐτὲς στιγμὲς ἔνα γράμμα τοῦ Μάνσον ἔχυνε λίγο φῶς. Τοῦ ἔγραφε: «Βάλτε τὰ κουνούπια νὰ τσιμπήσουν τοὺς ἀρρώ-

στους. "Τστερα βάλτε τὰ κουνούπια σὲ μιὰ μποτίλια νερὸ κι ἀφῆστε τα ἐκεῖ νὰ γεννήσουν τ' αὔγα τους... "Τστερα δῶστε αὐτὸ τὸ νερὸ νὰ τὸ πιοῦν οἱ ἄνθρωποι, ποὺ δὲν πάσχουν ἀπὸ ἔλονοσία...».

'Ο Ρὸς τό 'κανε κι αὐτό. "Εφτιασε ἔνα κουνουπόζουμο, σύμφωνα μὲ τὴ συνταγὴ τοῦ Μάνσον, καὶ πότιζε ἀράδα τοὺς ἄνθρωπους. Τίποτα ὅμως. "Ολα μάταια. Τώρα ἀπὸ καιρὸ βρισκόταν στὸ Σεκουντεραμπάντ. Οἱ βροχές, ποὺ θὰ δρόσι-ζαν κάπως τὴν ἀτμόσφαιρα, ἔπρεπε νὰ εἶχαν ἀρχίσει, ἀλλὰ δὲν ἀρχισαν. "Ενας ἄνεμος καυτερὸς ἔφερνε σύγνεφα ὀλό-κληρα τὴν ἄμμο καὶ τὴ σκόνη ὡς μέσα στὸ ἔργαστήριό του. 'Ο Ρὸς θὰ εἶχε ὅλη τὴ διάθεση νὰ πετάξῃ τὸ μικροσκόπιό του ἀπὸ τὸ παράθυρο. 'Ο τελευταῖος φακός, ποὺ τοῦ εἶχε ἀπο-μείνει, ἔσπασε. 'Ο μετάλλινος σκελετὸς εἶχε σκουριάσει ἀπὸ τὸν ἴδρωτα, ποὺ ἔσταζε ἀδιάκοπα ἐπάνω του. Εἶχε βέβαια καὶ τὴ μεγάλη του φυσούνα, ἀλλὰ δὲν μποροῦσε νὰ τὴ μεταχει-ριστῇ, γιατὶ τοῦ φυσοῦσε καὶ τοῦ σκόρπιζε τὰ ψόφια του κου-νούπια. 'Η ζωὴ ἐκεῖ εἶχε καταντήσει μαρτύριο. 'Ο Ρὸς ὅμως ἔπρεπε νὰ νικήσῃ. Δὲν μποροῦσε πιὰ ἔτσι ἀπρακτος, κι αὐτὴ τὴ φορὰ ἀποτυχημένος, νὰ γυρίσῃ πίσω στὸ Λονδίνο. Κάτι μέσα του τοῦ φώναζε: 'Εμπρός...

V. ΠΡΩΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΕΣ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ

'Ο Ρὸς συνέχισε τὶς παρατηρήσεις του. Αὐτὴ τὴ φορὰ βρῆκε κι ἔναν καλόβοιο ἀφρωστο, τὸν Χουσεῖν-Χάν. Εἶχε κάτι καφετιὰ κουνούπια καὶ τὰ 'βαλε νὰ τὸν τσιμπήσουν. "Τστερα τὰ πῆρε κι ἀρχισε στὸ μικροσκόπιο νὰ ἔξετάζῃ τὰ στομάχια τους. Οἱ παρατηρήσεις αὐτὲς συνεχίστηκαν πολ-λὲς μέρες καὶ στὸ τέλος ἔγραψε στὸ Μάνσον: «Σκότωσα τὸ τελευταῖο μου κουνούπι κι ἔπεσα μὲ τὰ μοῦτρα νὰ ἔξετάσω

τὸ στομάχι του. Ναι, νά τα πάλι τὰ στρογγυλὰ ἐκεῖνα πρα-
ματάκια, ἔνα... δυό... ἔξι... εἴκοσι... ὅλα κεντημένα μὲ τὶς
ἴδιες μαῦρες βουλίτσες καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ πρίν. Ναι,
αὐτὰ ἔπρεπε νὰ είναι τὰ μικρόβια τῆς ἑλονοσίας...».

Τό 'λεγε αὐτό, μὰ κι ὁ ἴδιος καλὰ καλὰ δὲν τὸ πίστευε.
Στὸ ἀναμεταξύ οἱ τριγυρινοὶ του τὸν βαρέθηκαν. Τὸν ἥθελαν
ἔνα κοινὸ γιατρό, τακτικὸ στὴν καθημερινή του ὑπηρεσία.
Τοὺς εἶχε ἐκνευρίσει αὐτὴ ἡ ἱστορία τῶν κουνουπιῶν. Τὸν
βαρέθηκε κι ὁ Χουσεῖν 'Ο Ρός ὅμως δὲ βαρέθηκε. Αὐτὴ τὴ
φορὰ βρῆκε ἔνα πιστὸ κι ἀφοσιωμένο βοηθό, τὸν Μοχαμὲτ
Μπούξ. Αὐτὸς στάθηκε ἔνας ἀληθινὸς μάγος τῶν κουνου-
πιῶν. "Ο, τι κι ἀν τὰ 'λεγε, ἐκεῖνα ὑπάκουα τὸ ἔκαναν. Τὰ
φώναζε κι ἕρχονταν κοντά του. Τά 'λεγε νὰ ρουφήξουν αἷμα
καὶ τὸν τσιμποῦσαν ἀλύπητα. Κι αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως τὰ πρά-
ματα δὲν πήγαιναν καλύτερα, ως τὴ στιγμὴ ποὺ μιὰ μικρὴ
διαπίστωση ἀνοιξε νέους δρόμους κι ἔδινε χίλιες ἐπίδεις.

Τὰ πουλιὰ ὑποφέρουν κι αὐτὰ ἀπὸ θέρμες. Θὰ μποροῦ-
σαν λοιπὸν νὰ γίνουν πειράματα πάνω στὰ πουλιά. Κι ἔγιναν.
Τὰ νέα πειράματα ἐπιβεβαίωσαν τὶς πρῶτες ἐκεῖνες παρα-
τηρήσεις, ποὺ εἶχαν γίνει μὲ τὰ καφετιὰ κουνούπια πάνω στὸ
Χουσεῖν. Σὰ νὰ είναι πιὰ βέβαιος γιὰ ὅλα αὐτὰ καὶ γράφει:
«"Ολα είναι ἐν τάξει. Ἡ θεωρία ἀποδείχθηκε ἀληθινή, ἡ θεω-
ρία πὼς τὸ κουνούπι μεταφέρει τὸ μικρόβιο τῆς ἑλονοσίας
είναι μιὰ μεγάλη ἀλήθεια».

'Αργότερα ὁ Ρός ἀνακάλυψε, πὼς μὲ τὸ τσίμπημά τους
μεταδίδουν τὰ κουνούπια τὴν ἑλονοσία. "Ετσι ἡ θεωρία τῆς
κουνουπόσουπας τοῦ Μάνσον δὲν μποροῦσε πιὰ νὰ σταθῇ.
Κι αὐτὸς ἦταν μιὰ πικρὴ διαπίστωση γιὰ τὸν Ρός. Ἡταν μιὰ
πλάνη τοῦ Μάνσον, ποὺ τόσο τὴν εἶχε πιστέψει καὶ ποὺ τοῦ
στοίχισε τόσα χαμένα χρόνια. Σκέφτηκε πολύ, ἀν ἔπρεπε
αὐτὸς νὰ τοῦ τὸ γράψῃ, στὸ τέλος ὅμως τ' ἀποφάσισε. Κι ὁ

Μάνσον, σὰν ἀληθινὸς ἐπιστήμονας, τὸ παραδέχτηκε. "Ἐνα πράμα μονάχα τώρα τὸν βασάνιζε. "Ο, τι ἴσχύει γιὰ τὰ πουλιά, μπορεῖ ἄραγε νὰ ἴσχύῃ καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους; Αὐτὴ τὴν ἀπορία του τὴν γράφει στὸ Ρός. Κι ἐνῶ ἔκεινος, δὲ βασανισμένος ἀνθρωπὸς μὲ τὰ τσακισμένα νεῦρα, δυολογεῖ πώς δὲν μπορεῖ πιὰ οὕτε μιὰ μέρα περισσότερο νὰ ὑποφέρῃ τὸ καταραμένο κλίμα τῶν Ἰνδιῶν, δὲ Πάτρικ τὸν ἔξορκίζει, τὸν ἴκετεύει νὰ κάνῃ ἀκόμα λίγη ὑπομονή, γιατὶ δλ' αὐτὰ ἥταν μιὰ ἀρχὴ κι ἀπόμενε τὸ τέλος, τὸ μεγάλο τέλος.

"Ο δάσκαλος ὅμως ζητοῦσε αὐτὴ τὴν φορὰ τ' ἀδύνατα. 'Ο Ρόναλντ Ρός ἥταν πιὰ μιὰ σκιά. 'Αποριγμένος στ' ἀπόμακρα ἔκεινα κι ἀφιλόξενα χωριά, συνέχισε τὰ πειράματά του μὲ τὰ σταχτιὰ καὶ τὰ πράσινα κουνούπια, μὲ τὰ καφετιά, τὰ πιτσιλωτὰ καὶ τοὺς ἀρρώστους Ἰνδούς του. Τίποτα ὅμως δὲν κατάφερνε. "Εχασε τὸν ὕπνο του, ἔχασε τὴν ὑγεία του, ἀρχισε νὰ χάνῃ καὶ τὸ μνημονικό του. Στὸ τέλος δὲν ἥταν πιὰ σὲ θέση νὰ ἐπαναλάβῃ οὕτε τὰ πρῶτα του πειράματα. Κι ὅμως ἀκόμα ξαγρυπνοῦσε πάνω στὸ μικροσκόπιο μὲ τὰ πυροκοκκινιασμένα του ἀγρυπνα μάτια.

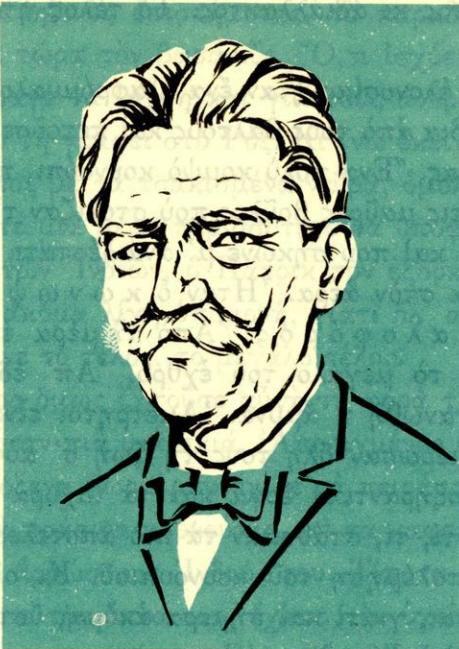
VI. TZOBANI - ΜΠΑΤΙΣΤΑ ΓΚΡΑΣΙ

Τὸ μεγάλο τέλος ἐπιφυλάχτηκε στὸν Τζοβάνι-Μπατίστα Γκράσι, τὸν ἀνθρωπὸ μὲ τὴν ἀλύγιστη θέληση καὶ τὴν ἐπιμονή. Αὐτὸς σκέφτηκε ἔτσι: «'Υπάρχουν κουνούπια, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἐλονοσία. Δὲν ὑπάρχει ὅμως πουθενὰ ἐλονοσία χωρὶς κουνούπια. Αὐτὸς σημαίνει πώς μόνο ἔνα ὄρισμένο εἶδος κουνουπιῶν μεταδίδει τὴν ἐλονοσία καὶ τὸ ὑποπτὸ αὐτὸ κουνούπι πρέπει νὰ τὸ ἀνακαλύψω». "Ετσι σκέφτηκε καὶ βγῆκε στὴν ἀναζήτησή του. Στὸ μεγάλο αὐτὸ κυνήγι στά-

θηκε ἀκούραστος κι ἀδιάλλακτος. Τὸ τέλος ἦταν μεγαλειώδες.

Αἰτία τῆς ἐλονοσίας ἦταν ἔνα ἐλαφρόμυαλο μυγάκι, ποὺ ἔφευγε τὰ βράδια ἀπὸ τοὺς βάλτους καὶ πετοῦσε κατὰ τὰ φῶτα τῆς πολιτείας. "Ἐνα πολὺ κομψὸ κουνούπι, ποὺ καμάρωνε γιὰ τὶς τέσσερεις μαῦρες βοῦλες ποὺ στόλιζαν τ' ἀνοιχτόσταχτα φτερά του καὶ ποὺ σήκωνε μ' ἀναιδέστατο τρόπο τὰ πισινά του πόδια στὸν ἀέρα. Ὡταν ὁ κώνωψ ὁ ἀνωφελὴς ὁ ροπαλοφόρος. Ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη ὅλος ὁ κόσμος ἔμαθε τὸ μεγάλο του ἔχθρο. Ἀπ' ἐδῶ κι ὕστερα ἔπρεπε νὰ δργανωθῇ ἡ ἄμυνα. Ἀμέτρητοι εἶναι οἱ ἐπιστήμονες, ποὺ ἀφιέρωσαν ὅλη τους τὴ ζωὴν σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο σκοπό. Τ' ἀποξηραντικὰ ἔργα καὶ τὰ ἴσχυρὰ ἐντομοκτόνα, ὅπως τὸ ντί, ντί, τί, στάθηκαν τὰ πιὸ ἀποτελεσματικὰ μέσα γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ κουνουπιοῦ. Κι οἱ ἀγῶνες ὅλο καὶ συνεχίζονται, γιατὶ καὶ σήμερα ἀκόμη, ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, ὁ ἔχθρος εἶναι δυνατός.

Πάντα ὅμως, μέσα σ' ὅλες αὐτὲς τὶς προσπάθειες, θὰ λάμπουν φωτεινὲς οἱ μαρτυρικὲς μορφὲς τῶν δυὸ ἐκείνων μικροβιοκυνηγῶν μὲ τὴ μεγάλη ψυχή, θὰ λάμπῃ ἡ μορφὴ τοῦ Ρόναλντ Ρός, ποὺ θάφτηκε μέσα σ' ἐκεῖνα τ' ἀφιλόξενα χωριὰ τῶν Ἰνδιῶν, γιὰ νὰ δώσῃ τὴ χαρὰ στὰ πανιασμένα ἀπὸ τὸν πυρετὸ καὶ τὰ κουρελιασμένα ἀπὸ τὰ ρίγη κορμιὰ τῶν ἀμέτρητων θυμάτων τῆς ἐλονοσίας.

69. ΑΛΒΕΡΤΟΣ ΣΒΑ·Ι·ΤΣΕΡ

‘Ο ‘Αλβέρτος Σβάιτσερ, ένας άντρας στήν άνοιξη τῆς ζωῆς του, ποὺ τ’ ὄνομά του ἀρχιζε κιόλας νὰ συζητῇται σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη γιὰ τὶς θεολογικὲς καὶ φιλοσοφικὲς μελέτες του, ἀπὸ καιρὸ φημισμένος ὄργανίστας, μουσικολόγος, ἐρμηνευτὴς καὶ μελετητὴς τοῦ Μπάχ, παίρονει ξαφνικὰ τὴν ἀπόφαση ν’ ἀφήσῃ μιὰ σταδιοδρομία τόσο λαμπρή, τὶς ὑψηλὲς γνωριμίες του, τὶς ἀνέσεις του, γιὰ νὰ σπουδάσῃ στὰ τριάντα του γιατρὸς καὶ νὰ ἔξασκήσῃ τὴν ἐπιστήμη του στὴν πιὸ πρωτόγονη περιοχὴ τῆς ισημερινῆς Αφρικῆς. Έκεῖ γιὰ χρόνια μοναδικὲς ἀνέσεις του θὰ ἥταν ἐνα κρεβάτι ἐκστρατείας

μέσα σὲ μιὰ παράγκα, ποὺ τὴν ροκάνιζαν οἱ τερμίτες, καὶ κοι-
νωνία του λεπροί, φρενοβλαβεῖς, φιλόδικοι, κλεπτομανεῖς,
ἐκφυλισμένοι ἀπὸ τὸ οἰνόπνευμα καὶ ἀνθρωποφάγοι σμάρια*
κουνούπια καὶ μύγες τοὲ τσέ, κατσαρίδες, φίδια καὶ θηρία
τῆς γειτονικῆς ζούγκλας, ἐνῶ δὲ ἥλιος μέσα σ' ἔνα τροπικὸ
κλίμα, ὅπου οἱ καταιγίδες διαδέχονται ἀπότομα τὴν πιὸ πνι-
γηρὴ κουφόβραση, μπορεῖ νὰ κεραυνοβολήσῃ ὅποιον μείνη
ἀκάλυπτος ἔστω καὶ μιὰ στιγμή.

Τίποτε ὡστόσο δὲν στάθηκε ἵκανὸν νὰ λυγίσῃ τὸν τιτάνα.
‘Ο καλὸς Σαμαρείτης, κάνοντας πράξη τὴν ἀγάπη, ἔβλεπε
ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἐκεῖ, «στὴν ἄκρη τοῦ παρθένου δάσους»,
νὰ τοῦ ἀποκαλύπτη τὸ βαθύτερο νόημά της ἡ ζωή: τὸν σε-
βασμὸ σὲ κάθε ὑπαρξη! Καί, παραληρώντας μέσα στὸν ἐν-
θουσιασμό του γι' αὐτὸν τὸν εὐαγγελισμό, ἀρχισε νὰ μονο-
λογῇ σὰν “Αγιος Φραγκίσκος τῆς Ασίζης: «Οἱ ἀδερφοί μου
ἡ σάύρα καὶ τὸ μυρμήγκι..., τ' ἀδέρφια μου ὁ χιμπατζής, ἡ
πεταλούδα, τὸ φίδι...». ”Ετσι, ἀνεξάντλητος σ' ἐργατικότητα
καὶ ὑπομονή, ἀξιώθηκε νὰ ἴδῃ μέσα σὲ μισδὲ αἰώνα τὴν ὁλο-
κλήρωση τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου του, γιὰ τὸ δποῖο τιμή-
θηκε στὰ 1953 μὲ τὸ βραβεῖο Νόμπελ τῆς Εἰρήνης, καὶ μιὰ
ἀδιαφιλονείκητη δόξα γιὰ τὴν εἰσφορά του στὰ πνευματικὰ
κεφάλαια τοῦ αἰώνα μας.

B'

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα τὸ ποταμόπλοιο ἔριξε ἄγκυρα σὲ
κάποιο ἥρεμο δρυμίσκο. Τὴν αὔγη ἀνεβαίνοντας στὸ κατά-
στρωμα ἀντίκρισαν ἔνα βουνὸ μὲ σπαρμένες στὴν κορυφή
του κόκκινες στέγες, Ἡταν τὸ Ν' Γκόμο. Στὶς δυὸ ὥρες,
ποὺ τὸ καράβι χρειάστηκε, γιὰ νὰ φορτώσῃ ξύλα, βρῆκαν
εὐκαιρία νὰ ἐπισκεφτοῦν τὴν ιεραποστολὴ καὶ τὸ πριονιστήρι
της. Τέλος ὕστερα ἀπὸ πέντε ὥρες, πρόβαλαν οἱ πλαγιὲς τοῦ

Λαμπαρενέ, ἐνῶ οἱ σειρῆνες ἀντηχοῦσαν θριαμβευτικὰ μέσα στὸ δάσος, ξεσηκώνοντας τοὺς ιθαγενεῖς, ποὺ εἶχαν νὰ κάμουν μιὰ ὥρα δρόμο, γιὰ νὰ κατεβοῦν στὸ λιμανάκι του.
Γερμένος στὴν κουπαστὴ ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ ἔξεταξε μὲ τὶς διόπτρες τὸ χωριό, ποὺ ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια — στὶς ἀγρύπνιες τῆς προετοιμασίας του — τὸ ἔβλεπε σὰν ὄραμα. Μέσα στὴ συγκίνησή του δὲν μποροῦσε νὰ φανταστῇ πώς σὲ τοῦτο τὸν ἀσημο συνοικισμό, ποὺ καὶ οἱ χαρτογράφοι ἀκόμη εἶχαν παραλείψει νὰ τὸν σημειώσουν στὸ χάρτη, θὰ ἔγραφε τὸ ἔπος τῆς θελήσεώς του, προσφέροντας στὴν αἰματοκυλισμένη ἀνθρωπότητα, ποὺ διψοῦσε γιὰ εἰρηνικὰ ἔργα, τὸ ὑλικὸ γιὰ μιὰ σύγχρονη παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σαμαρείτη.

Τὶς πρῶτες τρεῖς ἑβδομάδες δυσκολεύτηκε ἀφάνταστα χωρὶς φάρμακα καὶ διερμηνέα ἀνάμεσα σ' ἓνα πλῆθος ἀπὸ ἀρρώστους, ποὺ ταξίδευαν ἐκατοντάδες χιλιόμετρα μὲ τὶς πιρόγες* τους, γιὰ νὰ ζητήσουν τὸ ἔλεός του. Στὶς 26 Ἀπριλίου τὸ βράδυ τὸ σφύριγμα τοῦ ποταμόπλοιου, ποὺ ἔφερνε τὰ ἑβδομήντα κιβώτια μὲ τὸ πολύτιμο ὑλικό, ἀντήχησε σὰν ἔνα κάλεσμα ἐγκαρδιώσεως κι ἐλπίδας.
Οἱ ἀγώνας του ἀρχίσε.

Οἱ ἱεραπόστολοι εἶχαν ὑποσχεθῆ νὰ τοῦ κάμουν γιὰ νοσοκομεῖο μιὰ παράγκα ἀπὸ λαμαρίνα. "Ομως μὲ τὶς χρυσὲς δουλειές ποὺ εἶχαν οἱ ξυλέμποροι ἐκείνη τὴν ἔποχὴ πλήρων τόσο καλὰ τοὺς ιθαγενεῖς, ὡστε κανείς τους δὲν πήγαινε στὴν ἱεραπόστολὴ νὰ δουλέψῃ γιὰ πενταροδεκάρες. 'Ο ἱεραπόστολος Κάστλ, ξέροντας ἀπὸ μαραγκοδουλειές, τοῦ ἔκανε σ' ἔναν τοῦχο τῆς παραγκούλας μερικὰ ράφια. Τὸ φαρμακεῖο εἶχε κιόλας στηθῆ. "Ηταν ὡστόσο ἄλυτο πρόβλημα ἡ ἔξεταση τῶν ἀρρώστων, ἀφοῦ, γιὰ νὰ προφυλαχτῇ ἔνας λευκὸς ἀπὸ τὶς μολυσματικὲς ἀσθένειες, δὲν ἔπρεπε νὰ δέχεται σπίτι του ἀρρώστους. 'Ο Ἀλβέρτος Σβάιτσερ ἀναγκάστηκε τότε

νὰ ἔξετάζῃ στὸ ὕπαιθρο ἔτοιμος, ἐνῶ καθάριζε πληγὲς κάτω ἀπὸ τὸν καυτερὸν ἥλιο, νὰ μεταφέρῃ ἄρον ἄρον τὶς ἐγκαταστάσεις του στὴ βεράντα μὲ τὸ πρώτο ρίπισμα* τῆς καταιγίδας, που σηκωνόταν, μόλις σκοτείνιαζε. Ἡ ἀγωνία του ἄρχιζε νὰ ἐλαττώνη τόσο πολὺ τὴν ἀποδοτικότητά του, ώστε ἀναγκάστηκε ὑστερα ἀπὸ λίγες ἡμέρες νὰ προβιβάσῃ σὲ νοσοκομεῖο τὸ οἰκημα ποὺ ὁ προκάτοχός του στὴν παραγκούλα εἶχε γιὰ κοτέτσι. Αἰσθάνθηκε πώς εἶχε ἀποχτήσει μιὰ πολυτελῆ ἐγκατάσταση, ὅταν μπόρεσε νὰ βάλη στοὺς τοίχους μερικὰ ράφια, νὰ στήσῃ ἐνα ράντζο καὶ ν' ἀσβεστώσῃ τὸ βρωμερὸ πάτωμα. Παρὰ δύμως τὴν πνιγηρὴ ἀτμόσφαιρα σ' ἔκεινο τὸ παλιὸ κοτέτσι, ὅπου ἀπὸ τὴν κακὴ κατάσταση τῆς στέγης του ἀναγκαζόταν νὰ φορᾶ κάσκα, τὸ ὅτι μποροῦσε νὰ ἐπιδένη πληγές, ἐνῶ ἔξω μάνιαζε ἡ καταιγίδα τὸν ἔκανε νὰ νιώθη εύτυχισμένος. Δὲν ἄργησε ν' ἀνακαλύψη τὸ διερμηνέα καὶ σὲ λίγο πολύτιμο βοηθό του στὸ πρόσωπο τοῦ πανέξυπνου Ἰωσήφ, ἐνὸς ἄρρωστου ιθαγενῆ ἀπὸ τὴ φυλὴ Γκαλόα, παλιοῦ μάγερα, που μιλοῦσε τὰ γαλλικὰ τέλεια.

"Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ Θεός! Τὸ χειρουργεῖο εἶχε ἐγκατασταθῆ καὶ ἐπανδρωθῆ.

Σπρωχνόταν ἔκει, μπρὸς ἀπὸ τὴν παράγκα, κάτω ἀπὸ τὸν ἔξαντλητικὸν ἥλιο, τὸ πλῆθος τῆς κολυμπήθρας τοῦ Σιλωάμ: λεπροί, ἐλονοσιακοί, σκελετωμένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τοῦ ὕπνου, ἀπὸ τὸ μπέρι μπέρι, πολλοὶ δυσεντερικοί, ἄλλοι μὲ γαγγραινιασμένα ἔλκη*, νεφρικοί, φρενοπαθεῖς, φυματικοί, τραχωματικοί, τραυματισμένοι ἀπὸ τὰ θηρία, ρευματικοί, πολλοὶ μὲ καρδιοπάθειες, ὅγκους, δερματίτιδες, λογῆς λογῆς ψυχασθένειες καὶ καταληψίες*. Ἡ ἔξέταση ἦταν φοβερὰ κουραστική, ἐπειδὴ ὁ γιατρὸς ἔπρεπε νὰ μαντεύῃ περισσότερα ἀπ' ὅσα μποροῦσε νὰ ἐκφράσῃ γιὰ τὴν ἀρρώστια του

ένας πρωτόγονος, ποὺ συνήθιζε ν' ἀποδίδῃ τὰ συμπτώματά της καὶ τοὺς πόνους του μέσα του.

Στὶς δώδεκα τὸ μεσημέρι ὁ Ἰωσὴφ ἀνάγγελνε: «ὁ γιατρὸς πάει νὰ φάῃ». Τότε οἱ ἄρρωστοι σκορπίζονταν στὶς γύρω σκιές, γιὰ νὰ μασουλήσουν τὶς μπανάνες τους ἢ τὰ καπνιστὰ φάρια τους. Οἱ ὑπόλοιπες ὅμως τέσσερεις ὥρες ἀπὸ τὶς δυὸς ὡς τὶς ἔξι τὸ βράδυ δὲν ἦταν ἀρκετές, γιὰ νὰ ἔξεταστοῦν ὅλοι οἱ ἄρρωστοι. Ἐτσι πολλοὶ ἀναγκάζονταν νὰ διανυκτερεύουν, ἀφοῦ ἢ ἔξεταση μὲ λάμπα ἦταν ἀδύνατη ἀπὸ τὰ κουνούπια, ποὺ σήκωναν σύννεφο γύρω τους. Μὲ δλη ὠστόσο τὴν προσπάθειά τους δὲν πρόφταιναν νὰ ἔξετάσουν περισσότερους ἀπὸ 33-40 τὴν ἡμέρα. Γιὰ ν' ἀποφεύγεται μιὰ δεύτερη ἀσκοπη ἔξεταση, ὁ ἄρρωστος ἐφοδιαζόταν μ' ἓνα ἀριθμημένο στρογγυλὸ χαρτονάκι, ὃπου σημειώνονταν ἡ ἀρρώστια του, ὅσα φάρμακα εἶχε πάρει καὶ οἱ ὀδηγίες πῶς νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ. Ὁστόσο πάντα ὁ γιατρὸς εἶχε τὴν ἀνησυχία πῶς ὁ ἄρρωστος θὰ κατάπινε μονομιᾶς τὰ φάρμακα ἢ θὰ ἔτρωγε τὴν ἀλοιφή του.

Μεγάλο ἀγώνα ellenon στὸ ἱατρεῖο, φτάνοντας ἀκόμη καὶ σὲ αὐστηρὲς κυρώσεις, γιὰ ν' ἀναγκάζουν τοὺς ἄρρωστους νὰ ἐπιστρέψουν τὰ μπουκαλάκια καὶ τὰ κουτιά, ἀφοῦ μόνο μὲ αὐτὰ μποροῦσαν νὰ προφυλάξουν τὰ φάρμακα ἀπὸ τὴ διαβρωτικὴ ὑγρασία. Μάταια ὅμως. Οἱ περισσότεροι, παρακούοντας καὶ ἀπὸ φυσικὴ κλεπτομανία τους, τὰ κρατοῦσαν περνώντας τα στὸ λαιμό τους σὰ φυλαχτά. Καὶ ὅμως ὕστερα ἀπὸ μιὰ τόσο ἀφόρητα ζεστὴ μέρα, ποὺ τὴ διαδεχόταν μιὰ νύχτα τὸ ἴδιο ζεστή, χωρὶς ἓνα ποτήρι δροσερὸ νερὸ ἢ μιὰ ὑποψία φύσημα ἀπὸ τὴ ζούγκλα, ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ, πέφτοντας κατάκοπος στὸ κρεβάτι νὰ κοιμηθῇ, αἰσθανόταν τέτοια ἐσωτερικὴ ἀγαλλίαση, ὡστε νὰ γράψῃ στὴν ἀδερφή του: «Μὲ δλα αὐτὰ εἴμαι πολὺ εύτυχής, ποὺ βρίσκομαι στὴν πρω-

τοπορία του βασιλείου του Θεοῦ...». Μετά ἀπὸ ἐννιά μῆνες μποροῦσε πιὰ ν' ἀναγγείλη στοὺς φίλους του τῆς Εύρώπης πῶς εἶχε νοσηλέψει πάνω ἀπὸ δυὸ χιλιάδες ἄτομα.

Τάσος Αθανασιάδης

70. ΠΑΡΟΙΜΙΕΣ

Οι παροιμίες εἶναι μικρὲς καὶ συχνὰ ρυθμικὲς λαϊκὲς φράσεις, ποὺ μὲ λίγα λόγια ἐκφράζουν σημαντικὲς ἀλήθειες ἀποχτημένες μὲ τὸν καιρὸν καὶ τὴν πείραν. Οἱ ἀλήθειες αὐτές, ποὺ στὸ σύνολό τους ἀποτελοῦν τὴ σοφία τοῦ λαοῦ μὲ τὶς παροιμίες, δίνονται μεταφορικὰ ἢ ἀλληγορικά, μὲ λόγια δηλαδή, ποὺ ἔχουν ἄλλο νόημα ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ λέμε, καὶ εἰρωνικά.

Τὶς ξεχωρίζομε σὲ πανελλήνιες — κι ἀς διατυπώνωνται κάπως διαφορετικὰ ἀπὸ τόπο σὲ τόπο — καὶ σὲ τοπικές. Τὶς διακρίνομε ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὶς παροιμιακὲς φράσεις ἢ λέξεις, αὐτές ποὺ γεννήθηκαν ἀπὸ ἴστορικὰ περιστατικὰ ἢ εἶναι παραμένες ἀπὸ πολυδιαβασμένα ἢ σπουδαῖα κείμενα, ἀπὸ θρύλους καὶ παραδόσεις (λ.χ. ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς, περασμένα μεγαλεῖα, ζῆ καὶ βασιλεύει).

‘Ακοῦστε μερικὲς παροιμίες:
‘Αγαθοεργία Κάμε τὸ καλὸν καὶ ρέξ’ το στὸ γιαλό.
Κάμε καλὸν κι ἀς κείτεται.

’Αδικία Ἀνεμομαζώματα, διαβολοσκορπίσματα.

’Αδικομαζωμένα, ἀδικοσκορπισμένα.

’Αδικίας σπυρὶ σπαρμένο, κι ἀν φυτρώση, δὲ σταχυάζει.

’Αλήθεια καὶ φέμα "Οταν λέγης τὴν ἀλήθεια, ἔχεις τὸ Θεὸ
βούθεια.

’Η ἀλήθεια πλέει σὰν τὸ λάδι στὸ νερό.

’Αλληλοβούθεια Τό ’να χέρι νίβει τ’ ἄλλο, καὶ τὰ δυὸ τὸ
πρόσωπο.

Βάστα με νὰ σὲ βαστῶ, ν’ ἀνεβοῦμε στὸ βουνό.

"Οποιος δὲν ξέρει νὰ βοηθάη, μένει κατάμονος καὶ δυ-
στυχάει.

’Αλόγιστη ἐνέργεια "Οποιος δὲ βλέπει ποῦ πατεῖ, στὴ λάσπη
θὲ νὰ πέσῃ.

’Ανταπόδοση 'Ο θεὸς ἀργεῖ, ἀλλὰ δὲ λησμονεῖ.

"Οπως στρώσης, θὰ κοιμηθῆς.

"Ο, τι σπείρης, θὰ θερίσης.

Βιασύνη "Οποιος βιάζεται, σκοντάφτει.

’Η βιασύνη ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.

"Οσο βιάζεται ή γριά, τόσο κόβεται ή κλωστή.
Γερόντων πείρα "Ακουγε γέρου συμβουλὴ καὶ παιδεμένου
γνώμη.

"Ἄν δὲν ἔχης γέρο, δῶσε κι αγόρασε.

Πίστη στὸ Θεὸν Ὁ Θεὸς εἶναι ψηλά, μὰ βλέπει χαμηλά.

Ἄρνι ποὺ βλέπει ὁ Θεός, ὁ λύκος δὲν τὸ τρώει.

Ἐργασία Ἡ δουλειὰ νικᾷ τὴν φτώχεια.

Δούλεψε στὰ νιάτα σου, νά χης στὰ γηρατειά σου.

Εύγένεια "Αν χάθηκαν τὰ χρήματα," ή ἀρχοντιὰ ἀπομένει.

Βασιλικός κι ἀν μαραθῆ, τὴ μυρωδίᾳ τὴν ἔχει.

· Ή ἀρχοντιὰ μυρίζει ἀπὸ μακριά.

’Οκνηρία ’Ακαμάτης νέος, γέρος διακονιάρης.

Ακαμασιά, σπιτιοῦ ξεθεμελιώστρα.

"Αν πεινάη ὁ ἀκαμάτης, ψυχοπόνεση δὲν ἔχει.

Πονηρῶν συναναστροφὴ "Οποιος ἀνακατεύεται μὲ τὰ πίτουρα,
τὸν τρῶν οἱ κότες.

Σύνεση-Πρόνοια Τὰ γράμματα εἶναι καλά, μὰ νά 'χης νοῦ
καὶ γνώση.

"Αναψε τὸ λυχνάρι σου, προτοῦ νὰ σέ 'βρη ἡ νύχτα.

Τῶν φρονίμων τὰ παιδιά, πρὶν πεινάσουν μαγειρεύουν.

Δ'. ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

71. Ο ΤΡΥΓΟΣ

‘Η ἐποχὴ τοῦ τρύγου εἶναι μιὰ περίοδος τῆς ζωῆς μας, ποὺ μοιάζει μὲ γιορτὴ πολυήμερη. Παντοῦ, σὲ ὅλους τοὺς τόπους ποὺ πρασινίζουν ἀπὸ τὰ ἀμπέλια, σκορπίζεται κάποια ἀλλιώτικη χαρά. Τίποτε ἄλλο δὲν ἀκοῦς ὅλη τὴν μέρα παρὰ φωνὲς χαρούμενες, τραγούδια, γέλια, θόρυβο. Παντοῦ βασιλεύει ἡ ἀνοιχτὴ καρδιά. Οἱ τρυγητές, ἄντρες καὶ γυναικες, γέροι καὶ νέοι, μ’ ὅλη τὴν κούραση τῆς δουλειᾶς καὶ σὰ νὰ μὴ σκέπτωνται τίποτε ἄλλο, πετοῦν ὁ ἔνας στὸν ἄλλο τὰ χοντροκομμένα τους ἀστεῖα καὶ σκορπίζουν τὸ γέλιο τους. Ἐνῶ μεταφέρουν τὰ σταφύλια μέσα στὰ πλεχτὰ καλάθια καὶ τὰ πηγαίνουν στὰ πατητήρια, στοὺς ληνούς, ἀλληλοπειράζονται,

χοροπηδοῦν, φωνάζουν, σὰ νὰ θέλουν νὰ χαιρετίσουν ἔτσι τὸ καινούριο κρασί, ἅμα θὰ γίνη στὸν καιρό του. Καὶ φαίνεται πῶς στὸ ξέσπασμα τῆς τέτοιας χαρᾶς τοὺς σπρώχνει ἡ μαγευτικὴ δύναμη, ποὺ κλείνει μέσα της ἡ φύση τῆς ἐξοχῆς.

Κάθε μέρα στ' ἀμπέλια, τὴν ἐποχὴ τοῦ τρύγου, βλέπομε συνήθειες τῆς ζωῆς, ποὺ μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς δτὶ σώθηκαν μέχρι σήμερα ἀπὸ τὰ μυθικὰ χρόνια τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. "Ο, τι γίνεται σήμερα στὸν τρύγο, γινόταν καὶ χιλιάδες χρόνια πρίν." Ιδιες καὶ ἀπαράλλαχτες καὶ τὸ ἵδιο ζωηρὲς οἱ συνήθειες. Οἱ πρόγονοί μας ξαναζοῦν μέσα στὸ ἀμπέλι. Στέκεις δίπλα σήμερα στοὺς τρυγητὲς καὶ βλέπεις τὴ δική τους τὴ ζωή, ποὺ δὲν ἔχει ἀλλάξει καθόλου.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες μὲ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια τους στὴν ὥρα τοῦ τρύγου, μὲ τὰ παιγνίδια τους καὶ τὰ ἀστεῖα τους γιόρταζαν καὶ τὸ θεὸ Διόνυσο, ποὺ ἦταν κύριος τῆς φύσης, ἡ ὁποία ἔδειχνε ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς.

Ο θεὸς αὐτὸς τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ θορύβου, ποὺ ἀργότερα τὸν εἶπαν θεὸ «έλευθερωτή», σκόρπιζε παντοῦ τὴ χαρὰ του γεμάτη θόρυβο, στεφανωμένος μὲ κισσὸ καὶ μὲ δάφνη. Καὶ μὲ τὴν ἀκολουθία του περνοῦσε θριαμβευτικὰ μέσα ἀπὸ τὰ δάση καὶ τὶς λαγκαδιές. Τέτοιο θεὸ δὲν ἦταν δυνατὸ παρὰ μὲ θόρυβο, τραγούδια καὶ φωνὲς νὰ τὸν χαιρετίσουν οἱ βοσκοί, οἱ ἀμπελουργοὶ καὶ ὄλοι ὅσοι ζοῦσαν στὴν ἐξοχή. Καὶ πολὺ περισσότερο οἱ τρυγητὲς τοῦ σταφυλιοῦ, τοῦ καρποῦ ποὺ χάρισε στοὺς ἀνθρώπους ὁ θεὸς Βάκχος, καὶ ποὺ ὁ χυμός του ἀργότερα θὰ ἔφερνε καὶ σ' αὐτοὺς κάποια δυνατότερη χαρά.

Τὴν τρελὴ αὐτὴ χαρὰ οἱ χωρικοὶ τῆς μυθικῆς Ἑλλάδας, καὶ ξεχωριστὰ τῆς Ἀττικῆς, τὴ φανέρωναν καὶ μὲ τὴν παράξενη γιορτή, ποὺ τὴν ἔλεγαν «ἀσκώλια». Στὴν ὥρα τοῦ τρύγου φούσκωναν ἔνα ἀσκὶ ἀπὸ δέρμα τράγου καὶ τὸ ἄλειφαν ἀπὸ ἔξω μὲ λάδι. Οἱ νέοι χόρευαν καὶ πηδοῦσαν πάνω στὸ

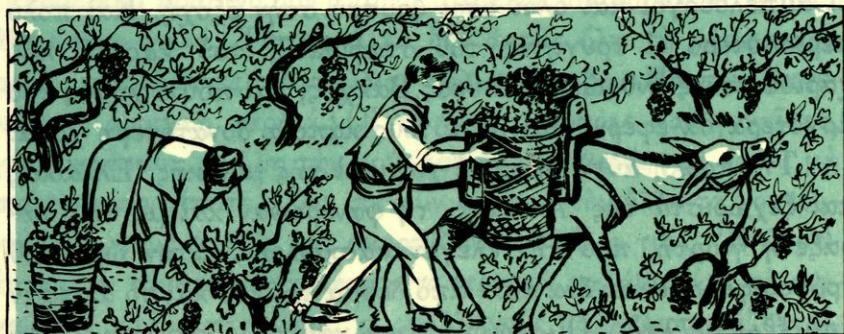
άσκι μὲ τὸ ἔνα πόδι καὶ, ὅποιος κατόρθωνε νὰ σταθῇ ὅρθιος ἀπάνω στὸ ἀσκί, ἦταν ὁ νικητὴς κι ἐπαιρνε βραβεῖο ἔνα ἄλλο ἀσκὶ γεμάτο μοῦστο. "Οποιος ἔπεφτε κάτω, ἀκουγε τὰ πειράγματα καὶ τὰ περιπαίγματα τῶν ἄλλων. Τὸ παιγνίδι αὐτὸ λεγόταν «ἀσκωλιασμός». "Τστερα οἱ τρυγητὲς καὶ οἱ ἄλλοι χωρικοὶ γύριζαν μέσα στ' ἀμπέλια τῆς περιοχῆς, ὅπου γίνονταν τὰ ἀσκώλια, τὸ ἄγαλμα τοῦ Διονύσου καὶ κρεμοῦσαν ἀπὸ τὰ δέντρα μικρὲς εἰκόνες τοῦ θεοῦ ἀπὸ ξύλο ἢ ἀπὸ κερί.

Οἱ τέτοιες καὶ ἄλλες ἔξοχικὲς γιορτὲς γεννοῦσαν στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων τὸ διονυσιακὸ ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὶς ἀλαγὲς τῆς φύσης, ποὺ τὴ θεοποιοῦσαν.

Τὸν τρύγο, ποὺ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς ὄμορφότερες καὶ σπουδαιότερες σκηνὲς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μὴν τὸν τραγουδήσουν οἱ ποιητές.

‘Ο “Ομηρος, ποὺ καμιὰ λεπτομέρεια τῆς κοινωνικῆς καὶ οὐκογενειακῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀφησε χωρὶς νὰ τὴν περιγράψῃ, ἀφιέρωσε καὶ στὸν τρύγο μερικοὺς στίχους. Στὸ ποίημά του, τὴν Ἰλιάδα, δίνει ζωηρὴ εἰκόνα τοῦ τρύγου καὶ τραγουδεῖ:

«Κι ἀμπέλι μέσα σκάλισα σταφύλια φυρτωμένο,
χρυσὸ κι ὅμορφο, κι ἦτανε μαῦρα σταφύλια ἐπάνω.

Στηρίζονταν τὰ κλήματα σὲ φοῦρκες ἀσημένιες.

Κι ἔνα μονάχα βρίσκονταν στ' ἀμπέλι μονοπάτι,
ἀπ' ὅπου περνοδιάβαιναν οἱ τρυγητάδες, ὅταν

τ' ἀμπέλι αὐτὸ τρυγούσαν, καὶ τρυφερὲς παρθένες.

Κι ἀγόρια ὅλ' ἀνοιχτόκαρδα μὲς σὲ πλεχτὰ καλάθια
ἐκουβαλοῦσαν τὸν καρπὸ ποὺ εἶναι γλυκός σὰ μέλι.

Κι ἀνάμεσά τους ἔπαιζε μαγευτικὰ ἐν' ἀγόρι
τὴν ἀρπα τὴ γλυκόφωνη, ἐνῶ τ' ὥραῖο τραγούδι
τοῦ Λίνου τὸ τραγούδαγε μὲ τὴ γλυκιὰ φωνή του.

Κι ἐκεῖνοι ἀντάμα ρυθμικά, χτυπώντας μὲ τὰ πόδια
τὴ γῆ, ἀκολουθούσανε μ' ἀλαλητὰ καὶ πήδους».

Τὸ τραγούδι τοῦ Λίνου ἦταν ὁ θρῆνος γιὰ τὸν ἄδικο θά-
νατο τοῦ γλυκόφωνου τραγουδιστῆ ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα.

Νά καὶ μερικοὶ στίχοι γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Λίνου, ποὺ σώ-
θηκαν ἵσαμ' ἐμᾶς ἀπὸ τὰ λεγόμενα «δημοτικὰ τραγούδια»
τῶν ἀρχαίων:

«Ὥ Λίνε, ποὺ σὲ τίμησαν περίσσια

ὅλ' οἱ θεοί, γιατὶ σὲ σένα πρῶτα

ἐδώσανε τὴ χάρη, στοὺς ἀνθρώπους

νὰ τραγουδήσῃς ὅμορφο τραγούδι
μὲ τὴ γλυκιά σου τὴ φωνή. Μὰ ὁ Φοῖβος
ἀπ' τὴν πολλὴ τὴ ζήλια σὲ σκοτώνει.
Κι οἱ Μοῦσες τώρα σὲ πικροθρηγοῦνε».

Τὸν τρύγο περιγράφει καὶ ἄλλος ἀρχαῖος ποιητής, ὁ Ησίοδος, σ' ἔνα του ποίημα:

«Τ' ἀμπέλια ἄλλοι τρυγούσανε κρατώντας κλαδευτήρια
κι ἀπ' τὰ μεγάλα κλήματα, ποὺ ἥταν γεμάτα φύλλα
κι ἀσημοκληματόβεργες, μαῦρα σταφύλια κι ἄσπρα
οἱ τρυγητάδες ἔκοβαν· κι ἄλλοι τὰ κουβαλοῦσαν
μὲς στὰ καλάθια...».

Νά καὶ μιὰ ἄλλη, πολὺ ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ τρύγου, ποὺ μᾶς δίνει ἔνας ἀρχαῖος μυθιστοριογράφος, ὁ Λόγγος:

«Καὶ ὅταν εἶχε πιὰ μπῆ τὸ φθινόπωρο καὶ εἴχαμε τρύγο,
ὅλοι στὴν ἔξοχὴ βρίσκονταν σὲ δουλειά. "Ἐνας διόρθωνε τὰ
πατητήρια, ἄλλος τὰ κοφίνια καὶ ἄλλος καθάριζε τὰ βαρέλια.
"Ἐνας ἀκόνιζε τὸ κλαδευτήρι του, γιὰ νὰ κόβη σταφύλια, καὶ
ἄλλος φρόντιζε γιὰ πέτρα, ποὺ νὰ μπορῇ νὰ λιώνη τὰ τσί-
πουρα τῶν σταφυλιῶν.

»Καὶ ὁ Δάφνης καὶ ἡ Χλόη, ἀφοῦ ἀφησαν τὰ πρόβατα
καὶ τὰ γίδια, βοηθοῦσαν κι αὐτοί... 'Ἐκεῖνος ἔφερνε σταφύ-
λια μὲ τὰ κοφίνια καὶ τὰ πατοῦσε, ρίχνοντάς τα στὰ πατητή-
ρια, καὶ ἔφερνε τὸ μοῦστο στὰ δοχεῖα. 'Ἐκείνη ἐτοίμαζε φα-
γητὸ γιὰ τοὺς τρυγητὲς καὶ τοὺς κερνοῦσε κρασὶ παλιὸ καὶ
τρυγοῦσε ἀπὸ τὰ κλήματα τὰ πιὸ χαμηλά.

»Στὴ Λέσβο ὅλα τὰ κλήματα εἶναι χαμηλὰ καὶ ὅχι στυ-
λωμένα, καὶ οἱ κληματόβεργες ἀπλώνονται χάμω στὴ γῆ
καὶ σέρνονται σὰν κισσοί. Μπορεῖ νὰ φτάσῃ τὸ σταφύλι καὶ
παιδί, ποὺ μόλις ἔχουν λυθῆ τὰ χέρια του ἀπὸ τὰ σπάργανα.
Καὶ καθὼς ἥταν συνήθεια στὴ γιορτὴ τοῦ Διονύσου καὶ στὸ

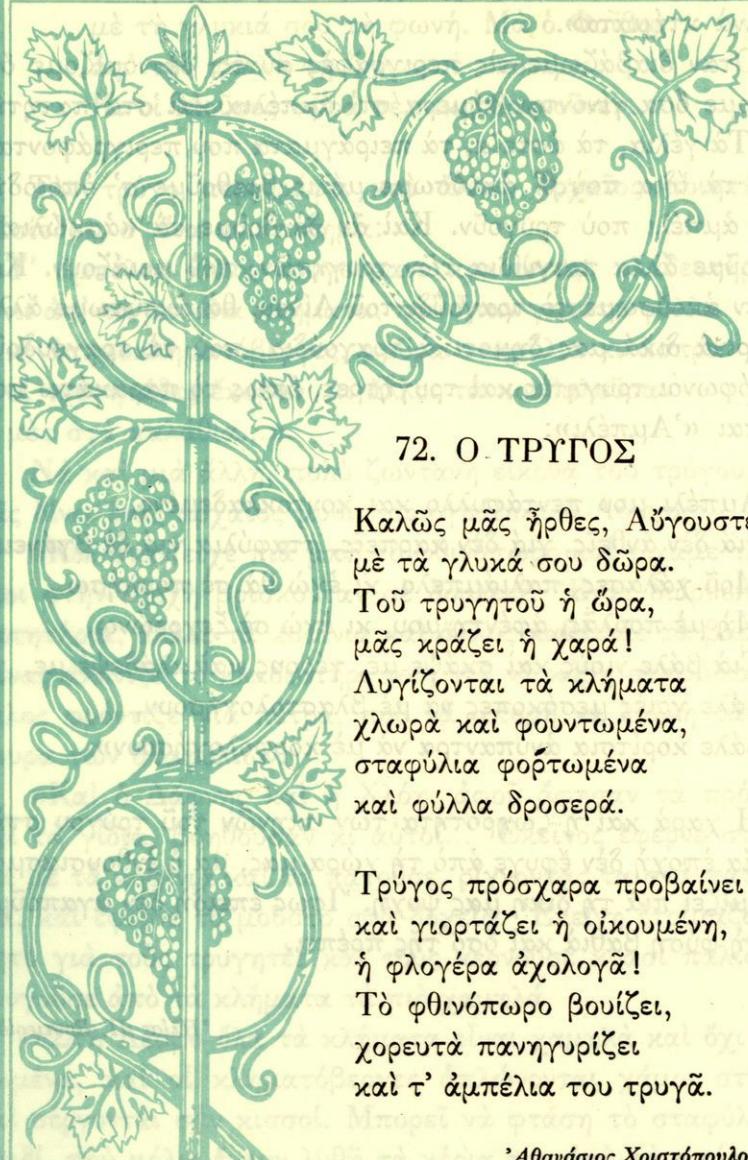
φτιάσιμο τοῦ κρασιοῦ, εἶχαν φωνάξει καὶ γυναικες ἀπὸ τὰ
κοντινὰ κτήματα».

“Οταν διαβάζωμε τὶς περιγραφὲς αὐτές, δὲ νομίζομε ὅτι
βλέπομε ὅσα γίνονται σήμερα στὸ ἀμπέλια καὶ στὰ πατητή-
ρια; Τὰ γέλια, τὰ ἀστεῖα, τὰ πειράγματα ποὺ περιγράφονται,
εἶναι τὰ ἴδια ποὺ θ’ ἀκούσωμε μόλις βρεθοῦμε σ’ ὅποιοδή-
ποτε ἀμπέλι ποὺ τρυγοῦν. Καὶ ἀν δὲ δοῦμε τὰ «ἀσκώλια»,
θὰ δοῦμε ἄλλα παιγνίδια τῶν τρυγητῶν, ποὺ μοιάζουν. Καὶ
ἄν δὲν ἀκούσωμε τὸ τραχούδι τοῦ Λίνου, θὰ ἀκούσωμε ἄλλα
σημερινὰ δικά μας δημοτικὰ τραγούδια, ποὺ τὰ τραγουδοῦν
γλυκόφωνοι τρυγητὲς καὶ τρυγῆτρες, ὅπως τὸ παρακάτω ποὺ
λέγεται «’Αμπέλι»:

«—’Αμπέλι μου πεντάφυλλο καὶ κοντοκλαδεμένο,
γιά δὲν ἀνθεῖς, γιά δὲν καρπεῖς, σταφύλια γιά δὲ βγάνεις;
Μοῦ χάλασες, παλιάμπελο, κι ἐγὼ θὰ σὲ πουλήσω.
— Μὴ μὲ πουλᾶς, ἀφέντη μου, κι ἐγὼ σὲ ξεχρεώνω.
Γιὰ βάλε νιούς καὶ σκάψε με, γέρους καὶ ιλάδεψέ με,
βάλε γριές μεσόκοπες νὰ μὲ βλαστολογήσουν,
βάλε κορίτσια ἀνύπαντρα νὰ μὲ κορφολογήσουν».

‘Η χαρὰ καὶ ἡ ζωηρότητα τῶν σκηνῶν τοῦ τρύγου στὴν
ἀρχαία ἐποχὴ δὲν ἔφυγε ἀπὸ τὴν χώρα μας, μὰ ὁ ἐνθουσιασμὸς
δὲ γεμίζει πιὰ τὴ δική μας ψυχή. ’Ισως ἐπειδὴ δὲν ἀγαποῦμε
πιὰ τὴ φύση βαθιὰ καὶ ὅσο τῆς πρέπει.

•*Ηλίας Π. Βοντιερίδης*

72. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Καλῶς μᾶς ἥρθες, Αὔγουστε,
μὲ τὰ γλυκά σου δῶρα.
Τοῦ τρυγητοῦ ἡ ὥρα,
μᾶς κράζει ἡ χαρά!
Λυγίζονται τὰ κλήματα
χλωρὰ καὶ φουντωμένα,
σταφύλια φορτωμένα
καὶ φύλλα δροσερά.

Τρύγος πρόσχαρα προβαίνει
καὶ γιορτάζει ἡ οἰκουμένη,
ἡ φλογέρα ἀχολογᾶ!
Τὸ φθινόπωρο βουίζει,
χορευτὰ πανηγυρίζει
καὶ τ' ἀμπέλια του τρυγᾶ.

•Αθανάσιος Χριστόπουλος

73. Η ΠΕΡΔΙΚΑ

73. Η ΠΕΡΔΙΚΑ

^τΑν δῆτε πέρδικα νὰ περπατῇ, θὰ πῆτε ὅτι πιὸ ἀρμονικό,
πιὸ ρυθμικό, πιὸ εὐχάριστο περπάτημα εἶναι ἀδύνατο νὰ
ἔχουν καὶ οἱ ἄγγελοι.

Οι κυνηγοί, ἅμα τῇ βλέπουν νὰ περπατῇ, τῆς σφυρίζουν ὅπως τὰ σκυλιά. Αὐτή, ἔχοντας πεποίθηση στὴν τέχνη νὰ γυρίζῃ ἀνάποδα, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται, στέκεται ἢ βουβαίνεται ἢ ἀναποδογυρίζεται. Καὶ ὁ κυνηγὸς σφυρίζοντας τὴν πλησιάζει ἀπ' ἐκεῖ ποὺ θὰ τοῦ ἔρθη βολικὰ νὰ τὴν τουφεκίσῃ, ἐκτός ἀν τὸν γελάσῃ καὶ χαθῆ ἀπότομα ἀπὸ τὰ μάτια του. Τὰ περδικόπουλα ἔχουν τόση τέχνη νὰ γίνωνται ἔνα μὲ τὸ χῶμα, γιατὶ τὰ βοηθεῖ τὸ χρῶμα τους, ποὺ τὰ χάνετε μπροστὰ στὰ μάτια σας. Γιὰ δλους αὐτοὺς τοὺς λόγους τὸ κυνήγι τῆς πέρδικας εῖναι τὸ πιὸ δύσκολο στοὺς κυνηγούς.

‘Η πέρδικα κάνει τὴ φωλιά της σὲ χαμηλὰ ριζοσπήλια.
Μὰ τὸ τραγούδι λέει:

«Ἐπάνω στὴν τριανταφυλλιὰ φτιάνει ἡ πέρδικα φωλιὰ: Εἰς ἓντα τοῦ περιβόλου

μὲ σύρματα καὶ μὲ φλωριὰ
καὶ μὲ σαράντα πέντε αὐγά.

Κι ἀνετραντάχτη ἡ πέρδικα
καὶ πέσαν τὰ τριαντάφυλλα.
Τό ’μαθαν οἱ ἀρχόντισσες
καὶ πᾶν νὰ τὰ μαζέψουν,
νὰ φτιάσουν ἄνθινο νερό,
νὰ λούσουν νύφη καὶ γαμπρό».

Κλωσᾶ τὸ πουλὶ δώδεκα αὐγά, ἐνῶ ἡ ζωολογία τοῦ λαοῦ λέει πώς φτάνει ὡς τὰ σαράντα πέντε. Τὰ αὐγὰ δχι μονάχα τρώγονται, μὰ τὰ βάζουν καὶ στὴ φωλιὰ τῆς κότας καὶ τὰ κλωσᾶ ὅπως καὶ τὰ δικά της. Τὰ κοτοπερδικόπουλα ὅμως φεύγουν στὴν ἔρημιὰ σὰ μεγαλώσουν. Καὶ γι’ αὐτὸ φροντίζουν νωρίς νὰ τὰ κλείσουν στὰ κλουβιά. Μὰ κι ἐκεῖ μόλις ἀκούσουν περδικολάλημα, χτυποῦν τὰ σύρματα τοῦ κλουβιοῦ μὲ τέτοια μανία, ποὺ ματώνονται. Οἱ κυνηγοὶ μεταχειρίζονται τὰ κοτοπερδικόπουλα ἀκριβῶς γι’ αὐτὸν τὸ σκοπό. Ἀφοῦ μεγαλώσουν λίγο, τὰ παίρνουν μὲ τὰ κλουβιά τους καὶ τὰ τοποθετοῦν σὲ μέρη περδικοσύχναστα. Ἐκεῖ βάζουν πάνω στὰ κλουβιὰ ἔνα πανὶ κόκκινο, ποὺ κάνει τὴν πέρδικα νὰ λαλῇ ἀδιάκοπα. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἔγελιοῦνται οἱ ἄλλες πέρδικες καὶ πλησιάζουν τὰ κλουβιά, ὅπου οἱ κυνηγοὶ τὶς περιμένουν κρυμένοι πίσω ἀπὸ βράχους ἢ κλαδιά.

‘Η πέρδικα τρώει ἀπ’ ὅλα τὰ χορταρικά. Ἀπαραίτητη ὅμως τροφή της εἶναι τὸ χαλίκι γιὰ χωνευτικὸ ἢ γιὰ νὰ καθαρίζῃ τὴ φωνή της, ὅπως λένε. Λησμόνησα νὰ σᾶς πῶ ὅτι ἡ πέρδικα ἔχει ἀδυναμία καὶ στὰ σταφύλια. “Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀπειρα τραγούδια της λέει:

«— Ποῦ ἥσουν πέρδικα γραμμένη
κι ἥθες τὸ πρωὶ βρεμένη;
—”Ημουνα πέρα στὰ πλάγια,
στὶς δροσίες καὶ στὰ χορτάρια.
— Τί ἔτρωγες πέρα στὰ πλάγια,
στὶς δροσίες καὶ στὰ χορτάρια;
—”Ετρωγα τὸ Μάη τριφύλλι
καὶ τὸν Αὔγουστο σταφύλι».

Τὰ περισσότερα τραγούδια τῶν γάμων καὶ τῶν ἀρραβώνων δανείζονται εἰκόνες ὁμορφιᾶς καὶ δροσιᾶς ἀπὸ τὴν πέρδικα. Εἶναι τὰ πιὸ ποιητικὰ σύμβολα τῆς ὁμορφιᾶς, τῆς γιορτῆς, τῆς δροσιᾶς. Ὁ ίδιος ποιητὴς σὲ κάποιους στίχους παρακαλεῖ τὰ νύχια του:

Παρ
«Νύχια μου καὶ νυχάκια μου
καὶ νυχοποδαράκια μου,
τὴν πέρδικα ποὺ πιάσατε
νὰ μὴν τήνε χαλάσετε».

«Τ' ἄγρια καὶ τὰ ἡμερα»

Στέφανος Γρανίτσας

74. ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ

Μία ματιά νὰ ρίξῃ κανεὶς στὸν χάρτη τῆς Ελλάδας, πρὶν καλὰ καλὰ συλλάβῃ τὸ σχῆμα τῆς μικρῆς αὐτῆς χώρας, τὰ μάτια του θὰ προσηλωθοῦν σ' ἔνα πλατύ γαλάζιο, διάστικτο ἀπὸ μικρὰ καὶ μεγαλύτερα κίτρινα σχήματα. Εἶναι ἡ ἔκταση καὶ τὸ χρῶμα τῆς νησόσπαρτης ἑλληνικῆς θάλασσας, ποὺ δίνει τὸν κύριο τόνο στὸ χάρτη, ἀλλὰ καὶ στὴν πραγματικότητα ποὺ εἰκονίζει. Γιατὶ ἡ Ελλάδα, σὲ δόλο σχεδὸν τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος της, βρέχεται ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς Ανατολικῆς Μεσογείου. Μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ δύνομαστὰ πέλαγα, ποὺ τὰ δόξασαν κοσμοϊστορικὰ γεγονότα καὶ οἱ ὥραιότεροι μύθοι τῆς ἀρχαιότητας, τὸ Ιόνιο, τὸ Αἰγαῖο, τὸ Μυρτῶο, τὸ Ικαριό, τὸ Κρητικὸ λούζουν καὶ ἀγκαλιάζουν τὴν Ελλάδα ἀπὸ κάθε μεριά. Σ' αὐτὰ τὰ πέλαγα μὲ τ' ἀμέτρητα μεγάλα, μικρότερα καὶ πολὺ μικρὰ νησιὰ περιπλανήθηκε ὁ Οδυσσέας γυρίζοντας πρὸς τὴν Ιθάκη. Τις περιπέτειές του ἀπὸ νησὶ σὲ

νησί, ναυάγια, ἀγῶνες μὲ τὰ θαλάσσια τέρατα, μᾶς τὰ ιστό-ρησε δὲ "Ομῆρος στὴν «'Οδύσσεια», τὸ γοητευτικότερο ἔπος τῶν αἰώνων.

"Ετσι, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ 'Ελλάδα ἀρχίζει νὰ ἔχῃ ποίηση, οἱ θάλασσες καὶ τὰ νησιά της παίρνουν μία ξεχωριστὴ θέση σ' αὐτήν, ὅπως καὶ σὲ κάθε ἐκδήλωση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ὡς σήμερα. Σ' αὐτὲς τὶς θάλασσες, ταξιδεύοντας ἀπὸ νησὶ σὲ νησί, οἱ ἐμπορικοὶ καὶ πολεμικοὶ στόλοι τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων διέδιδαν τὸν πολιτισμό, πολεμοῦσαν τοὺς βαρβάρους, ἐμπόδιζαν τὴν εἰσβολὴ τῆς 'Ασίας στὴ Δύση, βοηθοῦσαν στὴν ἀλληλογνωριμία τῶν ἀνθρώπων, ἀπλωναν τὴν 'Ελλάδα ὡς τὶς ἀκτὲς τῆς Μικρασίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ιταλίας, τῆς Γαλλίας, σὲ ὅλη τὴ Μεσόγειο.

Πάρα πολλὰ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ὑπῆρξαν ἀπὸ τὰ πρῶτα κέντρα ἐνὸς ἀναπτυγμένου πολιτισμοῦ, γιὰ τὸν ὁποῖο μᾶς μιλοῦν σήμερα τόσα ἀφθονα εὐρήματα σὲ ὅλα τὰ μουσεῖα τοῦ κόσμου. Θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ἀνέκαθεν ἡ θάλασσα ἥταν τὸ πνεῦμα τῆς 'Ελλάδας καὶ τὰ νησιὰ τὰ κέντρα αὐτοῦ τοῦ πνεύματος, κέντρα καὶ σταθμοὶ μαζί. Αὐτὴ τὴν ἔξεχουσα θέση τὴν κράτησαν πάντα, ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ 'Ομήρου ὡς τὰ σημερινά, ὅπου χιλιάδες ξένοι κάθε χρόνο ἔρχονται νὰ τὰ γνωρίσουν καὶ νὰ τὰ χαροῦν.

"Οπως καὶ ἡ ὑπόλοιπη 'Ελλάδα, ἔτσι καὶ τὰ νησιὰ πέρασαν ἀπὸ μεγάλες ιστορικὲς δοκιμασίες. Γνώρισαν ἐπιδρομὲς ἀλλοφύλων καὶ κουρσάρων, ὑποδουλώθηκαν διαδοχικὰ στοὺς Ρωμαίους, στοὺς 'Ενετούς, στοὺς Φράγκους, στοὺς Τούρκους, πολλὲς φορὲς ἐρημώθηκαν ὄλοτελα ἀπὸ κάθοικο, μὰ πάντα ὑπερνίκησαν κάθε κρίση, διατήρησαν ἀθικτη τὴν παράδοση τῆς ἑλληνικῆς τους ζωῆς, τὶς ἀξίες ἐνὸς πανάρχαιου θαλασσινοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ στὰ 1821, ὅταν ξεσηκώθηκε ἡ Ἑλλάδα ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, ποὺ τὴν κρατοῦσαν τετρακόσια χρόνια σκλάβια, τὰ ἑλληνικὰ νησιά, ἡ "Υδρα, οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Κάσος, ἔχοντας μεγάλη ναυτικὴ κι ἐμπορικὴ ἀνάπτυξη, κράτησαν ἐλεύθερες τὶς ἑλληνικὲς θάλασσες κι εἴπαιξαν τὸν πιὸ ἀποτελεσματικὸ ρόλο στὴν τελικὴ ἐπιτυχία τῆς Ἐπαναστάσεως." Εδωσαν στὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἐλεύθερία πλῆθος ἔξοπλισμένα καράβια, ἀμέτρητο χρῆμα, θαυμάσια πληρώματα καὶ ἥρωες σὰν τὸν Κανάρη καὶ τὸν Μιαούλη, μεγάλους ναυμάχους, ποὺ τοὺς ὕμνησαν οἱ μεγάλοι ποιητὲς τῆς Εὐρώπης ὡς ἀπογόνους τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Κυνέγειρου.

'Απὸ τὴν Ἐπανάσταση ὡς σήμερα τὰ ἑλληνικὰ νησιὰ ἔξακολούθησαν νὰ εἶναι ναυτικὰ καὶ ἐμποροθαλασσινὰ κέντρα, χάρη στὴν πρόοδο τῶν ὅποιων ἡ Ἑλλάδα ἀπόχτησε ναυτιλία συγχρονισμένη, ἀπὸ τὶς καλύτερες τοῦ κόσμου. 'Η νησιώτικη ζωή, τὸ νησιώτικο πνεῦμα ἀκμάζουν σήμερα στὴν Ἑλλάδα ὅσο ποτὲ καὶ ἀποτελοῦν ἔνα ἀπὸ τὰ πιὸ γραφικά, τὰ πιὸ γοητευτικὰ καὶ τὰ πιὸ γνήσια δείγματα τοῦ νεοελληνικοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Γιατὶ στὴν Ἑλλάδα, ὅπως σὲ πολλὲς παρόμοιες χῶρες μὲ καθυστερημένο βιομηχανικὸ πολιτισμό, ποὺ ἦταν ὑπόδουλες, ὅταν ἡ Εὐρώπη δημιουργοῦσε καὶ διαμόρφωνε τὴ ζωή τῆς, δύο ὅψεις παρουσιάζει ἡ ζωή. 'Η μιὰ εἶναι ἡ προσπάθεια τῆς ἐκβιομηχανίσεως καὶ τοῦ συγχρονισμοῦ, ποὺ κυρίως ἐκδηλώνεται στ' ἀστικὰ κέντρα καὶ στὶς μεγάλες πόλεις, στὴν Ἀθήνα, στὸν Πειραιά, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴν Πάτρα, στὸ Βόλο, στὴν Καλαμάτα.

'Η ἄλλη εἶναι ἡ ἀγροτικὴ καὶ θαλασσινὴ μορφὴ τῆς ζωῆς, ζωῆς, δηλαδὴ ἡ γνήσια λαϊκὴ ζωὴ στὴν ὕπαιθρο, στὰ χωριά καὶ στὰ νησιά, μιὰ ζωὴ μέσα στὴν ἀγκαλιὰ καὶ στὶς πηγὲς τῆς πολύμορφης ἑλληνικῆς φύσεως μὲ πατροπαράδοτα ἥθη

κι ξθίμα, μὲ θρησκευτικὲς καὶ καθημερινὲς συνήθειες σχεδὸν ἀναλλοίωτες.

‘Η ζωὴ στὴν Ἑλλάδα εἶναι δύσκολη, σκληρή, γιατὶ ἡ χώρα εἶναι φτωχὴ σὲ ἀγροτικὴ ἀπόδοση καὶ σὲ πρῶτες ψλες. Πολλὰ καὶ γυμνὰ βουνά, λίγοι κάμποι, πολλὰ νησιά, ποὺ τὰ περισσότερα εἶναι καὶ αὐτὰ γυμνά, ἄνυδρα, τραχιά, μᾶλλον ποκοποῦν σὰν πετράδια μέσα στὴ θάλασσα. Ἔτσι ὁ Ἑλληνας ἀγρότης καὶ θαλασσινὸς κερδίζει μὲ δυσκολία τὴν ζωὴ του. Εἶναι ἀναγκαστικὰ λιτός, ζῆ μὲ ψωμί, ἐλιές, κηπουρικά, ὄσπρια, ἐλάχιστο κρέας καὶ λάδι. Αὕτη ἡ δύσκολη ζωὴ τὸν ἀνάγκασε ν’ ἀναπτύξῃ τὴν ἔμφυτη ἔξυπνάδα του καὶ τὸν ἔκαμε ἐργατικὸν καὶ φιλότιμον. Εἶναι ἐγκρατής, φιλόξενος, αὐθόρμητα εὐγενῆς καὶ συμπονετικός, γιατὶ ξέρει τὴ δυσκολία καὶ τὴν πίκρα τῆς ζωῆς. “Ολα αὐτὰ τὰ γνωρίσματα τὰ βρίσκομε λίγο ἢ πολὺ σὲ κάθε ἐλληνικὴ γωνιά, στὰ βουνά, στὸν κάμπο, στὶς πολιτεῖες καὶ στὰ χωριά, τὰ συναντοῦμε ὅμως στὴν πιὸ καλή τους ἔκφραση στὰ ἐλληνικὰ νησιά.

Θὰ συναντήσετε στὰ ἐλληνικὰ νησιά καὶ προϊστορικὲς καὶ κλασικὲς ἀρχαιότητες καὶ ρωμαϊκὰ ἀπομεινάρια καὶ ἀφθονα βυζαντινὰ μνημεῖα καὶ φράγκικα κτίρια καὶ κάστρα. Καί, ἀμα τὴ γνωρίσετε καλύτερα καὶ μπῆτε στὸ νόημα τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, θὰ βρῆτε ὅτι ἡ πιὸ γραφικὴ ἐπιμειζία τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἔχει συντελεστῇ στὰ νησιά.

Ανδρέας Καραντώνης

μετατρέψαντα τὸν πόλεμον τὸν πόλεμον

τοποθετούντα τὸν πόλεμον τὸν πόλεμον

Ψηφιοποίηθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

75. ΤΟΥΣ ΝΑΥΤΙΚΟΥΣ ΤΟΥΣ ΓΕΡΟΥΣ

ΣΥΛΛΟΓΙΖΟΜΑΙ...

Τούς ναυτικούς τούς γέρους συλλογίζομαι,
πού πιά νὰ ταξιδεύουν δὲν μποροῦνε
πού νοσούνται καὶ άράξαν στὸ νησί τους — καὶ τὶς μέρες τους
ἀνώφελοι καὶ ἀνεργοὶ περνοῦνε.

ποὺ εἶναι σὰν ξένοι στὴ ζωὴ τὴ γύρω τους καὶ στὶς
καὶ στὸ νησί τους σὰ φυλακισμένοι, στὴ θεσσαλία
ποὺ σέρνονται σκυφτοὶ καὶ λιγομίλητοι
καὶ ὁ νοῦς τους στὰ ταξίδια τους πηγαίνει.

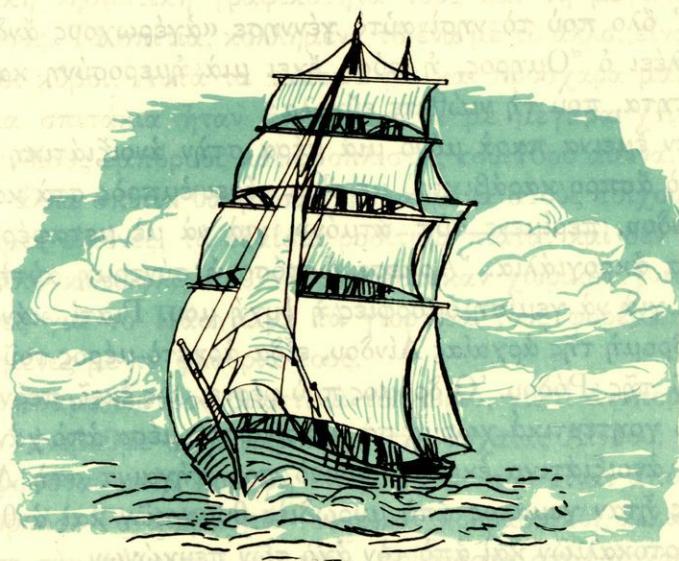
ποὺ πάντα τὴ φανέλα μὲ τὴν κόκκινη καὶ στὶς πηγές
τὴν ἄγκυρα στὸ στῆθος τους φορᾶνε

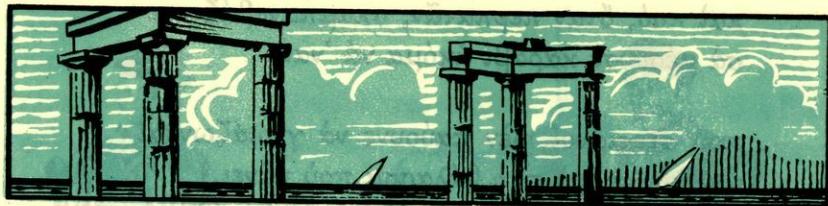
καὶ πού, ὅταν περπατῶν, σκαμπανεβάζουνε
σὰ μέσα σὲ καράβι ἀκόμα νὰ 'ναι·

ποὺ στεριανοί, δὲν παύουνε νὰ γνούαζωνται
γιὰ τὸν καιρὸ στὴ θάλασσα ποὺ κάνει,
ποὺ κι οὕτε μιὰν ἡμέρα δὲν ἀφήνουνε
χωρὶς νὰ κατεβοῦνε στὸ λιμάνι·

καὶ πού, ὅταν ὁ χειμώνας μὲς στὸ σπίτι τους
τοὺς κλείνει, μπρὸς στὸ τζάκι τους, τὰ βράδια,
μ' ὑπομονὴ κι ἀγάπη — γιὰ τ' ἀγγόνια τους
εἴτε γι' αὐτοὺς — μικρὰ φτιάνουν καράβια.

Κώστας Οὐράνης

76. ΣΤΗ ΡΟΔΟ

Ἡ Ρόδος εἶναι γεμάτη ὡραῖα τοπία καὶ ἀρχαιότητες. Καὶ ὅπου ὑπάρχει τὸ ἔνα, μπορεῖ νὰ εἴστε βέβαιοι πὼς δὲ λείπει καὶ τὸ ἄλλο.

Στὶς κορφὲς τῶν βουνῶν, ἀπ' ὅπου τὸ μάτι ἀγκαλιάζει τὴν ἀπέραντη θάλασσα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ φωτός, ὑπάρχουν ἐρείπια ἀρχαίων ἀκροπόλεων. Στοὺς σκαμμένους γραφικούς βράχους τῶν ἀκρογιαλιῶν βρίσκονται τάφοι ἀρχαίων Ροδίων. Μαρμάρινες στῆλες καὶ κρῆνες λευκάζουν μέσα σὲ γοητευτικὲς πρασινάδες.

Μ' ὅλο ποὺ τὸ νησὶ αὐτὸ γέννησε «ἀγέρωχους ἄνδρες», ὅπως λέει ὁ "Ομηρος, ἡ φύση ἔχει μιὰ ἡμεροσύνη καὶ μιὰ γλυκύτητα, ποὺ τὴ νιώθετε εὔχολα.

Δὲν ἔμεινα παρὰ μόνο μιὰ μέρα στὴν ἀνοιξιάτικη φύση της. Τὸ ἀσπρὸ καράβι ποὺ μὲ εἰχε φέρει ἐμπρὸς στὰ κάστρα τῆς Ρόδου, περίμενε «ὑπ' ἀτμόν», γιὰ νὰ μὲ μεταφέρῃ καὶ σ' ἄλλα ἀκρογιαλια. "Αρκεσε ὡστόσο ἡ σύντομη αὐτὴ ἐπίσκεψη, γιὰ νὰ γεμίσῃ ὁμορφιές ἡ ψυχή μου. Γιατί, κάνοντας τὴν ἐκδρομὴ τῆς ἀρχαίας Λίνδου, εἶδα ἀρκετὸ μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ρόδου. 'Ο δρόμος ποὺ φέρνει ὡς ἔκει, περνᾶ μέσα ἀπὸ γοητευτικὰ χωριά, σὰ μιὰ κλωστὴ μέσα ἀπὸ χάντρες.

Τὸ ἀνοιξιάτικο ἔκεινο πρωινὸ ποὺ πήγαινα στὴ Λίνδο, ὁ ἀέρας ἦταν γεμάτος ἀπὸ μυρωδιές θυμαριῶν καὶ ἀνθισμένων πορτοκαλιῶν καὶ ἀπὸ τὸν ἀχὸ τῶν πευκώνων.

Σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ τὰ μάτια μου δὲν ἀντίκρισαν οὔτε μιὰ σπιθαμὴ φτωχικῆς ἢ ἀσήμαντης φύσης. Παντοῦ τὰ κυπαρίσσια, οἱ ἐλιές, τὰ πλατάνια καὶ τὰ πεῦκα ἔντυναν τοὺς λόφους καὶ τὶς λαγκαδιές, καὶ στοὺς κάμπους ἀπλωνόταν ἡ τρυφερὴ πρασινάδα τῶν περιβολιῶν.

Τὰ χωριὰ τῆς Καλλιθέας, τοῦ Ἀρχαγγέλου, τῆς Μάλωνας, ποὺ ἦταν στὸ δρόμο μας, λεύκαζαν ἐπάνω στὴν ἀπέραντη πρασινάδα, σὰν κοπάδια καθισμένων περιστεριῶν. Τὸ γενικό τους ἀσβέστωμα καὶ ἡ πάστρα τῶν αὐλῶν τους εἶχαν ἔνα γιορταστικὸ τόνο, ποὺ φαίδρυνε ἀκόμα περισσότερο τὴν ἀνοιξιάτικη ἀτμόσφαιρα.

'Η Λίνδος, ὅταν φτάσαμε, μοῦ προσφέρθηκε σὰν ἔνα ποτήρι, ὅπου ἥπια τὴν ὁμορφιὰ ὄλης τῆς Ρόδου. Τὸ θέαμα τῆς συνδυάζει τὴ γοντεία καὶ τὸ ἐνδιαφέρον.

Καὶ αὐτὸ ἀκόμα τὸ σημερινὸ χωριὸ δὲ φέρνει ἀνάξια τὸ ιστορικό του ὄνομα. Οἱ στενοὶ δρόμοι του θέλγουν μὲ τὴ μεσογειακὴ νησιώτικη γραφικότητά τους καὶ τὴ μεγάλη πάστρα τους. Τὰ σπίτια, κολλημένα τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο, εἶναι κάτασπροι κύβοι. Αὐτὰ τὰ ταπεινὰ μὰ καὶ πρόσχαρα μαζὶ νησιώτικα σπιτάκια ἦταν ἀνακατωμένα μὲ μέγαρα χτισμένα ἀπὸ Λινδίους ἐμπόρους καὶ ἐφοπλιστὲς τοῦ 16ου αἰώνα.

Σ' ἄλλα σπίτια θαύμασα, κρεμασμένα στοὺς τοίχους σὰν πολύτιμες εἰκόνες, τὰ ἔξαίσια ροδίτικα πιάτα, καὶ δὲν περάσαμε ἀπὸ κατώφλι, ποὺ νὰ μὴν ἔστεκαν χωρικὲς γυναικεῖς, ντυμένες γιὰ τὸ Πάσχα μὲ τὰ γιορτινά τους φορέματα καὶ στολισμένες μὲ τὰ φλουριά τους.

Γυρίσαμε ώστόσο βιαστικὰ τὸ χωριό, γιατὶ ἀνυπομονούσαμε ν' ἀνεβοῦμε στὴν ἀκρόπολη τῆς ἀρχαίας Λίνδου.

Τύφωνεται στὴν κορυφὴ ἔνδος λόφου, ποὺ εἶναι ἀπότομος καὶ γυμνός. Τὸ ἀνέβασμά του εἶναι κουραστικό, ἀλλὰ ὅταν περνᾶτε τὴν πύλη τοῦ κάστρου, βρίσκεστε στὴν ἀρχαία ἐλ-

ληνική ἀκρόπολη καὶ σᾶς ὑποδέχονται σὰν πυργοδεσπότες ἡ Ὀμορφιά καὶ ἡ Ἰστορία.

Ἐκεῖ ὑψωνόταν ὁ περίφημος στὴν ἀρχαιότητα ναὸς τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς καὶ τὴν ἀκρόπολη τὴν στόλιζαν προαύλια, βωμοὶ ἄλλων θεῶν, ἐκατοντάδες ἀγάλματα καὶ ἀναρίθμητες μαρμάρινες ἐπιγραφὲς μὲ ψηφίσματα τῶν ἀρχαίων Λινδίων. Πέρασα στὴν ἀρχαία ἀκρόπολη τῆς Λίνδου μιὰ ὥρα καὶ εἶχα τὴν αἰσθηση ὅτι ζοῦσα μέσα στὸ παρελθόν. Κάτω ἀπὸ τὸ φωτεινὸν καὶ γαλάζιο οὐρανὸν βασίλευε μιὰ γαλήνη αἰώνιότητας. "Ενα ἀπέραντο τοπίο στεριᾶς καὶ θάλασσας ἀπλωνόταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μου. Ὁ ἥλιος χρύσιζε τὴν δύμορφιά του. Τὰ μάτια μου περιφέρονταν σὰν ἀναποφάσιστα, σὰ νὰ μὴν ἥξεραν νὰ διαλέξουν τὸ σημεῖο ποὺ θὰ τοὺς ἀρεσε περισσότερο νὰ σταθοῦν.

"Ἐβλεπα τὸ λιμάνι, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε μιὰ μέρα μὲ τὶς τριήρεις του ὁ βασιλιάς Τληπόλεμος, γιὰ νὰ λάβῃ μέρος στὸν τρωικὸ πόλεμο, τὸν τάφο τοῦ Κλεόβουλου, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς «έπτα» σοφοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τὶς ἀκτὲς ποὺ ἔμπαιναν βαθιὰ μέσα στὴ θάλασσα.

Τὸ σημεῖο ὅπου ἐπιτέλους σταμάτησα, ἦταν ἔνας μικροσκοπικὸς ὄρμος κάτω ἀπὸ τὸ λόφο, κλειστὸς σὰ δαχτυλίδι, ποὺ γυάλιζε σὰ μιὰ μεγάλη ζαφειρόπετρα. Σ' αὐτόν, λένε, βγῆκε ὁ ἀπόστολος Παῦλος γυρίζοντας ἀπὸ τὴν Ρώμη καὶ κατήχησε τοὺς Ροδίους στὴ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου. Μὰ ὁ νοῦς μου πέταξε ἀμέσως σὲ μιὰν ἄλλη μορφή.

Σ' αὐτὸν ἐκεῖ τὸν ὄρμίσκο, σκέφτηκα, θὰ ἀποβιβάστηκε δίχως ἄλλο ἡ Ἐλένη τοῦ Μενελάου, ὅταν, ὅπως λέει ὁ θρύλος, ἥρθε στὴ Λίνδο, ἀφοῦ ἔπεισε ἡ Τροία. Ποῦ ἀλλοῦ παρὰ σ' αὐτὴ τὴν ἀγκαλιὰ θὰ ἔβρισκε καλύτερο καταφύγιο ἀπὸ τὴν τρικυμία καὶ τοὺς ἀνθρώπους;

Κατὰ διασκενὴ Θ. Παρασκευοπούλου

Κώστας Οδράνης

77. Η ΔΗΛΟΣ

Είχαμε πάει νὰ ἐπισκεφθοῦμε τὴ Δῆλο. Τὸ ταξίδι αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάνη κανεὶς κάθε μέρα. Ἡ Δῆλος εἶναι σήμερα ἀκατοίκητη. Συγκοινωνία μὲ τὸ νησὶ δὲν ὑπάρχει καὶ, γιὰ νὰ πάγη κανεὶς νὰ δῃ τὰ ἀρχαῖα, ἡ πρέπει νὰ περάσῃ μὲ κατὰς ἀπὸ τὴ Σύρο ἢ νὰ πετύχῃ καμιὰ εὔκαιρία ἐκδρομῆς μὲ βαπόρι. Τέτοιες ἐκδρομὲς κάνουν πότε πότε διάφοροι σύλλογοι, ναυλώνοντας ἐπίτηδες βαπόρια. Καὶ μιὰ τέτοια εὔκαιρία πετύχαμε κι ἐμεῖς.

Είχαμε μεγάλη ἐπιθυμία νὰ δοῦμε τὴν Ἑλληνικὴ αὐτὴ Πομπηία. Γιατί, ὅπως ἡ Πομπηία στὴν Ἰταλία που σκεπάστηκε ἀπὸ τὴ λάβα τοῦ Βεζουβίου, ὅταν τὴν ξέθαψαν, βρέθηκε ὅπως ἦταν τὴ στιγμὴ τῆς καταστροφῆς, ἔτσι καὶ ἡ Δῆλος διατηρεῖται μὲ τὰ σπίτια της καὶ τοὺς δρόμους της, ὅπως ἦταν τὸν ἀρχαῖο καιρό· μισογκρεμισμένα βέβαια καὶ ἀλλαγμένα ἀπὸ τὸν καιρό, ἀλλὰ ὅχι ἀφανισμένα καὶ ἀγνώριστα, ὅπως σὲ ἄλλους ἀρχαίους τόπους.

Περπατώντας στοὺς δρόμους της καὶ μπαίνοντας μέσα στὰ σπίτια, ποὺ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ νομίζεις πῶς χτές ἀκόμα τὰ ἀφῆκαν οἱ παλιοί της κάτοικοι, φαντάζεσαι πῶς ξαναζῆς στοὺς παλιοὺς καιροὺς καὶ ξαναγυρίζεις μὲ τὴ φαντασία σου στὰ

χρόνια, που τὸ νησὶ αὐτὸ μὲ τὸ μεγάλο του ἐμπόριο καὶ τὸ πολυκάρβο λιμάνι του καὶ τοὺς ὥραίους ναούς του ἦταν κατοικία πλούσιων ἀνθρώπων καὶ περαστικῶν ξένων.

"Ετσι ἔνα ὥραῖο καλοκαιρινὸ πρωὶ ἀποβιβαστήκαμε στὸ ἔρημο σήμερα ἀκρογιάλι τῆς Δήλου, ὅπου ἄλλοτε χαλοῦσε δό κόσμος ἀπὸ τὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ταξιδιωτῶν. "Ἐνας ἀρχαιολόγος που ἦταν μαζί μας, μπῆκε μπροστά μας νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ στὰ ἀρχαῖα καὶ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὸ καθετὶ ποὺ θὰ βλέπαμε. Αὐτοὶ οἱ ἀρχαιολόγοι, βλέπετε, στοὺς ἀρχαίους τόπους εἶναι σὰ νὰ βρίσκωνται στὸ χωριό τους. Καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ἐπιθυμήσωμε καλύτερον ὀδηγὸ ἀπ' αὐτούς. Αὐτοὶ εἶναι σὰ ντόπιοι ἐκεῖ, κι ἐμεῖς οἱ ἄλλοι σὰν ξένοι, που μᾶς φιλοξενοῦν στὸν τόπο τους.

"Οταν προχωρήσαμε λιγάκι, ὁ ἀρχαιολόγος σταμάτησε καὶ μᾶς εἶπε:

— Βλέπετε ἐκεῖ πάνω μιὰ μικρὴ λίμνη, που γυαλίζει μέσα στὰ καλάμια; Λοιπὸν ἐκεῖ κοντά, κάτω ἀπὸ μιὰ φοινικιά, γέννησε ἡ καημένη ἡ Λητὼ τὸν Ἀπόλλωνα. "Οταν πλησίαζε νὰ γεννήσῃ, τὴν ἕφεραν γρήγορα γρήγορα ἐδῶ κι ἐλευθερώθηκε ἡ γυναίκα μ' ἓνα χαριτωμένο ξανθὸ ἀγοράκι, που ἦταν ὁ θεὸς Ἀπόλλων, κι ἓνα ὅμορφο κοριτσάκι, τὴν "Αρτεμη.

"Οπως μᾶς μιλοῦσε ὁ ἀρχαιολόγος καὶ ὅπως βλέπαμε τὰ μέρη, νομίζαμε πώς χτές ἀκόμα εἶχαν γεννητούρια στὸ νησί. Πολλοὶ μάλιστα νόμισαν πώς εἶχαν ἀκούσει τὶς φωνοῦλες τῶν μωρῶν.

'Αφήνοντας πίσω καὶ τὸ ἔρημο λιμάνι, προχωρήσαμε πρὸς τὴν πόλη. Περνούσαμε ἀνάμεσα ἀπὸ μάρμαρα ναῶν, στῆλες, στοὲς καὶ ἀγάλματα. 'Ο σοφός μας ὀδηγὸς μᾶς ἐξήγησε τί ἦταν τὸ ἓνα καὶ τί τὸ ὄλλο.

”Επειτα πήγαμε στὸ Μουσεῖο, γεμάτο ἀπὸ ὡραῖα ἀγάλματα καὶ ἐπιγραφές.

— Τώρα, μᾶς εἶπε ὁ ὀδηγός μας, ἀφοῦ εἴδαμε τοὺς ναοὺς καὶ τὶς στοές καὶ τὴν ἀγορά, πᾶμε νὰ κάνωμε κι ἔναν περίπατο μέσα στὴν πόλη. Οἱ ἄνθρωποι μόνο λείπουν νὰ μᾶς καλοδεχτοῦν. ”Ολα τὰ ἄλλα μένουν στὸν τόπο τους. Τὰ σπίτια, ὅπου ἔζησαν οἱ ἄνθρωποι, τὰ δρομάκια, ὅπου περπατοῦσαν; τὰ μαγαζιά, ὅπου ἔκαναν τὰ ψώνια τους.

’Ανεβήκαμε στὸ λόφο, ὅπου ἦταν χτισμένη ἡ πόλη, ἀφοῦ κάναμε ἔνα γύρο στοὺς ἀρχαίους δρόμους. ’Ο ὀδηγὸς μᾶς εἶπε:

— ”Ἄς μποῦμε τώρα σ’ αὐτὸ τὸ ἀρχοντόσπιτο. Χωρὶς ἄλλο τὸ σπίτι αὐτὸ θὰ ἦταν σπίτι κάποιου ἀρχαίου ἐφοπλιστῆ. Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ ἴδιος νὰ μᾶς δεχτῇ, ἀλλὰ δὲν πειράζει.

Προχωρήσαμε, ἀνεβήκαμε τὰ μαρμαρένια σκαλοπάτια καὶ βρεθήκαμε στὴν εὐρύχωρη αὐλή, στρωμένη ὅλη μὲ ὡραῖα μωσαϊκά.

— Δὲ σᾶς τὸ ἔλεγα ἐγὼ πώς εἶναι σπίτι ἐφοπλιστῆ; μᾶς εἶπε ὁ ὀδηγός μας. Νά καὶ τὸ ἔμβλημά του, ιστορημένο ἐπάνω στὸ ψηφιδωτό. Μιὰ ἄγκυρα κι ἔνας Τρίτων. Σύμβολα ναυτικὰ καὶ τὰ δύο.

Σταθήκαμε καὶ καμαρώναμε τὸ ἀρχοντόσπιτο.

— Κρίμα νὰ μὴν εἶναι ὁ ἴδιος νὰ μᾶς περιποιηθῇ... εἶπε ὁ ὀδηγός μας. ”Ἐνα γλυκὸ κι ἔνα ποτήρι νερὸ θ’ ἀξιζε ὅ, τι πῆς αὐτὴ τὴν ὥρα.

”Ἐνας μικρὸς ἀπὸ τὸν τόπο, ποὺ μᾶς εἶχε ἀκολουθήσει, πουλώντας λουκούμια συριανὰ καὶ κρύο νερό, ἔτρεξε τότε νὰ μᾶς περιποιηθῇ, σὰ νὰ εἶχε καταλάβει τὴν ἐπιθυμία μας καὶ σὰ νὰ ἥθελε νὰ βγάλῃ ἀσπροπόροσωπο τὸ νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ.

— Λουκούμια καὶ νερό, κύριοι... τίαν νῶταντανά

Τὰ δεχτήκαμε μὲ τὴ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση. Κάποιος τότε γύρισε στὸ μικρὸ καὶ τοῦ εἶπε:

— Δὲ μοῦ λές, παιδί μου, ἀρχαῖος εἶσαι ἐσύ; —
‘Ο μικρὸς δὲν κατάλαβε.

— Μάλιστα, κύριε... εἶπε.

Καὶ καθὼς τὸ παιδάκι τοῦ πέμπτου αἰώνα πρὸ Χριστοῦ, ὅπως τὸ εἶχαμε φανταστῆ, μοίραζε δλόγυρα λουκούμια καὶ νερά, νομίζαμε πώς τὴν περιποίηση μᾶς τὴν ἔκανε στὸ σπίτι του ὁ φιλόξενος νοικοκύρης του. Τότε κάποιος ξένος, ποὺ ἦταν μαζὶ στὴν ἐκδρομή, ἔβγαλε τὸ σημειωματάριό του καὶ σημείωσε:

«Στὰ σπίτια τῆς ἀρχαίας Δήλου προσφέρονται στοὺς ἐπισκέπτες ὡραῖα συριανὰ λουκούμια καὶ δροσερὸ νεράκι».

— Απὸ ποῦ πᾶνε στὸ πάνω πάτωμα, παιδί μου; ρωτήσαμε τότε τὸ μικρό.

— Ορίστε, κύριοι, ἡ σκάλα, μᾶς εἶπε σὰν ἄνθρωπος τοῦ σπιτιοῦ. Δὲν τὴ βλέπετε;

Μπροστά μας πραγματικὰ ἦταν ἡ σκάλα, ποὺ ἔφερνε στὸ πάνω πάτωμα. Ἀνεβήκαμε, σὰ νὰ ἥμαστε στὸ σπίτι μας. “Εξαφνα σ’ ἔναν τοῦχο εἴδαμε κάτι δρυιθοσκαλίσματα, σὰν τὰ κακογραμένα γράμματα ποὺ γράφουν καὶ σήμερα τὰ παιδιὰ στοὺς τοίχους. Σκύψαμε καὶ διαβάσαμε:

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΥΦΛΟΣ ΟΥΔΕ ΒΛΕΠΕΙ
ΟΥΔΕΝ ΠΑΙΖΩΝ ΑΣΤΡΑΓΑΛΟΥΣ ΕΚΛΕΨΕΝ
ΑΥΤΩ ΕΡΜΙΑΣ ΑΣΤΡΑΓΑΛΟΥΣ

— Καταλαβαίνετε τί τρέχει ἐδῶ; μᾶς εἶπε ὁ ἀρχαιολόγος. Τὰ παιδιὰ τοῦ 450 π.Χ. εἶχαν τὴν κακὴ συνήθεια, ὅπως καὶ τὰ σημερινά, νὰ γράφουν πάνω στοὺς τοίχους. ‘Ο μικρὸς Έρμίας λοιπὸν ἔπαιζε τὰ κότσια μὲ τὸ μικρούλη τὸ Δημήτριο, παιδιὰ χρηματιστῶν καὶ τὰ δυό, καὶ ὁ Έρμίας ἔκανε ζαβο-

λιες στὸ Δημήτριο, χωρὶς νὰ παίρνῃ εἰδηση ἐκεῖνος. Κάποιος ἄλλος πονηρὸς μικρὸς ὅμως, ποὺ εἶχε μυριστῇ τὴ ζαβολιά, ἔπιασε κι ἔγραψε στὸν τοῦχο αὐτὰ ποὺ διαβάσατε.

Καὶ ὁ ἀρχαιολόγος μᾶς ἔξήγησε τὴν ἀρχαία ἐπιγραφὴ τοῦ τοίχου:

‘Ο Δημήτριος εἶναι στραβὸς καὶ δὲ βλέπει τίποτα, ὅταν παίζῃ τὰ κότσια. ‘Ο Ἐρμίας τοῦ ἔκλεψε μερικὰ κότσια.

Κάποιος τότε ἀπὸ μᾶς γύρισε καὶ εἶπε αὐστηρὰ στὸ μικρὸ μὲ τὰ λουκούμια:

—’Εσὺ τὰ ἔγραψες αὐτά;

‘Ο μικρὸς τὰ χρειάστηκε.

—”Οχι, μπάρμπα, φώναξε. Δὲν τὰ ἔγραψα ἐγώ...

Σὲ λίγο φεύγαμε μὲ τὸ γρήγορο βαπόρι, ἀφήνοντας πίσω μας τὸ φωτολουσμένο νησὶ τοῦ Ἀπόλλωνα. Καὶ δὲν ἦταν σὰ νὰ φεύγαμε ἀπὸ μιὰ νεκρὴ πολιτεία. Κάτι μᾶς ἔλεγε μέσα μας πῶς εἴχαμε ξαναζήσει γιὰ λίγες ὥρες μαζὶ μὲ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τοῦ ἱεροῦ νησιοῦ καὶ πῶς εἴχαμε παίξει κότσια μαζὶ μὲ τὸν κουτὸ Δημήτριο καὶ τὸν τετραπόνηρο τὸν Ἐρμία.

Παῦλος Νικβάνας

σημείωσε:

78. Η ΚΕΡΚΥΡΑ

Ποιός μπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ τὸ γαλανὸ πανέμορφο χρῶμα τοῦ ἀττικοῦ οὐρανοῦ; Ποιός ἄλλος ἥλιος κατόρθωσε ποτὲ νὰ χρυσώσῃ τοὺς παλιοὺς λίθους τῆς Ἀκρόπολης, νὰ ξαναζωτανεύῃ τὴν παλιά τους ψυχή; Ποιός δὲ θαύμασε καὶ δὲ χάρηκε τὰ μενεξεδένια δειλινὰ παιγνίδια τοῦ ἥλιου μὲ τὶς πλαγίες τοῦ Τυμηττοῦ;

Ἄλλα ἡ φύση λησμόνησε νὰ σκορπίσῃ ἄφθονα στὸ δοξασμένο κάμπο τῆς Ἀττικῆς ἔνα χρῶμα, τὸ πράσινο.

"Οποιος κατοικεῖ στὸ γλυκὸ νησὶ τοῦ Ιονίου — στὴν ώραία Κέρκυρα — πνίγεται μέσα στὸ πράσινο. Δὲ χρειάζεται νὰ πάγκαλιάζονται μὲ εὔκαλύπτους καὶ ίτιές καὶ τὰ μπαλκόνια σκιάζονται ἀπὸ περιπλοκάδες καὶ κισσούς, καὶ δυὸ βήματα πάρα πέρα βασιλεύει παντοῦ τὸ πράσινο.

'Ο ἀπέραντος ἐλαιώνας εἶναι μιὰ ἀκράτητη πλημμύρα. Γεμίζει κάθε κοιλάδα μὲ τὸ σταχτοπράσινο χρῶμα του καὶ κατεβαίνει μὲ τὶς γέρικες ἐλιές του νὰ ἀνταμώσῃ τὴ θάλασσα, ποὺ φιλεῖ τὶς ρίζες τους καὶ καθρεφτίζει τὶς κορυφές τους.

Κι ἀνάμεσα στίς φυλλωσίες ξεπροβάλλει πότε μιὰ σειρά κυπαρίσσια, πότε μιὰ γωνιά ἀπὸ ἐπαύλεις, πότε μιὰ στέγη ἀπὸ καλύβα καπνοστεφανωμένη.

Παρέκει χὲ μιὰ κοιλάδα, προφυλαγμένη ἀπὸ τοῦ βοριᾶ τὰ χαιδέματα, ἀγκαλιασμένες πορτοκαλιές μὲ λεμονιές, δάσος ὀλόκληρο. Καὶ ἄμα ἀνέβωμε στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου, πιὸ πέρα, ἄλλη εἰκόνα ξετυλίγεται μπροστά μας.

"Ενα ποταμάκι ἥσυχο κυλᾶ τὰ καθάρια νερά του μέσα σὲ καλαμιές καὶ σκοῖνα καὶ πιὸ πέρα ξαπλώνεται τὸ ἀπέραντο, λιβάδι ὡς κάτω στὴ θάλασσα. "Ενα πράσινο χαλὶ σμίγει μὲ τὸ ἄλλο, τὸ γαλάζιο· ἀσπρα σημάδια στὸ ἔνα φαίνονται οἱ γλάροι, μαῦρες καὶ κίτρινες πινελιές στὸ ἄλλο οἱ ἀγελάδες.

'Εκεῖ κάτω κοντὰ — λέει τὸ πανάρχαιο ὡραῖο μαραμύθι — ἔφτασε ταλαιπώρημένος ὁ Ὁδυσσέας καὶ ἀποκοιμήθηκε κάτω ἀπὸ μιὰν ἐλιά. 'Εκεῖ, στὴν ὅχθη τοῦ μικροῦ ποταμοῦ, στέλνει καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τὴ βασιλοπούλα μὲ τὶς ὑπηρέτριές της νὰ πλύνουν καὶ νὰ λευκάνουν. Καὶ ὅταν ὁ ναυαγὸς ξυπνᾷ ἀπὸ τὶς φωνὲς καὶ τὰ γέλια τῶν γυναικῶν ποὺ παίζουν τὴ σφαίρα, ἡ θεὰ τοῦ δίνει μιὰ λάμψη θεϊκὴ στὸ πρόσωπο.

'Εκεῖ τώρα στὸν ἀνηφορικὸ δρόμο, ἀντὶ ν' ἀκούσης τὰ χρυσὰ κουδουνάκια καὶ τ' ἀσημένια χάμουρα ἀπὸ τὰ ὄχτω μουλάρια ποὺ τραβοῦν τὸ ἀμάξι τῆς Ναυσικᾶς, ἀφήνει τὴ βενζίνη του ἔνα αὐτοκίνητο. Καὶ ἀντὶ τὶς φωνὲς καὶ τὰ γέλια τῶν κοριτσιῶν, ἀντηχεῖ βαριά ἡ φωνὴ τοῦ ζευγολάτη.

Τρέχει καὶ σήμερα ἥσυχα τὸ ποταμάκι, ἀλλ' οὔτε παλάτια φαίνονται μακριὰ οὔτε νεράιδες παίζουν στὶς ὅχθες του. Μερικὲς ἐλιές σκαρφαλώνουν σὲ κάτι χαριτωμένους λοφίσκους. Ποιὸς ξέρει μήπως ἀπὸ τὴν ἐλιά, ποὺ ἔκοψε ὁ Ὅδυσσεας ἔνα κλαρί, γιὰ νὰ σκεπαστῇ, δὲν ἔπιασαν παρακλάδια καὶ βρίσκονται ἀκόμη καὶ σήμερα ἔκει! "Ολη ἡ Κέρκυρα εἶναι μιὰ ἀπέραντη θάλασσα μὲ τὸ χρῶμα

τῆς ἐλιᾶς καὶ μὲ τὰ τεράστια κύματα, τοὺς ὄλοπράσινους λόφους.

Μέσα στὴν πόλη βρίσκεται τὸ χαριτωμένο λιμανάκι τῆς Γαρίτσας. Ἀληθινὸ παιχνίδι τῆς φύσης. Οἱ ἥλιοι τὴ στολίζει μαγευτικὰ σὰν καλλιτέχνης καὶ ποιητής. Τρέχει νὰ κρυφτῇ πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ σὰν ἀποχαιρετισμὸ ἀφήνει ἀπὸ πάνω τῆς ἔνα πελώριο φωτοστέφανο. Ἀπέναντι οἱ χιονισμένες κορυφὲς τῶν βουνῶν τῆς Ἡπείρου μοιάζουν σὰν τριαντάφυλλα στὸ στερνὸ χάιδεμα τοῦ ἥλιου.

Πέντε ἔξι ψαροποῦλες μὲ ἀναμμένα φαναράκια γυρίζουν, ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγώνα τῆς ἡμέρας, ν' ἀράξουν στὸ λιμανάκι, καὶ στὴν ἀκρογιαλιὰ ἀντηχεῖ ἡ φωνὴ τῶν ψαράδων, ποὺ τραβοῦν τὰ δίχτυα τους.

"Ἐνας περίπατος μισῆς ὥρας σὲ φέρνει ἀπὸ τὴν πόλη σὲ μιὰ γωνιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ μαγευτικές καὶ τοῦ νησιοῦ καὶ ἵσως ὅλης τῆς Ἐλλάδας. "Ἐνα πελώριο κανόνι, λείψανο παλιοῦ πυροβολείου, δίνει τὴν ὀνομασία τῆς θέσης: εἶναι τὸ «Κανόνι».

Δεξιὰ μιὰ λιμνοθάλασσα, μὲ τὸ διβάρι* καὶ τὶς καλαμιές του στὸ βάθος, ἥσυχη σὰν καθρέφτης. Ἀριστερὰ τὸ ἀνοιχτὸ πέλαγος μ' ἔνα φρικίασμα σιγανό, ἀνεπαίσθητο. Στὰ δριὰ τῶν δύο, ἔνα μοναστηράκι πάνω σὲ ἔνα βράχο ἐπίπεδο, καὶ πιὸ πέρα τὸ Ποντικονήσι. Λένε πώς εἶναι τὸ πλοϊο τοῦ Ὀδυσσέα ἀπολιθωμένο. Σήμερα εἶναι μιὰ πινελιὰ πράσινη μὲς στὸ γαλάζιο χρῶμα τῆς θάλασσας. Καὶ ἀντίκρου στὴ σειρὰ φαίνονται λόφοι καταπράσινοι, ποὺ ἀνεβαίνουν σὰν κρεμαστοὶ κῆποι ὡς τὸ Γαστούρι.

Μακριὰ σ' ἔναν ἀπὸ κείνους τοὺς κρεμαστοὺς λόφους, ποὺ ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὴ θάλασσα πρὸς τὸ Γαστούρι, μιὰ βασανισμένη ψυχή, ἡ βασίλισσα τῆς Αύστριας Ἐλισάβετ, φαντάστηκε μιὰ μέρα ἔνα καταφύγιο, ἔνα ἄσυλο μακριὰ ἀπὸ τὸ θύρυσο τῆς ζωῆς, μέσα στὸ πράσινο, μέσα στὴ φύση, γιὰ νὰ

μπορῆ νὰ ζήσῃ ἡσυχα. Κι ἔχτισε τὸ παλάτι της. Τὸ στόλισε μὲ ἀγάλματα καὶ εἰκόνες. Καὶ ξεφύτρωσαν ἐκεῖ θεοὶ καὶ ἡμίθεοι. Νύμφες καὶ Μοῦσες, μέσα σὲ πίδακες καὶ σὲ σπηλιές. Κι ἐκεῖ ζοῦσε καὶ ἡ ψυχὴ ἐκείνη, μιὰ ζωὴ χαριτωμένη τῶν ἀρχαίων παραμυθιῶν, ὡσπου πέθανε.

Τώρα τὸ παλάτι τοῦ Γαστουριοῦ εἶναι ἑλληνικό. Εἶναι ἔνα ἀπὸ τὰ στολίσματα τοῦ πανέμορφου νησιοῦ.

N. Πετμεζᾶς - Λαύρας

79. ΤΟ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ

Σὲ μιὰ στροφὴ τοῦ δρόμου, σὰ ζωγραφιὰ ἀπὸ τεχνίτη χέρι ιστορημένη, ξεπροβάλλει μέσα στὴν καρδιὰ τῆς Βορείου Ήπείρου τὸ θρυλικὸ Αργυρόκαστρο.

Πόλη μεσαιωνική, ποὺ ὑψώνεται ἀνάμεσα σὲ βουνά ἄγρια, ἀπλησίαστα, ἀδεντρα καὶ σκυθρωπά. Ἐπάνω σὲ τρεῖς γιγάντιους βράχους εἶναι χτισμένα τὰ σπίτια της· καὶ μπροστά, στὸν πιὸ ψηλὸ βράχο, κάθεται βαρὺ τὸ περήφανο Κάστρο, ἀπὸ τὸν καιρὸ μαυρισμένο, μὲ τὶς ἐπάλξεις καὶ τὶς πολεμίστρες του βουβές, τὶς τοξωτές του πόρτες ἀνοιχτές, τοὺς πύργους του ἐτοιμόρροπους.

Νομίζεις πῶς ξάφνου ἀπὸ τὶς δλάνοιχτες πόρτες θὰ ξεχυθοῦν μελίσσαι οἱ βυζαντινοὶ ἀκρίτες, σιδερόφραχτοι καβαλάρηδες, μὲ σπαθιὰ γυμνὰ καὶ μακριὰ κοντάρια, γιὰ νὰ χτυπηθοῦν μὲ Νορμανδούς καὶ Σλάβους ἐπιδρομεῖς.

Χρόνοι νήρωικοὶ καὶ θρύλοι παλιοὶ ζωντανεύουν στοῦ Κάστρου τὸ ἀντίκρισμα.

Καὶ πλησιάζεις... Οἱ στοές, οἱ φυλακές, οἱ πολεμίστρες,

γεμάτες ἀγριόχορτα καὶ παπαροῦνες. Γεράκια κρώζουν καὶ ζυγίζονται ἀπὸ πάνω σου· κοιτάζουν κάτω μὲ βλέμμα διαπεραστικό. Ἐπειτα ἔχοντας δόρμοιν σὰ βέλη καὶ χύνονται πρὸς τὴν πεδιάδα.

Σοῦ φαίνεται πῶς ζῆς σ' ἄλλους παλιοὺς καιρούς, στὸ μεσαίωνα. Σοῦ φαίνεται πῶς βρίσκεσαι σὲ κεῖνα τὰ θρυλικὰ βυζαντινὰ κάστρα, ποὺ οἱ Ἀκρίτες ἔχτιζαν στὰ μακρινὰ σύνορα τῆς χώρας σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση, γιὰ νὰ ὑπερασπίζουν τὴν Πατρίδα τους ἀπὸ τοὺς λογῆς λογῆς βαρβάρους.

Ἐδῶ νιώθει κανεὶς καλύτερα, ὅσα ἔτυχε νὰ διαβάσῃ στὴν ἱστορία. Τώρα καταλαβαίνει πόσοι ἀγῶνες, πόσες θυσίες θὰ ἔγιναν γύρω στὰ κάστρα αὐτά, γιὰ νὰ κρατηθῆ ὁ τόπος ἐλεύθερος ἀπὸ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων. Καὶ φαντάζεται κανεὶς πόσο ἄγρυπνη καὶ καρτερικὴ πρέπει νὰ ἦταν ἡ φρούρηση ἀπὸ τὰ ψηλὰ αὐτὰ κάστρα. Ἐρχόταν ὥρα, καὶ πολὺ συχνά, ποὺ τὸ φρούριο ὅλο τράνταζε ἀπὸ τὸν κρότο τῶν σιδερένιων ὅπλων, ἀπὸ τὰ προστάγματα τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἀπὸ τὸ ποδοβολητὸ καὶ τὰ χρεμετίσματα τῶν ἀλόγων.

‘Ο Διγενής Ἀκρίτας, ὁ Ἡρακλῆς τῆς βυζαντινῆς Ἐλ-

λάδας, ζωντανεύει δλόκληρος μπροστά στὰ μάτια σου στοῦ
κάστρου τὸ ἀντίκρισμα. "Ετσι καὶ τὸ ἀντίκρισμα τῶν γύρω
βουνῶν φέρνει στὴ θύμησή σου δλοζώντανες κάποιες ἄλλες
μορφές, πιὸ κοντινές καὶ γνώριμες, τοὺς στρατιῶτες καὶ τοὺς
εὐζώνους τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, ποὺ ἀγωνίστηκαν καὶ ἔχυ-
σαν τὸ αἷμα τους στὰ βουνὰ αὐτά, γιὰ νὰ διώξουν κάποιους
ἔχθρους, τοὺς Λύκους καὶ τοὺς Κενταύρους καὶ τὰ τσακάλια
τῆς Ἀλβανίας.

G. A. Μέγας

80. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΣΙΑΚΟ ΠΗΛΙΟ

Τὸ μικρὸ τραῖνο ἀνηφορίζει τώρα στὴν πλαγιὰ τοῦ Πη-
λίου. Ἡ θέα, ὅσο πάει, γίνεται πλατύτερη, ὡσπου στὸ τέλος
ἀπλώνεται ἀπὸ κάτω μας σὰν ἀπὸ ἀεροπλάνο. Ὁ Παγαση-
τικὸς λάμπει δλόκληρος σὰν ἔνας χρυσὸς καθρέφτης· μιὰ γα-
λάζια ἄχνα κάνει τὰ βουνὰ καὶ τὰ νησάκια ποὺ τὸν φράζουν
νὰ φαντάζουν ἀθέμελα καὶ ὀνειρώδη. "Ενας ἀπέραντος ἐλαιώ-
νας ροβολάει πρὸς τὴ θάλασσα γεμάτος ἀσημένια εἰρήνη.
"Ανάμεσα στὶς ἐλιὲς κοκκινίζουν σὰν παπαροῦνες οἱ στέγες
διασκορπισμένων ἔξοχικῶν σπιτιῶν. "Ενα μεγάλο εύτυχι-
σμένο φῶς ἐμποτίζει τὰ πάντα. Καὶ γύρω μας ξετυλίγεται
ἀδιάκοπα ἡ βλάστηση τοῦ βουνοῦ: σφεντάμια, θυμάρια,
ἀγριολούλουδα, ρόδινες ἀγριοχαρουπιές καὶ δροσερὰ πλατά-
νια, ποὺ φουντώνουν στὶς ρεματιές, ὅπου κατρακυλοῦν γάρ-
γαρα τραγουδιστὰ νερά. Ὁ γλυκὸς ἀέρας ἔχει ἔνα ἄρωμα θυ-
μαριοῦ καὶ λεβάντας.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς νὰ μὴν τελειώσῃ ποτὲ μιὰ τέτοια διαδρομή. Μὰ τὸ μικρὸ τραῦνο, μόλι ποὺ μοιάζει νὰ περιδιαβάζη*, φτάνει πιὸ γρήγορα ἀπ' ὅ, τι θὰ θέλαμε. Μιὰ στερνὴ ρεματιά, ἡ ὥραιότερη καὶ μεγαλύτερη, μὲ νερά ποὺ κυλοῦν ἀφρισμένα καὶ βουερὰ μέσ' ἀπὸ μεγάλα κοτρόνια, καὶ νά' μαστε στὸ μικρὸ σταθμὸ τῶν Μηλιῶν, ποὺ τὸν σκιάζουν πανύψηλα, αἰωνόβια δέντρα.

Οἱ Μηλιές δὲν ἔχουν μόνο τ' ὄνομα. Εἶναι καὶ γεμάτες ἀνθισμένες μηλιές, ποὺ ὑψώνουν τοὺς κατάλευκους κλώνους τους στὰ χωράφια, πάνω ἀπὸ τοὺς τοίχους αὐλῶν, στοὺς σερπετούς* δρομάκους τοῦ χωριοῦ, δίνοντας παντοῦ ἐνα γιορταστικὸ τόνο. Τὰ σπίτια τοῦ χωριοῦ εἶναι ὅλα παστρικά, περιποιημένα, ὅπως ἀλλωστε σὲ ὅλο τὸ Πήλιο. Οἱ πλακοστρωμένες στέγες τους ἔχουν ἐνα μολυβὶ χρῶμα, ποὺ γυαλίζει σὰν ἀσήμι στὸν ἥλιο, καὶ ἀπὸ τὶς μισάνοιχτες πόρτες τους βλέπομε κατακάθαρες αὐλές, γεμάτες γλάστρες μὲ βιολέτες, γαρίφαλα καὶ ζουμπούλια, ποὺ εὐωδιάζουν μεθυστικά.

Προγευματίσαμε σ' ἐνα ἵσιο ὕψωμα, ποὺ τὸ σκίαζε ἐνας θεόρατος πλάτανος μὲ κάτι στριφτοὺς κλώνους ἀπλωμένους σὰν πλοκάμια χταποδιοῦ, στολισμένους μὲ γιρλάντες βαθυπράσινου κισσοῦ καὶ ἀνθισμένης κληματίδας. Δίπλα μας, ἀπὸ τοὺς τρεῖς παχεῖς κρουονούς μιᾶς βρύσης, ἔτρεχαν ἀδιάκοπα παγωμένα νερά, ποὺ τὸ βουητό τους συνόδευε τὶς τρίλιες ἀναρίθμητων ἀγδονιῶν...

'Απὸ τὶς Μηλιές, γιὰ νὰ κάνωμε τὸ γύρο τοῦ Πηλίου, χρειάστηκε νὰ χρησιμοποιήσωμε τὸ κλασικὸ ἐλληνικὸ μεταφορικὸ μέσο, τὸ μουλάρι. Εἶναι βέβαια ἐνα μεταφορικὸ μέσο ἀρκετὰ σκληρό... γιὰ ὁρισμένα μέρη τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ καλύτερο, γιὰ νὰ ἰδῃ καὶ νὰ χαρῇ κανένας αὐτὸ τὸν παράδεισο, ποὺ λέγεται Πήλιο.

'Η λέξη παράδεισος δὲν εἶναι ὑπερβολική. Τὸ Πήλιο εἶναι

μιὰ συμφωνία ἀπὸ πράσινο, ἀπὸ καταρρακτώδη νερά, ἀπὸ πυκνότατους ἵσκους, ἀπὸ τραγούδια ἀγδονιῶν καὶ ἀπὸ ἔξαισια θέα πάνω στὸ ἀπέραντο, γαλήνιο καὶ φωτεινὸ Αἰγαῖο.

‘Ο δρόμος — κουραστικό, σκαλοπατητὸ καλντερίμι — δὲν παύει γιὰ ὥρες νὰ περνάῃ μέσ’ ἀπὸ ἀνθισμένες βραγιές καὶ δάση ἀπὸ καστανιές, ἀνεβοκατεβαίνοντας ἀδιάκοπα βαθύτατες ρεματιές, ὅπου ὀργιάζει ἡ βλάστηση. ‘Ο ἥλιος δὲ φτάνει ποτὲ ὡς τὸ βάθος τους. Χιλιόχρονα δέντρα μὲ κουφαλωμένους κορμούς, ἀγκαλιασμένους ἀπὸ τὸν κισσὸ ἀπλώνουν τὰ πυκνά τους φυλλώματα πάνω ἀπὸ πρόχειρες γέφυρες καμωμένες μὲ κλώνους, ποὺ δρασκελίζουν βουερὰ νερά. ‘Η σκιὰ ποὺ βασιλεύει ἔχει μιὰ δροσιὰ συναθροισμένη, θαρρεῖς, ἀπὸ ἐποχὲς δλόκληρες. Τὸ ἔδαφος ἔκει εἶναι μουσκεμένο ἀπὸ τὰ νερά. Δὲν ἀναπνέει κανένας ἀέρα, ἀλλὰ τὴν ὑγρασία ποὺ ἐμποτίζει τὰ φυλλώματα καὶ τὸ χῶμα. Οἱ ὄγκοιθοι ποὺ ἔχουν ἀποσπαστῇ ἀπὸ τὰ ψηλὰ βράχια καὶ κυλήσει στὶς βαθύσκιες αὐτὲς χαράδρες εἶναι ὅλοι στρωμένοι ὑγρὴ πρασινάδα. Περνάει κανένας μέσα ἀπὸ θόλους φυλλωμάτων, σὰ νὰ διέσχιζε κανένα παρθένο δάσος τῶν Τροπικῶν. Τ’ ἀηδόνια κελαχηδοῦν ἀδιάκοπα, χωρὶς νὰ τὰ τρομάζῃ ὁ ξερὸς κρότος τῶν πετάλων τῶν μουλαριῶν ἐπάνω στὸ ἄνισο κι ἐπίμονο καλντερίμι....

.....
Τὸ πρωί, ποὺ ξεκινοῦμε, τὸ Αἰγαῖο στὸ βάθος κατάφυτων πλαγιῶν χρυσίζει πάμφωτο σὰ μιὰ γαλήνη ὄνείρου. ‘Ο ἀέρας, ποὺ ἕρχεται φιλτραρισμένος ἀπὸ τ’ ἀπέραντα δάση τῶν καστανιῶν, καὶ τὰ χιόνια τῶν ψηλῶν κορυφῶν, εἶναι τόσο δροσερὸς καὶ ἀμόλυντος, ποὺ χαίρεται κανεὶς νὰ τὸν ἀνασαίνη. Τ’ ἄγρια τριαντάφυλλα εὐωδιάζουν στὶς βραγιές καὶ οἱ ἀνθισμένες μηλιές εἶναι σὰν ἀσπρες ἐκρήζεις μέσα στὴ φουντωμένη πρασινάδα τῶν πλατάνων καὶ τῶν καστανιῶν. Τραγουδιστὰ νερὰ κυλοῦν ἀπὸ παντοῦ, ξεχειλώντας ὡς τὰ μονοπάτια.

‘Ο ήλιος κατακτᾶ πιθαμὴ μὲ πιθαμὴ τὶς πυκνὲς συστάδες τῶν φυλλωμάτων, ποὺ ἀνάμεσά τους ἔχει θεριέψει ὁ σκοτεινὸς κισσός...

Τὰ πέταλα τῶν μουλαριῶν μας κροτοῦν στὸ καλντερίμι τοῦ δρόμου καὶ ὁ κρότος αὐτὸς ἔχει κάτι τὸ χαρωπὸ μέσα στὴν πρωινὴ γαλήνη, ἔτσι μάλιστα ποὺ τὸν συνοδεύουν τὰ κουδουνάκια τῶν ζώων, τὸ θρόισμα τῶν φυλλωμάτων καὶ τὸ λάλο κύλισμα τῶν νερῶν. Τὸ χωρὶδιο κοιμᾶται ἀκόμα μέσα στὸ πασχαλινὸ αὐτὸ πρωινό. ‘Ενα δύο μόνο παράθυρα ἀνοίγουν σὰ νυσταγμένα μάτια καὶ μᾶς κοιτοῦν, ποὺ περνοῦμε...

Ἐχομε πάρει τὸν ἀπότομο κατηφορικὸ δρόμο ποὺ φέρνει στὸ ἀκροθαλάσσι, ἀπ' ὅπου μιὰ βάρκα θὰ μᾶς πάει στὸ Χορευτὸ — τὸ μικρὸ ἐπίνειο τῆς Ζαγορᾶς. Κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας σπινθηρίζουν μέσα στὸ ἀνοιξιάτικο φῶς ὅλες οἱ παραλλαγὲς τοῦ πρασίνου. ‘Ο δρόμος στενὸς καὶ φιδίσιος κατεβαίνει σχεδὸν μὲ σκαλοπάτια. Τὰ μουλάρια τοποθετοῦν δισταχτικὰ τὸ πόδι τους ἀνάμεσα στὶς γλιστερὲς πέτρες καὶ εἶναι κανεὶς ἀναγκασμένος νὰ κρατιέται σφιχτὰ μὲ τὰ δύο του χέρια στὸ σαμάρι. Τὰ χέρια ὅμως χρειάζονται καὶ γιὰ ν' ἀπομακρύνουν κάθε λίγο ἀπὸ τὸ πρόσωπο τ' ἀγκαθωτὰ κλωνάρια τῶν βραγιῶν, ποὺ σχηματίζουν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ φηλούς καὶ πυκνούς φράχτες. Μὰ τί σημαίνει! Ἀποζημιωνόμαστε πλούσια ἀπὸ τὶς μικρὲς αὔτες ἐναντιότητες μὲ τ' ἀναρίθμητα ἀγριολούλουδα, μὲ τὸ κελάηδημα τῶν ἀηδονιῶν στὰ φυλλώματα, μὲ τὸ μελωμένο ἄρωμα τῶν ρεικιῶν, μὲ τὶς ἀγριοχαρουπιές, ποὺ ροδίζουν μέσα στὸ πέλαγος τῆς πρασινάδας, μὲ τοὺς μυστηριώδεις ψιθύρους τῶν νερῶν στ' αὐλάκια τῆς πλαγιᾶς καὶ μὲ τὸ θέαμα, κάτω ἀπὸ τὰ πόδια μας, τοῦ γλαυκοῦ, φωτεινοῦ καὶ ἀπέραντου Αἰγαίου...

Κώστας Οὐράνης

81. ΥΜΝΟΣ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ

‘Η πλάση ἡ παντοδύναμη κι ἀπόνετη μητέρα γιὰ σένα δὲν ἐστάθηκε καθόλου ἀκριβοχέρα.
‘Αν ἔδωσε σ’ ἄλλο βουνὸ ψῆλος καὶ περηφάνια,
κι ἄλλο βουνὸ ἀν τὸ σκέπασε μὲ λόγγους καὶ ρουμάνια,
μάζεψε ἀπ’ ὅλα τὰ βουνὰ τὴ μοιρασμένη χάρη,
τὴν ἔσμιξε καὶ σ’ ἐπλασε, βουνό, βουνῶν καμάρι !

Κι ὅταν ἀτόφιο καὶ βαρὺ καὶ παγωμένο χιόνι
ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὴν κορφὴν πέφτη καὶ σὲ πλακώνη,
μαρμαρωμένο φαίνεσαι καθὼς στὰ παραμύθια.
Μὰ ἔχεις κρυμμένη τὴ ζωὴ στὰ παγωμένα στήθια,
κι ἄμα προβάλῃ ὀλόφεγγος ὁ ἥλιος ἀπ’ ἀγνάντια,
τὸ μάρμαρο σπᾶ καὶ γεννᾷ σμαράγδια καὶ διαμάντια.

Σμαράγδια τὰ ρουμάνια σου, διαμάντια τὰ νερά σου
ἀπλώνονται, σκορπίζονται, χύνονται ὀλόγυρά σου,
χαρίσματα ἀξετίμητα καὶ δῶρα εὐλογημένα
στὰ είκοσιτέσσερα χωριά, ποὺ κρέμονται ἀπὸ σένα.
Καὶ δίνεις στὶς ζωὲς ζωὴ, φέρνεις στὶς χάρες χάρη,
περήφανο καὶ σπλαχνικὸ βουνό, βουνῶν καμάρι !

«Γαλήνη» Γεώργιος Δροσίνης

Καθώς ἔστριψε τὸ αὐτοκίνητο γιὰ μία τελευταία φορά, δὲν ἀκούστηκε τίποτε ἄλλο παρὰ μονάχα τοῦτο: "Α! Βρισκόμαστε στὰ πόδια τῆς λίμνης τῆς Ὀρεστιάδος, ἀντίκρυ στὴν Καστοριά. Καὶ ὁ ἥλιος κοκκίνιζε περισσότερο τὶς στέγες τῶν σπιτιών κι ἔκανε τὰ ὄλόστρωτα νερὰ νὰ φωσφορίζουν.

'Ο τόπος αὐτὸς δὲν εἶναι μόνο μοναδικὸς ἀπὸ τὸ Ταίναρο ώς τὴν Ροδόπη ἀπὸ ἀποψη τοποθεσίας· εἶναι καὶ ἀξιαγάπητος γιὰ τὸν πραγματικὸ πολιτισμό, ποὺ γίνεται σημαντικότερος ἐδῶ πάνω, ἀνάμεσα στοὺς ἀκραίους σταθμοὺς τῆς χώρας. 'Η πρώτη ἐντύπωση εἶναι καταπληκτική· ἡ δεύτερη κάτι περισσότερο: μαγευτική. 'Ο ἀναγνώστης μου πρέπει νὰ φανταστῇ, ἂν φυσικὰ δὲ διαθέτῃ τὴν προσωπική του ἐντύπωση, ἔνα θαυμάσιο κύπελλο ἀκύμαντων νερῶν, στεφανωμένο ὄλογυρα ἀπὸ γραφικὰ βουνά, γεμάτα δροσερὰ χωριουδάκια, τεχνουργημένο ἔξακόσια μέτρα πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Μία γλώσσα στεριᾶς, ποὺ μπαίνει βαθιὰ μέσα στὸ κύπελλο τοῦτο καὶ καταλήγει σὲ κομψὸ ἀνασήκωμα, σ' ἓνα λόφο πλασμένο γιὰ τὴν πιὸ μακάρια ὀνειροπόληση. Καὶ στὸ στενώτερο μέρος τῆς γλώσσας αὐτῆς, ἀνάμεσα στὴν ὑπόλοιπη στεριὰ καὶ στὸ λόφο, πενήντα μέτρα στὸ ψηλότερο σημεῖο της, ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερὰ τῆς λίμνης, χτισμένη μία πολιτεία, ποὺ παρ' ὅλο τὸ ξανάνιωμά της, διατηρεῖ ἀπείραχτο τὸ μεσαιωνικὸ χαρακτήρα της.

Πανύψηλα δέντρα διαγράφουν ἀναπαυτικὰ σχήματα ὄλογυρα στὴν ἀκρογιαλιά. Οἱ λόφοι γύρω πρασινίζουν, τὰ σπίτια τῆς πολιτείας μὲ τοὺς ξύλινους σκεπαστούς ἔξωστες καὶ τὶς σκιερὲς αὐλὲς ἢ μὲ τὶς βεράντες καὶ τὰ μπαλκόνια τοῦ σύγχρονου ρυθμοῦ ἀνθίζουν καὶ φεγγοβολοῦν σὲ ἀπίστευτη ποικιλία χρωμάτων. Οἱ γλάστρες εἶναι κατάφορτες ἀπὸ τὴν ἀτ-

λεύτητη ἀνθοφορία τους, οἱ κῆποι γεμίζουν μὲ τὰ πλατιά,
καταπράσινα φύλλα καὶ τὰ ματάκια τῶν ἀνοιγμένων μπου-
μπουκιῶν. Σκιά καὶ σιωπὴ βασιλεύει στὰ λιθόστρωτα τῆς πο-
λιτείας, ποὺ δὲν τὰ αἰσθάνεται κανεὶς βασανιστικὰ στὰ πόδια
του, μὲ τὸν ἀτελεύτητο ἀνήφορο καὶ κατήφορό τους, γιατὶ τὸν
ξεκουράζει ἡ γαλήνη καὶ ἡ δροσιά. Στὴ λίμνη κάτω ἐλαφρὰ
μονόξυλα ἀνοίγουν τ' αὐλάκια τους στὸ νερό· ϕαράδες συνα-
θροίζουν τὸ χρυσάφι τῆς λίμνης, τὰ ποικιλότατα φάρια της,
ποὺ πουλιοῦνται σὲ ὅλη τὴ γύρω περιοχὴ καὶ ἀκόμη μακρύ-
τερα. Ἀμέριμνα παιδιά τραγουδοῦν. Κουρασμένοι στρατο-
κόποι κάθονται στὸ στηθαῖο τοῦ περιφερειακοῦ δρόμου καὶ
ἀναπαύουν τὸν κόπο τους. Νομίζει κανεὶς πώς βρίσκεται
μπροστὰ σ' ἔνα κομμάτι γῆς καὶ θάλασσας.

Τὰ νέα σπίτια, πολυώροφα, ἄνετα, φωτεινά, ἀνθισμένα,
εὐχάριστα παίρνουν τὴ θέση τους μὲ κάποιο μέτρο καὶ μὲ
κάποιο σχέδιο σιμὰ στὰ παλιὰ ἀρχοντικά, ποὺ σὲ κάνουν νὰ
τὰ σέβεσαι μὲ τὴν καλή τους διατήρηση καὶ μὲ τὸν ἀέρα τῆς
πραγματικῆς ἀρχοντιᾶς τους. Καὶ οἱ παλιὲς ἐκκλησίες, κα-
μιὰ ἐβδομηνταριά, πλουσιότατες σ' ἐσωτερικὴ διακόσμηση,
κομψότατες στὴν ἀρχιτεκτονική τους, σοῦ ἐμπνέουν κατάνυξη.

Ἡ Καστοριὰ βρίσκεται σὲ γεωγραφικὸ σημεῖο νευραλ-
γικὸ κι αἰῶνες πολλοὺς ὑπῆρξε κάστρο παρὰ πολιτεία. Ἀπο-
μένουν ἀκόμη μερικὰ σημάδια τῶν παλιῶν της τειχῶν, μὲ
τοὺς ὀχυρωμένους πύρχους καὶ τὴ μοναδική τους πύλη. Καὶ
κράτησε σ' εύτυχισμένους καὶ δυστυχισμένους καιροὺς ἀπεί-
ραχτη τὴν ἐθνικὴ ὑπαρξή της, τὴν ἐμπορικὴ καὶ βιοτεχνική
της δραστηριότητα καὶ τὴν πνευματική της καρποφορία. Οἱ
ἐκκλησίες της εἶναι ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικότερα δείγματα
τῆς μεγάλης ἀκμῆς της. Οἱ "Αγιοι Ἀνάργυροι", ὁ "Αγιος
Στέφανος καὶ οἱ Ταξιάρχες εἶναι οἱ παλιότερες ἀπὸ τὶς ἐκ-
κλησίες αὐτές.

‘Η πολλὴ προκοπὴ εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῶν Καστοριανῶν. “Οταν βλέπῃ κανεὶς τὸν κομψὸ καὶ πολιτισμένο κόσμο, ποὺ γεμίζει τὸ καλοκαίρι τοὺς δρόμους τῆς Καστοριᾶς, καὶ τὴν εὐγένεια καὶ προθυμία τῶν μόνιμων κατοίκων τῆς, συμπεραίνει πολὺ εὔκολα πὼς κάποιο μαστικὸ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ, ἵκανὸ νὰ δικαιολογήσῃ μία τέτοια ἐξέλιξη σὲ μία ἀκραία πολιτεία μὲ δέκα χιλιάδες ψυχές. Καὶ τὸ μαστικὸ αὐτὸ συνοψίζεται σὲ μία μόνο λέξη: γουναρικά!

Οἱ Καστοριανοὶ εἶναι γουναράδες ἐδῶ καὶ πεντακόσια χρόνια. Σκορπισμένοι στὰ πέρατα τῆς γῆς, κατεργάζονται τὸ δέρμα τῶν ζώων καὶ ντύνουν τὶς κυρίες ὅλων τῶν ἡπείρων μὲ ἀφρούς μαλακῶν τριχωμάτων. Ἀνοίγουν μεγάλα καταστήματα στὴν Ἀθήνα, στὸ Παρίσι, στὸ Λονδίνο, στὴ Λιψία, στὴ Βενετία (παλαιότερα), στὴ Νέα Υόρκη καὶ σχηματίζουν τεράστιες περιουσίες. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς θυμοῦνται καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς μικρῆς τους πατρίδας καὶ στέλνουν γιὰ σχολεῖα, γιὰ δρόμους, γιὰ ὑδραγωγεῖα, γιὰ ἔνα σωρὸ ἐθνικοὺς καὶ φιλανθρωπικοὺς σκοπούς. “Οσοι πάλι μένουν ἐδῶ, μαθαίνουν ἀπὸ μικροὶ νὰ δουλεύουν τὰ ὥραῖα τριχωτὰ δέρματα. Καὶ εἴτε στὰ σπίτια τους εἴτε σὲ βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια, ἐξασφαλίζουν ὅχι μόνον τὸ ψωμὶ ἀλλὰ καὶ τὴν καλοπέρασή τους μὲ τὴ μοναδικὴ τούτη ἀπασχόληση τοῦ τόπου. Καὶ λέω «μοναδική», γιατὶ οἱ περισσότεροι Καστοριανοὶ εἶναι γουναράδες!

Πῆγα καὶ σὲ σπίτια καὶ σ' ἐργαστήρια. Εἶδα στὰ κατώγια στοιβασμένα τὰ δέρματα, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Εύρωπη καὶ τὴν Ἀμερική, γιατὶ οἱ Καστοριανοὶ δὲ δουλεύουν παρὰ σὲ περιορισμένη ἔκταση ὀλόκληρα δέρματα ζώων. ‘Η ἀπαράμιλλη ἵκανότητά τους ἔγκειται (βρίσκεται) στὴ χρησιμοποίηση τῶν μικρῶν κομματιῶν, ποὺ μένουν στοὺς μεγάλους οίκους τοῦ ἐξωτερικοῦ ὄστερ’ ἀπὸ τὸ κόψιμο τῶν γουναρικῶν ἀπὸ τὰ δέρματα τῶν ζώων. Αὐτὰ ἐκεῖνοι θὰ τὰ πετοῦσαν

άχρησιμοποίητα, ἀν δὲν τὰ ἔπαιρναν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν γουναρικῶν τῆς Καστοριᾶς καὶ δὲν τὰ ξαναδούλευαν μὲ τὴν καταπληκτικὴ λεπτότητα τοῦ χεριοῦ τους οἱ Καστοριανοί!

Εἶδα καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν δεμάτων αὐτῶν. Χιλιάδες μικρὰ μαλλιαρὰ κομματάκια, ποὺ πολὺ πρόθυμα θὰ τὰ πετοῦσε κανεὶς στὰ σκουπίδια. Μὰ ὁ γουναράς τῆς Καστοριᾶς τὰ παίρνει, τὰ ξεχωρίζει ἐνα ἐνα μὲ ἀφάνταστη ὑπομονή, ἀνάλογα μὲ τὸ εῖδος τοῦ ζώου, μὲ τὴν ποιότητα τῆς τρίχας, μὲ τὸ χρῶμα, μὲ τὸ μάκρος. Κόβει καὶ πετάει τ' ἄχρηστα, προσέχοντας μὴν καταστρέψῃ καὶ μία μόνο χρήσιμη τρίχα, τὰ ράβει ἔπειτα μὲ τὴν εἰδικὴ ραπτομηχανή, τὰ χρωματίζει, ἀν χρειάζεται. Καὶ τὰ ξαναστέλνει στὴν Εύρωπη ἢ στὴν Ἀμερικὴ σὲ μεγάλα δμοιόμορφα κομμάτια, ποὺ θὰ γίνουν πολὺ εὔκολα ζακετάκια, πανωφόρια, καὶ θὰ πουληθοῦν εύκολωτερα, σὲ τιμές κατώτερες, πολὺ κατώτερες ἀπὸ τὰ μονοκόμματα.

"Ετσι οἱ Καστοριανοί γουναράδες ρυθμίζουν τὸ παγκόσμιο ἐμπόριο τῶν γουναρικῶν, εἰσάγοντα στὸν τόπο συνάλλαγμα καὶ κερδίζουν καὶ οἱ ἴδιοι πολλά. Τοῦτο ἔξηγει καὶ τὴν ἀπίστευτη εὔκολία ποὺ χαρακτηρίζει τὶς ἀποδημίες τους. Πᾶντας στοὺς ξένους τόπους, σὰ νὰ πηγαίνουν σ' ἐνα κοντινὸ χωριό, μαθαίνουν ξένες γλώσσες, ὡφελοῦνται ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ τῶν ἄλλων.

Μὰ ἡ νοσταλγία τῆς πατρίδας μένει πάντα ἀγιάτρευτη. Δὲν ἀπάντησα ὡς τώρα Καστοριανὸ ποὺ νὰ μὴ μοῦ παινέψῃ μὲ παράπονο καὶ μὲ πόνο τὴν Καστοριά.

I. M. Παναγιωτόπουλος

83. ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΠΟΛΛΩΝΑ ΣΤΟΝ ΠΛΟΥΤΩΝΑ

Ὕπαν πολὺ τὸ ἀνοιξιάτικο φῶς, ὅταν φτάσαμε στὴν εἰσόδο τῆς μεγάλης σπηλιᾶς, τρία περίπου χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, καὶ μαζὶ μὲ πολλοὺς ἄλλους εἴδαμε πώς ἐπρεπε νὰ προχωρήσωμε ἀνάμεσα σὲ σκιές. "Ενας πρόχειρος ἡλεκτροφωτισμὸς εὐκόλυνε τὸ περπάτημά μας, δηλαδὴ τὸ σκαρφάλωμά μας, χωρὶς νὰ διαλύῃ τὸ μυστήριο. Καὶ ὅλοι εἶχαμε τὴν αἰσθηση πώς ὁ Ἀπόλλωνας, ποὺ ἔλαμπε πάνω στὴν ἡπειρωτικὴ γῆ, μᾶς παρέδωσε στὸν Πλούτωνα καὶ στὸ σκοτάδι του.

Ἡ φήμη τοῦ σπηλαίου εἶναι μεγάλη, ὅσο καὶ ἀν ἡ ἱστορία του περιορίζεται ἀκόμη σὲ λίγα ἔξακριβωμένα στοιχεῖα. Μᾶς εἶχαν πεῖ πώς θὰ ἴδοῦμε πολλὰ καὶ θαυμάσια, μὲ τὰ πρῶτα ὅμως βήματα καὶ ἀπὸ τὶς πρῶτες πληροφορίες, ποὺ πήραμε ἀπὸ τὸν πρόθυμο συνοδό μας, καταλάβαμε πώς μᾶς περίμεναν περισσότερα.

Ἡ σπηλιὰ τοῦ Περάματος τῶν Ἰωαννίνων ἔχει ἡλικία ποὺ ἀκόμη δὲν τὴ μέτρησε, καθὼς μᾶς ἔξήγησαν, ἡ ἐπιστήμη. "Ερχεται ἀπὸ τὸν πολὺ παλιὸ καιρό, ἀπὸ τοὺς μακρινοὺς αἰῶνες, ποὺ ἀγωνίζεται ὁ ἀνθρωπὸς νὰ τοὺς βάλῃ στὴ σειρὰ καὶ νὰ τοὺς ἀποκρυπτογραφήσῃ, καὶ ὅμως κάθε τόσο τοὺς χάνει μέσα στὸ προϊστορικὸ σκοτάδι. "Ερχεται ἡ σπηλιὰ τοῦ Περάματος ἀπὸ τοὺς μυθικοὺς χρόνους, ποὺ ἡ γῆ ἀρχισε νὰ παίρνη μορφὴ καὶ ὁ ἀνθρωπὸς ν' ἀντρειεύῃ καὶ νὰ παλεύῃ μὲ τὰ θηρία ἡ μὲ τὰ πνεύματα. Κατασκευὴ πανάρχαια ἡ σπηλιὰ τῆς Ἡπείρου, μυστικὸ τῆς γῆς, ποὺ τακτοποιεῖ τὶς δυνάμεις της, τὸ χῶμα της, τὶς πέτρες της, τὰ μέταλλά της, τὰ ποτάμια της, τὶς πηγές της, ὅπως θέλει αὐτὴ καὶ ὅπως δὲν μπορεῖ νὰ παρακολουθήσῃ καὶ νὰ καταλάβῃ ὁ ἀνθρωπὸς.

Τὴ θύρα της τὴν κράτησε κλειστὴ ὡς πρὸν ἀπὸ λίγα χρό-

νια. Την ἄνοιξαν στὸν πόλεμο τοῦ 1940 σὲ ὥρα ἀνάγκης καὶ στὴν κατοχή. Ἐργότερα πέρασαν οἱ ἐπιστήμονες πιὸ μέσα κι ἔφτασαν σὲ βάθος, στὰ ὄχτακόσια πενήντα μέτρα. Καὶ τί εἶδαν, δηλαδὴ τί ἀνακάλυψε ἡ πείρα τους καὶ ἡ μελέτη, θὰ μᾶς τὸ εἰποῦν αὔριο, μεθαύριο, ἵσως καὶ σὲ μερικὰ χρόνια. Τί βλέπει ὅμως ὁ κάθε ἐπισκέπτης, αὐτὸς ποὺ βρίσκεται μπρὸς στὴν κρυφὴ ὁμορφιὰ τῆς γῆς καὶ δὲν ἔνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἱστορία της, μποροῦμε νὰ τὸ εἰποῦμε καὶ τώρα.

‘Η πρώτη μας ἔκπληξη ὑποχρεώνει τὸ συνοδὸν νὰ μᾶς προειδοποιήσῃ. Μᾶς βλέπει ἀφωνούς ἐμπρὸς στοὺς σταλακτίτες καὶ στοὺς σταλαγμίτες τῆς εἰσόδου καὶ μᾶς βεβαιώνει μὲ τὴν εὔσυνειδησία τουριστικοῦ ὑπαλλήλου, ποὺ ὀφείλει νὰ πολλαπλασιάσῃ τὸ ἔνδιαφέρον τῶν ἐπισκεπτῶν: «Ακόμη δὲν εἶδατε τίποτε!». Μᾶς ὑπόσχεται πολλά, ἀλλὰ καὶ μᾶς λέει κάθε τόσο νὰ προσέχωμε τὰ βήματά μας ἐπάνω στὰ σκαλοπάτια ἀπὸ τοιμέντο, ποὺ ἔχουν κάμει, γιὰ νὰ διευκολύνουν τοὺς ἐπισκέπτες στὴν ἔξερεύνηση τοῦ σπηλαίου. Πῶς ὅμως νὰ προσέχης καὶ πῶς νὰ ἔχης τὰ μάτια στὰ πόδια σου, ὅταν πρέπη διαρκῶς νὰ βλέπῃς γύρω σου τὴν θαυμάσια, τὴν ἀσύλληπτη ποικιλία μορφῶν καὶ σχημάτων, ποὺ ἔχουν κρεμάσει οἱ σταλακτίτες ἡ ἔχουν ὑψώσει οἱ σταλαγμίτες σ' ἕνα βάθος, ποὺ δὲν τελειώνει καὶ ὅλο σὲ προκαλεῖ καὶ ὅλο κατνούρια πράγματα προβάλλει;

Ἐδῶ μία καθαρὰ σχηματισμένη σεβάσμια μορφὴ μὲ μακριὰ μαλλιὰ καὶ πλούσια γενειάδα, ἐκεὶ ἔνα πουλὶ κρεμασμένο ἀνάποδα, παρακάτω ἔνα γυναικεῖο κεφάλι, ἔνα λουλούδι ἡ ἔνα τσαμπὶ σταφύλι, χίλια δύο ἄλλα πρόσωπα καὶ ἀντικείμενα, ποὺ μοιάζουν μὲ ὅ, τι ἔχομε καὶ βλέπομε ἔξω στὸν ἥλιο. Καὶ ὅμως εἶναι ἀλλιώτικα, εἶναι οἱ ὁμορφιὲς καὶ οἱ αὐθαίρετες ἀναλογίες τοῦ σκοταδιοῦ, εἶναι ἡ ἀκίνητη ζωὴ τοῦ σπηλαίου, ποὺ κάνει ἀτάραχη τὴν πορεία της καὶ δὲ βιάζεται καὶ

δὲ νοιάζεται γιὰ τίποτε, ποὺ ἀδιαφορεῖ προπάντων γιὰ ὅ, τι γίνεται πάνω στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, στὸ φῶς, στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὸν κόσμο τους.

Πρὶν περάσωμε στὸ σπήλαιο, προσπαθήσαμε νὰ τακτοποιήσουμε τὰ διαβάσματά μας καὶ θυμηθήκαμε πῶς ἔχει κι ἄλλες ἀξιόλογες σπηλιές ὁ τόπος μας, στὸν Παρνασσὸ (τὸ Κωρύκειο ἄντρο), στὴν Κρήτη, στὴ Μάνη, στὴν Ἀντίπαρο, πῶς ἔχει τὶς δικές του σπηλιές, πολὺ φημισμένες μάλιστα, καὶ ὁ ἄλλος κόσμος. Θυμηθήκαμε ἀκόμη πῶς τὸ πιὸ μεγάλο σπήλαιο βρίσκεται στὴ Βόρειο Ἀμερική, στὴν Πολιτεία Κεντάκου καὶ μὲ τὰ πέντε του πατώματα (τὸ τελευταῖο εἶναι ἑκατὸν πέντε μέτρα κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς) κάνει τὸν ἐπισκέπτη νὰ τὰ χάσῃ. Μὰ δὲν πέρασαν πέντε λεπτὰ καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ξεχάσαμε.

Εἴχαμε γύρω μας ἔνα ἀπίστευτα πλούσιο μουσεῖο γλυπτῶν καὶ θαυμάζαμε καὶ τρομάζαμε μπρὸς στὸν ἀργὸ ρυθμό, ποὺ θ' ἀκολούθησε ἡ δημιουργία αὐτοῦ τοῦ κόσμου.

Σταλαγματιὰ σταλαγματιὰ ἔγιναν ὅλες αὐτὲς οἱ μορφές, ὅλα αὐτὰ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτά, ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπόγεια πλάση, μέσα σὲ μιὰ νύχτα, ποὺ ποιὸς μπορεῖ νὰ εἰπῇ πότε ἀρχισε καὶ τί φωνὲς τοῦ κάτω κόσμου ἀκουσε, τί μυστικὰ κλείνει καὶ τί ἔχει νὰ διηγηθῇ σὲ ὅποιον μπορεῖ νὰ πάγκοντά της καὶ νὰ καταλάβῃ τὴ γλώσσα της.

Προχωρούσαμε, ὅλο προχωρούσαμε, ἀπὸ τὴ μία αἰθουσα στὴν ἄλλη — ἡ ἐπιστήμη καὶ ὁ τουρισμὸς χώρισαν τὸ σπήλαιο σὲ «αἰθουσές», στὴν αἰθουσα τῆς Περσεφόνης κ.ἄ. —, στεκόμαστε λίγο κάτω ἀπὸ τοὺς σταλακτίτες ἢ πάνω ἀπὸ τοὺς σταλαγμίτες, μέναμε σιωπηλοὶ καὶ ὁ θαυμασμός μας γινόταν ὀλοένα καὶ πιὸ μεγάλος τρόμος. Εἴχαμε μπρός μας καὶ τὸν βλέπαμε σ' ἔνα καταπληκτικό του κατόρθωμα τὸ ρυθμὸ τῆς αἰωνιότητας, τὸν ἀργό, τὸν ἀδιάφορο γιὰ ὅλα, τὸν

παντοδύναμο, τὸν θαυμάσιο αὐτὸν πλάστη. "Οταν ὅμως φτάσης νὰ ἴδῃς αὐτὸ τὸ ρυθμό, εἰναι σὰ νὰ εἰδες τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν μπορεῖς παρὰ νὰ τρομάξης καὶ νὰ πέσης νὰ προσκυνήσῃς.

Μείναμε ἀρκετὴ ὥρα στὴ μεγάλη σπηλιὰ τοῦ Περάματος. Καὶ ὅταν βγήκαμε πάλι στὸ φῶς, βρήκαμε λίγο ὅ, τι ἀπλωνόταν γύρω μας, τὰ βουνά, τοὺς κάμπους, τὰ ζῶα, τὰ δέντρα, τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου. "Ολα αὐτὰ καὶ ὅλα τ' ἄλλα δὲν ἦταν πιὰ γιὰ μᾶς παρὰ μία ἐπιφάνεια, ποὺ ζητοῦσε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν φλούδα τῆς γῆς καὶ νὰ φάξῃ, νὰ μάθῃ καὶ νὰ ἴδῃ τοὺς κόσμους ποὺ σκεπάζει, τὶς δυνάμεις καὶ τὶς δύμορφιες ποὺ κρύβει.

Πέτρος Χάρης

84. ΣΤΑ ΨΗΛΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΧΕΛΜΟΥ

•Απὸ τὸ Διακοφτὸ στὰ Καλάβρυτα

'Απὸ μικρὸ παιδὶ εἶχα τὸν πόθο νὰ δῶ τὰ δυὸ μεγάλα μοναστήρια, ποὺ εἶναι σκαρφαλωμένα στὶς κορφὲς τοῦ Χελμοῦ, κοντὰ στὰ Καλάβρυτα: τὴν 'Αγία Λαύρα καὶ τὸ Μέγα Σπήλαιο. 'Ο πόθος μου αὐτὸς μεγάλωσε, ὅταν ἔμαθα πῶς τὸ ταξίδι ἀπὸ τὸ Διακοφτὸ στὰ Καλάβρυτα γίνεται μὲ σιδηρόδρομο ὁδοντωτό. Μοῦ ἦταν δύσκολο νὰ καταλάβω τί χρειάζονται τὰ δόντια στὸ σιδηρόδρομο καὶ τί δόντια ἦταν αὐτά.

"Γετερα ἀπὸ δίωρο σιδηροδρομικὸ ταξίδι ἀπὸ τὴν Πάτρα πρὸς τὴν 'Αθήνα, βρίσκομε τὸ Διακοφτό. Εἶναι βουτηγμένο κι αὐτὸ στὴν πρασινάδα, ὅπως καὶ ὅλη ἡ πελοποννησιακὴ πα-

ραλία τοῦ Κορινθιακοῦ. Ἐκεῖ πρέπει νὰ διακόψωμε τὸ ταξίδι μας καὶ νὰ μποῦμε σ' ἄλλο τραῖνο. Μᾶς περιμένει στὴν πίσω πλευρὰ τοῦ σταθμοῦ.

"Οταν τὸ πρωτοβλέπη κανεὶς, δὲν μπορεῖ νὰ κρατήσῃ τὰ γέλια. Ἡ μηχανὴ καὶ τὰ βαγόνια δὲν εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ ἕνα μικρὸ αὐτοκίνητο. Θυμίζουν τὰ πρωτοχρονιάτικα παιγνίδια τῶν παιδιῶν.

Καὶ ὅμως τὸ μικροσκοπικὸ αὐτὸ τραῖνο κάνει τὸ δυσκολότερο σιδηροδρομικὸ ταξίδι στὴν Ἑλλάδα. Ξεκινᾶ ἀπὸ τὴν θάλασσα καὶ σκαρφαλώνει 750 μέτρα ψηλά. Τόσο ὑψόμετρο ἔχουν τὰ Καλάβρυτα.

Μόλις ξεμακρύναμε λίγο ἀπὸ τὸν κάμπο, μπήκαμε σὲ μιὰ στενὴ κι ἀτέλειωτη χαράδρα· δίπλα στὴ γραμμὴ κυλοῦσε τὰ θολὰ καὶ πλούσια νερά του ὁ Βουραϊκός. Κάθετοι καὶ γυμνοὶ ὑψώνονται δίπλα μας οἱ βράχοι τῆς χαράδρας.

Τὸ τραῖνο πήγαινε σύρριζα στὸ βράχο, γιὰ νὰ μὴν πέση στὸ ποτάμι. Σὲ πολλὲς μεριὲς ὁ βράχος ήταν βαθιὰ σκαλισμένος, γιὰ νὰ χωρέσῃ μέσα τὸ τραῖνο. Κι ὅταν καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο δὲν μποροῦσε νὰ γλιτώσῃ, τρύπωνε σὲ σκοτεινὲς σήραγγες κι ἔβγαινε στὴν ἄλλη ἀκρη τοῦ βράχου.

Προχωρώντας βρίσκαμε ὅμαλότερες βουνοπλαγιές, κατάφυτες ἀπὸ ἀγριολούλουδα κι ἀγριόδεντρα. Αὐτά, μαζὶ μὲ τὰ πυκνὰ καὶ θεόρατα πλατάνια τῆς ποταμιᾶς, ὅμορφαιναν ὅλο τὸν τόπο γύρω μας κι ἔκαναν τὸ ταξίδι γοητευτικό. Στὶς περισσότερες ὅμως μεριὲς οἱ πανύψηλοι βράχοι ήταν ἀγριοί, ἀνήλιοι καὶ γυμνοί· ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ρίζωσαν σ' αὐτοὺς μερικοὶ καχεκτικοὶ θάμνοι· ταράζονται διαρκῶς ἀπὸ τὸν ἀέρα καὶ φαίνονται πῶς τρέμουν μὴν πέσουν κάτω στὴν ἀβύσσο τοῦ Βουραϊκοῦ.

Κι ὁ Βουραϊκός μὲ τὸ ρόχθο τῶν πλούσιων νερῶν του σκόρπιζε γύρω του τὴν ἴδιαίτερη μουσική του· κι οἱ συχνοὶ

καταρράχτες του εἶχαν ἀπερίγραπτη φυσική μεγαλοπρέπεια.

Σὲ κάποιο σημεῖο, ποὺ ὁ δρόμος γινόταν πολὺ ἀνηφορικός, εἰδαμε ἐπιτέλους τί θὰ πῆ ὁδοντωτὸς σιδηρόδρομος. Στὴ μέση ἀπὸ τὶς δυὸ σιδερένιες γραμμὲς ἦταν ἄλλες δυό, κοντὰ κοντά, κι ἔμοιαζαν σὰ μεγάλα χοντρὰ πριόνια μὲ τὰ δόντια πρὸς τὰ ἐπάνω. Ἐπάνω σ' αὐτὲς θὰ κυλοῦσαν ἄλλοι τροχίσκοι, ὅχι σὰν τοὺς συνηθισμένους τῆς ἀτμομηχανῆς ποὺ κυλοῦν ἐπάνω στὶς γραμμές· αὐτοὶ εἶχαν δόντια ὥλογυρα, ποὺ χώνονταν ἀνάμεσα στὰ δόντια τῶν μεσαίων γραμμῶν. Ως τὴν ὡρα ἐκείνη οἱ ὁδοντωτοὶ αὐτοὶ τροχοὶ ἔμεναν ἀχρησιμοποίητοι· ἅμα ὅμως φτάσαμε στὴν ὁδοντωτὴ γραμμή, ἀκούμπησαν σ' αὐτὴ κι ἔτσι ταξιδεύαμε μὲ διπλοὺς τροχούς.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ μηχανὴ εἶναι ἀσφαλισμένη.

"Αν συμβῇ καὶ πάθη τίποτε ἐκεῖ στὸν ἀνήφορο, σταματᾶ στὸν τόπο· χωρὶς τοὺς ὁδοντωτοὺς τροχούς, σὲ τέτοια κακὴ

ώρα, θὰ κατρακυλοῦσε πίσω καὶ θὰ συντριβόταν μὲ τὸ βαγόνι καὶ τοὺς ἐπιβάτες μαζί.

Καὶ πάλι δὲν ἦταν ὅλη ἡ γραμμὴ ὀδοντωτή. Πιὸ ἐπάνω, ὅπου ὁ τρόπος ἦταν ὀμαλότερος, βρήκαμε πάλι τὴν συνηθισμένη γραμμή.

Γιὰ τὰ 22 χιλιόμετρα ὅλης τῆς διαδρομῆς τὸ τραινάκι μας χρειάστηκε δύομισι ώρες. Ἀλλὰ θὰ ἥμαστε εὐχαριστημένοι νὰ βαστοῦσε καὶ πιὸ πολὺ. Δὲ χορταίναμε τὶς φυσικὲς ὄμορφιές, ποὺ μᾶς τριγύριζαν ἀπὸ παντοῦ. Λίγο λίγο, ἀπὸ τὰ πεῦκα καὶ τὰ πουρνάρια ἀνεβαίναμε στὰ βαθυπράσινα ἔλατα τοῦ Χελμοῦ.

‘Η κοιλάδα τοῦ Βουραϊκοῦ ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι στενὴ καὶ τὰ νερά του κατρακυλοῦσαν πάντα μὲ ὄρμή. Πολλὲς φορὲς νόμιζε κανεὶς πῶς θὰ μποροῦσε, ἀπλώνοντας τὰ χέρια του, νὰ φτάσῃ καὶ τοὺς δυὸ ἀντιμέτωπους βράχους.

Καὶ τὸ τραινάκι μας ὅλο κι ἀνέβαινε τὸν ἀνήφορο βογκώντας καὶ ταράζοντας τὴν ἡσυχία τῶν γύρω βουνῶν μὲ τοὺς βόγκους του καὶ τὴ φλύαρη σφυρίχτρα του.

Χωρὶς ἄλλο οἱ δυὸ πλευρές τῆς χαράδρας αὐτῆς, ποὺ ιράτησε ὅσο καὶ τὸ ταξίδι μας, ἦταν κάποτε ἐνωμένες. “Οπου στὴ μιὰ πλευρὰ ὁ βράχος προβάλλει πρὸς τὰ ἔξω, στὴν ἀντικρινὴ φαίνεται ἔνα βαθούλωμα· ὥστε, ἀν μπορούσαμε νὰ σπρώξωμε τὶς δυὸ πλευρές, θὰ ταίριαζε εὔκολα ἡ μιὰ μὲ τὴν ἄλλη. Ποιὸς ξέρει, ἐδῶ καὶ χιλιάδες χρόνια, ποιὸς τρομερὸς σεισμὸς ἀνοιξε τὸν τόπο καὶ σχημάτισε τὴν χαράδρα ποὺ βλέπομε, κι ἔτσι βρήκανε σ’ αὐτὴ διέξοδο τὰ νερά τοῦ Βουραϊκοῦ, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ πολὺ μακριά, ἀπὸ τὸν Ἐρύμανθο.

Κάποτε φτάσαμε στὰ Καλάβρυτα· εἶναι μιὰ μικρὴ πολιτεία μὲ δυὸ χιλιάδες ψυχὲς καὶ μὲ ἀφθονα δέντρα καὶ νερά.

Πολὺ πρωὶ τὴν ἄλλη μέρα τραβήξαμε γιὰ τὴν Ἀγία Λαύρα· δὲν ἀπέχει οὕτε πέντε χιλιόμετρα. Μὲ βαθιὰ συγκίνηση ἀντικρίσαμε σὲ λίγο τὸ μοναστήρι, κατάκορφα σ' ἔναν κατάφυτο λόφο, ὁχτακόσια μέτρα ψηλότερα ἀπὸ τὴν θάλασσα.

Φτάσαμε στὸν ἴστορικὸ πλάτανο, ποὺ ἔγινε τὸ μεγάλο πανηγύρι τοῦ 21. Δίπλα του ὑψώνεται καὶ τώρα ἡ ἐκκλησία, ποὺ λειτουργησε ὁ Γερμανὸς στὶς 25 Μαρτίου. "Οταν μπῆκα νὰ προσκυνήσω, ἀθελα θυμήθηκα τοὺς στίχους τοῦ Βαλαρίτη:

"Ποιὸς εἰν' ἐκεῖνος ὁ παπάς, ποὺ μ' ὅψη ἀναμμένη σὰν φῶς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιᾶς τὸ 'Ιερὸ προβαίνει;».

"Ηταν ὁ Γερμανὸς τῶν Πατρῶν. Δεσπότης κι ὁ πλαρχηγὸς μαζί. Τὸν τριγύριζαν ὅλοι οἱ καπεταναῖοι τοῦ Μοριᾶ. Ἡ λειτουργία τελείωσε. 'Ο Γερμανὸς βγάζει τὸ χρυσοκέντητο λάβαρο τῆς Ὁραίας Πύλης καὶ τὸ κρεμᾶ σ' ἔνα κοντάρι σὰ σημαία. Φορώντας ἀκόμη τὴν ὀλόχρυση στολή του, βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ σταματάει ἀποκάτω στὸν πλάτανο. Παπάδες, παλικάρια καὶ καπεταναῖοι τὸν ἀκολουθοῦν. Κάποια στιγμὴ ὑψώνει τὸ Λάβαρο κι ὅλοι γονατίζουν. Ρωτάει:

"Ποιὸς θέλει τὴ σημαία μου; ποιὸ χέρι τὴν ἀξίζει;

Τὸ χέρι ἀπλώνει ὁ Μοριάς· ἡ Ρούμελη τὴν πιάνει.

Τὸ Σούλι τὴν ἀναζητᾶ· τήνε ζηλεύει ἡ Μάνη.

Κι ὁ 'Τψηλάντης, ἄρρωστος, ἀπὸ τὴ φυλακή του μὲ δάκρυα τὴν εὐλογεῖ καὶ σβήνετ' ἡ ψυχή του».

"Αν καὶ ἥταν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ὁ Γερμανὸς ψάλλει τὸ Χριστὸς ἀνέστη· ἥθελε νὰ δηλώσῃ μ' αὐτὸ τῆς Πατρίδας τὴν Ἀνάσταση. "Ολοι κλαῖνε ἀπὸ συγκίνηση κι ὄρκίζονται στὸ Λάβαρο νὰ ἐλευθερώσουν τὴν 'Ελλάδα ἡ νὰ σκοτωθοῦν. Τὰ

καριοφίλια βρουντοῦν κι οἱ ραχοῦλες τοῦ Χελμοῦ ἀντιλαλοῦν στὰ πέρατα τῆς γῆς τὴ μεγάλη ἀπόφαση.

Στὸ θησαυροφυλάκιο τοῦ μοναστηριοῦ σώζεται τὸ Λάβαρο· διατηρεῖται πολὺ καλά· στὸ ἐπάνω μέρος φαίνεται ἡ τρύπα ποὺ τοῦ ἔκαμε μιὰ τούρκικη σφαίρα στὴ μάχη τῶν Καλαβρύτων.

Πολλοὺς θησαυροὺς βλέπει ὁ ἐπισκέπτης ἐκεῖ μέσα. Εἰκόνες ἀρχαιότατες· εὐαγγέλια χειρόγραφα, ντυμένα μὲ χρυσάφι καὶ στολισμένα μὲ πολύτιμα πετράδια· σταυροὺς πολύτιμους· λείψανα ἀγίων σὲ πολυτελεῖς θῆκες· χρυσοστόλιστα ἄμφια· ἔγγραφα ἀρχαιότατα σὲ μεμβράνες. "Ολα τὰ θαύμασα κι ὅλα τὰ εἶδα μὲ βαθὺν σεβασμό· ἀλλὰ σὰν ἀντίκρισα τὸ Λάβαρο, ἔμεινα ἄφωνος ἀπὸ συγκίνηση.

Κι ἔνα ἄλλο συγκίνησε πολὺ τὴν ψυχή μου: ἔνα πατριαρχικὸ ἔγγραφο ἦταν κρεμασμένο στὸν τοῖχο μὲ χρυσὴ κορνίζα κι εἶχε τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε'. Κοίταζα ὡρα πολλὴ τὴν ὑπογραφὴ μὲ κατάνυξη· ἦταν γραμμένη μὲ τὸ ἵδιο χέρι, ποὺ δέθηκε κάποτε μὲ χοντρὸ σκοινὶ καὶ τραβιόταν ἀπὸ τὸν ὄχλο στὰ σοκάκια τῆς Πόλης. "Ἐνας ἀκόμη μάρτυρας ἀπὸ τοὺς πολλούς, ποὺ χάρισε ἡ ἐκκλησία στὴν πατρίδα μας.

Μέγα Σπήλαιο

Γυρίζομε μὲ τὸ τραῖνο ἀπ' τὰ Καλάβρυτα στὸ σταθμὸ τοῦ Σπηλαίου. Τὸ μοναστήρι ἀπέχει μιὰ ὡρα περίπου ἀπ' τὸ σταθμὸ καὶ δὲ φαίνεται ἀπ' τὸ δρόμο. Εἶναι κολλημένο σ' ἔνα βράχο, ὅπως οἱ φωλιές τῶν χελιδονιῶν στοὺς τοίχους τῶν σπιτιῶν. Εἶναι σὲ ὕψος χίλιων μέτρων, μέσα στὰ ἔλατα.

'Η διαδρομὴ ἀπὸ τὸ σταθμὸ στὸ Σπήλαιο εἶναι γοητευτική. Φυτεῖες ἀπέραντες. Ἀτελείωτες οἱ ἀνθισμένες τριανταφυλλιές. Κι ἀνάμεσα σὲ τόση ἀνθηση, μιὰ ἀπέραντη παράταξη ἀπὸ κυψέλες. Νερὰ τρέχουν παντοῦ μέσα στοὺς κή-

πους, μέλισσες βομβοῦν, ἀηδόνια κελαηδοῦν, κουδούνια προβάτων ἀντιβοοῦν ἀπὸ τὰ βράχια· καὶ συχνὰ σκεπάζει ὅλο τὸ θύρυσθο αὐτὸ ἡ γλυκόλαλη καμπάνα τοῦ μοναστηρίου.

Μέσα σὲ μιὰ βαθιὰ σπηλιὰ τοῦ βράχου βρέθηκε στὰ 362 μ.Χ. μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς εἰκόνες τῆς Παναγίας, ποὺ ἔκαμε ὁ Ἀπόστολος Λουκᾶς. Δὲν εἶναι εἰκόνα ζωγραφισμένη, εἶναι ἄγαλμα καμωμένο ἀπὸ κερί καὶ μαστίχα. Εἶναι τὸ μοναδικὸ ἔργο πλαστικῆς ποὺ ἔχει ἡ ἐκκλησία μας. Διατηρεῖται λαμπρὰ μέσα σ' ἀσημένια θήκη, γεμάτη ἀπὸ πολύτιμα ἀφιερώματα.

Στὴν ἴδια σπηλιὰ ἔβγαινε καὶ βγαίνει καὶ τώρα ἀκόμη ἀστείρευτο νερό. Ἐκεῖ χτίστηκε ἔνα ἐκκλησάκι καὶ δίπλα σ' αὐτὸ κόλλησαν τὸ κελί τους οἱ δύο καλόγεροι ποὺ βρῆκαν τὴν εἰκόνα.

Δὲν ἔλειψαν κι ἀπὸ τὸ Σπήλαιο οἱ βαρβαρικὲς ἐπιδρομές· γι' αὐτὸ κι οἱ καλόγεροι ἀναγκάστηκαν νὰ χτίσουν ἐπάνω στὸ βράχο τοῦ μοναστηρίου ἔναν τρίπατο πολεμικὸ πύργο.

"Οταν ὁ Ἰμπραήμης κατάκλυσε ὅλο τὸ Μοριά, ζήλεψε καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ μοναστηρίου κι ἔκαμε ἐκστρατεία δόλοκληρη, γιὰ νὰ τὸ κυριέψῃ. Τριακόσιοι καλόγεροι, βοηθομένοι κι ἀπὸ ἄλλα τόσα παλικάρια, ἔφεραν ἀντίσταση τρομερή. Καὶ τὸ μοναστήρι σώθηκε.

"Οταν τελείωσα τὸ προσκύνημα τοῦ μοναστηρίου, ἀνέβηκα στὸν πύργο· οἱ τέσσερεις τοῦχοι κι ἡ στέγη σώζονται ὅπως ἦταν· μιὰ μαρμάρινη πλάκα, τοποθετημένη στὴν είσοδο, θυμίζει στὸ διαβάτη τὴ φονικὴ μάχη, ποὺ ἔγινε στὶς 24 Ιουνίου 1827. Κι ἔνα κανονάκι στὴν αὐλή, ἀφωνο κι ἔρημο στὴ μοναξιὰ τοῦ βουνοῦ, συλλογιέται πόσες φορὲς ἀντιλάλησαν τὴ βροντερὴ φωνὴ του οἱ λαγκαδιὲς κι οἱ κορφοῦλες τοῦ Χελμοῦ.

Ξαπλωμένος στὸν ἵσκιο τοῦ πύργου, φαντάστηκα τοὺς ταπεινοὺς καλόγερους, γεμάτους πατριωτικὴ καὶ θρησκευ-

τική φλόγα, νὰ ίψωνωνται ἀλύγιστοι μπροστά στὸ χαλαστὴ τοῦ Μοριᾶ· ἔνανθυμήθηκα τὴ λειτουργία τοῦ Γερμανοῦ· πέταξε ὁ νοῦς μου στὴν πόρτα ποὺ κρεμάστηκε ὁ Πατριάρχης· θυμήθηκα τὴ θυσία τοῦ Παπαφλέσσα καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Διάκου καὶ τόσων ἄλλων ἀμέτρητων αληθηκῶν. Κι εἶπα μέσα μου:

Ράσο, εὐλογημένο ράσο! Πόσο σφιχτὰ ἀντάμωσες στὴν ψυχή σου θρησκεία καὶ πατρίδα! Πόσα βάσανα τράβηξες καὶ γιὰ τὶς δυό! "Οταν πρωτοῆρθαν τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, ὅλοι οἱ ἄρχοντες κι οἱ σοφοὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Πόλη στὴν Ἰταλία. Κι ὁ φτωχὸς ὁ ραγιάς, σὰν ἥρθε στὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν πρώτη ταραχή, δὲν εἶδε κανέναν ἄλλο γύρω του παρὰ τὸ κουρελιασμένο ράσο τοῦ παπᾶ. Ἐκεῖνος ὁ ἀπλοϊκὸς παπᾶς δούλευε ὅλη μέρα στὸ χωράφι του· καὶ σὰ νύχτωνε καλά, τραβοῦσε γιὰ κανένα ἐρημοκλήσι ν' ἀνοίξῃ τὸ κρυφὸ σχολειό. Κι ἐκεῖνος ὁ ἀδύνατος παπᾶς, μὲ τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του, ἔχυνε βάλσαμο στὸν πόνο του ραγιᾶ ὅλα τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς.

"Ο ἵδιος ὁ παπᾶς ἀφηγε τὸ θυμιατὸ κι ἔπιανε τὸ καριοφύλι· καὶ τὸ εὐλογημένο ράσο ἀνέμιζε πάντα μπροστὰ σὲ κάθε πόλεμο καὶ σὲ κάθε χαλασμό. Κι ἔσωσε τὴ θρησκεία μας καὶ τὴν πατρίδα μας μαζί.

Ράσο, εὐλογημένο ράσο! Δίπλα στὸν τάφο τοῦ Ἀγνωστοῦ Στρατιώτη, ποὺ ὅλοι οἱ λαοὶ ὑψώνουν, γιὰ νὰ τιμήσουν τὰ θυσιασμένα νιάτα, ἀξίζεις νὰ σοῦ ὑψώσωμε ἐνα σεμνὸ μνημεῖο καὶ νὰ γράψωμε ἐπάνω:

ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΙΕΡΕΑ

85. ANAPPICHSEN

Βράχοι πάνω στοὺς βράχους
 κι ὅλο πηγές στὶς μασχάλες τῶν βράχων
 κι ὅλο βράχοι ποὺ πᾶνε ψηλὰ
 κι ὅλο νερά, ποὺ πηδοῦν καὶ γκρεμίζονται,
 κι ὅλο φωνές ἀπ' τὰ νερά
 κι ὅλο βράχοι σκισμένοι,
 πράσινοι βράχοι στουρναρόβραχοι,
 κόκκινοι βράχοι τσελιγκάδες,
 καὶ παπαροῦνες βλάχες μὲ φοῦστες ποὺ πετοῦν φωτιὲς
 κι ἔνας ἥλιος ἀτσίγγανος βόσκει τὶς προβατίνες τους
 κι ἀνθη πετιοῦνται ἀπ' τοὺς γκρεμούς
 κι ἀνάκατες μυρουδιὲς ἀπὸ ρίγανη καὶ φλισκούνι
 κι ἔλατα στ' ἀετόβραχα, ποὺ συγκρατοῦν τὸν κατήφορο,
 κι ἔνας ἔφηβος ἀνεμος σαλπίζει ἀπ' τ' ἀνεμόραχο
 καὶ πιὸ ψηλὰ τὸ καραούλι τ' ἀετοῦ
 καὶ χιόνια πάνω στὶς κορφὲς
 κι ἔνα γίδι σκαρφαλωμένο μυρίζει τὴν ἄνοιξη
 κι ἀκούει ἀπ' τὴν ἀβύσσο τὰ νερά ποὺ κροτοῦνε.

Μῆτσος Λυγίζος

τική φλόγα, νὰ θύμημεν 86. Η ΚΡΗΤΗ

‘Η Κρήτη εἶναι ἡ πελώρια Γοργόνα τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδας. Τὸ γιγάντιο κορμί τῆς κολυμπᾶ ἀνάμεσα στὸ δροσερὸ Αἴγαο καὶ τὸ ζεστὸ Λιβυκὸ πέλαγος.

Τὰ βουνὰ τῆς Κρήτης εἶναι ἐπιβλητικά, φορτωμένα χιόνια, ἴστορία καὶ μύθους.

Τὰ Λευκὰ Ὅρη σηκώνουν τὴν κορυφὴ τους μεσούρανα. Εἶναι τὸ θεόχτιστο κάστρο τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ ζοῦν τὰ «ἄγρια», τὰ μοναδικὰ στὸν κόσμο «κρὶ-κρὶ» μὲ τὰ σπαθωτὰ κέρατα καὶ τὸ λαστιχένιο κορμί.

‘Ο Ψηλορείτης στέκεται στὴ μέση τῆς Κρήτης καὶ κρατᾷ τὸν Τίμιο Σταυρό του, τὴν ψηλότερη κορυφὴ τοῦ νησιοῦ, ἀνάμεσα στὰ σύννεφα. Ἀκόμη καὶ τὸ καλοκαίρι στέκεται στεφανωμένος μὲ σκοτεινὲς νεφέλες. Πελώρια ἄγριοπούλια περιφέρονται πάνω ἀπὸ τὶς φοιβερὲς χαράδρες του. Οἱ ροδόδάφνες κοκκινολογοῦν. Τὰ παγωμένα νερά κατρακυλοῦν καὶ φωνάζουν ἀπὸ βράχο σὲ βράχο...

Τὰ Δικταῖα συνεχίζουν τὸ ἀπόρθητο τεῖχος τῶν βουνῶν τῆς Κρήτης, ποὺ χωρίζει τὸ νησὶ σὲ βορειὸ καὶ νότιο. Στὸ βορειὸ εἶναι οἱ ξακουστὲς πολιτεῖες ποὺ ἀτενίζουν τὸ λουλακὶ ὄνειρο τοῦ Αἴγαίου. Στὸ νότιο βρίσκονται τὰ γραμμένα παράλια μὲ τὰ ποιμενικὰ καὶ ἀλιευτικὰ χωριά, ποὺ πίνουν τὴ ζεστὴ θαλπωρὴ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους καὶ καρπίζουν τὰ ἐλένη τοῦ μεγάλου Θεοῦ ἀπὸ τὰ κηπευτικὰ ὡς τ' ἀμπέλια καὶ ἀπὸ τ' ἀφρόμηλα ὡς τὶς μπανάνες.

Κι ἐνῶ στὰ βουνὰ ψηλὰ φυσοῦν παγωμένοι οἱ ἄνεμοι καὶ οὐρλιάζει ἡ χιονοθύελλα, στὰ χωριὰ τοῦ νότου λουλουδίζει ἡ αἰώνια ἄνοιξη μὲ τὰ ἐνδημικά τῆς χελιδόνια!... Ποῦ, σὲ ποιὸ μέρος τῆς γῆς ὑπάρχει ἡ μοναδικὴ αὐτὴ εὐλογία: χιονο-

θύελλα μὲ φωνὲς χελιδονιῶν καὶ πορτοκαλιές μὲ τροπικὲς
μπανάνες;

Ἐδῶ, στὸ νησὶ αὐτὸ μὲ τὴν εἰδυλλιακὴ ὁμορφιὰ καὶ τὴ
διαβρωτικὴ γοητεία, περπάτησε ἡ Ἰστορία πενήντα αἰώνων...
Σφυρηλατήθηκε ὁ πρῶτος κοινωνικὸς πολιτισμὸς τοῦ μινωικοῦ
μεγαλείου. Γεννήθηκαν οἱ ὥραιότεροι θρύλοι. Τράφηκαν μὲ
στεναγμὸ καὶ αἴμα οἱ πολεμικὲς παραδόσεις. Ἀντήχησαν σὲ
βουνὰ καὶ λαγκάδια τραγούδια, μοιρολόγια, παιάνες, θούρια...

Σὲ κάθε πέτρα τῆς Κρήτης θὰ διαβάσης τὸ θαῦμα τῆς
λεβεντιᾶς. Σὲ κάθε φαράγγι της θ' ἀκούσης τὴν κλαγγὴ τῶν
ὅπλων. Παντοῦ θὰ μεταλάβῃς καὶ τ' ἄχραντα μυστήρια τῆς
ἀρετῆς καὶ τῆς θυσίας ποὺ γίνεται σπουδαῖο δίδαγμα, τρο-
πάριο καὶ ὅμνος!...

Ἡ ἀθάνατη, περήφανη καὶ ἀνυπόταχτη Κρήτη εἶναι τὸ
πιὸ λαμπρὸ πετράδι στὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδας. Εἶναι ἡ ἀκοί-
μητη χρυσοκαντήλα στὸ ἔθνικό μας είκονοστάσι...

“Ενα ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Κρήτης εἶναι τὸ φαράγγι τῆς
Σαμαριᾶς, ἔνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καὶ θαυμαστότερα τοῦ
κόσμου. Ἀπὸ τὴν εἰσοδό του κιόλας ἀνατριχιάζει ὁ ἐπισκέ-
πτης μὲ τὴ φανταστικὴ του ὁμορφιὰ καὶ τὸν ἵλιγγο τοῦ μονα-
δικοῦ αὐτοῦ φαινομένου τῶν σεισμῶν καὶ τῶν καταιγίδων.

Τὰ νερὰ ἐκεῖ γουργουρίζουν στὸ φρέσκο χορτάρι, χάνον-
ται καὶ ξαναφαίνονται, κελαρύζουν καὶ τραγουδοῦν τὴν πα-
γωμένη τους εὐλογία. Οἱ περικοκλάδες κρέμονται ἀπὸ τὸν
οὐρανὸ καὶ ταλαντεύονται ώς τὸ βάθος τοῦ φαραγγιοῦ. Μπρο-
στὰ στὶς δροσερὲς σπηλιές τρέμουν τὰ πολυτρίχια καὶ στὰ
χείλη τοῦ γκρεμοῦ φυτρώνει τὸ ἀκριβὸ δίκταμο.

Ἀπὸ τοπίο σὲ τοπίο ἡ μορφὴ τοῦ πρασίνου ἀλλάζει.
Μοσχοβολοῦν τὰ δίκταμα καὶ θυμιατίζουν τὸν παγωμένο
— ἀκόμα καὶ στὴν καρδιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ — ἀέρα. Καὶ ὅταν
καλπάζουν οἱ ἀνοιξιάτικοι ἡ φθινοπωρινοὶ ἄνεμοι, ἀντηχοῦν

νπόκωφα τὰ στενά, σφυρίζουν δαιμονικές φλογέρες καὶ κροτοῦν τύμπανα. Ἐκεῖ μέσα ὁ ἀντίλαλος πολλαπλασιάζει τοὺς ἀπειρούς ἥχους. Ἀν ρίξης μιὰ τουφεκιά, οἱ ἀντίλαλοι τὴν ἐκπυρσοκροτοῦν καὶ πάλι ἔκατὸ φορές, σὰ νὰ γίνεται φανταστικὴ μάχη.

Τὸ μεσημέρι, ποὺ ὁ ἥλιος — χλωμὸς σὰ φεγγάρι — φωτίζει τὰ δροσερὰ καταπράσινα βάθη, τὸ φαράγγι γεμίζει χρώματα, φωσφορισμούς, ὄπτασίες, δροσοῦλες ποὺ φέγγουν καὶ γίνονται μαργαριτάρια.

Οἱ γκριζοκίτρινοι καὶ χρυσοπράσινοι βράχοι στενεύουν πρὸς τὴν ἔξοδο. Γίνονται κατακόρυφοι καὶ πᾶνε νὰ σμίξουν ὁ ἔνας μὲ τὸν ἄλλο. Σὲ πιάνει τὸ δέος τοῦ πανικοῦ καὶ ἡ λαχτάρα τοῦ τρόμου... Εὐτυχῶς τὸ εἰδυλλιακὸ τοπίο τῆς Ἀγίας Ρούμελης, ποὺ βιγλίζει τὸ σαπφείρινο θαῦμα τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους κατὰ τὴν ἔξοδο, σὲ ἡμερεύει...

Απὸ τὸ Ἀσκύφου καὶ κάτω ὁ δρόμος περνᾶ ἀνάμεσα ἀπὸ κομμένα βράχια καὶ τριγυρίζει τὶς κορδέλες του πάνω ἀπὸ βαθιές βουερὲς χαράδρες. Οἱ βράχοι σηκώνονται ἀπὸ πάνω σου κόκκινοι καὶ γαλάζιοι. Οἱ λειχήνες ἀπλώνουν στὶς φαρδιές πλάτες τους τριανταφυλλιὰ καὶ πράσινα κεντήματα.

Ἐκεῖ θεόψηλα, ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς κυκλώπειες αὐτὲς πέτρες, ἔχει φυτέψει ὁ Θεὸς μὲ τὸ χέρι του κάτι πεῦκα, ποὺ δὲν ἔχουν καμιὰ σχέση μὲ αὐτὰ τὰ εἰρηνικὰ καὶ... καλοθρεμένα ποὺ ἔρομε. Ἐκεῖνα ἔκεῖ τὰ πεῦκα εἶναι σὰν τὰ ἀγρίμια. Εἶναι ἀνυπότακτα, ἀπαρομοίαστα τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο, ἀκαταδάμαστα σὰν τοὺς Σφακιανούς, λεβέντικα σὰν τοὺς Σφακιανούς, φτωχὰ σὲ χῶμα σὰν τοὺς Σφακιανούς.

Ο Θεὸς μονάχα θὰ μποροῦσε νὰ τὰ φυτέψῃ ἔκεῖ στὰ μεσούρανα, γιατὶ μονάχα τὸ χέρι του Θεοῦ φτάνει ὡς ἔκει φηλά... Καὶ μόνο ὁ Θεὸς θὰ μποροῦσε νὰ κάνῃ τὸ θαῦμα καὶ νὰ προστάξῃ τὶς πέτρες νὰ θρέψουν μὲ τοὺς μυστικοὺς χυμοὺς

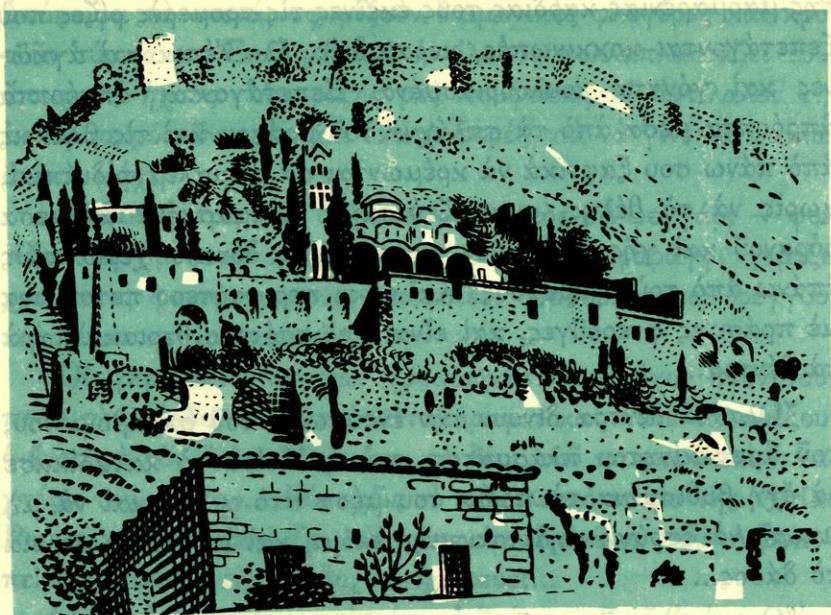
τῆς μαρμαρένιας καρδιᾶς τους ἐκεῖνες τὶς τρομερὲς ρίζες ποὺ
ξεπετάγονται κοκκινωπές, κεραμιδιές, ὅλο λέπια καὶ ἀγκῶ-
νες καὶ γόνατα κουλουριασμένα. Ξεπετάγονται ἀπρόοπτα
ἀπρόοπτα μέσα ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ βράχου καὶ τὶς βλέπεις
ἀπὸ πάνω σου ξαφνικὰ νὰ κρέμωνται σὰ ρωμαλέα φίδια καί,
χωρὶς νὰ τὸ θέλης, συμμαζεύεσαι... Κρεμασμένα ἀνάμεσα
οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀπλώνουν τὰ στρεβλά, δύνατὰ χέρια τους
ἐπάνω ἀπὸ τοὺς γκρεμούς. Καὶ εἶναι περισσότερο πετούμενα
μὲ πράσινες φτεροῦγες, καὶ εἶναι περισσότερο θεριακὰ παρὰ
τὰ δέντρα...

"Ολα τὰ δέντρα δίνουν τὴν ἐντύπωση τοῦ σκλαβωμένου,
τοῦ ἀμετακίνητου πλάσματος, ποὺ ἡ Μοίρα τὸ καταδίκασε
νὰ ἔχῃ βυθισμένα τὰ πόδια του μέσα στὸ χῶμα καὶ νὰ μὴ
μπορῇ νὰ ξεφύγη μηδὲ στιγμή, ἀκόμη καὶ σὰν πάρη φωτιὰ
τὸ δάσος..."

"Ομως τὰ πεῦκα τῶν σφακιανῶν γκρεμῶν δὲν ἔχουν κα-
νένα ἀπὸ τὰ μελαγχολικὰ αὐτὰ γνωρίσματα. Εἶναι πλάσματα
ἔλευθερα, ποὺ ἀπλώνουν φτεροῦγες καὶ μπράτσα πρὸς ὅλες
τὶς διευθύνσεις. 'Ορμοῦν μὲ τὴν κίνηση τῆς Νίκης τοῦ Παιω-
νίου πρὸς τὸ κενό, πρὸς τὴν χαράδρα, πρὸς τὸ Λιβυκὸ πέλα-
γος. Εἶναι ἔτοιμα τὴν κάθε στιγμὴ νὰ πετάξουν ἐπάνω ἀπὸ τὰ
κύματα, πάνω ἀπὸ τὰ βουερά φαράγγια, πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι
μας. Δὲν εἶναι πλάσματα εἰρηνικά. Εἶναι πολεμιστὲς ἀπει-
θάρχητοι σὰν τοὺς Σφακιανούς, ἴδιότροποι καὶ λεβέντες σὰν κι
αὐτούς, περήφανοι καὶ περιφρονητικοὶ σὰν κι αὐτούς.

Γιατὶ τὰ Σφακιά εἶναι τὸ ἄπαρτο κάστρο τῆς Κρήτης.
· Ή σεπτὴ ἀκρόπολη τῆς ἔλευθερίας της. 'Εκεῖ κρατήθηκε
ἄσπιλη, ἄχραντη, ἀμόλυντη ἡ ἴδεα τῆς 'Ελευθερίας.

Στράτης Μυρβήλης

87. ΜΙΑ ΕΚΔΡΟΜΗ ΣΤΟΝ ΤΑΓΓΕΤΟ

A'

'Από τή Σπάρτη στὸ Μιστρά

Πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος φεύγομε ἀπὸ τὴ Σπάρτη γιὰ τὸ Μιστρά. Ἡ ἀπόσταση δὲν εἶναι μεγάλη καὶ ὁ δρόμος εἶναι πολὺ εὐχάριστος. Τὸ αὐτοκίνητό μας περνᾶ μέσα ἀπὸ περιβόλια μὲ πορτοκαλιές. Ἀφοῦ περάσαμε κι ἔνα δάσος ἀπὸ ἐλιές, φτάσαμε στὸ νέο συνοικισμὸ τοῦ Μιστρᾶ, ποὺ εἶναι στοὺς πρόποδες τοῦ Ταῦγετου, ποὺ ἀπὸ δῶ ὑψώνεται ἀπότομα. Ἀνεβαίνομε πεζοὶ ἔνα μονοπάτι μὲ κορδέλες καὶ πέτρινες σκάλες καὶ φτάνομε στὰ ἐρείπια τοῦ δοξασμένου Μιστρᾶ. Ἡ κοιλάδα τοῦ Εύρωτα φαίνεται ἀπὸ δῶ σὰν ἔνας πολυτελῆς τάπητας σκεπασμένος μὲ ἐλαφρὴ ὄμιχλη. Ἀπαλό, δροσερὸ ἀεράκι μᾶς δροσίζει τὸ πρόσωπο. Ἀπὸ τὴν ταράτσα αὐτὴν

τοῦ Ταῦγετου βλέποντας τὴν ὁλοπράσινη κοιλάδα ἀναπολοῦμε
ὅλη τὴν ἴστορία τῆς ἀρχαίας Σπάρτης, ποὺ τ' ὄνομά της εἶναι
γραμμένο μ' αἰώνια γράμματα, γιὰ νὰ τὰ διαβάζουν ὅλες οἱ
γενιὲς τοῦ κόσμου καὶ νὰ τὴ θαυμάζουν.

Παράξενα ἔρείπια βλέπομε στὴν πρωτεύουσα αὐτὴ τοῦ
δεσποτάτου τοῦ «Μορέως» ποὺ εἶχε τὰ ἀνάκτορα τῶν Πα-
λαιολόγων καὶ ἀργότερα, στὴ φραγκοκρατία, τῶν Βιλλαρ-
δουίνων. Ἡ Περίβλεπτος, ἡ Παντάνασσα, ὁ "Ἄγιος Δημή-
τριος, ἡ Ἀγία Σοφία καὶ ἄλλες βυζαντινὲς ἐκκλησίες μὲ τοὺς
τρούλλους τους διατηροῦνται ἀκόμη. Μέσα στὸν "Άγιο Δη-
μήτριο εἴδαμε καὶ τὸ θρόνο τοῦ Παλαιολόγου.

Ψηλότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔρείπια τῶν ἐκκλησιῶν φαίνονται
τὰ κάστρα καὶ τὰ βυζαντινὰ παλάτια τῶν δεσποτῶν τοῦ
Μοριᾶ. Ἐπάνω στοὺς τοίχους καὶ γύρω στοὺς θόλους κάθε
ἐκκλησιᾶς βλέπομε ἀκόμα ἀγιογραφίες, ζωγραφισμένες μὲ
τὴν πατροπαράδοτη τέχνη τῶν βυζαντινῶν.

Λίγες καλόγριες βρίσκονται στὸ μικρὸ μοναστήρι τῆς
Παντάνασσας γιὰ νὰ ρίχνουν λάδι στὰ καντήλια καὶ νὰ συν-
τηροῦν τὰ κοσμήματα, ποὺ εἶναι στὰ εἰκονοστάσια. Ὑποδέ-
χονται μὲ καλοσύνη τοὺς ξένους, ποὺ εἶναι κουρασμένοι καὶ
διψασμένοι ἀπὸ τὴν ἀνάβαση. Τὸ ἐντευκτήριο τους εἶναι σὰν
κρεμασμένο στὴν καλύτερη θέση ποὺ μπορεῖ νὰ φανταστῇ
κανένας.

Απὸ πάνω ψηλὰ μαυρίζουν σκεπασμένες μὲ ἔλατα οἱ
κορφὲς τοῦ Ταῦγετου. Ἀπέναντί μας, πέρα ἀπὸ τὴ μαγευ-
τικὴ κοιλάδα τοῦ Εύρωτα, βλέπομε τὶς χιονισμένες κορφὲς
τοῦ Πάρνωνα καὶ τὶς καταπράσινες, ὅλο λόφους πλαγιές του
κατάφυτες ἀπὸ ἐλιές, χαμηλότερα, καὶ ἀπὸ ἄλλα δέντρα,
ψηλότερα.

Αφοῦ περάσαμε ἀπὸ τὴ Μητρόπολη, φτάσαμε σὲ μιὰ
ἄρα, περπατώντας μέσα σὲ πυκνοὺς ἐλαιῶνες, στὸ χαριτω-

μένο χωριουδάκι, τὴν ὄλόδροση Τρύπη. Τὸ χωριὸ αὐτὸ εῖναι μιὰ ἀληθινὴ δαση μέσα στὴ μεγάλη πετρώδη ἔκταση. Πόσοι ταξιδιῶτες βρῆκαν ἐκεῖ δροσιὰ καὶ ξεκούραση! Παντοῦ τρέχουν γάργαρες πηγές. Κάθε σπίτι ἔχει τὴν αληματαριά του, ποὺ σὲ προσκαλεῖ νὰ ξαπλωθῆς στὸν παχὺ ἴσκιο τῆς καὶ νὰ πιῆς ἔνα ποτηράκι παγωμένο νερό.

B'

’Απὸ τὴ Σπάρτη στὸν Ταῦγετο

Τὸ ἵδιο βράδυ, ἀφοῦ γυρίσαμε στὴ Σπάρτη, πήραμε αὐτοκίνητα καὶ πήγαμε ὡς τὸ χωριὸ Ἀνώγα. ’Απὸ κεῖ θ’ ἀρχίζαμε τὴν ἀνάβαση τοῦ Ταῦγετου. Προτιμήσαμε ὅμως νὰ περάσωμε νύχτα αὐτὰ τὰ μέρη, γιὰ ν’ ἀποφύγωμε τὴν καλοκαιρινὴ ζέστη.

Τρεῖς ἡ ὥρα τὸ πρωί... Φτάνομε σ’ ἔνα χωριουδάκι.. Τὰ σκυλιὰ τοῦ χωριοῦ, ἔξαγρια ωμένα, δὲ μᾶς δέχονται μὲ πολλὴ εὐγένεια. Δυὸ ὥρες ἀνάπτωση καὶ ξαναφεύγομε.

Σὲ λίγο φτάνομε στὸ δάσος. ’Ο ἀέρας τώρα εῖναι δροσερῶτερος. Εἶναι τὸ βουνὸ μὲ τὸ ἄρωμα του, μὲ τὴν καθαρή του ἀτμόσφαιρα. ’Εκεῖ ψηλὰ ζοῦν τσοπάνηδες σὲ μικρὲς καλύβες. ’Αμέτρητες δροσερὲς πηγὲς κόβουν κάθε τόσο τὸ μακρὺ δρόμο μας.

’Ο ”Ολυμπος μπορεῖ νὰ ἔχῃ μεγαλύτερη μεγαλοπρέπεια καὶ κορφὲς πιὸ ἀπόκρημνες ἀπὸ τὸν Ταῦγετο· τὰ δάση ὅμως τοῦ Ταῦγετου εἶναι μεγαλοπρεπέστερα ἀπὸ τὰ δάση τοῦ ”Ολυμπου. ’Εδῶ, δπως λέει ἡ μυθολογία, περπατοῦσε ἡ ”Αρτεμη μὲ τὶς Νύμφες της. ’Εδῶ στὰ παλιὰ χρόνια κυνηγοῦσαν μὲ τὰ περίφημα λακωνικὰ σκυλιά, τὰ ξακουσμένα σ’ ὅλη τὴν ἀρχαία Ἐλλάδα.

”Οσο ἀνεβαίνουμε, τόσο πιὸ ἄγρια γίνεται ἡ φύση. Τὰ θεόρατα ἔλατα ἀνοίγουν τὰ κλαδιά τους στὸν οὐρανό, σὰ νὰ

νύψωνουν τὰ χέρια τους, γιὰ νὰ προσευχηθοῦν. 'Ο ἀέρας τώρα εῖναι μυροβόλος, ζωογόνος, μαγευτικός. 'Η θέα ὅσο πάει καὶ γίνεται πλατύτερη καὶ γραφικότερη. 'Απὸ τὴν Ἀγία Βαρ-βάρα τέλος, ποὺ φτάνομε στὶς 8 τὸ πρωί, φαίνεται πιὰ καὶ ἡ Θάλασσα!

Λίγο πιὸ κάτω, στὴν τελευταία πηγή, οἱ φιλόξενοι κά-
τοικοι ἐνὸς χωριοῦ ἔκαμαν δέκα ὥρες δρόμο, γιὰ νὰ ᾗ θοῦν
νὰ μᾶς προσφέρουν μὲ πολλὴ καλοσύνη τὶς ντομάτες καὶ τὰ
καρπούζια τῆς πατρίδας τους.

Ξεκουραζόμαστε ως τὶς τρεῖς τὸ ἀπόγευμα. 'Απὸ κεῖ
ὕστερα μὲ πολλὴ εὐκολία σὲ τρεῖς ὥρες φτάνομε στὴν κορφὴ
τοῦ Ταῦγετου. 'Η χαρά μας δὲν περιγράφεται..

'Αφήνομε πιὰ τὸ δάσος καὶ περνοῦμε ἀπὸ ἔναν πετρότοπο,
ποὺ τοῦ δίνουν ζωὴ μόνο κάτι ἄγρια λουλουδάκια ἐδῶ ἔκει
καὶ κάτι μεγάλες ἀγκαθωτὲς πλάκες ἀπὸ βουνίσια πρασινά-
δα. Πιὸ ψηλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο λίγο χιόνι
μέσα σὲ χαράδρες.

'Η καθαυτὸ κορφὴ τοῦ Πενταδάχτυλου — ἔτσι
τὸν λὲν τὸν Ταῦγετο, γιατὶ ἔχει πέντε κορφὲς — λεγόταν
στὴν ἀρχαίᾳ ἐποχὴ Ταῦγετον, γιατὶ εἶχε ἔκει καταφύγει
ἡ Ταῦγέτη, μιὰ ἀπὸ τὶς Πλειάδες ἢ Ἀτλαντίδες, κόρη τοῦ
"Ατλαντα, καὶ εἶχε γίνει ιέρεια τῆς Ἀρτεμῆς.

'Ο Ταῦγετος εἶναι τὸ ψηλότερο βουνὸ τοῦ Μοριᾶ. Στὰ
παλιὰ χρόνια ἡ κορφὴ του ἦταν ἀφιερωμένη στὸν "Ηλιο·
ὑπάρχει μάλιστα παράδοση πώς ἔκει θυσίαζαν καὶ ἀλογα
στὸ θεό. Μὲ τὸ χριστιανισμὸ ὅμως ἡ κορφὴ ὀνομάστηκε
Προφῆτηλας καὶ κάθε χρόνο στὶς 20 Ιουλίου πλῆθος
ἀπὸ προσκυνητὲς ἀνεβαίνουν ἀπ' ὅλα τὰ χωριὰ ἔκει, ποὺ
γίνεται λειτουργία στὸ μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ χτισμένο ἀπὸ
καλόκαρδους χριστιανούς, γιὰ νὰ προσκυνήσουν τὴ χάρη του.

Αὐτὸ τὸ μικρὸ ἐκκλησάκι εἶναι πολὺ εὔεργετικὸ καὶ γιὰ

τούς προσκυνητές καὶ γιὰ τοὺς περιηγητές. Μπορεῖ κανεὶς νὰ καταφύγῃ ἐκεῖ, μάλιστα τὴ νύχτα ποὺ τὸ κρύο εἶναι ἀνυπόφορο, στὸ ὕψος αὐτὸ τῶν 2400 μέτρων, ἐπάνω στὴ κορφὴ ποὺ τὴ δέρνουν ὅλοι οἱ ἄνεμοι καὶ τὸ καλοκαίρι ἀκόμη.

Ἐκεῖ, στὴν ψηλότερη κορφὴ τοῦ Ταῦγετου, περάσαμε μιὰν ἀλησμόνητη νύχτα. Πρῶτα πρῶτα ἀπολαύσαμε τὴ δύση τὴ μαγευτικὴ τοῦ ἥλιου, ποὺ πήγαινε νὰ βυθιστῇ στὸν κόλπο τῆς Καλαμάτας, σκεπασμένος μ' ἔνα χρυσοπάρυφο σύννεφο.

‘Ο γιγάντιος δίσκος τοῦ ἥλιου, γεμάτος χρυσὴ φλόγα, σιγὰ σιγὰ πάει νὰ βουτήξῃ στὴ θάλασσα. “Ολη ἡ Μεσόγειος καίγεται! Τὰ βουνὰ γύρω γύρω παίρουν χίλιες ὅψεις καὶ χίλια χρώματα. ‘Ο Ταῦγετος πίσω μας σκιάζει τὴν κοιλάδα τοῦ Εύρωτα, ἐνῶ μπροστά μας φαίνεται σὰ φωτιὰ ποὺ καίει. ‘Η θάλασσα λαμποκοπάει...’

“Οταν τέλος ἥρθε τὸ βράδυ, βυθισμένο μὲς στὸ ἀσήμι τοῦ δειλινοῦ, οἱ ἀγωγιάτες μας ἀναψάν μιὰ μεγάλη φωτιά. ‘Απὸ διάφορα μέρη τοῦ βουνοῦ τότε οἱ τσοπάνηδες ἀνάβουν ἄλλες φωτιές, γιὰ νὰ μᾶς χαιρετίσουν. Οἱ χωρικοὶ γύρω ἀπ' τὴ φωτιά μας τραγουδοῦν τὰ ὥραῖα κλέφτικα ἑλληνικὰ τραγούδια τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ποὺ ἡ τυραννία βάραινε τὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ ὁ πόθος τῆς λευτεριᾶς ἔσφιγγε τὶς καρδιές. Νομίσαμε πώς βρισκόμαστε στὰ χρόνια κεῖνα τῶν ἀρματῶν καὶ κλεφτῶν καὶ νιώθαμε βαθιὰ συγκίνηση.

Τὴν ἄλλη μέρα, πρωὶ πρωὶ ἥμαστε ὅλοι στὸ πόδι, γιὰ νὰ δοῦμε τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου ἀπὸ τὸν Πάρνωνα καὶ γιὰ νὰ χαιρετίσωμε γιὰ τελευταία φορὰ τὴ θάλασσα καὶ τὸ Ταίναρο ἀπὸ τὴν ψηλότερη κορφὴ τοῦ Μοριᾶ.

Τὸ πρωινὸ ἐκεῖνο θέαμα εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ κάθε περιγραφή. Πολλὴ ὥρα μέναμε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, κοιτάζοντας τὸ Φοῖβο. Ἀπόλλωνα σ' ὅλη του τὴ μεγαλοπρέπεια νὰ βγαίνῃ πρῶτα μαυριδερὸς καὶ σιγὰ σιγὰ νὰ γίνεται λιγότερο σκοῦ-

ρος, νὰ κοκκινίζῃ καὶ τέλος νὰ στερεώνεται καλά, ἀστραπο-
βόλος, πάνω στὸ ἄρμα του, γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ ὁριστικὰ τὸν
οὐράνιο δρόμο του!...

Γ'

‘Ο γυρισμὸς

Ἐπρεπε πιὰ νὰ φύγωμε κατεβαίνοντας μιὰ θαυμάσια καὶ
μεγάλη πλαγιά, ἀπὸ τὴν Ἀγία Βαρβάρα ὡς τὸν Ἀι-Δημή-
τρη, καὶ περνώντας ἀπότομες χαράδρες. Σὲ κάποια τέτοια
χαράδρα 464 χρόνια π.Χ. ἀσποσπάσθηκαν μεγάλοι βράχοι
ἀπὸ σεισμὸ καὶ σκότωσαν ἐπάνω ἀπὸ δυὸ χιλιάδες Λακεδαι-
μονίους.

Τὴν κάθισδό μας αὐτὴ τὴν ἔκοβαν πολλὰ καὶ διάφορα
ρυάκια μὲ ὠραῖα ὄνόματα, ὅπως τὸ «Χρυσὸ πουλί», καὶ μὲ
κρουσταλλένια νερά, ποὺ μᾶς προσκαλοῦσαν νὰ πάρωμε τὸ
λουτρό μας. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη συναντούσαμε πολλούς, ποὺ
ἀνέβαιναν, γιὰ νὰ κάμουν ἐκεῖ τὴν ἔξοχή τους. Ἐπειδὴ δὲν
ὑπάρχουν ξενοδοχεῖα στὰ ἄγρια αὐτὰ μέρη, φορτώνουν στὰ
μουλάρια τὰ πράματά τους, πᾶνε ἐκεῖ καὶ περνοῦν πολὺ εὐ-
χάριστα κάμποσες ἑβδομάδες, κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα, ὅπως γί-
νεται καὶ στὴν Πάρνηθα καὶ στὸ Πήλιο καὶ σ' ἄλλα βουνὰ
τῆς ‘Ελλάδας.

Ἐπιτέλους, ‘ὔστερ’ ἀπὸ δρόμο ἔξι ὠρῶν, φτάσαμε στὸν
Ἀι-Δημήτρη, τὸ τέλος τῆς ἀλησμόνητης ἔκδρομῆς μας.
Στὸ βάθιος βρίσκεται ἔνα μικρὸ ἐνκλησάκι κοντὰ σὲ μιὰ πηγή,
ὅπου οἱ φιλότιμοι χωρικοὶ ψήνουν στὴ σούβλα ἔνα ἀρνάκι,
γιὰ νὰ μᾶς φιλοξενήσουν. Καὶ στὶς ἄλλες κορφὲς ὑπάρχουν
πολλὲς κατασκηνώσεις.

Βλέπομε ἀπὸ κεῖ τὴ θάλασσα, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ πεῦκα,
καὶ ζηλεύομε αὐτούς, ποὺ μέσα στὶς καλύβες καὶ στὶς σκηνές

τους θὰ περάσουν τὶς πιὸ ὠραῖες ἡμέρες καὶ τὶς πιὸ γλυκὲς νύχτες.

Τώρα ἡ νύχτα βυθίζει κι ἐμᾶς σὲ ἔκσταση!... Ξαπλωμένοι κάτω ἀπὸ τὰ πεῦκα χαιρόμαστε, πρὸν κοιμηθοῦμε, τὸ ἥσυχο, τὸ κοιμισμένο δάσος. Στὸ βάθος βλέπομε μιὰ φωτιὰ κι ἀκοῦμε μακρινὰ τραγούδια.

‘Η τελευταία μας ἡμέρα! Δυστυχῶς πρέπει ν’ ἀφήσωμε τὸ βουνό, τὸν καθαρὸν ἀέρα, τὰ ἀρώματα τοῦ δάσους. Κατεβαίνομε ὡρες πολλές μιὰ στενὴ κοιλάδα. “Ολο καὶ προχωροῦμε κατὰ τὴν θάλασσα ἀπαντώντας τσοπάνηδες καὶ χωρικούς, ποὺ μᾶς κοιτάζουν μὲ περιέργεια.

Τέλος στὶς τρεῖς τὸ ἀπόγευμα φτάνομε στὸ μικρὸ λιμάνι, τὴν Καρδαμύλη, ἀφοῦ περάσαμε ἀπὸ πολλὰ χαριτωμένα χωριά, ποὺ εἶναι στοὺς δυτικοὺς πρόποδες τοῦ Ταῦγετου καὶ βλέπουν πρὸς τὴν θάλασσα.

Τὸ βράδυ κάνομε μιὰ ὡραία ἐκδρομὴ στὶς σπηλιές, ποὺ εἶναι στὰ περίχωρα καὶ ποὺ κανένας δὲν ξέρει τὸ βάθος τους.

‘Η θέα εἶναι πολὺ γραφικὴ στὴ δύση τοῦ ἥλιου. Εἴχαμε φύγει μὲ λύπη μας ἀπ’ τὰ δάση τῆς νύφης Ταῦγετης, ἀλλὰ καὶ ἡ βραδιὰ ποὺ περάσαμε ἐδῶ, θὰ μᾶς μείνῃ ἀξέχαστη.

Ξένε, ποὺ μόνος κι ἔρημος σὲ ξένους τόπους τρέχεις,
πέξ μου ποιὸς εἰν' ὁ τόπος σου καὶ ποιὰ πατρίδα ἔχεις;

— Στ' ἀγαπημένο μου χωρὶὸν πάντα χαρὲς καὶ γέλια.

Σ' ἀλώνια τραγουδιῶν φωνές, ξεφάντωμα στ' ἀμπέλια
κι ὅταν χορεύῃ ἡ λεβεντιά, τῆς Πασχαλιᾶς τὴ μέρα,
βροντοχτυπάει τὸ τούμπανο καὶ κελαηδεῖ ἡ φλογέρα.

Στὴ μακρινὴ πατρίδα μου ἔχει εὐωδίᾳ καὶ χάρη
τὸ ταπεινότερο δεντρί, τὸ πιὸ φτωχὸ χορτάρι.
τοὺς ακλώνους τῆς ἀμυγδαλιᾶς σμίγουν ἀνθοὶ καὶ χιόνια,
καὶ φέρνουνε τὴν ἄνοιξη γοργὰ τὰ χελιδόνια.

Στῶν μαγεμένων της βουνῶν τὰ μαρμαρένια πλάγια
γῆλυκολαλοῦνε πέρδικες καὶ κλαίει ἡ κουκουβάγια.

‘Η ἀσημένια θάλασσα μ’ ἀφροὺς τὴν περιζώνει
κι ὁ οὐρανὸς μὲ τ’ ἀστρα του τὴ χρυσοστεφανώνει.

Τὴ μακρινὴ πατρίδα μου, πρὶν ἡ σκλαβιὰ πλακώσῃ,
τὴ δόξαζε ἡ παλικαριά, τὴ φωτιζεν ἡ γνώση.

Καὶ τώρ’ ἀπὸ τὴ μαύρη γῆ, τὴ γῆ τὴ ματωμένη,
πρόβαλ’ πάλ’ ἡ Λευτεριὰ σὰν πρῶτα ἀντρειωμένη!

— Φτάνει!... Τὴ χώρα ποὺ μοῦ λές, τὴ γνώρισα, τὴν εἶδα!

Τὴ μακρινὴ πατρίδα σου ἔχω κι ἐγὼ πατρίδα!

Γεώργιος Δροσίνης

"Ετσι εἶναι ὅλα τὰ ὄνειρα. Κάποτε γίνονται πραγματικότητες καὶ τότε χάνουν ὅλη τους τὴν φαντασμαγορία. Τὸ ἵδιο θὰ γίνη καὶ μὲ τὶς διακοπές. Αὐτὲς ποὺ τόσο τὶς περιμένατε, ποὺ σὲ κάποιες στιγμὲς μουντές, ὅταν ἡ βροχὴ ἔδερνε τὶς στέγες σας κι ἐπνιγε τὶς ψυχές σας, τόσο τὶς λαχταρήσατε, ἐπιτέλους ἔφτασαν. Τώρα δὲ ἥλιος ἔξω χρυσαφιοῦ πλημμύρα κι οἱ πολιτεῖες μὲς στὸ φλόγωμα τοῦ δειλινοῦ μενεξελιές. Τώρα φωτεινὲς κι οἱ νύχτες στὴν αἰθρία τους, στὴ γαλήνη καὶ στὴν ἀστροφεγγιά τους. Οἱ διακοπές ἔφτασαν. Τὰ κοιμισμένα βουνά θὰ ξυπνήσουν ἀπὸ τὶς φωνές σας καὶ τὸ μυριόστομον ἀντίλαβό τους, κι οἱ ἀκρογιαλιές θὰ πάρουν τὸ γέλιο σας κι ἀπὸ βράχο σὲ βράχο θὰ σὲ ταξιδέψουν καὶ κύμα χαρᾶς θὰ τὸ φέρουν ὡς τ' αὐτιὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς πολιτείας, ποὺ σκυμμένοι θὰ δουλεύουν γιὰ τὸ ψωμί τους. Γέλια καὶ φωνές. Δὲ δόθηκε ὅμως στοὺς ἀνθρώπους ὅλο νὰ γελοῦν. Καὶ ἐσεῖς, παιδιά, εἴστε ἀνθρώποι. Θάρθουν νὰ σᾶς βροῦν καὶ οἱ στιγμὲς τῆς μοναξιᾶς καὶ μέσα στὶς μικρὲς ψυχοῦλες σας θ' ἀρχίση νὰ ὑφαίνη τὸ δίχτυ της ἡ ἀράχνη τῆς ἀνίας.

Αὐτὸ θὰ γίνεται κάπου ἐκεῖ στ' ἀπομεσήμερα. Τότε ποὺ οἱ θάλασσες κοιμοῦνται κι ἀχνίζουν πέρα τ' ἀντικρινὰ βουνά. Τότε ποὺ οἱ φυλλωσιές τῶν δέντρων νυσταγμένες ἀφήνονται νὰ γέρνουν πρὸς τὴν γῆ καὶ μερικὰ λουλούδια κλείνονται πολὺ στὸν ἑαυτό τους κι ὄνειρεύονται. Τὴν δύρα ἐκείνη ποὺ σύγνεφο κανένα δὲν ταξιδέύει στὸν οὐρανὸ καὶ δυνάστης δὲ ἥλιος φλογίζει ἀλύπητα τὸν κόσμο, ποὺ χάνει τὸ χρῶμα του καὶ τὴν πνοή του. Στ' ἀπομεσήμερα ποὺ ὅλοι στὰ σπίτια τους κοιμοῦνται καὶ τὰ ζῶα, πτώματα ποὺ βαριανασσάνουν, ἀγκομαχοῦν ξαπλωμένα στὶς φωτερές σκιές· ποὺ ἥλιοκαμένα κι ἰδρωμένα τὰ πρόσωπα γυαλίζουν, ἡ γλώσσα στεγνώνει, τὰ μάτια καῖνε

ὅλο τὸ κορμὶ τὸ δέρνει πυρετός, κι ἐσεῖς ἄγρυπνοι κάθεστε καὶ φυλᾶτε τὸ σπίτι ἀκουμπισμένοι σ' ἔνα παράθυρο ἀνοιχτὸ στὴ θάλασσα, ποὺ ἀσωστη ἀπλώνεται μπροστά σας. Αὐτὸ θὰ γίνεται συχνὰ κάπου ἐκεῖ στ' ἀπομεσήμερα, ὅταν τὸ ὄνειρο θὰ γίνεται πραγματικότητα, διακοπὲς καὶ μοναξιά. Καὶ θὰ θυμηθῆτε, παιδιά, τῆς τελευταίας σχολικῆς μέρας τὶς θριαμβικὲς φωνές, τὰ μελανοδοχεῖα καὶ τοὺς κονδυλοφόρους ποὺ μερικοὶ μὲ κακία τὰ ἔσπαζαν σὰν τὶς ἀλυσίδες μιᾶς ἀσήκωτης σκλαβιᾶς, θὰ τὰ θυμηθῆτε ὅλ' αὐτὰ καὶ πικρὰ θὰ γελάσετε. Καὶ θ' ἀναπολήσετε μιὰν αἴθουσα μὲ τριάντα ως σαράντα παιδιά· τὶς φωνές, τὰ πειράγματα καὶ τὰ γέλια στὰ διαλείμματα καὶ τὴ δημιουργία στὶς ὥρες τῆς ἐργασίας. "Ἐνα σωρὸ ιστορίες κι ἀνέκδοτα, ποὺ φτάνουν, γιὰ νὰ γεμίσουν ὄλοκληρη τὴ ζωὴ ἐνὸς ἀνθρώπου. "Ολ' αὐτὰ ἔτσι θὰ τὰ θυμηθῆτε καὶ μὲς στὴ μοναξιά σας θὰ τὰ νοσταλγήσετε..."

Μ' αὐτὰ ὅμως δὲ θέλω νὰ πῶ πώς οἱ διακοπές, δὲν ἔχουν κανένα νόημα καὶ καμιὰ σημασία. Κάθε ἄλλο. Φτάνει μονάχα τὰ παιδιὰ νὰ ἔρεουν ν' ἀξιοποιήσουν ὅλον αὐτὸ τὸ χρόνο. Γιὰ τὴ σημασία ποὺ ἔχει τὸ ὑπαιθρο στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ σᾶς μιλήσω ἄλλη φορά. Σήμερα ὅμως θὰ μποροῦσα ν' ἀναφέρω τὸ βιβλίο. Σ' αὐτές τὶς βαριὲς ὥρες τῆς μοναξιᾶς ἔνα καλὸ βιβλίο εἶναι μιὰ λύση. Ἡ μόνη λύση. Βιθίζεται μέσα στὶς σελίδες του κι ἀφήνεσαι νὰ σὲ ταξιδεύῃ. Καὶ τὰ μελτέμια φυσοῦν καὶ τὰ μαϊστράλια τρελοπαίζουν μέσα στὶς φαντασίες σου. Κι ὅλο ταξιδεύεις κι οἱ ὥρες φτερωμένες περνοῦν. Μὲ τὰ βιβλία, ποὺ δὲ Παλαμᾶς στάθηκε δὲ πιὸ θερμὸς ἀπολογητής τους:

«—Σάμπως ἐμεῖς ἀπ' τὴν καρδιὰ δὲν εἴμαστε τῆς φύσης;
Καὶ σὰν πνοὲς δὲν εἴμαστε κι ἀπὸ παντοῦ δὲν πνέμεις;
Καὶ δὲν χαλᾶμε σὰ σεισμοὶ καὶ σὰ φωτιὲς δὲν καίμε;

Σὰν τὰ πελώρια βύσσινα δὲν εἴμαστε τῆς δύσης οὐδὲ οὐδὲ
καὶ σὰν τὰ ρόδα τῆς αὔγης;...».

Χωρὶς ἀμφιβολία τέτοια εἶναι τὰ βιβλία καὶ πιὸ πολὺ^{οὐδὲν}
στὶς ὅρες ἐκεῖνες τῆς μοναξιᾶς, ποὺ κοιμοῦνται οἱ θάλασ-
σες κι ἀχνίζουν τὰ βουνά· ὥσπου ν' ἀρχίσῃ ὁ ἥλιος νὰ γέρνη
κι ὁ μπάτης νὰ στέλνη στὰ κρόσσια τοῦ στοριοῦ καὶ στὶς λινές
κουρτίνες τὰ μηνύματα τῆς ἑσπέρας· σινιάλα ἔξόδου στοὺς
ἀνθρώπους ἀπὸ τὶς θάλασσες καὶ τὰ πεῦκα ποὺ τοὺς καλοῦν
στῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἀρωμάτων, στῶν φλοίσβων καὶ
τῶν ἀχῶν τους τὴν παναρμονία. 'Ως τότε ποὺ ξυπνοῦν οἱ θά-
λασσες κι ἰσκιώνουν τὰ βουνά.

Δ. Μάρος

90. ΤΟ ΗΛΙΟΒΑΣΙΛΕΜΑ

Πίσω ἀπὸ μακρινὲς κορφὲς ὁ ἥλιος βασιλεύει
καὶ τ' οὐρανοῦ τὰ σύννεφα χίλιες βαφὲς ἀλλάζουν,
πράσινες, κόκκινες, ξανθές, ὀλόχρυσες, γαλάζες,
κι ἀνάμεσά τους σκάει λαμπρὸς λαμπρὸς ὁ ἀποσπερίτης.
Τὴν πύρη τοῦ καλοκαιριοῦ τὴ σβηστὴ γλυκὸ ἀγεράκι,
ποὺ κατεβάζουν τὰ βουνά, ποὺ φέρνουν τ' ἀκρογιάλια.
Ανάρια τὰ κλωνάρια του κουνάει ὁ γερο-πεῦκος
καὶ πίνει καὶ ρουφάει δροσιὰ κι ἀχολογάει καὶ τρίζει.
Η βρύση ἡ χορταρόστρωτη δροσίζει τὰ λουλούδια
καὶ μ' ἀλαφρὸ μουρμουρητὸ γλυκὰ τὰ νανουρίζει.
Θολώνει πέρα ἡ θάλασσα, τὰ ριζοβούνια ἰσκιώνουν,
τὰ ζάλογγα μαυρολογοῦν, σκύβουν τὰ φρύδια οἱ βράχοι,
κι οἱ κάμποι γύρω οἱ ἀπλωτοὶ πράσινο πέλαο μοιάζουν.

(Ἀπόσπασμα)

Κώστας Κρυστάλλης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α'

1. Πάει τὸ καλοκαίρι, ποίημα, Ἀριστ. Προβελέγγιου	σελ. 7
2. Στοῦβες ὁ ἀγέρας, ποίημα, Τέλλου "Αγρα"	8
3. Ἀττικὸ φθινόπωρο, Γρηγ. Ξενοπούλου.....	9

ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

4. Ἄι-Δημήτρης, ποίημα, Γεωργ. Ἀθάνα	12
5. Χρονιάρες μέρες, ποίημα, Γεωργίου Δροσίνη	13
6. Χριστούγεννα στὸ μέτωπο	14
7. Νύχτα χριστουγεννιάτικη, ποίημα, Γεωργ. Δροσίνη	20
8. Ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐτυχία, Γρηγ. Ξενοπούλου	22
9. Ἡ Καθαρὴ Δευτέρα, Χρίστου Χρηστοβασίλη	27
10. Ρούμελη, ποίημα, Ζαχ. Παπαντωνίου	36
11. Ἀνάσταση, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	37
12. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπτῆς, ποίημα, Διον. Σολωμοῦ	40
13. Τὸ Σταυρονήσι, Μιχ. Στασινόπουλου	41
14. Παραμύθι, Ζαχ. Παπαντωνίου	48

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

15. Ζῆ ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος; ποίημα, Γεωργ. Δροσίνη	49
16. Ὁ ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	51
17. Ἡ Ἀγια Τράπεζα, ποίημα, Γεωργίου Δροσίνη	56
18. Τὸ κυπαρίσσι τοῦ Μιστρᾶ, Ἰουλίας Δραγούμη	57
19. "Ἐνας δίτος περήφανος, δημοτικὸ	59
20. Γραικός, Γενίτσαρος καὶ Βενετσιάνος, Δημ. Καμπού- ρογλου	60
21. Τοῦ κλέφτη τὸ κιβούρι, δημοτικὸ	64
22. "Οποιος συλλογάται ἐλεύθερα, συλλογάται καλά, Γαλ. Σουρέλη	65
23. Μον' καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, δημοτικὸ	70
24. Τὸ Σουλιωτόπουλο, Γιάννη Βλαχογιάννη	71
25. Ἡ φυγή, ποίημα, Ἀριστ. Βαλαωρίτη	73
26. Ἡ Δέσπω, δημοτικὸ	76

27. Ἡ τιμιότητα τοῦ Κανάρη	σελ. 77
28. Κανάρης, ποίημα, Ἀλ. Πάλλη	80
29. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, δημοτικὸν	81
30. Κολοκοτρώνης, Σπύρου Μελᾶ	82
31. Οἱ Κολοκοτρωναῖοι, δημοτικὸν	88
32. Ἡ ἄλωση τῆς Τριπολίτσας, ποίημα, Διον. Σολωμοῦ	89
33. Ὁ γιατρὸς τοῦ Καραϊσκάκη, Ρήγα Γκόλφη (διασκευὴ)	90
34. Σολωμὸς καὶ Γύζης	94
35. Ὁ Παπαφλέσσας, Φωτάκου, (διασκευὴ)	96
36. Πῶς σώθηκε ὁ Παρθενώνας	97
37. Τὸ νερὸν τῶν διψασμένων, Ἀντ. Τραχυλαντώνη	98
38. Μεσολόγγι, δημοτικὸν	101
39. Ἐλεύθερη ἄνοιξη, Τίμου Μωραΐτινη	102
40. Τὸ χειλιδόνι, ποίημα, Ἀριστ. Βαλαωρίτη	104
41. Ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελᾶ	105
42. Ποιητὴς καὶ ἥρωας	109
43. Ὁ μητροπολίτης Χρυσόστομος, Δ. Κοντογιάννη	113
44. Ἐλληνικὴ ἐποποίεα, Ἀγγ. Τερζάκη	119
45. Μάνα καὶ γιός, Νικηφ. Βεττάκου	125
45α. Ὁ ξεσηκωμὸς τῆς Κύπρου, Φώτη Χατζησωτηρίου	126
46. Τὸ τραγούδι τοῦ Κυπριανοῦ, Βασίλη Μιχαηλίδη	131
47. Ὑψώνοντας τὴ σημαία, Π. Παλαιολόγου	133
48. Ὑμνος στὴ σημαία, ποίημα, Στέφ. Δάφνη	136
49. Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, ποίημα, Διον. Σολωμοῦ	138

**ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ**

50. Τὸ σπίτι μας, ποίημα, Γεωργίου Στρατήγη	141
51. Ἡ ἀνίκητη ἐλπίδα, Χρ. Χριστοβασίλη	147
52. Ὁνειρο ξενιτεμένο, ποίημα, Μιχ. Στασινόπουλου	149
53. Τὸ πάλεμα μὲ τὸ φίδι, Στράτη Μυριβήλη	151
54. Τὸ ἄλογο, Ζαχ. Παπαντωνίου	155
55. Τὰ μάρμαρα, Κων. Κρυστάλλη	159
56. Ὁ μπάρμπα Ιωσήφ, Ἡλία Βενέζη	164
57. Τὸ δάσος, ποίημα, Μιλτ. Μαλακάση	170

58. Τὰ δελφίνια, Θέμου Ποταμιάνου	σελ. 171
59. Θαλασσινὸς τραγούδι, ποίημα, Γ. Δροσίνη	175
60. "Αν ὁ Θεὸς μοῦ χάριζε τὸ φῶς μου γιὰ τρεῖς ἡμέρες,	178
"Ελεν - Κέλλερ	177
61. Στὰ φτερὰ τῆς μουσικῆς, Ιωάννας Μπουκουβάλαχ-ἐπονεύΔ	188
'Αναγνώστου	183
62. "Ενας φίλος μου, Μαρίας Ἀμαριώτου	188
63. Τὸ παραμύθι, Ἀγγελικῆς Βαρελλᾶ	193
64. Τὸ πρῶτο μου θέατρο, Παύλου Νιρβάνα	197
65. Ἡ βιομηχανία, Ἀγγελικῆς Βαρελλᾶ	202
66. Ἡ λεκτρονικὸς πολιτισμός, Ἀγγελικῆς Βαρελλᾶ	207
67. Οἱ συνεταιρισμοὶ στὴν Ἑλλάδα, (Ἀπὸ τὸ Δελτίον τῆς Α.Τ.Ε.)	210
68. Κυνηγοὶ μικροβίων, (Ἀπὸ τὸ Ἀναγνωστικὸ ΣΤ' τάξεως, Δ. Μάνου, κ.ἄ.)	215
69. Ἐλβέρτος Σβάστσερ, Τάσου Ἀθανασιάδη	224
70. Παροιμίες, (Ἀπὸ τὴν συλλογὴ Ν.Γ. Πολίτου)	229

13. θρὸς (δ) = ἀδικητὸς καὶ ἀδίνατος δῆκος (θροῦς) (π. 161)

**ΑΠΟ ΤΙΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΖΩΗ**

71. Ὁ τρύγος, Ἡλ. Βουτερίδη	232
72. Ὁ τρύγος, ποίημα, Ἀθαν. Χριστόπουλου	238
73. Ἡ πέρδικα, Στεφ. Γρανίτσα	239
74. Στὰ ἐλληνικὰ νησιά, Ἀν. Καραντώνη	242
75. Τοὺς ναυτικοὺς τοὺς γέρους συλλογίζομαι, ποίημα, Κώστα Οὐράνη	246
76. Στὴ Ρόδο, Κώστα Οὐράνη	248
77. Ἡ Δῆλος, Παύλου Νιρβάνα	251
78. Ἡ Κέρκυρα, Ν. Πετμεζᾶ-Λαζύρα	256
79. Τὸ Ἀργυρόκαστρο, Γ.Α. Μέγα	259
80. Τὸ παραδεισιακὸ Πήλιο, Κώστα Οὐράνη	261
81. "Γυμνοὶ τοῦ Πηλίου, ποίημα, Γ. Δροσίνη	265
82. Ἡ πολιτεία τῆς λίμνης, Ι.Μ. Παναγιωτοπούλου	266
83. Ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα στὸν Πλούτωνα, Πέτρου Χάρη	270
84. Στὰ ψηλώματα τοῦ Χελμοῦ	273

85. Ἀναρρίχηση, ποίημα, Μήτσου Λυγίζου Η. ερμέθ. αινίφαδά σελ. 281
86. Ἡ Κρήτη, Στράτη Μυριβήλη 1. πατέρ. μουρούσαντραλά 282
87. Ἐκδρομή στὸν Ταῦγετο 286
88. Πατρίδα, ποίημα, Γ. Δροσίνη 293
89. Διακοπές, Δημ. Μάνου 294
90. Τὸ δῆλοισθασίλεμα, ποίημα, Κων. Κρυστάλλη 296
891. Ο γιατίδη των Καραβιών στον Αἰγαίο Μ. αστιθεσίλιφ επειδή Π. επιτίθεται στην Ελλάδα Α' 297
892. Σολιμέας καὶ Γύναις 298
893. Ο. Παπασιλέσπας. Ψ. επειδή Ν. επειδή Η. εργάζεται σου πιστός δτ. επιτίθεται στην Ελλάδα Α', ανερχόμενη Η' 299
894. Ήδη αθίνης ὁ Παρθένος επειδή Ελλάδα Α' είναι λέγγα Α', ανερχόμενη Η' 300
895. Τὰ γερά τῶν επειδή εργάζεται Ρ. επειδή πάτηται ράκινος πτελεῖ Η' 301
896. Μεσσήλιοις επειδή οὐδὲν Β'. εργάζεται στην Ιονία διατάσσεται Ο. επιτίθεται στην Ελλάδα Α' 302
897. Επειδής ζωΐζει. Γιάνη Μυραΐδης ..... (Ε.Τ.Α. εργάζεται) 303
898. Τὸ γενεθόντες διατάσσεται Η' δτ. δικαίου, αναθίσεις ιογύρων 304
899. Ο θάνατος τοῦ Πάτριου Μελά. (Δ. ιχ. υπονόμ. Δ. εργάζεται) 305
900. Πομπής τοῦ θεούς, αρδεύοντανθά Α' επειδή Τ. εργάζεται διατάσσεται Ζευς θεός Α' 306
901. Ο μαρτυρούμενης (δοκιμή Η' Η. μάρκηνθετό θά Α'), επειδή Ο. εργάζεται 307
902. Ἐλληνοις ἐπειδής, Αγρ. Τερψίκη 308
903. Μάνη καὶ γῆ. Κάτια. Βεττάκη 309
904. Ο ΙΑΝΙΝΗΝ ΚΑΙ ΙΑΝΙΝΗΛΑ ΖΩΖΟΥΛΕΣ ΖΩΖΟΥΛΕΣ ΟΠΑ 310
905. Τὸ ΗΟΣ ΙΑΙ ΗΣΤΟ ΙΑΝΙΝΗΛΑ ΖΩΖΟΥΛΕΣ ΟΠΑ 311
906. Τίθεται τὸ στάτιο. Η. Παπακόπειος Η. εργάζεται Ο. 312
907. Γραμμές απεικόνισης, σύλευσης πόλεων Χ. λεύθΑ', αργόπ. εργάζεται Ο. 313
908. Τίθεται τὸ Καρπάθον, ποιητικό έργο Φ. εργάζεται Ζεύς θεός Η' 314
909. Ιανωτανάρα Κ. Η', επειδήν διανηράλε δτ. Κόδι, αργόπ. εργάζεται με μοδήροντα εργάζεται δύοτε σύνοιτικαν εύοτε 315
910. Κατατίθεται τὸ Καρπάθον 316
911. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Ο. 317
912. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 318
913. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 319
914. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 320
915. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 321
916. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 322
917. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 323
918. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 324
919. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 325
920. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 326
921. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 327
922. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 328
923. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 329
924. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 330
925. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 331
926. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 332
927. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 333
928. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 334
929. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 335
930. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 336
931. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 337
932. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 338
933. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 339
934. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 340
935. Ιανωτανάρα Κ. Η', εργάζεται Η. εργάζεται Η. εργάζεται Η' 341

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

1. ἀγαντάρω = ἀντέχω, κρατάω (σ. 153)
2. ἀλμπουρο (τὸ) = ἴστος πλοίου (σ. 166)
3. ἀναμπομπούλα (ἡ) = θόρυβος, ταραχὴ (σ. 35)
4. ἀπίκουπα = μπρούμπα (σ. 31)
5. ἄρκλα (ἡ) = ντουλάπι χωμένο στὸν τοῦχο (σ. 27)
6. ἀτλάζι (τὸ) = εἰδος ὑφάσματος κυρίως ἀπὸ μετάξι (σ. 23)
7. Γελαντζής (ὁ) = ὁ πλανήτης Δίας (Ζεύς) (σ. 160)
8. γραπώνω = πιάνω ξαφνικά, ἀρπάζω, ἀδράχνω (σ. 26)
9. διβάρι (τὸ) = ἰχθυοτροφεῖο (σ. 235)
10. δρύμες (οἱ) = οἱ πρῶτες 6 μέρες τοῦ Αὐγούστου ποὺ στὴ διάρκειά τους, σύμφωνα μὲ τὶς λαϊκές προλήψεις, ἀπαγορεύεται τὸ λούσιμο καὶ γενικὰ ἡ χρήση τοῦ νεροῦ (σ. 30)
11. ἔλκος (τὸ) = τραῦμα, πληγή, βλάβη τῶν ἴστων τοῦ δέρματος (σ. 206)
12. ἔξαρση (ἡ) = πνευματικὴ ἀνάταση, ὑπερβολικὸς ἔπαινος, ἀποθέωση (σ. 134)
13. θρὸς (ὁ) = ἀδιάκοπος καὶ ἀδύνατος ἥχος (θροῦς) (σ. 161)
14. καζίκι (τὸ) = πάσσαλος, παλούκι (σ. 151)
15. καταληψία (ἡ) = νευρικὴ πάθηση ποὺ προκαλεῖ ὑπνο καὶ βαθιὰ νάρκη (σ. 206)
16. καταχυτὸ (τὸ) = ξυλοδομὴ τῆς στέγης (σ. 152)
17. κούρνια (ἡ) = τὸ μέρος ὅπου κοιμοῦνται οἱ κότες (σ. 147)
18. κράκουρα (τὰ) = ἄκρες τῶν βράχων, βουνοκορφές (σ. 30)
19. κρινὶ (τὸ) = ἡ κυψέλη (σ. 161)
20. λιθοσώρια (τὰ) = σωρὸς ἀπὸ λίθους (σ. 163)
21. μιντάτι (τὸ) = βοήθεια στρατιωτικὴ (σ. 101)
22. μορμολύκειο (τὸ) = φόβητρο γιὰ τὰ παιδιά, μπαμπούλας, σκιάχτρο (σ. 177)
23. μλποκός (ὁ) = ὀγκόλιθος (σ. 160)
24. μπροστέλα (ἡ) = ποδιὰ (σ. 161)
25. μύρομαι = χύνω δάκρυα, κλαίω, θρηνῶ (σ. 7)
26. ζάτρια (τὰ) = τὰ σχοινιὰ ποὺ στηρίζουν τοὺς ἴστους (σ. 166)
27. Ὀλύτσικας (ὁ) = βουνὸ τῆς Ἡπείρου κοντὰ στὴ Δωδώνη (σ. 13)
28. περιδιαβάζω = περπατῶ ἐδῶ κι ἐκεῖ, σεργιανίζω (σ. 239)
29. πιρόγες (οἱ) = ἐλαφρὰ μονόξυλα σκάφη τῶν ιθαγενῶν (σ. 204)

30. προντίζω (προιγκίζω) = ξαφνιάζω, τρομάζω τὰ ζῶα (σ. 30) .
 31. πρωτόλουσθος (ό) = πρωτόφαντος, πρώιμος (σ. 101) .
 32. πυριοβολικὰ = τσακμάκι (σ. 31).
 33. ριζιμιδ (τὸ) = μεγάλος βράχος ριζωμένος στὴ γῆ (σ. 147).
 34. ρίπισμα (τὸ) = φύσημα (σ. 205).
 35. ροτ (τὸ) = μικρὸ πήλινο δοχεῖο λαδιοῦ, λαδικὸ (σ. 146, 134).
 36. ρούγα (ἡ) = δρόμος, γειτονιά (σ. 160).
 37. ρουνιά (ἡ) = ὑδρορρόη (σ. 152).
 38. ρουπάω = ὀρμάω (σ. 29).
 39. σάδι (τὸ) = ίσωμα, ἔδαφος ὄμαλὸ (σ. 161).
 40. σάλαγος (ό) = θόρυβος, βοή, προσταγὴ βοσκοῦ (σ. 161).
 41. σερπετὸς (ό) = πολύστροφος, ἐλικοειδής (σ. 239).
 42. σημανταριό (τὸ) = ἀδιάχοπο χτύπημα τῆς καμπάνας (σ. 161).
 43. σμάρι (τὸ) = πλῆθος (σ. 202).
 44. σμούλα (ἡ) = τὸ μέρος ὃπου κρύβεται ὁ λαγός (σ. 30).
 45. στιβανιά (ἡ) = σωρὸς ἀπὸ φτέρες ἡ ἐλάτια (σ. 160).
 46. τσιούπρα (ἡ) = κοπέλα (σ. 34).
 47. φακιόλι (τὸ) = μαντίλα, κεφαλόδεσμος (σ. 27).
 48. φίνος (ό) = ἐκλεκτός, ἔξαιρετικός (σ. 16).
 49. φραγῇ (ἡ) = φράκτης (σ. 8).
 50. χάλαρα (τὰ) = πελεκητοὶ μεγάλοι δῆγοι μαρμάρου (σ. 163).
 51. χλαλοή (ἡ) = ὀχλαγωγία, ὀχλοβοή (σ. 147).
 52. ψίκι (τὸ) = συνοδεία γάμου (σ. 161).
- (ΘΕΙ .ο) εὐφρόσυνος, νωρίσης νῶτ ρεψκό = (ἥτ) χρυσοῦνδρο .
 (ΘΕΙ .ο) γλαψυκή = (ότ) ινιόχ .
 (ΘΕΙ .ο) ρυθμίλ ὅπλος δάρωσ = (ἥτ) ωρώνυθιλ .
 (ΘΕΙ .ο) ἕκταστος κατείθοι = (ότ) επάντημ .
 οργάνωσικ, εκλύσιομεταμόρφωσικ, θείωσικ ἡτ δινγ οργάνθοφ = (ότ) οιεκύλομεροι .
 (Γ.ο)
 (ΘΕΙ .ο) εοθιλδηγό = (ό) ρόκωπλι .
 (ΘΕΙ .ο) ένδοπ = (ἥ) ελετροερπι .
 (Γ.ο) θληρό, αιταλά, ευρακτός ανάχ = ιαμούμ .
 (ΘΕΙ .ο) εύστρατος εύστρατο δέοντο = (ἥτ) ειρητάρ .
 (ΕΙ .ο) γνώδωναδ ἕτερος ευριπετή' ερτ δένοση = (ό) εκαντοτύλο' .
 (ΕΙ .ο) ιελικενηγρωτο, θειάς ικ θειάς άτριπτος = εωζηδηλίσητο .
 (ΜΟΣ .ο) ενθενηγρωτο, θειάς ικ θειάς άτριπτος = εωζηδηλίσητο .

Σημ. Τὰ περισπότερα ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ ἀναγνωστικοῦ ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὰ ἀναγνωστικὰ ΣΤ' τάξεως ἐκδ. ΟΕΛΒ 1973 καὶ 1974 καὶ ἀπὸ τὸ ἐγκεκριμένο (ἀνέκδοτο) ἀναγνωστικὸ ΣΤ' τάξεως Ἀγγελικῆς Βαρελλᾶ καὶ Ἰωαν. Θεοχάρη.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ : ΑΓ. ΑΣΤΕΡΙΑΔΗ καὶ άλλων.

30. οὐράνιος (τό) = πρωτοβόλος τυπωμένης, ουρανός φύτευκανθερός (τὸ οὐράνιον οὐράνιον
 31. λογοποίησαν οὐρανός (τό) τον 1981 την 1981. Οι δύο 1981 διέταξαν την ΤΣ οικοτουριστικήν
 32. αρχέρχοντας τον οὐρανόν οὐρανός μάκριαντες· η αναζήτηση της ΤΣ οικοτουριστικής (οικοδεύτης)
 33. ριζώμα (τό) = μεγάλος βράχος στην γη (σ. 147)
 34. ρίζαιμα (τό) = φύσημα (σ. 205)
 35. ροέ (τό) = μερό πήλινο δοχείο λαδιού, λαδιού (σ. 146, 134)
 36. ρούργια (ή) = δρόμος, γειτονιά (σ. 160)
 37. ρουνάκ (ή) = έδραρρος (σ. 152)
 38. ρουνάκ = δριμά (σ. 24)
 39. σάδι (τό) = Ισταμικ, θεωφορος δραπάλ (σ. 161)
 40. σάλαχος (δ) = θόρεθος, θοή, προσταρή βιστοκοῦ (σ. 161)
 41. σερπετός (δ) = πολύστροτος, έλικοειδής (σ. 239)
 42. σημανταριό (τό) = άδιάκοπο χρύστερης της καρπιάτικης (σ. 161)
 43. συάρι (τό) = πλήθος (σ. 202)
 44. εμούλια (ή) = τό μέρος όπου κρύβεται ο λαγός (σ. 30)
 45. στιβανιά (ή) = συράς σπλήν φτέρες ή θάσια (σ. 160)
 46. ταινούπρα (ή) = κοπέλα (σ. 34)
 47. φακιόλι (τό) = μαντίλια, κεφαλίδεσμας (σ. 27)
 48. φίνος (δ) = έκλεκτός, έξιρεπιός (σ. 16)
 49. φραγή (ή) = φράγκης (σ. 87)
 50. γέλαρχ (τό) = πελεκυτός μεγάλοι θυγατρικοί μαφραρέν (σ. 163)
 51. χλακηή (ή) = άσχλαγχτια, άσχλακη (σ. 167)
 52. ψένι (τό) = αναδέσια γάμια (σ. 165)

